ՀԱՅԵՐԷՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԼԵԶՈՒԻ

ՆԱԽԱԿՐԹԵԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԱՑ ՀԱՄԱՐ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ

ՊԵՏ. Մ. Յ. ՔԻՐԵՃՃԵԱՆ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ [illegible] [illegible]

1864

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
1817
ARTES

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԼԵԶՈՒԻ

ՆԱԽԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԱՑ ՀԱՄԱՐ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ

ՊԱՑ. Մ. Ց. ՔԻՐԷՃՃԵԱՆ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

1864

Արդարեւ ճշմարիտ է, թէ քերականական ուսման և ոչ մէկ հին դրութիւնը, և ոչ ուրիշ լեզուէ [illegible]-նութիւն մը, որչափ կատարեալ յօրինուած ըլլայ, կրնայ մեր լեզուին ներկայ վիճակին բոլորովին յարմարցնել, քանզի լեզուներն անշուշտ իրարմ տարբերութիւն կունենան, մինչեւ անգամ այն որ միեւնոյն լեզու է, կրնայ, ժամանակ անցնելով առաջի եղածէն մեծ տարբերութեամբ փոխուած ուրիշ ձեւ մը կառնու ։

ԼՈՐՏ ՊԷՅՔԸՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հայկազեան դպրոցներուն մէջ յոյժ հարկաւոր դասագիրք մը, այն է Հայերէն Աշխարհաբար լեզուի Քերականութիւն, պակաս տեսնելով շատ տարիներէ հետէ կփափաքէինք այդ կարօտութիւնը լցուելուն։

Սակայն այսպիսի լեզուի մը, որ տակաւին ուղղեալ կարգաւորեալ և հաստատ հիման վրայ չէ կզրուցուի ընդհանրապէս, անոր կատարեալ Քերականութիւն յօրինելու ինչարկէ ոչ ոք կվստահի, անկատար բանի մ՚ ալ ձեռք զարնելու ոչ ոք կխրախուսի. և Թերեւս այս պատճառաւ ազգիս քերթողներն ժամանակ չտուին մինչեւ հիմա այսպիսի աշխատասիրութեան։ Բայց մեք կէս մը մեր դպրոցներուն Թախանձանքէն ստիպեալ, և կէս մ՚ ալ սիրելի ազգիս դեռահասակ դասուն ըստ կարի վայելուչ դպրութեան առաջնորդելու փափաքելով, ոչ բոլորովին խրախուսեալ և ոչ իսպառ վհատեալ, ձեռնամուխ եղանք այս Քերականութիւնս պատրաստելու, և միանգամայն մեր ազգային յարգոյ քերթողներուն դիտողութեանն յանձնելու։ Արդ որոնք որ սիրողաբար իրենց ուշադրութեանն արժանի համարին այս երկասիրութիւնս, և բարեհաճին իրենց դիտողութիւններն ուղղել առ մեզ, շնորհակալութեամբ պիտի ընդունինք, և ըստ այնմ պիտի սրբագրենք, եթէ Տէրն կամենայ երկրորդ տպագրութիւնն հրատարակելու. միայն թէ մեծագոյն

մասին ընտրողութեանն հետեւելով, ըստ Կուինտիլիանոսի, որ կըսէ, "Քանզի յայտնի է թէ խօսքն ստակի նման գործածուելու է, այսինքն՝ վրան հասարակաց դրոշմն ունենալով"։ Ուստի մասնաւոր անձի մը գաղափարն բաւական չէ փոփոխութիւն ընելու երբոր ընդհանրին ընդունելի չերեւիր։ Այսու ամենայնիւ իւրաքանչիւր ուսումնականի գաղափարն փափաքելի է մեզ ընդունել, որով կարող կըլլանք մեծագոյն մասին գաղափարն ինչ ըլլալուն հասու լինել։

Բարեյոյս ենք թէ որչափ անկատար տեսնուի այս գործս, մեր ազգային Նախակրթական դպրոցաց ներկայ կարօտութիւնը լցնելու պիտի ծառայէ իմաստին ուղղախօսութեան, եթէ մեր ազնիւ ուսուցիչներն ներողամիտ լինին անոր անհրաժեշտ թերութեանցն։

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Քերականութիւնը լեզուին անխառնակ պաշտպանութեան համ՝ խառնակութիւններէ զատուելոյն, և օրըստօրէ մշակուելոյն համար կարեւոր ուսմունք մ՚ և հարկաւոր միջոցն է. քանզի անոր մէջ կաւանդուին այն կանոնները, որոցմով լեզուն մաքուր և փորձնակ կենայ ազգին ամէն ծիւղերուն մէջ, համ՝ հետզհետէ. փաձեւութեան կուգայ թէեւ մէկմէկէ խիստ հեռաւորնակ ըլլան. Ճշմարիտ է թէ քերականական գիտութիւնն ամէն լեզուի ընդհանուր ըլլալով, սակայն լեզուի մը Քերականութիւնն ուսանողն քերականական արուեստին հմտութիւն կունենայ. և թերեւս այս կարծիքն էր, որով ոմանք համոզուած էին, թէ Հայերէն Գրաբարի Քերականութիւն ուսանողն Աշխարհաբար լեզուն ուսած կըլլայ բառ կանոնի խօսելու և գրելու: Սակայն համարձակութեամբ կրնանք ըսել թէ այնտանեն այդ կարծիքն համոզիչ կըլլար, եթէ կարէինք ենթադրել թէ Գաղղիերէն լեզուի Քերականութիւն ուսանողն Անգղիերէն լեզուի կանոններն ալ ուսած կըլլայ բովանդակապէս. քանզի այդ երկուքն թէպէտ զատ զատ լեզուներ են, բայց ազգակից են իրարու. շատ նոյն բառեր կըգործածեն երկուքն ալ միայն տարբեր հնչմամբ. Թէպ ըսենք՝ թէ Գրաբար Հայերէնն Աշխարհաբարին հետ ունեցած տարբերութեանն՝ հաւասար է Գաղղիերէնին ունեցած տարբերութիւնն Անգղիերէնին հետ, թերեւս սխալած չենք ըլլար:

Արդ Գրաբար Քերականութիւնն Աշխարհաբար լեզուն բառ կանոնի խօսիլ և գրել չուսուցնելը ինքնին յայտնի է, բայց մէկ քանի օրինակներ ալ յառաջ բերենք: Քաջ հայկաբան հեղինակ մ՚իր աշխարհաբար գրութեանցը մէջ փոխի բառին սեռականը ծուխէ գրած էր, ու մէկ երեւելի լրագրի մը բանաստեղծականին մէջ: Ուրիշ մէկ հայկաբանութեան դասատուի մը գրութեանը մէջ՝ ինք ասանց ը ի, ենթարկելով՝ իբրեւ մէկ բառ, կարդացինք: Աղէկ լեզուագէտ թարգմանչի մը թարգմանութեանը մէջ տեսանք հարցանել, յայտնել. գրուած իբրեւ սոյանոյն վերջով բայեր: Նաև, չէ պիտի ասեմ, կը խօսեցայ, հիւանդուցեցինի հետեւանքը, ուրախուցինին, ձեւացընող անուլ, մը նի, դէպ, եւ, եւ, ասոնկ շատ սխալանք ու հասարակ ուսումնականաց գրուածոցը մէջ տեսնուած են և կտեսնուին: Ասոնք զարմանալի չեն, այլ միայն Լորտ Պէյրըն երեւելի փիլիսոփային վկայութիւնը կհաստատեն, որ Քերականութեան գրանը վրայ դրած ենք, որ ըսել կուզէ թէ ամէն լեզու և լեզուին ներկայ ձեւն ևս իր Քերականութիւնն ունենալու է ուղիղ խօսելու և ուղիղ գրելու համար: Դարձեալ ուրիշ վկայութիւն մը Երկրագունտ օրագրին Պատուելի խմբագիրը կուտայ իր յայտարարութեանը մէջ, "Նուիրական պաշտաւ-

րութիւն կհամարինք", կըսէ, "մեր անոր (Աշխարհաբար լեզուի) խոստովանիլը, անհարթութիւնները, թերութիւններըն ամէնքիս ցոյց՝ տալ, և բոլոր կարելւոյն ուղղել ջանալով մեր Աշխարհաբարեան կարգաւորել և հաստատ հիմանց վերայ դնել": Ուրախ ենք այսպիսի պատուական օրինակի մ'ազդիս՝ մէջ հրատարակութիւնը տեսնելով, և փափագելի է արդարև որ բոլոր խմբագիրներն այս նուիրական պարտաւորութիւնն յանձն առնուն. քանզի կկարծենք թէ միայն լեզուն կակղել և յարմարեցնելու մեծ նպատակ կրնան մատուցանել օրագրերն, բայց ո՞րն դիւրին է մանաւանդ գաղղիներու աշակերտաց, օրագի՞ր կարդալով ուղղախօսութիւն ունենալ, և այն ալ անշուշտ անկատար, եթէ նոյն լեզուին քերականութիւնը մանկութենէ կարդալով:

Ես չեմ կարծեր թէ ալ երկար փաստաբանութեան կարօտ է ապացուցանելու, թէ Գրաբար Հայերէն քերականութիւնն Աշխարհաբար լեզուն չուսուցներ ուղիղ խօսիլ և ուղիղ գրել. որ առիկա չէթէ ենթադրութիւն մ'է, այլ փորձով տեսնուած իրողութիւն մ'ամենուս աչքին առջև. թէ որ ուսուցիչներն և ուսումնականներն սխալանք կընեն ուղիղ Աշխարհաբար գրութիւն ընելու, միայն Գրաբար քերականութիւն մը կարդալով արհեստաւոր եղողներն ինչպէս ուղղախօսութիւն պիտի գիտնան:

Բայց ոմանք երկիւղ մ'ունեցած են՝ թէ երբոր Աշխարհաբար լեզուի քերականութիւն մտնէ դպրոցներու մէջ՝ Գրաբարն բարձի թողի պիտի ըլլայ, և բուն Հայկական լեզուն պիտի կորսուի. ասոր պատասխան առ կըսենք, որ եթէ կկարծուի թէ այս դրութեամբ ազգին ամէն անհատներն արու և էգ՝ վերջապէս Գրաբար լեզուն պիտի ուսնին և հասարակօրէն զայն գործածեն, այդ անկարելի լինելոյն ոչըք կտարակուսի. և յայտնի է թէ ուսումնականութեան ասպարեզ ունեցողներն պիտի ուսնին, հայկաբանութեան հմուտ կամ լաւ հայկաբան ըլլալու համար: Այսպէս եղած է Հռովմայեցւոց մէջ Լատիներէնն և Յունաց մէջ Հելլեներէնն. թէպէտ անոնց մէջ այն հին լեզուներն՝ գործածական եղած չէ մինչև ցայսօր մանաւանդ Յունաց մէջ որոնք զարմանալի կերպով նախանձաւոր են իրենց լեզուին. ուրեմն ինչ յոյս կայ թէ մեր ազգին մէջ պիտի լինի: Եւ թէպէտ միայն ուսումնականներն պիտի ուսնին, անոնք թէ Աշխարհաբար քերականութիւնն ուսած ըլլան կամ չըլլան, իրենց մէջի եռանդը պիտի առիթէ զիրենք բուն Հայկաբանութիւնն ունենալու. ուրեմն այդ երկիւղն անհիմն է: Բայց դիցուք թէ իրաւացի ըլլայ, ճշմարիտ ազգասէր անձ մ'ինչպէս պիտի դատէ, լաւագո՞յն պիտի գտնէ ազգին հասարակութիւնը ագէտ՝ անգրագէտ պահել, ու միայն մեռեալ — կենդանի բարբառով անգործածելի լեզու մը պահպանել. քանզի ինչպէս որ բոլոր ազգին ընդհանրութեան անհնար է որ իւրաքանչիւր անհատ Գրաբար ունենալու կարող լինի:

ևս նախ՝ լեզուական ուսումնասիրութեանց ; որոց փափաքն է տեսնել կազմուածքը՝ չեն կրեր այնպիսի ծանր և յաճախ աշխատութեան. և աշակերտ մէջ այլ ուսումնասիրութեան կամ ընթերցասիրութեան չմտնէ դիւրաւ, մինչև որ մայրենի ուսումնական և ընթերցող չըլլայ. որպէս զի անոնց զանազան կազմութեանց մէջ ուսումնասիրութեան տարբերանաց, և շատ կանուխ ուսման յարգն ու կարևորութիւնն ճանչնան, մանաւանդ թէ բանական էակք մ'անոր հետևելու անհրաժեշտ պարտաւորութիւն ըլլալն զգան և հանապազորեայ օրինակով համոզուին. ու այսպէս աշակերտ յաջորդող սերունդն լուսաւորեալ և գիտուն ըլլայ:

Երկրորդ՝ այսօր բազմաթիւ պատանիներ և երիտասարդներ կան՝ որ կփափաքին ուղիղ խօսիլ և ուղիղ գրել, բայց իրենք զբաղեալ են առևտրական գործոց մէջ, և կամ իրենց տարրական հայթայթելու, և պատեհութիւն չունին երկար ժամանակ Գրաբար ուսանելու, ինչպէս դիտ՝ հասնին իրենց փափաքանացը, պէտք է տգէտ մնան որ Գրաբար ուսանելու կարող չեն:

Երրորդ՝ երբոր օտարազգի մ' որ Հայերէն խօսելու և գրելու կամք կընէ, ինչ ընելու է, ինչք չունի Գրաբար ուսնիլ. և գիտէ որ ունի այլ քիչ նպատ դիտ՝ ընդունի իր նպատակին հասնելու. ո՛րչափ տարժանելի աշխատութիւն է առանց քերականութեան լեզու մ'ուսանիլ: Այս դժուարութենէն բաժնեցեալ Ամերիկացի Միսիոնար Պատ. Ե. Րիկզ, որուն քերթողական արուեստին քաջահմուտ սեռութենէն մեզ այլ օգնութիւնն ընդունած ենք այս գործոյս մէջ, երբոր դժուարութեանց հանդիպելով խորհրդակցութեան կարօտ էինք. ինքն Անգղիերէն բացատրութեամբ Հայերէն Աշխարհաբար լեզուի համառօտ քերականութիւն մ'յօրինեց միայն ութ ամսուան բանի: Արդ քերականութիւն չունեցող լեզու մ'Եւրոպացւոց առջին ո՛րչափ համարում կունենայ. քանզի լեզու մ'որ քերականութիւն չունի, ըսել է հաստատեալ կանոններ չունի, և կրթեալ կոչուելու յարգանքէն զուրկ է իրաւամբ:

Բայց թողունք օտարազգիներն, բուն մեր ազգայինք ոչ սակաւաթիւք, որ դժբաղդաբար իրենց Հայկական լեզուն կորանցուցած են իսպառ հեռոց, և այսօր կփափաքին իրենց բուն լեզուն սորվելու, տանք զամէնքն այլ մանչերն ու աղջիկներն Գրաբար ուսնելու՞ն. առիպենք որ Հայերէն ուսին. ի՜նչ ծանր ու ձանձրալի աշխատութիւն է այդ, և միանգամայն ի՜նչ տարօրինակ պահանջում — բուն լեզուն չգիտցած անոր գրոց բարբառն ուսցընել. բազում աշխատութիւն և սակաւ արդիւնք տալ չէ՞. և հարիւրին քանի՞ն յանձնառու ըլլայ այն դժուարաքիրտ աշխատութեան: Այսպէս ազգին Կրօնական և Ուսումնական արգոյ ժողովներն բոլոր սրտիւ կփափաքին որ այն ազգայնութեան երևելի յատկութենէն զրկեալներուն ամէն կերպիւ օգնեն, և դիւրացնեն իրենց լեզուն գիտնալու և խօսելու ուսումը. որ տակաւ իբրև աղ-

դասիքական ստորասաւորութիւն մ՚ ըլլալէն առաջ են անհրաժե-
քաղելոյ, բայց կատարելու ի՛նչպէս կարող պիտի ըլլայ. Եթէ յառաջուց մեզնից հանմար պատրաստ չունենանք Քերականութիւն մը նոյն լեզուին :

Մեր միտք ունինք սենեց ասանկ գիտութեանց նպատակելու համար Թուրքերէն լեզուով Հանձնարար Քերականութիւն մ՚ի քը ընծայել, եթէ այս երկասիրութիւնս ուրով ողջունուի մեր ազգէն ազգայնոցմէ, և այս գիտաստութեանը հովանաւոր և խոնարհմանց և օրինակաց Թուրքերէններուն չզրկէ այս գործոյս մէջ:

Ըսինք թէ ազգիս ընդհանրութեանն անհրաժեշտ է Գրաբար ուսանիլ. քանզի մեկ գրոցին մէջ թէպէտ հարկաւոր աշակերտ կայ հազիւ թէ անոնց քանի կամ քանիսուհինը ուսումնական լեզուաց ասպարէզն ունին, թող յիշատ լինին, մնացած կէսն զարգացածին ազգէս պիտի մնան. և թէպէտ ասոր մը կամ աւելի Գրաբար Քերականութիւն կարդալով ուրիշ արհեստի պարապմին, ի՞նչ օգուտ պիտի՛ ընէ այն, ասականին կարող չեն ընթեր ուղիղ ոճով նամակ մը կամ կարճ յօդուած մը գրելու. ասաոնքն անգործածելի լեզու մը լինելով շուտով պիտի մոռնան անոր կանոնները.

Այսօր ազգային դպրոցաց ամենուն մէջ առհասարակ Քերականութեան դասաւանդութիւն չկայ, այլ ո՛ւր որ գիտութեան վարժապետ կգտնուի. կըսեն թէ Քերականութիւնն ալ գիտութիւն մ՚ է. իրաւ է որ ազգերնուս մէջ քանսուհինգ երեսուն տարի առաջ գիտութիւն ըսելով Քերականութիւն կամ թէ շատ շատ Տրամաբանութիւն և Ճարտասանութիւն կհասկցուէր. բայց այսօր ալ այնպէս կհասկնայ արդեօք ազգը. չեմ կարծեր. քանզի հիմա կըսէ թէ Բնական գիտութիւն, Մաթեմաթիքական գիտութիւն, Բարոյական գիտութիւն. Ցնտեսական գիտութիւն, Երկագործութեան գիտութիւն, Մեքենական գիտութիւն, ևն, ևն, կան. և գիտութեան դպրոց կամ ուսումնարան ըսելով՝ յիշեալ գիտութեանց ուսմունքն կայ կհասկցուի. Թէպէտ լեզուներու ուսումն ալ գիտութիւն մ՚է. և կերեւի թէ մեր ազգին մէջ ալ Քերականութիւնը գիտութիւն սեպուած է սոսկ համար, որ տարբեր լեզու մ՚ունենալու համար կկարդան. բայց այնպիսի գիտութիւն մը չէ, որ միտքը կզարգացնէ, բնական՝ բարոյական կամ մտաւոր կատարելութիւն յառաջ կբերէ. Եւրոպական դպրոցաց մէջ առհասարակ ո՛ւր որ ազգը Այբբենարան կկարդան, հոն եւս Քերականութիւն կկարդան, ինչպէս որ Բնական՝ Բարոյական և Մաթեմաթիքական գիտութեանց տարերքներն ալ, Սաղմոս՝ Նարեկ կարդալու տեղն.

Նոյն օրինակին հետեւելով մեր նախակրթական դպրոցներուն մէջ բոլոր աշակերտաց և աշակերտուհեաց երկրորդ կամ գոնէ երրորդ դասագիրքն՝ Աշխարհաբար լեզուի Քերականութիւնն

պարտի լինել առհասարակ . այն դիտաւորութեամբ քերականութեանս առաջին և երկրորդ մասերն այնպիսի փոքրիկ տղոց ընդունակութեանն յարմարցուած են , զանց առնելով ծանօթութիւններն և յաւելուածն , որ երկրորդ անգամ կարդալուն պէտք է ունին զանոնք : Այս ընթացքով աշակերտ մ'երբոր կպատրաստուի բարձրագոյն դպրոց կամ ուսումնարան մտնել , քերականութեան արուեստին ինչ ըլլալուն բաւական հմտացած լինելով , հոն միայն Գրաբար Հայերէն ուսնելու կուտայ միտքը . հարկաւ պիտի կարդայ Գրաբար քերականութիւն , բայց ոչ թէ քերականութեան արուեստն ուսնելու , այլ միայն Գրաբարի կանոններն գիտնալու համար . որով մեծ դիւրութիւն կզգայ աշակերտն , քան թէ լեզուն և քերականութիւնը մէկտեղ ուսնէր : Բոլոր լեզուագիտութեան ուսուցիչներն համոզուած են . որ եթէ մէկ աշակերտ մ' իր մայրենի լեզուին քերականութիւնն ուսած չէ , մեծ դժուարութիւն կկրէ օտար լեզու մ'ուսնելու . եթէ այս ճշմարիտ է , նոյնը խորհելու ենք ուրեմն Գրաբար Հայերէն ուսնելու համար ևս :

Երբոր ազգիս ընդհանուր նախակրթական դպրոցներն ուսման այս ընթացքը բռնած են , այսինքն՝ իւրաքանչիւր աշակերտ և աշակերտուհի այնպիսի ընթացք մ'ունենայ ուսման , որ թէ Բնական՝ Բարոյական և Մաթեմաթիքական և այլ ուսմանց տարերքն իրենց մայրենի լեզուաւն ուսնելով գիտուն լինին , և թէ ազգային գործածական լեզուին քերականութիւնն ուսնելով կարող լինին ըստ կանոնի գրութիւն ընել . ահա այն ատեն միայն յոյս կայ որ ընդհանուր ազգը գրագէտ և մտացի ժողովուրդ մը , և հետեւապէս հնարագէտ՝ ճարտար և գործունեայ լինի : •

Արդ՝ փափաքելով սիրելի ազգիս ընդհանրութեանն յառաջադիմութեանը , որպէսզի իւրաքանչիւր տղայ կամ պատանի , աղջիկ կամ օրիորդ ուսումնականութեան առաջին քայլն առնելու բնաւ դժուարութիւն չտեսնէ , քերականութիւնը Փիլիսոփայութեան կամ Աստուածաբանութեան կարգէն բարձր գիտութեան ըմբռնումով մը չխրտուի , ջանացինք որչափ որ կարելի է պարզ ոճով այս քերականութիւնս պատրաստել : Առաջին և երկրորդ մասերուն մէջ լեզուին պարզ կանոններն աւանդելով , յաւելուածին ու հետեւեալ մասերուն մէջ զարտուղութիւններն և զանազան կարեւոր գիտելիքներն դասեցինք , որ ուսանողն քայլառքայլ յառաջ երթալով ուսումը դիւրին և միանգամայն զուարճալի ըլլայ իրեն .

Այս քերականութեանս և յաւէտ առաջի երեք մասերուն այն վարդապետութիւններն որ նոյն են թէ՝ Գրաբարին և թէ Աշխարհաբարին , Պատուելի Փարպազաչեանին "Նոր Քերականութեան" կարգաւն և ոճաւն գրուած են ըստ մեծի մասին՝ միայն քանի մը փոփոխութիւններով . այսինքն՝ Ածականը զատ Մասն բանի չդնելով Մակբային հետ մէկ դասեցինք , և երկուքը մէկ

տեղ Մօնդէր անուանեցինք ։ Այսպէս Մասունք բանին գործեալ
ութ միայն ըստ հին դրութեան, ինչպէս Դաւիթ անյաղթ ըսած է, «Քերթողք զամենայն բան յութ մասն ժողովեցին»* ։
Ածականն Անուան հետ չէինք կրնար խառնել, քանզի բառ մը
թէ որ Ածական է, Անուան մակդիր է. և միևնոյն բառն մակդիր անուան և միանգամայն Անուն է ըսելն շփոթ խօսք մ'է ։
Ուրախ ենք որ մեր քերականութիւնն հրատարակուելէն առաջ,
յիշեալ Պատուելին ուղղեց այս սխալն իր Նոր Քերականութեանը մէջ. կյուսանք թէ մեք Մակբայի հետ դասելով երկուքը մեկանց Մօնդէր անուանելնիս ալ տարօրինակ և մեղադրելի բան մը չերեւի պիտի, ինչպէս որ նորալուր իրաց բաղդն է
ընդհանրապէս ։ Քանզի ուրիշ պատճառ ի՞նչ կայ մեղադրուելու, քանի որ այս երկու տեսակ բառերն նոյն պաշտօն կըվարեն, միայն թէ մէկ տեսակն իրերու՝ և միւսն գործողութեան որպիսութիւնն եւայլն՝ յայտնող են. մեք ալ նոյնքան տարբերութիւն յայտնեցինք երկուքի բաժնելով, և Ածականը Մակդիր անուան՝ ու Մակբայն Մակդիր բայի կոչելով ։

Հին Քերականութեանց մէջ Միջակ անուն կոչուածներն մեք
ըստ Անգղիական Քերականութեանց Դերանուան գլխոյն տակ
աւանդեցինք անօրոշ Դերանուն կոչելով, բաց ի թուականներէն որ Մակդիր անուան գլխոյն տակ դրինք զանիկա ։

Արդարեւ այս երկասիրութեանս մէջ ոչ այնչափ փափաք ունեցանք նոր հեղինակութիւն մ'ընել, որչափ որ ջանացինք մեր
Գրաբար Քերականութիւններէն Աշխարհաբար Հայերէն լեզուի Քերականութիւն մ'ի լոյս ընծայել. այսպէս երկու երեւելի քերդողներուն գործերն միշտ աչքերնուս առջին պահեցինք — Բագրատունի և Գարագաշեան Պատուելիներուն — առաջինոյն ընդարձակ և երկրորդին Նոր Քերականութիւնն. և անոնց առաջնորդութիւնովը Հայկաբանութեան կանոններուն
ուշ ունել ջանացինք, որչափ որ կներէր Աշխարհաբար արդի
լեզունիս, ըստ Կուինտիլիանոսի որ կըսէ, «Հին բաներն մասնաւոր վսեմութիւն մ' և կրնամ ըսել թէ կրօնքի նման յարգութիւն ունին ... բայց խօսելու արուեստին նկատմամբ սովորութիւնն է ամենէն վստահանալի ուսուցիչն» ։ Եւ թէպէտ
մէկերկու նոր տեսութիւններ ունեցանք քերականական եզերաց նկատմամբ, այն ալ մեր միայն համոզմանն համեմատ
ուղիղն ուսուցանելու փափաքովն ընել պարտաւոր էինք.

Քերականութեանս գրեթէ բոլոր օրինակներն արդի հասարակութեան ընդունելի եղած հրատարակութիւններէն և գիրքերէն քաղուած է, ինչպէս է Բազմավէպ օրագիրն և Աշխարհաբար Աստուածաշունչն և ուրիշ այնպիսի գրուածքներ, որոնք մասնաւոր հոգ ունեցած են Աշխարհաբար լեզուն մաք-

*Բացդ. Քերականութիւն, Նախակրթանք ։

իել և կոկել. ուստի և Քերականութեանս կանոններն անոնց-մէ հանուած են. ինչպէս որ Գերմանացի մեծ քերթող Սկարլէճր սահման կուտայ Քերականութեան, «Քերականութիւնը սովորութեան համեմատ խօսելու գիտութիւնն է», կըսէ, «քանզի անիկա սովորութեան կանոնով խօսելու կերպն գիտցողներուն համար կանոններ չտար, այլ սովորութեան հաստատուն և յաճախակի գործածութենէն կժողվէ խօսելու ընդհանուր ձեւերն, որ ուսանողներուն աւանդէ»։

Այսու ամենայնիւ հոգ տարինք ինչոր քերականական սխալ երեւցաւ մեզ ընդհանուր գրուածոց մէջ՝ շիտկել. զոր օրինակ, շատերն Էտիրնէտա հանկիսինէ որ կգրեն, մեք ուղիղ գրուածոց հետեւելով՝ Էտիրնէտէ ըսինք. քանզի Բացառականի տեղ Սեռական կամ Տրական գործածել ուղիղ չէ։ Բայց բառերուն ուղղագրութեան կանոն չէինք կրնար հասարակաց հնչումն բռնել, ինչպէս որ մինչև ցարդ ուղղագրութեան ուշադիր և ոչմէկ խմբագիր կամ մատենագիր մը նոյնօրինակ գործած է։ Ուստի հիմա լաւ գրութեանց մէջ բնաւ չենք տեսներ, անճաք, մէնծ, ծառն. հօր, տխղոր, կլոխ, օնտը, չէմ էդոր, կչորցէմ. Հըլաշտանէլ, ռամկական հնչմամբ. բայց կգրուի՝ անճաղ, մեծ, յառն, հայր, եղբայր, գլուխ, եօթը, չեմ փոր, կչորցեմ, լուացուել։ Արդ որովհետեւ այս սկըզբունքն ընդունուած է, որ Գրաբարի ուղղագրութեան համեմատ գրուելու է բոլոր Գրաբարէն առնուած բառերն. ուստի նոյն սկզբանց համեմատ գործելով՝ այնպիսի բառերն և հոլովներն ու բայից խոնարհումներն ջանացինք Գրաբարի ուղղագրութեան յարմարել։ Ուստի ես Դերանուան տրականն ինծ կամ ինծի, և յոգնակին մեզ գրինք, Գրաբարին համեմատ, և ոչ ինձի, մէզ, ինչպէս որ մեծ կգրենք և ոչ մէնծ։ Իր Դերանուան յոգնակի սեռականն օրոց ըսինք և ոչ օրոնց. այս, այդ, այն, ասոր, ատոնց, գրեցինք ըստ Գրաբարին և ոչ՝ աս ադ, ան, ադոր, ադոնց, ինչպէս որ, հայր, եղբայր, կգրենք, և ոչ հօր, եղբօր։ Ասիկա, ատիկա, անիկա, ասի, ատի, անի, գրինք նոյն Դերանուններուն հետ, քանզի իբրեւ գոյական առանց կգործածուին հիմա շատերէն։ Լեռ և դուռ, բառերուն սեռականներն լերան, դրան, դրինք և ոչ՝ լեռան, դռան, քանզի սխալ է Գրաբարի ուղղագրութեան նայելով։ Բայց ինչո՞ւ համար լեռան, դռան չըսինք, նմանապէս՝ վրայ գործածեցինք և ոչ վերայ. պատճառն որ Աշխարհաբար լեզուին մէջ բառերուն վերջէն ը կրճատել. և մէջէն ձայնաւոր գիր՝ առաւելապէս ա զեղչելն ընդհանուր սովորութիւն եղած է և ամենուն հաճելի, անանկ որ աշխարհաբար գրութեանց մէջ չըտեսնուիր լեռան, դռան։ Մէկ, մէկէ կամ մէկէ, մէկ, մէկը, մէկ, մէկու մէկով. հոլովեցինք, քանզի այնպիսի բառերն նոյն կանոնով կհոլովին Գրաբարին մէջ են ն կամ ի փոխուելով։ Նմանապէս դուռն, դան, դռով, դրներ. լոյս, լուսոյ, լուսով,

հոլովեցինք, և ոչ փոտն, փոտնի, փոտնով, փոտնէր, լէյս, լէյսի. քանզի Գրաբար հոլովմանց համեմատ չէ, և խորթ է ու ռամկական: Ըսեմ, ըսեցէ. Ճանչիմ, Ճանչիցէ. հարցնեմ, հարցէ. ցուացընեմ, ցուցէ. աւելի չիտակ է ըսինք, քան թէ՝ ըսեմ, ըսէ. ճանչնամ, ճանչցայ. հարցնեմ, հարցուցի, ցուցընեմ, ցուցուցի. քանզի առաջին ձեւով խոնարհումներն են Գրաբարին համեմատ:

Այսպէս փափաքելի էր մեզ ամէն Բառերու չիտակ հոլովներն և խոնարհումներն ցուցընել, բայց տեղիս Բառգիրքէ գործ լինելով և ոչ Քերականութեան, ուսանողներն հիմըկուհիմս, քանի որ այնպիսի Բառքերք մը կպակսի տակաւին ազգիս մէջ, ուղղագրութեան նախանձաւոր գրութիւններն դիտողութեամբ կարդալով ուսուցիչներուն առաջնորդութեամբը, մանաւանդ յղկեալ և յստակ լեզուով օրագրերն միշտ կարդալով, որոց խմբագրերն մեծ փոյթ ունին Հայկական լեզուն զտելու և լաւացնելու միջոց լինիլ, ու այսպիսի գովելի խնամով իրենց համապաշօրեայ վաստակը կրկնապատիկ օգտակար ընել, ահա այսպիսի միտադիր ընթերցասիրութեամբ հմտանալու են ինչպէս ուղիղ հայկաբանութեան ոճոյն, նոյնպէս հոլովմանց և խոնարհմանց և ամէն բառից ուղղագրութեանը, ու չափ յանուն թրքաբանական ընել ջանալով վարժութիւն ընելու են ուղղագրութեան և շարագրութեան, նախ բառեր գրելով ու ետքը խօսքեր և յօդուածներ:

Քերականութեանս առաջին և երկրորդ մասերն փոքրիկ տղոց համար պատրաստուած է ըսինք, երրորդ և չորրորդ մասերն անոնց համար են որոնք կարող չեն Գրաբար Քերականութիւն ուսնիլ, և կբաղձան Քերականական արուեստին վրայով աւելի հմտութիւն առանել, և ըստ արժանւոյն վայելուչ գրութիւն ընել: Եւ տեսնելով որ այնպիսի ուսումնասէր պատանիք և օրիորդներ կան, որոնք մինչեւ անգամ քերթուածներ՝ երգեր գրելու ձեռնամուխ են առանց Գրաբար ուսնելու, ուստի չորրորդ մասին մէջ գլուխ մ'աւանդեցինք Տաղաչափութեան վրայ. քանզի Պատուելի Գարագաշեան ալ իր "Նոր Քերականութեան Ներածութեանը" մէջ կվկայէ, թէ "Տաղաչափութիւնը Քերականութեան արուեստին մէկ մասն համարուած է": Եւ անոր կանոններն ըստ մեծի մասին Հիւմիւզեան վարդապետին "Առ ձեռն տաղաչափութիւն" գրքուկէն և Բագրատունի վարդապետին Վիրգիլիոսի քերթուածին թարգմանութեան յառաջաբանէն քաղուած են:

Արդ եթէ այս երկասիրութեանս միջոցով ազգիս սիրելի մանկանցն՝ ուսումնականութեան և ճշմարիտ իմաստասիրութեան որ յԱստուածգիտութիւն կառաջնորդէ, ճամբայ բացուած տեսնելուն բաղձն վայելենք, ահա այն ժամանակն է որ լիովին վարձատրեալ պիտ՝ համարիմք մեզմէ.

ՀԱՅԵՐԷՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԼԵԶՈՒԻ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

1. *Քերականութիւնն ուղիղ խօսելու և ուղիղ գըրելու կանոններն կուսցնէ։*

2. *Խօսքն, որ բան մը կըսուի, բառերով կըլլայ. բառը վանկով, վանկը տառով՝ որ գրով կգրուի.* Սէր գիտութեան արհամարհող կըլլայ, *չորս բառով խօսք մըն է.* Սէր, *մէկ վանկ մ' ու բառ է.* կըլլայ, *երկու վանկով,* գիտութեան, *երեք վանկով, ու* արհամարհող, *չորս վանկով բառեր են։ Երկու կամ երեքէն աւելի վանկ ունեցող բառերն բազմավանկ կկոչուին ընդհանրապէս։*

3. *Հայերէն այբուբենն, որ Մեսրովպեան նշանագիր կկոչուի *, երեսուն և վեց գիր ունի. և երեք ձևով կգրուի.* Երկաթագիր *կամ* Գլխագիր, Բոլոր գիր *և* Նօտր գիր։

Երկաթագիր։

Ա. Բ. Գ. Դ. Ե. Զ. Է. Ը. Թ. Ժ. Ի. Լ. Խ. Ծ. Կ.
Հ. Ձ. Ղ. Ճ. Մ. Յ. Ն. Շ. Ո. Չ. Պ. Ջ. Ռ. Ս. Վ.
Տ. Ր. Ց. Ւ. Փ. Ք.

---

* *Մեսրովպ անունով եկեղեցւոյ վարդապետն յամի Տեառն* 400 *հնարեց նոյն գրերն։*

Բոլորգիր։

ա Ա · բ Բ · գ Գ · դ Դ · ե Ե · զ Զ · է Է · ը Ը · թ Թ ·
ժ Ժ · ի Ի · լ Լ · խ Խ · ծ Ծ · կ Կ · հ Հ · ձ Ձ · ղ Ղ ·
ճ Ճ · մ Մ · յ Յ · ն Ն · շ Շ · ո Ո · չ Չ · պ Պ · ջ Ջ ·
ռ Ռ · ս Ս · վ Վ · տ Տ · ր Ր · ց Ց · ւ Ւ · փ Փ · ք Ք ։

Նօտրգիր։

ա · բ · գ · դ · ե · զ · է · ը · թ · ժ · ի · լ · խ · ծ · կ ·
հ · ձ · ղ · ճ · մ · յ · ն · շ · ո · չ · պ · ջ · ռ · ս · վ ·
տ · ր · ց · ւ · փ · ք ։

4. Ուրիշ երկու գրեր ալ կան ետքէն մնած, օ ու ֆ. որ մեր Նախնիք օին տեղը աւ կգրէին. և ֆ ին տեղը փ։ Նմանապէս ուրիշ գիր մ՚ալ կայ, և, որ ե ու ւ գրերէ միացած նշանագիր մըն է, ու ինքնիրեն մինակ գրուած ատենը վայելուչ է գործածել, որ բուն այն մտքով հնարուած ալ է. բայց բառերու մէջ զատ զատ իր գրերովը գրել պէտք է այսպէս, արեւ, երեւելի *։

5. Այս գրերէն ութ հատը, ա, ե, է, ը, ի, ո, ու, օ, ձայնաւոր են. որ մինակ, առանց ուրիշ գրի օգնութեան, կրնան արտաբերուիլ։ Մնացած երսունը բաղաձայն կկոչուին, քանզի առանց ձայնաւորի մ՚ օգնութեան չեն կրնար արտաբերուիլ։

6. Քերականութիւնս չորս մաս ունի։

7. Առաջին մասն կուսցնէ, թէ բառերն քանի

---

* Այսպէս զատ զատ գրելով համբակներն նոյն բառերուն տողադարձն առանց տարակուսելու անսխալ կրնան գրել այսպէս, երե ւելի։

տեսակ են, և ինչ փոփոխութիւններ կկրեն. որ է Բառագիտութիւն։

8. Երկրորդն՝ թէ բառերն խօսքի մէջ ինչ պաշտօններ կկատարեն, և այն պաշտօններն ցուցընելու համար իրարու հետ ինչպէս կհամաձայնին. և այս է Համաձայնութիւն։

9. Երրորդն՝ թէ բնական կարգէն զատ ինչ ձևաւոր դասաւորութիւն կրնան ունենալ բառերն խօսքի մէջ. այս է Շարադասութիւն։

10. Չորրորդ մասին մէջ կցուցուի համառօտիւ թէ Քերականութեան ուսմունքն ուրիշ ինչ հրմտութիւններ ալ կպարունակէ. այսինքն, Ուղղագրութիւն, Ստուգաբանութիւն և Տողադարձութիւն։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

11. Բառերն ութ տեսակ են. Անուն, Դերանուն, Բայ, Դերբայ, Մակբայ, Նախադրութիւն, Շաղկապ, Ձայնարկութիւն։ Ասոնք Մասունք բանի կկոչուին, քանզի խօսքն ասոնցմէ կշինուի։

ԳԼՈՒԽ Ա

ԱՆՈՒՆ

12. Անունն, որ գոյական ալ կըսուի, անձ մը կամ

իր մը կցուցնէ. հաց, թուղթ, գետ, հոգի, իմաստութիւն, գոյական անուններ են։

13. Անունն երկու տեսակ է. Հասարակ և Յատուկ։

14. Քաղաք, գետ, լեռ, հասարակ անուն են. ամէն քաղքի՝ քաղաք, ամէն գետոյ՝ գետ, ամէն լերան՝ լեռ կրնանք ըսել. ասոր համար հասարակ կըսուին։

15. Փարիզ, Եփրատ, Արարատ, յատուկ անուն են. ամէն քաղքի՝ Փարիզ, ամէն գետոյ՝ Եփրատ, ամէն լերան՝ Արարատ չենք կրնար ըսել. մինակ Փարիզ քաղքին Փարիզ, մինակ Եփրատ գետին Եփրատ, մինակ Արարատ լերան Արարատ կրնանք ըսել. ասոր համար յատուկ կըսուին։

16. Անունն երկու փոփոխութիւն կունենայ. Թիւ և Հոլով։

17. Թիւն երկու է. Եզակի ու Յոգնակի։

18. Եզակին՝ անուան նշանակած բանին մէկ հատ ըլլալն կցուցնէ. ինչպէս, քաղաք, գետ. մէկ քաղաք, մէկ գետ կնշանակեն։

19. Յոգնակին՝ անուան նշանակած բանին մէկէ աւելի ըլլալն կցուցնէ. ինչպէս, քաղաքներ, գետեր. այսինքն՝ մէկէ աւելի քաղաք, մէկէ աւելի գետ։

20. Երբոր բառը միավանկ է, եր դնելով ծայրը յոգնակի կըլլայ. և երբոր երկավանկ կամ բազմավանկ է, ներ դնելով. ինչպէս, այծեր, ոչխարներ, մեծատուններ, եպիսկոպոսներ։

21. Հոլովն՝ անուան մը վերջաւորութեանը կամ ծայրին փոխուիլն է։

22. Հոլովն Հայերէնի մէջ վեց է. Ուղղական, Հայցական, Սեռական, Տրական, Բացառական և Գործիական։

23. Անուան վերջը փոխուելուն հոլովել կըսուի։

24. Հայերէնի մէջ ամէն անուն մէկ կերպով չհոլովիր, այսինքն՝ անուններն իրենց վերջերն զանազան կերպով կփոխեն. և այս հոլովելու կերպերն Հոլովմունք կկոչուին։

25. Աշխարհաբար լեզուին մէջ շատը՝ միայն եզակի սեռական հոլովը կերպ կերպ կըլլայ, ուրիշ հոլովներն ընդհանրապէս նոյն են. ու ինը կանոնաւոր, երեք ալ անկանոն հոլովմունք կան։

26. Ամէն անուն եզակիին մէջ տարբեր կերպով կհոլովի. բայց յոգնակիին հոլովումը մէկ կերպ է. ուստի միայն առաջին հոլովման յոգնակիին օրինակ մը կուտանք, որուն վրայ հոլովելու է միւս հոլովներուն յոգնակիներն։

27. Բաղաձայնով վերջացած բառերուն վերջին վանկին ձայնաւորներն ա, է, ե, ու երկբարբառներն * եա, իա, իւ, ոյ, ու, կփոխուի վերջահոլովներուն ** մէջ այսպէս։

Ի, ՈՒ, և երբեմն ալ Ա, կփոխուի ընական Ը ի ***. գիր, գրի. ջուր, ջրի. բերան բերնի։

Է, կփոխուի Ե, Ի. եղէգ, եղեգի. Երուսաղէմ, Երուսաղեմայ. Սէր, սիրոյ։

ԻԱ, մինակ՝ կփոխուի ԻՈ, յատուկ անուններուն վերջը. Անգղիա, Անգղիոյ. Ռուսիա, Ռուսիոյ։

ԻՒ, մինակ՝ կփոխուի ՈՒ, հովիւ, հովուի. Թիւ, թուոյ. բայց տողադարձ ըլլայ նէ կգրուի, թը ւոյ։

---

* Երկբարբառ կըսուի երկու ձայնաւոր մէկ ձայն՝ մէկ վանկով որ ըլլայ. ինչպէս, աւ, եա, իա, իւ։

** Վերջահոլով կըսուին այն հոլովներն որոց ծայրն փոխուած է։

*** Ընական ը կըսուի ը՛ հնչումն որ չգրուիր, ու երկու բաղաձայնի մէջ հարկաւ զգալի է. ինչպէս վերի օրինակներուն մէջ կտեսնուի։

ԵԱ, կփոխուի Է ․ կեանք, կենաց ․ քրիստոնեայ, քրիստոնէի ․ Հրեայ, Հրէի ։

ՈՅ, կփոխուի ՈՒ ․ լոյս, լուսոյ ․ կոյր, կուրի ։

28․ Այս փոփոխութիւններն բառգրքի օգնութիւնով կամ ուրիշ միջոցով ուսնիլ ջանք ընելու են աշակերտներն, որով մեր լեզուին գեղեցկութիւնն և անուշութիւնը կպահուի ։

29․ Կանոնաւոր հոլովմանց պատկերն հետեւեալն է․ այս պատկերին մէջ մինչեւ հիմա թուոյ և հոլովման վրայ ինչ որ ըսինք՝ յայտնի կտեսնուին ։

30․ Ա ՀՈԼՈՎՈՒՄ

	Եզակի․	Յոգնակի․
Ուղղական․	Հաց	Հաց—եր
Հայցական․	Հաց, զհաց *	Հաց—եր
Սեռական․	Հաց—ի	Հաց—երու
Տրական․	Հաց—ի	Հաց—երու
Բացառական․	Հաց—է	Հաց—երէ
Գործիական․	Հաց—ով	Հաց—երով

Թագաւոր, րի, րով․ Լէճ, լճի, լճով․
Քաղաք, ղքի, ղքով․ Իսրայէլ, Իսրայէլի․
Հաստ, հստի, հստով․ Վէմ, վիմի, վիմով ** ։

---

* Զ նախդիր կըսուի, որ աշխարհաբար լեզուին մէջ միայն հայցականը կառնու հարկին ու վայելչութեանը նայելով․ որուն վրայ իր տեղը պիտի խօսինք համաձայնութեան մէջ ։

** Բոլոր այն բառերն որոց վերջին վանկի ձայնաւորն է ե, հոլովելու ատեն, է ի կփոխուի, թէ որ գրաբարին մէջ է ի փոխուածներն չգործածուին աշխարհաբարին մէջ ալ․ զորօրինակ, Արտաշէս, Արտաշիսի․ Մովսէս, Մովսիսի․

31. Բ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Նշան.

Ո. Սէր
Հ. Սէր, զսէր
Ս. Սիր—ոյ
Տ. Սիր—ոյ
Բ. Սեր—է, խնդրոյ *
Գ. Սիր—ով

Յոգնակի. Սէր—եր, ևն., որ շատ չգործածուիր։
Լոյս, լուսոյ, լուսով.
Յոյս, յուսոյ, յուսով.
Կարէն, կարնոյ կարնով.
Անգղիա, ղիոյ, ղիով.

32. Գ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Նշան.

Եկեղեցի
Եկեղեցի, զեկեղեցի
Եկեղեց—ւոյ
Եկեղեց—ւոյ
Եկեղեցի—է
Եկեղեց—ւով

Յոգնակի. Եկեղեցի—ներ. ևն։

Որդի, դւոյ, դւով.
Հոգի գւոյ, գւով.
Թագաւորութիւն, նւոյ, նւով.
Օսմանցի, ցւոյ, ցւով **։

Մարդ և Աստուած բառերն քիչ մը տարբեր կհոլովին Բ հո-լովման տակ.
Եզ. Մարդ, մարդոյ կամ մարդու, մարդով, մարդէ.
Յգ. Մարդիկ. մարդոց, մարդոցմով, մարդոցմէ.
Եզ. Աստուած, Աստուծոյ, Աստուծով, Աստուծմէ։

33. Իով վերջացած բառերն Գ. հոլովման տակ կեր-

Յովսէփ, Յովսէփի. Երուսաղէմ, Երուսաղէմայ, Գուրգէն, Գուրգէնի. Հանդէս, հանդէսի։

* Ի եւս նախդիր է, որ աշխարհաբար լեզուի մէջ բա-ցառական ու տրական հոլովներն կառնուն երբեմն, զոր օրինակ իպատիւ, իպաշտօնէ. այս նախդիրն բառէն զատ ետին մա-կակէտով կգրեն շատերն. բայց որովհետեւ ուրիշ նախդիր գրերն բառին կից կգրուին առանց մակակէտի, հարկ չկայ միայն ի նախդրին համար յատուկ օրէնք մ'ունենալու։

** Այս հոլովման յոգնակի սեռականը կըլլայ նաեւ եկեղե-ցեաց. եւ անոր վրայ հոլովուած բառերուն ոմանց յոգնա-կի սեռականը կըլլայ նաեւ որդւոց, հոգւոց, օսմանցւոց։

թեան, բայց չէ թէ միավանկերն. քանզի անոնք ինչպէս դէ, յէ, չիտակը բ հոլովման տակ հոլովելու-են դէոյ, յէոյ. բայց հիմակուան գործածութիւնն եօթ-ներորդ հոլովման տակ կհոլովէն. յէու, դէու:

34. Դ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզակի.

Ո. Տուն
Հ. Տուն, զտուն
Ս. Տ—ան
Տ. Տ—ան, տուն *
Բ. Տն—է
Գ. Տն—ով

Յոգնակի. Տն—եր, ևն.

Գարուն, րնան, րնով.
Կնիկ, կնկան, կնկով.

Դուռ, դրան, դռնով.
Կործանում, նման, նումով:

35. Ե ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզակի.

Գիշեր
Գիշեր, զգիշեր
Գիշեր—ուան
Գիշեր—ուան
Գիշեր—ուընէ, —է
Գիշեր—ով

Յոգնակի. Գիշեր—ներ, ևն:

Մահ, հուան, հով.
Ամառ, մառուան կամ մրան, մրուընէ.
Առտու, տուան, տուընէ.
Ցերեկ, կուան, կուընէ:

---

* Ցեղ և ժամանակ նշանակող անուններուն տրական հոլովներն կըլլայ նաև շատ անգամ ուղղականի պէս. զոր-օրինակ. Երէկոյ նոյնոյ. Երաստակի գնաց. Եօթներորդ օրն հան-գստացաւ:

Ասոնք թէեւ զօրութեամբ դէպ է նախադրութեան հայ-ցական խնդիր են ըսենք, աւելի չիտակ է, ինչպէս Եւրո-պական լեզուներուն մէջ. բայց վերջին օրինակին չյարմարիր, և անոր ալ ուրիշ բան մ՚ըսելու էինք, որ տեղոյ չփութու-թիւն պիտի պատճառէր:

36. Զ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզակի.

Ո. Փրկութիւն
Հ. Փրկութիւն, զփրկութիւն
Ս. Փրկութ—եան
Տ. Փրկութ—եան
Բ. Փրկութ—ենէ
Գ. Փրկութ—եամբ, փրկութիւն—ով

Յոգնակի. Փրկութիւն—ներ, եւն.

Այսպէս կհոլովին ամէն ութիւն
վերջացած բառեր, եւ իւն
վերջացածներէն ոմանք.
ինչպէս,
Արիւն, րեան, րիւնով.
Անկիւն, կեան, կիւնով:

37. Է ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզակի.

Ծով
Ծով, զծով
Ծով—ու
Ծով—ու, ծով
Ծով—է
Ծով—ով

Յոգնակի. Ծով—եր, եւն.

Հայ, յու, յով. Յոգն. Հայոց.
Մանչ, չու, չով. — մանչոց.
Տղայ, ղու, ղով. — տղոց.
Էշ. էշու, էշով
Շաբաթ շաբթու կամ շաբ-
թուան, շաբթով:

38. Ը ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզակի.

Ո. Հայկ
Հ. Հայկ, զՀայկ
Ս. Հայկ—այ
Տ. Հայկ—այ
Բ. Հայկ—է
Գ. Հայկ—ով

Բառք յատուկ ըլլալնուն
համար յոգնակի չունին:

Տրդատ, տայ, տով.
Ակն, նայ, նով.

39. Թ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզակի.

Կարգ
Կարգ, զկարգ
Կարգ—ի
Կարգ—ի
Կարգ—է
Կարգ—աւ, Կարգ—ով

Յոգնակի. կարգեր, եւն.

Ազգ, գի, գաւ.
Հրաման, նի, նաւ.

Յեսու, ուայ, ուով. Ժամանակ, կի, կաւ.
Եսայի, յեայ, յիով ։ Աստիճան, նի, նաւ ։

40. Երեք անկանոն հոլովումներ կան որ ըսինք, անոնց ալ պատկերն հետեւեալն է ։

ԱՆԿԱՆՈՆ ՀՈԼՈՎՄՈՒՆՔ

41. Ա ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզակի.

Ո. Հայր
Հ. Հայր, զհայր
Ս. Հօր
Տ. Հօր
Բ. Հօրմէ
Գ. Հայրով

Յոգնակի. Հայրեր, ևն ։

42. Բ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզակի.

Քոյր
Քոյր, զքոյր
Քրոջ
Քրոջ
Քուրէ, քրոջմէ
Քուրով, քրոջմով

Յոգնակի. Քուրեր, ևն ։

Մայր, մօր, մայրով.
Եղբայր, եղբօր, բայրով.

Կին, կնոջ. Տալ, տալոջ.
Ներ, ներոջ. Տէր, տիրոջ,
կամ տերոջ, տերով* ։

43. Գ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Եզակի.

Ո. Օր
Հ. Օր, զօր
Ս. Աւուր, օրուան.
Տ. Աւուր, օրուան
Բ. Օրէ
Գ. Օրով

Յոգն. Օրեր, ևն ։

---

* Գրաբար գործիականն, որ է տերամբ, ինչով որ կըլլայ, անշուշտ աշխարհաբարն ալ, տերոջ, տերոջմէ, տերով, տերոջմով, պէտք է ինչով ըլլալ ։

ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ԹՈՒՈՅՆ ՎՐԱՅ ԴԻՏՈՂԻՔ

44. Աշխարհաբար լեզուին յոգնակի շինողը ներ կամ եր մասնիկներն են ըսինք, բայց երբեմն գրաբարի ք յոգնականացուցիչը կգործածուի. ինչպէս, Հայք, տղաք, որդիք, Օսմանցիք:

45. Մէկ քանի բառերու յոգնակիին մէջ ու մասնիկ կմըտնէ ըլլով. աչք, աչքեր և աչուըներ. մատ, մատեր և մատուըներ. ձեռք, ձեռքեր և ձեռուըներ. ոտք, ոտքեր և ոտուըներ:

46. Անձայն յ վերջացած բառերն բաց ի միավանկներէն, որ ներ մասնիկ կառնուն, յոգնակի կըլլան վերջի յն ձգուելով. ծառայ, ծառաներ. զըրոյ, զըրոներ:

ԳԼՈՒԽ Բ

ԴԵՐԱՆՈՒՆ

47. Դերանուն կըսուի այն բառն, որ անուան տեղ կդրուի նոյնը շատ անգամ չկրկնելու համար. զոր օրինակ.

Աստուած արդար է, անիկա յանցաւորները կըպատժէ.

Ու Յիսուսն ալ՝ որ Աստուծոյ աջ կողմը կայներ էր.

Այս խօսքերուն մէջ անիկա, որ, դերանուն են. քանզի առջինը՝ Աստուածը կցուցնէ, երկրորդը՝ Յիսուսը:

48. Դերանունն ալ անուան պէս հոլով և թիւ ունի. հոլովն ու թիւն ինչ ըլլալը տես թիւ 16—19:

49. Դերանունը վեց տեսակ է. Անձնական,

Ցուցական, Ստացական, Փոխադարձ, Յարաբերական և Անորոշ :

Ա. Անձնական Դերանուն :

49. Անձնական կըսուին այն դերանուններն որոնք դէմք կցուցնեն :

50. Դէմքն երեք է. առաջին, երկրորդ, երրորդ : Առաջին դէմքը խօսողն է. ինչպէս՝ Ես կըսեմ : Երկրորդ դէմքն անիկա է, որուն խօսքը կուղղուի. ինչպէս՝ դուն ես : Երրորդ դէմքն նա է, որուն վրայով կխօսուի. ինչպէս ինքն է :

51. Անձնական դերանուններն ասոնք են. Ես, դու, ինքն և իւր կամ իր. որ կհոլովին հետևեալ կերպով.

	Ա ԴԷՄՔ	Բ ԴԷՄՔ	Գ ԴԷՄՔ
	Եզակի.	Եզակի.	Եզակի.
Ո.	Ես	Դու, դուն	Ինքն, ինք
Հ.	Իս, զիս	Քեզ, զքեզ	զԻնքն, զինք
Ս.	Իմ	Քու	Իւր, իր, իրեն
Տ.	Ինձ, ինձի	Քեզ, քեզի	Իրեն
Բ.	Ինէ, ինձմէ	Քենէ, քեզմէ	Իրմէ
Գ.	Ինձմով	Քեզմով	Իրմով
	Յոգնակի.	Յոգնակի.	Յոգնակի.
Ո.	Մեք, մենք	Դուք	Իրենք
Հ.	Մեզ, զմեզ	Ձեզ, զձեզ	զԻրենք
Ս.	Մեր	Ձեր	Իրենց
Տ.	Մեզ, մեզի	Ձեզ, ձեզի *	Իրենց
Բ.	Մենէ, մեզմէ	Ձենէ ձեզմէ	Իրենցմէ
Գ.	Մեզմով	Ձեզմով	Իրենցմով

* Ինծի, մենք, դուն, քեզի, մեզի, ձեզի, ասոնք Թէև սխալ

50. Ինք և իր մէկտեղ իբրև մէկ բառ կհոլովի ու Հայցականն ինքը կկրկնուի, ուղղական չունի. Ինքզինք, ինքիր կամ ինքիրեն, ինքիրեն, ինքիրմէ, ինքիրմով. Իրենքզիրենք, իրենքիրենց, իրենքիրենց, իրենքիրենցմէ, իրենքիրենցմով:

Բ. Ցուցական Դերանուն:

51. Ցուցական դերանուն կկոչուին աս, դա, նա, այս, այդ, այն, կամ ասի, ադի, անի, կամ ասիկա, ադիկա, անիկա, բառերն, որ ամէնն ալ երրորդ դէմք կցուցնեն. սակայն կարգ մը կորոշեն. ինչպէս, աս, այս կամ ասի, խօսողին մօտ եղածը կցուցնէ. դա, այդ կամ ադի, խօսողին դիմացինին մօտ եղածը. իսկ նա, այն կամ անի, հեռուն կամ ներկայ չեղող բան մը կցուցնէ:

52. Ասոնք ալ հետեւեալ կերպով կհոլովին:

ԱՍ, ԴԱ, ՆԱ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ու.	Աս	Ասոնք
Հ.	Աս	Ասոնք
Ս.	Ասոր, Նորա	Ասոնց
Տ.	Ասոր	Ասոնց
Բ.	Ասկէ, Նակից	Ասոնցմէ
Գ.	Ասով	Ասոնցմով *

է, բայց ռամկական գործածական ըլլալուն համար դրինք. կյուսանք թէ քիչ ժամանակէն դիւրաւ մ'ալ չգործածուի. նմանապէս աս, ադ, ան, ցուցականներն, և որոնց ալ:

* Հասարակաց գործածութիւնն է ահաւասիկ. Անոր, Անոր, Անկէ, Անկից, Անոնք, Անոնց, Անոնցմէ, Անոնցմով:

ԱՅՍ, ԱՅԴ, ԱՅՆ

Եզակի.		Յոգնակի.
Ո.	Այն, ան	Անոնք
Հ.	Այն, զայն	Անոնք, զանոնք
Ս.	Անոր	Անոնց
Տ.	Անոր	Անոնց
Բ.	Անկէ, անկից	Անոնցմէ
Գ.	Անով	Անոնցմով

Սա, դա, կհոլովվին նային պէս. զոր օրինակ. Սա, սաոր, սակէ, սակից, սաով. Սաոնք, սաոնց, սաոնցմէ, սաոնցմով:

Դա, դաոր, դակէ, դակից, դաով. Դաոնք, դաոնց, դաոնցմէ, դաոնցմով *:

Այս կամ աս, այդ կամ ադ, կհոլովվին նոյնին պէս. զոր օրինակ. Աս, ասոր, ասկէ, ասկից, ասով. Ասոնք, ասոնց, ասոնցմէ, ասոնցմով:

Ադ, ադոր, ադկէ, ադկից, ադով. Ադոնք, ադոնց, ադոնցմէ, ադոնցմով:

Ասի, ադի, անի. ասիկա, ադիկա, անիկա, ասոնք ալ կհոլովվին նոյնին պէս:

53. Ս, դ, ն, այս երեք գրերը, որ էական և ցուցական դերանուններուն արմատն են, յօդ կկանչուին, ու ընդհանրապէս հոլովական բառերուն վերջը կկըպչին այսպէս, սիրելիս, սիրելիդ, սիրելին:

54. Աշխարհաբար լեզուին մէջ ն յօդին տեղը ը կգործածուի երբոր յօդ առած բառին վերջին գի-

---

* Դ թէպէտ [illegible], [illegible] կանոններով, և [illegible] գրած [illegible]: Տես Քերականութիւն Յաւերու վրայ. Մասն Գ:

րը բաղաձայն է. ինչպէս, մարդը, քաղաքը, փոխանակ ըսելու, մարդն, քաղաքն:

55. Յօդ առնեցող բառի հոլովման օրինակ մը դնենք:

Եզակի.		Յոգնակի.
Ո.	Տուն	Տներ
Հ.	Տուն	Տներ
Ս.	Տան	Տներու
Տ.	Տան	Տներու
Բ.	Տնէ	Տներէ
Գ.	Տնով	Տներով

Գ. Ստացական Դերանուն:

56. Ստացական դերանունները Անձնական դերանուններուն սեռականներն են, որ ուղղական ըլլալով կրկին կհոլովին անուան կանոնաւոր հոլովմանց առաջին օրինակին պէս, բայց վերջին յիշեալ յօդերէն մէկն առնելով. այսինքն՝ առաջին դէմքի դերանուան եզակին ս յօդ, երկրորդ դէմքի դերանուան եզակին դ, և երրորդ դէմքի դերանուան թէ՛ եզակին և թէ յոգնակին, ու առաջին և երկրորդ դէմքի դերանուանց յոգնակիներն ն կամ ն ին տեղը ը յօդ առնելով:
Ու կհոլովին հետեւեալ կերպով:

ԻՄՍ կամ ԻՄԻՆՍ. ՔՈՒԿԴ կամ ՔՈՒԿԻՆԴ. ՄԵՐՆ կամ ՄԵՐԻՆԸ.

Եզակի.	Եզակի.	Եզակի.
Ո. Իմս, իմինս	Քուկդ, քուկինդ	Մերն, մերինը

Հ.	իմս, իմինս	Քուկդ, քուկինդ	Մերն, մերինը
Ս.	իմինիս	Քուկինիդ	Մերինին
Տ.	իմինիս	Քուկինիդ	Մերինին
Բ.	իմինէս	Քուկինէդ	Մերինէն
Գ.	իմինովս	Քուկինովդ	Մերինովը ։

	Յոգնակի.	Յոգնակի.	Յոգնակի.
Ու.	իմիններս	Քուկիններդ	Մերիններն
Հ.	իմիններս	Քուկիններդ	Մերիններն
Ս.	իմիններուս	Քուկիններուդ	Մերիններուն
Տ.	իմիններուս	Քուկիններուդ	Մերիններուն
Բ.	իմիններէս	Քուկիններէդ	Մերիններէն
Գ.	իմիններովս	Քուկիններովդ	Մերիններովը

ՁԵՐՆ կամ ՁԵՐԻՆԸ · ԻՐՆ կամ ԻՐԵՆԸ ։

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ու.	Ձերն, ձերինը	Ձերիններն
Հ.	Ձերն, ձերինը	Ձերիններն
Ս.	Ձերինին	Ձերիններուն
Տ.	Ձերինին	Ձերիններուն
Բ.	Ձերինէն	Ձերիններէն
Գ.	Ձերինովը	Ձերիններովը

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ու.	Իրն, իրենը	Իրեններն
Հ.	Իրն, իրենը	Իրեններն
Ս.	Իրենին	Իրեններուն
Տ.	Իրենին	Իրեններուն
Բ.	Իրենէն	Իրեններէն
Գ.	Իրենովը	Իրեններովը

Գ. Փոխադարձ Դերանուն.

57. Փոխադարձ դերանուն կկոչուին մէկմէկու և

իրարու բառերը ։ Ասոնք դէմք չունին, բայց երբեք դէմքի յոգնակի անուան կամ դերանուան վրայ ալ կրնան ըսուիլ. ինչպէս, Մենք կսիրենք մէկզմէկ. դուք սիրեցէք. անոնք մէկզմէկ կսիրեն ։

58. Ասոնք անուան եօթներորդ հոլովման տակ կերթան, որ հետեւեալ կերպով կհոլովին ։

ՄԷԿՄԷԿՈՒ		ԻՐԱՐՈՒ
	Եզակի.	Եզակի. *
Ո.	Զունի	Զունի
Հ.	Մէկզմէկ	Իրար, զիրար
Ս.	Մէկմէկու	Իրարու
Տ.	Մէկմէկու	Իրարու
Բ.	Մէկմէկէ	Իրարմէ
Գ.	Մէկմէկով	Իրարմով

Ե. Յարաբերական Դերանուն.

59. Յարաբերական դերանուն կըսուի որ բառն. և ասի ալ դէմք չունի, բայց ամէն դէմքի անուն և դերանուն կրնայ յարաբերել կամ ցուցնել ։ Օրինակի համար կրնանք ըսել, Ես որ կկարդամ. դուն որ կկարդաս. Նա կամ Պետրոս որ կկարդայ ։

60. Յարաբերականին հոլովման ձեւն այս է ։

ՈՐ

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ո.	Որ	Որոնք

* Այս դերանուններն ձեւով եզակի են, բայց նշանակութիւնով յոգնակի ։

Ու.	Որ, զոր	Որոնք, զորոնք
Ս.	Որուն	Որոց, որոնց
Տ.	Որուն, որում	Որոց, որոնց
Բ.	Որմէ	Որոցմէ, որոնցմէ
Գ.	Որով	Որոցմով, որոնցմով

61. Որ յարաբերականը կրկնուելով կգործածուի շատ անգամ, և այն ատեն միայն առաջինը կհոլովի՝ ն յօդ առնելով, այսպէս. Որն որ, զորն որ, որուն որ, որուն որ կամ որում որ, որմէ որ, որով որ. Որոնք որ, զորոնք որ, որոց որ, որոց որ, որոցմէ որ, որոցմով որ.

Զ. Անորոշ Դերանուանք :

62. Անորոշ դերանուններն անձի մը կամ իրի մը ով, ինչ կամ քանի ըլլալն անորոշ կերպով կիմացընեն. զոր օրինակ. ամէն մարդ, ուրիշ մարդ, մարդ մը:

Անորոշ դերանուններն են

Ամէն, ամէնք	Ոք *	Իւրաքանչիւր
Ուրիշ	Մը, մըն	Որ, և կրկնուած, որն որ
Միւս	Մէկ մը	Ով, ով որ
Մէկալ	Ինչ	Նոյն

63. Ասոնք հետեւեալ կերպով կհոլովին:

Ամէն, ամէնք, ամենը, ամենուն, ամենէն.
Ուրիշ, ուրիշի, ուրիշէ, ուրիշով. Ուրիշներ, ուրիշներու, ևն:

* Ոք աշխարհաբարի մէջ մինակ չգործածուիր, բայց ուրիշ դերանուան հետ կբարդուի, ամէն ոք, իւրաքանչիւր ոք, և ոչ ին հետ, ոչ ոք:

Մ՛իւս, միւսը, միւսին, միւսէն, միւսով. Մ՛իւսներ, միւսներուն, ևն։
Մ՛եկալ, մեկալը, մեկալին, մեկալէն, մեկալով. Մ՛եկալոնք, մեկալոնց, մեկալոնցմէ, մեկալոնցմով։ Կըլլայ նաեւ. Մ՛եկալներ, մեկալները, մեկալներուն *, ևն։
Մ՛ը, մըն, չեն հոլովիր։
Ինչ. Հայց. ինչ. ուրիշ հոլով չունի։
Մ՛էկ մը, մեկու մը, մէկէ մը, մեկով մը. Յոգնակի չունի։
Ո+, չհոլովիր աշխարհաբարին մէջ, միայն յոգնակի ուղ. և սեռ. կը գործածուի, Ոմանք, ոմանց։
Ո՞վ, ո՞րը, որո՞ւ, որմէ՞ **, որո՞վ. Որո՞նք, որո՞ց, ևն։
Յարաբերականին՝ պէս կը հնչուելով կըլլայ ուղ. ու, և անոր պէս կը հոլովի։
Ո՞վ, ժամանակաւոր հոլովում չունի, և ո՞ր հարցականին հոլովներն կառնու, միայն հայցական կըլլայ, ո՞վ, զո՞վ։
Նոյն, զնոյն, նոյնը, նոյնին, նոյնէն, նոյնով. Նոյններ, նոյներու, ևն։ Եզակի սեռականը կըլլայ նաեւ նորին, երբոր իշխանութեան տէր եղողի մը պատուանունին հետ կու գայ. Ինչպէս, Նորին Վսեմութիւնը։

ԳԼՈՒԽ Դ

ԲԱՅ

64. Բայ կըսուին այն տեսակ բառեր, որոնք ընել

* Այս հոլովմանց մէջ սեռականի վերջն որ յօդ դրուած է, առանց յօդի ըլլար, քանզի ըսուելու ամէնու, մէկուն, ևն։

** Ո՛րմէ և ո՛րոնցմէ, կը գործածուին որմէ բառերու տեղ։

կամ ըլլալ կցուցնեն. ինչպէս, խօսիմ, կերթամ, եմ, կհիւանդանամ, կմեռնիմ:

65. Բայերն նշանակութեան նայելով երեք տեսակ են. էական բայ, ներգործական բայ, չէզոք բայ:

66. Էական բայն է, եմ, ես, է, են:

67. Ներգործական կըսուին ընել ցուցնող այն բայերն որոնք հայցական հոլով մը կունենան. ինչպէս, ծեծեմ, կխօսիմ, կճանաչեմ, կթողում. Հայրս կսիրեմ. դուռը կբանամ:

68. Ամէն ներգործական բայ կրաւորական ունի, ու վերջաւորութիւնն ինչ որ է, կփոխուի ուիմ կըլլայ. ինչպէս վերի ներգործական բայերուն կրաւորականներն են, կսիրուիմ, կխօսուիմ, կբացուիմ, կթողուիմ:

69. Ներգործական ձեւն գործողութիւն մ՚ընել կնշանակէ, կրաւորական ձեւն գործողութիւն մը կրել կնշանակէ, ուստի ինչպէս որ ներգործական բայն հայցական հոլով մը կունենայ, նոյնպէս կրաւորականն ալ բացառական հոլով մը կունենայ:

70. Չէզոք բայերէն ոմանք ընել կնշանակեն. ինչպէս. կերթամ, կմըտնեմ. ոմանք ալ ըլլալ կնշանակեն. ինչպէս. կհիւանդանամ, կմեռնիմ:

71. Չէզոք բայերն թէեւ ընել ցուցնեն ալ, հայցական հոլով չեն կրնար ունենալ: Ուրեմն չէզոք բային նշանը հայցական չունենալն է. ինչպէս որ ներգործական բային նշանն ալ հայցական ունենալն է:

72. Բայերն ունին Թիւ, Դէմք, Ժամանակ և Եղանակ:

73. Թիւն եզակին և յոգնակին է. օրինակ. խօսիմ եզակի է, խօսինք յոգնակի է:

74. Դէմքն երեք է, ու՛ ես, դու, ինք կամ նա դերանուններով կըլլայ. ինչպէս. ես եմ, դուն ես, նա կամ ինքն է. մենք ենք, դուք էք, անոնք են:

75. Ժամանակն ալ երեք է. ներկայ, անցեալ, ա-

պառնի ։ Աներկայ, սիրեմ, որ հիմա կսիրեմ ըսել է ։ Անցեալ, որ անցած բանի մը վրայ կխօսի ․ որ եթէ չլմնցած է՝ Անկատար կըսուի, ինչպէս ․ սիրէի ․ թէ որ լմնցած է՝ կատարեալ կըսուի ․ ինչպէս ․ սիրեցի ։ Ապառնի, սիրեմ կամ պիտի սիրեմ ․ որ գալու ժամանակի մէջ սիրել կնշանակէ ։

76 ․ Եղանակն Հայերէնի մէջ երեք կերպ է ․ Սահմանական եղանակ, Հրամայական եղանակ, Ստորադասական եղանակ ։

77 ․ Սահմանական եղանակը գործողութիւնն իբր ըստոյգ և հաստատուն կպատմէ, զորօրինակ ․ սիրեմ, սիրեցի, պիտի սիրեմ ։

78 ․ Հրամայականն հրաման և կամք կցուցնէ ․ զորօրինակ ․ սիրէ, քնա ։

Հրամայականը միայն երկրորդ դէմք ունի ․ քանզի հրամայել միայն դիմացինին կըլլայ, որ երկրորդ դէմք է ։

79 ․ Ստորադասականն ուրիշ գործողութենէ մը կախում կցուցնէ, և սովորաբար որ, թէ որ, նէ, շաղկապներով ուրիշ բայի մը հետ կկապուի ․ զորօրինակ ․ կհրամայէ որ երթայ ․ կարդամ նէ, կամ թէ որ կարդամ կիմանամ *։

80 ․ Բայերն աս ամէն բանը կցուցնեն իրենց վերջաւորութեան կերպ կերպ փոխուելովը, որ խոնարհում կըսուին ։

81 ․ Կան երեք դերբայ ալ, այսինքն բայի տեղ դրուողներ, որք են Անորոշ դերբայ, Անցեալ դերբայ, Ապառնի դերբայ ։

82 ․ Անորոշ դերբայ, որ ինքնիրեն դէմք, ժամանակ

* Մեր Ստորադասականն յատուկ կազմութեան ձև մը չունի իրեն, բայց Մակդիր բայիւ կամ Շաղկապով մը կըլլայ ։

կամ եղանակ չյայտներ, հապա պարզապէս ըլլալ կամ ընել մը կցուցնէ. զորօրինակ. ըլլալ, ընել, երթալ:

83. Անցեալ դերբայ, որ եղած կամ ըրած անցածը կցուցնէ. ինչպէս. եղած, եղեր. գնացած, գնացեր. ըրած, ըրեր:

84. Ապառնի դերբայ, որ ըլլալիքը կամ ընելիքը կցուցնէ. զորօրինակ. ըլլալու, երթալու, ընելու:

85. Ամէն բայ միեւնոյն կերպով չխոնարհիր. բայց չորս տեսակ կանոնաւոր խոնարհման ձեւ կայ, որոնք լծորդութիւն կկոչուին:

Առաջին լծորդութեան բայերուն սահմանական ներկայ եղանակի առաջին դէմքը ամ կվերջանայ. զոր օրինակ կարդամ:

Երկրորդինը եմ. զորօրինակ. կգործեմ:

Երրորդինը իմ. զորօրինակ. կխօսիմ:

Չորրորդինը ում. զորօրինակ. կթողում:

86. Հոս բայերուն խոնարհման օրինակներն կարգաւ դնենք. և

Նախ՝ էական բային օրինակն, որ ուրիշ ամէն բայերուն արմատն է. և

Ապա կանոնաւոր բայերուն չորս լծորդութեանց օրինակներն. և վերջապէս

Անկանոն բայերուն խոնարհման պատկերն դնենք:
Այս բայերն ինչպէս անունէն յայտնի է, անկանոն կըսուին, քանզի թէպէտ չորս լծորդութեանց մէկուն վերջաւորութիւնն ունին, բայց քանի մը ժամանակներուն, սովորաբար արմատական ժամանակներուն մէջ անկանոն ձեւ մ'ունին:

87 · ԷԱԿԱՆ ԲԱՅ

ԴԻՄՔ Սահմանական Ներկայ.

ԴԻՄՔ	Եզակի.	Յոգնակի.
Ա.	(Ես) եմ	(Մենք) եմք *
Բ.	(Դուն) ես	(Դուք) էք
Գ.	(Նա) է	(Անոնք) են

Սահ. Անկատար.

Ա.	(Ես) էի	(Մենք) էինք
Բ.	(Դուն) էիր	(Դուք) էիք
Գ.	(Նա) էր	(Անոնք) էին

Սահ. Կատարեալ.

Ա.	Եղայ, կամ	Եղէ	Եղանք
Բ.	Եղար	Եղեր	Եղաք
Գ.	Եղաւ	Եղեւ	Եղան

Սահ. Ապառնի.

Ա.	Ըլլամ	Ըլլանք
Բ.	Ըլլաս	Ըլլաք
Գ.	Ըլլայ	Ըլլան

* Ոմանք գրաբարին պէս եմք կը գրեն, բայց սովորաբար միւս ժամանակներուն յոգնակիներին մ տեղ չգրուիր [illegible], [illegible], ուստի աւելորդ [illegible] յոգնակիներին. Մանաւանդ որ մ և ն [illegible] են, և գրաբարի մէջ ալ [illegible] [illegible] գործածուած [illegible] քանի մ'ալ [illegible]. որ ն [illegible] [illegible] [illegible] և [illegible] է, և այս ալ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] է [illegible] [illegible] մը [illegible] համար.

Հրամայական Եղանակ.

Բ.	Եղիր մ՚ըլլար	Եղէք մ՚ըլլաք

Անորոշ Դերբայ. Ըլլալ
Անցեալ Դերբայ. Եղած, եղեր
Ապառնի Դերբայ. Ըլլալու

ԿԱՆՈՆԱՒՈՐ ԲԱՅԵՐ

Ա. Լծորդութիւն.

88. Առաջին լծորդութեան բայերն երկու ձեւ ունին ամ և անամ կամ նամ. զորօրինակ որսամ, իմանամ, կարօտնամ։

	Ա. Ձեւ.	Բ. Ձեւ.
ԴԻՄՔ	Սահ. Ներկայ.	
Եզ. Ա.	Կորս ամ *	Կիմ անամ
Բ.	Կորս աս	Կիմ անաս
Գ.	Կորս այ	Կիմ անայ

* Բայերուն ներկայ և անկատար ժամանակներուն՝ կ մասնիկը սովորութիւն եղած վերջին տարիներս ը ալ, և ձայնաւոր սկզբնատառ ունեցող բայերուն առանց ը ի տպաթարցով զատ գրել բային այսպէս՝ կը փորձեմ, կ՚ուզամ. առիկա ինչ զօրաւոր պատճառով ալ որ գրեթէ ընդհանուր եղած, մեր հայկական բառակազմութեան օրէնքին հակառակ տեսնելով, որ բնաւ մէկ ածանցեալ բառ-մը չունինք մասնիկը բառէն առանձին գրուած, թէ բառին սկիզբն ըլլայ այն և թէ վերջը. ուստի նոյն կ մասնիկը բային կից գրենք առանց ը ի. քանզի Հայերէն լեզուին մէջ ը՛ կհընչուի ընդհանրապէս առանց գրելու, նաեւ նոյն օրինակ մասնիկ ունեցող բառերուն մէջ ալ. զոր օրինակ, փչե-, ըղեփոս ։

ԴԷՄՔ

Ա. Կորս անք — Կիմ անանք
Յէ. Բ. Կորս աք — Կիմ անաք
Գ. Կորս ան — Կիմ անան

Սահ. Անկատար.

Ա. Կորս այի — Կիմ անայի
Եզ. Բ. Կորս այիր — Կիմ անայիր
Գ. Կորս ար — Կիմ անար

Ա. Կորս այինք — Կիմ անայինք
Յէ. Բ. Կորս այիք — Կիմ անայիք
Գ. Կորսային — Կիմ անային

Սահ. Կատարեալ.

Ա. Որս ացի — Իմ ացայ
Եզ. Բ. Որս ացիր — Իմ ացար
Գ. Որս աց — Իմ ացաւ

Ա. Որս ացինք, որս ացանք. — Իմ ացանք
Յէ. Բ. Որս ացիք — Իմ ացաք
Գ. Որս ացին — Իմ ացան

Սահ. Ապառնի.

Ա. Որս ամ — Իմ անամ *

* Ապառնի կըլլայ նաև դէրէ ուտամ, դէրէ ըմպեմ, ինչպէս որ Գիտելիքէին մէջ դրած ատենս, որ հոս խոնարհման կարգը չդրինք. որովհետև խոնարհումը բուն բային կազմութեանը փոփոխութիւնն է իր վրայ, և չէ թէ ուրիշ

Եզ. Բ. Որս աս — Իմ անաս
Գ. Որս այ — Իմ անայ

Ա. Որս անք — Իմ անանք
Յգ. Բ. Որս աք — Իմ անաք
Գ. Որս ան — Իմ անան

Հրամ. Եղանակ.

Եզ. Որս ա — Իմ ացիր
մ՚որս ար — մ՚իմ անար

Յգ. Որս ացէք — Իմ ացէք
մ՚որս աք — մ՚իմ անաք

Աներեւ. Դերբայ. Որս ալ — Իմանալ
Անցեալ Դերբայ. Որս ացած, ացեր — Իմ ացած, ացեր
Ապառնի Դերբայ. Որս ալու — Իմ անալու

Ասոնց պէս կխոնարհին

«Ներգործական բայեր

Կաղ—ամ — Կմու—նամ
Կլու—ամ — Կստ—անամ
Կհաւա—ամ — Կխօստ—անամ

Չէզոք բայեր

Կխաղ—ամ. — Կամչ—նամ

բայերու հետ ընկերանալը. ինչպէս որ հոլովումն ալ անուան իր վրայ եղած փոփոխութիւնն է, որ տան հոլ, տան զօրելը, տան համար, առանց հոլով չենք ըսեր։
Եւ առանց ալ օժանդակին առաւելի կըլլայ. զօրօրինակ. Այդ նիւթին վրայ վարը խօսէնք. նոր լեզուներն ալ նոյն բանը։

Կխնդ—ամ Կքն—անամ
Կարտագ—ամ Կր—նամ *

89 . Կխաղամ , Կարտորամ , բայերուն Հրամայականն այս երկու ձեւերուն պէս ալ կըլլայ . ինչպէս . խաղա և խաղցէք . արտորա և արտորցէք . Նմանապէս Ջանամ բայինը . Ջանա և Ջանացէք ։ Ունամ բային Հրամայականը կըլլայ մինակ , Ունեցէք ։

Կդառնամ բայն Բ ձեւին պէս կխոնարհի , միայն թէ տառի փոփոխութիւն կըլլայ . ինչպէս . Կդառնամ . դարձայ , դարձեր , դառնալու , դարձած , դարձեր , դառնալու ։

Բ Լծորդութիւն

90 . Այս լծորդութեան բայերն ալ երկու ձեւ ունին , եմ և ցնեմ . զորօրինակ , Կգործեմ , Կվերցնեմ ։

Ա ՁԵՒ Բ ՁԵՒ

ԴԷՄՔ Սահ . Ներկայ .

	Ա .	Կգործ եմ	Կվեր ցնեմ **
Եզ .	Բ .	Կգործ ես	Կվեր ցնես
	Գ .	Կգործ է	Կվեր ցնէ

* Այս բային Սահմ . Ներկայ և Անկատարն կ մասնիկը չառնուր , քանզի չըլլար կ կրնամ կ կրնայի ։

** Այս ցնեմ վերջաւորութեամբս բայ կամ դերբայ , երբոր պէտք կըլլայ ձայնաւոր գիր դնել ցին առջեւ . այնատեն ա դնելու է և ոչ ը . զորօրինակ . Լցանեմ , Լցանելով . Փոխանակ գրաբարներն Լցըցանեմ , Լցըցանելով է . որ այս զեղչեալ կըլլայ , Լցըցնեմ , Լցըցնելով . որոց հնչումը դժուար ըլլալով ցերն ալ զեղչեալ՝ կըլլայ , Լցանեմ , Լցանելով ։ Վերջինը թէ որ գրուի Լցնելով , նշանակութիւնը չէգրքի կփոխուի

	Ա.	Կգործ ենք	Կվեր ցնենք
Յգ.	Բ.	Կգործ էք	Կվեր ցնէք
	Գ.	Կգործ են	Կվեր ցնեն

Սահ. Անկատար.

	Ա.	Կգործ էի	Կվեր ցնէի
Եզ.	Բ.	Կգործ էիր	Կվեր ցնէիր
	Գ.	Կգործ էր	Կվեր ցնէր
	Ա.	Կգործ էինք	Կվեր ցնէինք
Յգ.	Բ.	Կգործ էիք	Կվեր ցնէիք
	Գ.	Կգործ էին	Կվեր ցնէին

Սահ. Կատարեալ.

	Ա.	Գործեցի	Վեր ցուցի
Եզ.	Բ.	Գործեցիր	Վեր ցուցիր
	Գ.	Գործեց	Վեր ցուց կամ վեր ցոյց
	Ա.	Գործեցինք կամ գործեցանք	Վեր ցուցինք կամ վեր ցուցանք
Յգ.	Բ.	Գործեցիք	Վեր ցուցիք
	Գ.	Գործեցին	Վեր ցուցին

Սահ. Ապառնի.

	Ա.	Գործեմ	Վեր ցնեմ
Եզ.	Բ.	Գործես	Վեց ցնես
	Գ.	Գործէ	Վեր ցնէ

Ա.	Գործենք	Վեր ցնենք
Յգ. Բ.	Գործէք	Վեր ցնէք
Գ.	Գործեն	Վեր ցնեն

Հրամայական Եղանակ.

Եզ. Բ.	Գործէ	Վեր ցու*
	մի գործեր	մի վեր ցներ
	Գործեցէք	Վեր ցուցէք
Յգ. Բ.	մի գործէք	մի վեր ցնէք

Աներեւոյթ Դերբայ.	գործել	վեր ցնել
Անցեալ Դերբայ.	գործած, եր	վեր ցուցած, ցուցեր
Ապառնի Դերբայ.	գործելու	վեր ցնելու **

Ասոնց պէս կը խոնարհին

Ներգործական Բայեր

Կգր—եմ	Կսու—ցնեմ
Կճանչ—եմ	Կհեծ—ցնեմ
Կղրկ—եմ	Կբնակե—ցնեմ

* Շատերն վերցուր կըսեն վերջը ր ով, բայց այս լծորդութեան Հրամայականն կատարեալին երրորդ դէմքին վերջէն ց ն ձգելով կըլլայ, ինչպէս, գործեց կըլլայ գործէ, նմանապէս վերցուց կըլլայ վերցու, եւ ոչ վերցուր: Դարձեալ՝ գրաբարն վերցոյ է, որ աշխարհաբարի դառնալով վերցու եղած է, ինչպէս, գործելոյ, մորթոյ, աշխարհաբար լեզուին մէջ՝ գործելու-մորթու. կըսուի:

** Հայերէնի մէկ յատկութիւնն է որ ամէն չէզոք բայ այս ձեւով ներգործական կըլլայ, ինչպէս. Կփտանամ, կփտցնեմ. Կերթնամ, կերթարցնեմ. Կմրսիմ, կմրսցնեմ. Կհասնիմ, կհասցնեմ. բայց այս ձեւ ներգործականներուն շատերն կրաւորական չունին:

Չէզոք Բայեր — Այս ձեւով չէզոք բայ չկայ

Կվաղ—եմ
Կմեղանչ—եմ
Կտիր—եմ

91 · Այս լծորդութեան երկրորդ ձեւին, այսինքն ցնեմ վերջացածներուն տակ այս երկու բայերն կցուցնեմ և կհարցնեմ կխոնարհին, որոց վերջաւորութիւնը նեմ է, և ոչ թէ ցնեմ, քանզի գրաբար ցուցանեմ և հարցանեմ բայերն են, որ աշխարհաբարի սովորութեան համեմատ այսպ զեղչեալ է, ուր յայտնի կերեւին թէ անոնց մէջէ ց երը արմատական բառերուն է, և չէ թէ բայ շինող մասնիկներուն *։

Գ. Լծորդութիւն

92 · Այս լծորդութեան բայերն ալ երկու ձեւ ունին, առաջին ձեւն իմ վերջաւորութիւն ունի, բայց երկրորդ ձեւն ունի նիմ, անիմ, իմ և չիմ վերջաւորութիւններն, զորօրինակ, Կխօսիմ, Կհագնիմ, Կծընանիմ, Կակիմ, Կփախչիմ։

* Ցուցնեմ և Հարցնեմ բայերուն կատարեալներն շատակը պէտք ըլլայ, Ցուցի, ցուցիր, ցուցուց. Ցուցինք, ցուցիք, ցուցին. Հարցի, հարցիր, հարցուց. Հարցինք, հարցիք, հարցին, և հրամայականներն. Ցոյց, ցուցէք, և Հարց, հարցէք, որ այս մեզի խոնարհումներն գործածական ըլլալ փափաքելի է։

		Ա ՁԵՒ	Բ ՁԵՒ
	ԴԷՄՔ	Ժամ. Ներկայ.	
Եզ.	Ա.	կխօսիմ	կհագնիմ
	Բ.	կխօսիս	կհագնիս
	Գ.	կխօսի	կհագնի
Յգ.	Ա.	կխօսինք	կհագնինք
	Բ.	կխօսիք	կհագնիք
	Գ.	կխօսին	կհագնին

Ժամ. Անկատար.

Եզ.	Ա.	կխօսէի	կհագնէի
	Բ.	կխօսէիր	կհագնէիր
	Գ.	կխօսէր	կհագնէր
Յգ.	Ա.	կխօսէինք	կհագնէինք
	Բ.	կխօսէիք	կհագնէիք
	Գ.	կխօսէին	կհագնէին

Ժամ. Կատարեալ.

Եզ.	Ա.	խօսեցայ	հագայ
	Բ.	խօսեցար	հագար
	Գ.	խօսեցաւ	հագաւ
Յգ.	Ա.	խօսեցանք	հագանք
	Բ.	խօսեցաք	հագաք
	Գ.	խօսեցան	հագան

Սահ. Ըղձական.

Եզ. Ա. խօսիմ — հագնիմ
Բ. խօսիս — հագնիս
Գ. խօսի — հագնի

Ա. խօսիմք — հագնիմք
Յոգ. Բ. խօսիք — հագնիք
Գ. խօսին — հագնին

Հրամայական Եղանակ.

Եզ. Բ. խօսէ — հագիր
մի խօսիր — մի հագնիր

Յոգ. Բ. խօսեցէք — հագէք
մի խօսիք — մի հագնիք

Անորոշ Դերբայ. խօսիլ, ել — հագնիլ, նել
Անցեալ Դերբայ. խօսած, եր — հագած, եր
Ապառնի Դերբայ. խօսելու — հագնելու

Ասոնց պէս խոնարհող Ներգործական բայ քիչ կայ, իսկ Չէզոքը՝ շատ։

Ներգործական բայեր

Կշահ—իմ — Կծն—իմ, կծն—անիմ,
Կխորհ—իմ — Կսկս—իմ
Կխոստով—անիմ

Չէզոք բայեր

Կբնակ—իմ — Կանց—նիմ

Կյոգն — իմ   Կփախ — չիմ, փախ այ, փախիր
Կդադր — իմ   Կդըպ — չիմ, դպ այ, դպիր

93. Կհանգչիմ չեզոքը Ա. ձեւին պես կխոնարհի, որ կըլլայ, հանգչեցայ, հանգչէ։

94. Քանի մը նեմ վերջաւորուած բայեր նիմ վերջաւորուածներուն պես կխոնարհին, զորօրինակ Կզըտնեմ, Կիջնեմ, Կմըտնեմ, կատարեալը կըլլայ, գտայ, իջայ, մտայ. և հրամայականը, գտիր, իջիր, մտիր։

Դ. Լծորդութիւն

ԴԷՄՔ   Սահ. Ներկայ.

Եզակի.	Յոգնակի.
Ա. Կթող ում	Կթող ունք
Բ. Կթող ուս	Կթող ուք
Գ. Կթող ու	Կթող ուն

Սահ. Անկատար.

Ա. Կթող ուի	Կթող ուինք
Բ. Կթող ուիր	Կթող ուիք
Գ. Կթող ուր	Կթող ուին

Սահ. Կատարեալ.

Ա. Թող ի, Թող ուցի	Թող անք, Թող ուցինք
Բ. Թող իր, Թող ուցիր	Թող իք, Թող ուցին
Գ. Թող աւ, Թող ուց	Թող ին, Թող ուցին

Սահ. Ապառնի

Ա. Թող ում	Թող ունք

Բ. Թող ուս   Թող ուք
Գ. Թող ու   Թող ուն

Հրամայական եղանակ

Բ. Թող   Թող էք
մի՛ թող ուր   մի՛ թող ուք

Անորոշ Դերբայ. Թող ուլ
Անցեալ Դերբայ. Թող ած, թող եր
Ապառնի Դերբայ. Թող նելու *,

95. Նոյն պէս կխոնարհի առնում ներգործական բայն, որ ն գիրը արմատական ժամանակներուն մէջ կկորսնցնէ, ինչպէս հագնիմ բային խոնարհման ձեւին մէջ տեսար. զորօրինակ, Առ—նում, Կտր, առ—ի, Հրմ. առ, Անց. Դեր. Առ—ած, առ—եր։

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐՈՒՆ ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆԸ

96. Ինչպէս օրինակներուն մէջ կտեսնուի, ամէն լծորդութեան տակ ներգործական բայեր կգտնուին։

97. Ամէն ներգործական բայն կրաւորական կըլլայ ուիմ վերջաւորութիւնով, այսինքն՝ ինչ լծորդութեան բայ որ ըլլայ, անոր պարզ կամ ա-

---

* Ասիկա գրաբառ թողանել բային ապառնի դերբայն է, քանզի թողումին ապառնի դերբայն որ թողլու պիտի ըլլայ, ընդհանրապէս չգործածուիր։

ծանցական արմատին ուիմ* վերջաւորութիւնը դնելով կըլլայ կրաւորական, զորօրինակ. Կգործեմ, կըգործուիմ. Կվերցնեմ, կվերցուիմ. Կարտացոյ, կարտացուիմ. Խմացոյ, կխմացուիմ. Կխօսեմ, կխօսուիմ. Կհագնիմ, կհագնուիմ. Կթողում, կթողուիմ: Նանք կխոնարհին ճիշդ Գ. Լծորդութեան Ն. ձեւին պէս, որ է, խօսիմ, խօսեցայ, եւն. միայն թէ բոլոր եղանակներուն մէջ ու մասնիկ ունենալով. զորօրինակ. Կգործուիմ, կգործուէի, գործուեցայ, գործուիմ, գործուէ, գործուիլ, գործուած, գործուեր, գործուելու:

ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐ

98. Ների խոնարհմանց պատկերներն կանոնաւոր խոնարհման ձեւ են. բոլոր կանոնաւոր բայեր անանց պէս կխոնարհին:

99. Բայց կան բայեր որոնք գլխաւորաբար արմատական ժամանակներուն մէջ կանոնաւոր ձեւէն տարբեր խոնարհում ունին, ու անոր համար անկանոն կըսուին, որոց ացխուսակ մը կդնենք հոս աշակերտաց դիւրութեան համար, որուն մէջ անանց զարտուղի ժամանակներն ամբողջ գրուած են, իսկ կանոնաւոր ժամանակներուն միայն առաջին դէմքը նշանակուած է:

---

* Ոմանք այս վերջաւորութիւնը ւիմ կգրեն կամ. բայց պէտք է գիտնալ թէ Հայերէն ուղղագրութեան համեմատ բաղաձայն գրերէն ետեւ ւ գիր չգրուիր բնաւ, այլ նոյն հնչումը « ւ » ով կգրուի, ինչպէս որ քերականութեանս Դ. Մասին մէջ պիտի ցուցուի. զորօրինակ. Զօ-րանք, Մատաւորք, Ցրուեմ, Դրդուիմ, Դիպուած, Շառ-րուան:

Ներգործական Ենթական բայերուն Աորիստականը կանոնաւոր խոնարհում ունի, որ կխոնարհի Գ. Լծորդութեան Ն. ձեւին պէս։

Ներկ.	կու տամ	կու լամ	կու գամ *	կ'երթամ
Անկ.	կու տայի	կու լայի	կու գայի	կ'երթայի
Սահ. Անց.	Տուի	Լացի	Եկայ	Գնացի **
	Տուիր	Լացիր	Եկար	Գնացիր
	Տուաւ	Լացաւ	Եկաւ	Գնաց
	Տուինք	Լացինք	Եկանք	Գնացինք
	Տուիք	Լացիք	Եկաք	Գնացիք
	Տուին	Լացին	Եկան	Գնացին
Ապառ.	Տամ	Լամ	Գամ	Երթամ
Հրամ.	Տուր	Լաց	Եկու	Գնա
	մի տար	մի լար	մի գար	մ' երթար
	Տուէք	Լացէք	Եկէք	Գնացէք
	մի տաք	մի լաք	մի գաք	մ' երթաք
Անոր. Դեր.	Տալ	Լալ	Գալ	Երթալ
Անց. Դեր.	Տուած, տուեր	Լացած, լացեր	Եկած, եկեր	Գնացած, գնացեր
Ապառ. Դեր.	Տալու	Լալու	Գալու	Երթալու
Կրաւ.	կտրուիմ	. . .	. . .	. . .
Ներկ.	կըլլամ ***	կընեմ	կդնեմ	կըսեմ
Անկ.	կըլլայի	կընէի	կդնէի	կըսէի

* Կայ գաւառական լեզուներու մէջ կտամ, կլամ, կգամ. բայց խորթ կհնչուի։

** Սովորաբար կըսուի, Գացի, գացիր, գացինք, գացիք, գացին, բայց շիտակ չէ։

*** Կգործածուի նաեւ գրաբարին պէս, կլինիմ. կլինիս, եղայ, եղեր, եղաւ. լինիմ, լինել. որ շիտակն այս է։

Սահ. Անց.	Եղայ	Ըրի	Դրի	Ըսի
	Եղար	Ըրիր	Դրիր	Ըսիր
	Եղաւ	Ըրաւ	Դրաւ	Ըսաւ
	Եղանք	Ըրինք	Դրինք	Ըսինք
	Եղաք	Ըրիք	Դրիք	Ըսիք
	Եղան	Ըրին	Դրին	Ըսին *
Ապառ.	Ըլլամ	Ընեմ	Դնեմ	Ըսեմ
Հրամ.	Եղիր	Ըրէ	Դիր	Ըսէ
	մ'ըլլար	մ'ըներ	մի դներ	մ'ըսեր
	Եղիք	Ըրէք	Դրէք	Ըսէք
	մ'ըլլաք	մ'ընէք	մի դնէք	մ'ըսէք
Աներ. Դեր.	Ըլլալ	Ընել	Դնել	Ըսել
Անց. Դեր.	Եղած, եղեր	Ըրած, ըրեր	Դրած, դրեր	Ըսած, ըսեր
Ապռ. Դեր.	Ըլլալու	Ընելու	Դնելու	Ըսելու
Կր.	. . .	. . .	Կդըրուիմ	Կըսուիմ
Ներկ.	Կբերեմ	Կզարնեմ	Կթքնեմ	Կպագնեմ
Անկ.	Կբերէի	Կզարնէի	Կթքնէի	Կպագնէի
Սահ. Անց.	Բերի	Զարկի	Թքի	Պագի
	Բերիր	Զարկիր	Թքիր	Պագիր
	Բերաւ	Զարկաւ	Թքաւ	Պագաւ
	Բերինք	Զարկինք	Թքինք	Պագինք
	Բերիք	Զարկիք	Թքիք	Պագիք
	Բերին	Զարկին	Թքին	Պագին
Ապառ.	Բերեմ	Զարնեմ	Թքնեմ	Պագնեմ
Հրամ.	Բեր	Զարկ	Թուք	Պագ
	մի բերեր	մի զարներ	մի թքներ	մի պագներ
	Բերէք	Զարկէք	Թքէք	Պագէք
	մի բերէք	մի զարնէք	մի թքնէք	մի պագնէք

* Կխոնարհի նաեւ կանոնաւոր ձեւով, Ըսեցի, ըսեցիր, ըսաց. ըսեցինք, ըսեցիք, ըսեցին. որ աւելի շիտակ է։

Անոր. Դեր.	Բերել	Զարնել	Թողնել	Պագնել
Անց. Դեր.	Բերած, բերեր	Զարկած, զարկեր	Թողած, թողեր	Պագած, պագեր
Ապառ. Դեր.	Բերելու	Զարնելու	Թողնելու	Պագնելու
Կր.	կըբերուիմ	կըզարնուիմ	. . .	կըպագնուիմ
Ներ.	կտեսնեմ	կելնեմ	կուտեմ	Գիտեմ *
Ան.	կտեսնէի	կելնէի	կուտէի	Գիտէի

Սահմ. Ապր.	Տեսայ	Ելայ	Կերայ	Գիտցայ
	Տեսար	Ելար	Կերար	Գիտցար
	Տեսաւ	Ելաւ	Կերաւ	Գիտցաւ
	Տեսանք	Ելանք	Կերանք	Գիտցանք
	Տեսաք	Ելաք	Կերաք	Գիտցաք
	Տեսան	Ելան	Կերան	Գիտցան
Ապառ.	Տեսնեմ	Ելնեմ	Ուտեմ	Գիտնամ
Հրամ.	Տես	Ել, ելիր	Կեր	Գիտցիր
	մի տեսներ	մ'ելներ	մ'ուտեր	մի գիտնար
	Տեսէք	Ելէք	Կերէք	Գիտցէք
	մի տեսնէք	մ'ելնէք	մ'ուտէք	մի գիտնաք

Անոր. Դեր.	Տեսնել	Ելնել	Ուտել	Գիտնալ կամ գիտնալ
Անց. Դեր.	Տեսած, տեսեր	Ելած, ելեր	Կերած, կերեր	Գիտցած, գիտցեր
Ապառ. Դեր.	Տեսնելու	Ելնելու	Ուտելու	Գիտնալու
Կր.	կտեսնուիմ		կուտուիմ	կգիտցուիմ
Ներ.	կտանիմ	կլընում	կզբօսնում	կերգնում **
Ան.	կտանէի	կլընուի	կզբօսնուի	կերգնուի

* Չըլլար կգիտեմ, կգիտէի :

** Զբօսնում և Երգնում, կըլլայ նաև, Կզբօսանում, կզբօսա-նաս, ևն. Կերգ-ա-նում, կերգ-ա-նաս, ևն :

Անց. կատ.	Տարի	Լցի	Զբօսցայ	Երդուընցայ
	Տարիր	Լցիր	Զբօսցար	Երդուընցար
	Տարաւ	Լցաւ	Զբօսցաւ	Երդուընցաւ
	Տարինք	Լցինք	Զբօսցանք	Երդուընցանք
	Տարիք	Լցիք	Զբօսցաք	Երդուընցաք
	Տարին	Լցին	Զբօսցան	Երդուընցան

Ապա.	Տանիմ	Լնում	Զբօսնում	Երդնում

Հրամ.	Տար	Լից	Զբօսցիր	Երդուիր
	մի տանիր	մի լնուր	մի զբօսնուր	մ'երդնուր
	Տարէք	Լցէք	Զբօսցէք	Երդուընցէք
	մի տանիք	մի լնուք *	մի զբօսնուք	մ'երդնուք

Ներ. Դեր.	Տանիլ	Լնուլ	Զբօսնուլ	Երդնուլ
Անց. Դեր.	Տարած,	Լցած,	Զբօսցած,	Երդուընցած,
	տարեր	լցեր	զբօսցեր	երդուընցեր
Ապա. Դեր.	Տանելու	Լցունելու	Զբօսնալու	Երդուընալու

Կր.	Տարուիմ	Լցուիմ	. . .	. . .

100. Հետեւեալ երկու չեզոք բայերն ալ Պակասաւոր են որոնք միայն այսչափ կգործածուին.

Ներ.	Պարտիմ	Կամ
	Պարտիս	Կաս
	Պարտի	Կայ
	Պարտինք	Կանք
	Պարտիք	Կաք
	Պարտին	Կան

Անկ.	Պարտէի	Կայի
	Պարտէիր	Կայիր
	Պարտէր	Կար

* Կրկին ունի, Կլցուանեմ . Լցուցի , Լցուցիր , Լցոյց . Լցուցինք , Լցուցիք , Լցուցին . Լցոյ , եւ ։

Պարտէինք	Կայինք
Պարտէիք	Կայիք
Պարտէին	Կային

ԲԱՑԻՑ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ՎՐԱՑ ԴԻՏԵԼԻՔ․

101․ Ա․ Բայերուն խոնարհումը դիւրաւ ըմբռնելու համար, բային արմատը գտնելն շատ կօգնէ․ բայց որովհետեւ արմատներն բայերուն կատարեալին մէջ յայտնի կերեւի, ուստի կատարեալին կազմութիւնն աղէկ գիտել և ուսնիլ պէտք է, որ ուրիշ եղանակներն ու ժամանակներն ամէնն ալ՝ կամ սահմանականի ներկայէն կամ կատարեալէն կկազմուին, ինչպէս որ խոնարհմանց պատկերներուն մէջ տեսնուեցաւ։

102․ Բ․ Այն անցեալ կատարեալի երրորդ դէմքերն որ ածանցական արմատ են, ընդհանրապէս վերջին ցն կտրելով կըլլան հրամայական․ զորօրինակ, ուրաց, կըլլայ ուրա․ քուրձեց, կըլլայ քուրձէ․ մերցուց, կըլլայ մերցու։ Յոգնակի հրամայականներն անցեալ կատարեալի յոգնակի երկրորդ դէմքերն են, վերջին վանկի ձայնաւորն է ի փոխուելով․ զորօրինակ․ ուրացիք, կըլլայ ուրացէք, խմացիք, կըլլայ խմացէք։ Արգելական հրամայականներն միշտ սահմանականի ապառնիին երկրորդ դէմքերն են, միայն թէ եզակիի ս ն ր ի փոխուելու է․ զորօրինակ․ ուրանաս, կըլլայ մ'ուրանար․ ուրանաք, կըլլայ մ'ուրանաք։ Ասոնց դիտողութիւն ընելն բայից խոնարհումներն կըդիւրացնէ։

103․ Գ․ Զօրս ըծորդութիւններու բայերն երկուտեսակ են, պարզ և ածանցեալ։ Պարզ են անոնք՝ որոց պարզ արմատին ըստ հոլովոյ փոփոխելէն ետքը, կցուած է, ամ, եմ, ում և իմ․ ինչպէս, Գործ, գործեմ

Խաղ, խաղամ. Թող, թողում. Նիստ, նստիմ: Ընծանցեալ՝ կերպ կերպ կան, բայց խոնարհումներուն տեղեկութեանը պէտք եղածը սա է, որ պարզ արմատին կամ ոյ, եղ, ածանցական արմատներուն մինակ կամ կրկնածանց ըլլալով, կցուած է ամ, եմ, ում, իմ, այս մասնիկներով ն, ան, են, ան, չ, նչ, ու, և կը վերջանայ նամ, անամ, ենամ, նեմ, անչեմ; նում, անեմ, նիմ, չիմ, ուիմ. ինչպէս, այս արմատներէն, Մոռ, մոռանամ. Յղի, յղանամ. Արբ, արբենամ. Տես, տեսանեմ. Մեղք, մեղանչեմ. Առ, առնում. Ծին, ծնանիմ փախ, փախչիմ. Ապրեց, ապրեցնեմ. Իմաց, իմացուիմ:

104. Դ. Ամէն բայերուն սահմանական եղանակի ժամանակներն ստորադասական եղանակ կըլլան բայէն առջը նէ * շաղկապ դրուելով, և անկատար ու ապառնի ժամանակներն՝ սկիզբն ոչ դրուելով ալ կըլլայ. անկատար ժամանակն կըլլայ եւս առանց կը մասնկան. ինչպէս որ հետեւեալ օրինակին մէջ կըտեսնուի,

Ստորադասական Եղ.

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ներ.	Կորսամ (նէ)	Կորսանք (նէ)
	Կորսաս (նէ)	Կորսաք (նէ)
	Կորսայ (նէ)	Կորսան (նէ) **

* Ոմանք նէ մասնիկով ստորադասականը ռամկական սեպելով չեն գործածեր գրութեան մէջ. բայց ըստ տեղւոյն գործածելն վայելուչ է. ինչպէս որ կերեւի ազէկ գրութեանց մէջ ալ:

** Աստ կազմութիւնը ներկայի ձեւ ունի, բայց միտքը ապառնի է:

Ը.Նկ.	Կորսայի (նէ)	Կորսայինք (նէ)
	Կորսայիր (նէ)	Կորսայիք (նէ)
	Կորսար (նէ)	Կորսային (նէ)
	Կամ	
Ը.Նկ.	Որսայի (նէ)	Որսայինք (նէ)
	Որսայիր (նէ)	Որսայիք (նէ)
	Որսար (նէ)	Որսային (նէ)
	Կամ	
Ը.Նկ.	(որ) Որսայի	(որ) Որսայինք
	(որ) Որսայիր	(որ) Որսայիք
	(որ) Որսար	(որ) Որսային
Կտր.	Որսացի (նէ)	Որսացինք (նէ)
	Որսացիր (նէ)	Որսացիք (նէ)
	Որսաց (նէ)	Որսացին (նէ)
Ը.պր.	Որսամ (նէ)	Որսանք (նէ)
	Որսաս (նէ)	Որսաք (նէ)
	Որսայ (նէ)	Որսան (նէ) *
	Կամ	
Ը.պր.	(որ) Որսամ	(որ) Որսանք
	(որ) Որսաս	(որ) Որսաք
	(որ) Որսայ	(որ) Որսան

105. Ստորադասական եղանակ բայ կըլլայ նաեւ, ով որ, ինչ որ, ինչպէս, եւ ուրիշ ասանց պէս բառերով, ինչպէս որ Յաւելուածին մէջ օրինակներովը պիտի ցուցուի։

106. Ն. Օժանդակ բայ կըսուին, Եմ, ըլլամ, ունիմ կամ ունենամ, պիտի, եւ խօսք. եւ եղեր, օժանդակ

* Նէ, շաղկապ է ինչպէս, ալ, որ. ուստի սխալ է բային հետ կցել իբրեւ մասնիկ։

դերբայ է․ ասոնք բայերու կամ դերբայներու հետ ըն-
կերանալով՝ ոմանք անցեալ կամ ապառնի ժամանակ
մը միայն կկազմեն․ և ոմանք ամբողջապէս կխոնարհին ։

107․ Օ․ Պէտք, որ գործողութիւնն ետքն ընել կցու-
ցնէ, և Թող, որ աղաչանք ընելու կամ կամքն յայտ-
նելու համար կգործածուի, ասոնք ապառնի ժամանակ
կկազմեն․ բայց Եղեր ; որ գործողութիւնն անցեալ ժա-
մանակի մէջ եղած կցուցնէ, անցեալ ժամանակ կը-
կազմէ․ զորօրինակ․ Պէտք գործեմ, կնշանակէ, տա-
կաւին գործած չեմ, այլ ետքը կգործեմ․ Թող
շնորհէ Տէրն, աղաչանք ընել է շնորհք գտնելու, Թող
երթայ, կամքն յայտնել է որ երթայ․ Կգործեմ եղեր․ կամ
Պէտք գործեմ եղեր․ կնշանակէ, անցած ժամանակի մէջ,
այլ առաջ գործեր եմ, կամ պիտի գործեմ եղեր ։

108․ Եղեր, միշտ բայէն ետքը կդրուի, իսկ միւս-
ներն թէ՛ առաջ և թէ ետքը կդրուին ։

109․ Անոնք որ բայի օժանդակ կըլլան, հետևեալ
օրինակին մէջ դրուած են, իսկ անոնք որ դերբայի
օժանդակ են, դերբայի գլխոյն մէջ կգտնուին ։

	Եզակի․	Յոգնակի
Սահ. Եղա.	Պիտի գործեմ *	Պիտի գործենք
	Պիտի գործես	Պիտի գործէք
	Պիտի գործէ	Պիտի գործեն

կամ

Գործեմ պիտի, ևն. Գործենք պիտի, ևն.

---

* Ոմանք պէտք գործեմ, ըսելու տեղը կգրեն պէտ՚ որ գոր-
ծեմ, իբրև թէ պէտք որ գործեմ. բայց օժանդակ բայ մը
իր բային հետ համաձայնելու համար շաղկապի կարօտութիւն
չունի․ ինչպէս, Թող գործէ, կգործեմ եղեր, գործած եմ, գոր-
ծած էի․ ուստի իբրև խորթ սովորութիւն մը զանց կընենք ։

Ապ. Անկ. Պիտի գործէի — Պիտի գործէինք
Պիտի գործէիր — Պիտի գործէիք
Պիտի գործէր — Պիտի գործէին

կամ

Գործէի պիտի, ևն. Գործէինք պիտի, ևն.

Անց. Վղկ. Կգործեմ եղեր — Կգործենք եղեր
Կգործես եղեր — Կգործէք եղեր
Կգործէ եղեր — Կգործեն եղեր

Ապ. Թող գործեմ — Թող գործենք
Թող գործես — Թող գործէք
Թող գործէ — Թող գործեն

կամ

Գործեմ թող, ևն. Գործենք թող, ևն.

Ապ. Անկ. Թող գործէի — Թող գործէինք
Թող գործէիր — Թող գործէիք
Թող գործէր — Թող գործէին

կամ

Գործէի թող, ևն. Գործէինք թող, ևն.

110. Գործե՛ս պէտք, գործե՛լ պէտք, ասոնք իբրև հրամայական եղանակ ալ կվարուին :

111. Ա. Բացասական եղանակաւ զուգաւորքնե-րու մէջ բային սահմանական ներկային և անկատարին սկիզբը պարզապէս չ դնելով՝ Չգործեմ, չգործէի, ըսելու տեղը, նոյն բային անորոշ դերբային վերջի լը ր ի փոխելով, եմ օժանդակն կընկերանայ հե-տը, ու չ առնելով կըսուի, Չեմ գործեր, չէի գործեր. բայց ներկային երրորդ դէմքն և միւս ժամանակներն ու դերբայներն մինակ չով կըլլայ, այսպէս.

	Եզակի	Յոգնակի
Ներկ.	Չեմ գործեր*	Չենք գործեր
	Չես գործեր	Չէք գործեր
	Չգործեր	Չեն գործեր
Անկ.	Չէի գործեր	Չէինք գործեր
	Չէիր գործեր	Չէիք գործեր
	Չէր գործեր	Չէին գործեր

Կատ. Չգործեցի**.   Ապա. Չգործեմ.

Դեր. Չգործել, — չգործած, — չգործելու:

112. Էական բայն Եմ, նաեւ Կամ, Ունիմ, բայերն միայն չ կընդունին. զորօրինակ. Չեմ, չես, եւայլն. Չկամ, չկաս, եւայլն. Չունիմ, չունիս, եւայլն: Գիտեմ բայն երկու կերպով ալ կըլլայ. Չգիտեմ, չգիտես, եւայլն. չգիտեի, չգիտեիք***, եւայլն. և Չեմ գիտեր, չես գիտեր, եւայլն:

---

* Շիտակը պիտի ըլլայ չեմ գործեր. ինչպէս որ, կրնամ երթալ, ըսելու տեղը ռամկաց բերանը կըսուի, կրնամ երթար, որ սխալ է: Այս ոճով կխօսին հիմա Պարսկաստանցի մեր ազգայինք, որ կըսեն գնամ եմ, չեմ գնամ, որ ըսել է կգնեմ, չեմ գներ. և գնամ անորոշ դերբայի նշանակութիւն ունի. այսինքն գնել:

** Ոմանք սկզբնատառը բաղաձայնով բայերու կամ դերբայներու վրայ չ բացասական գրած տեսնենին, ըով կամ էով նը կամ նէ կգրեն այսպէս. նը գործեմ, նէ կայ. բայց որովհետեւ ասիկա մեր գրաբարի ոճն է չ բացասական միայն գնել կից բային. հարկ մը չկայ աշխարհաբարի դառնալուն համար ը կամ է աւելցնել:

*** Սովորաբար կըսուի. Չիտեմ, չիտես. չիտե, չիտենք, չիտեք, չիտեն. Չիտեի, չիտեիր, չիտեր. չիտեինք, չիտեիք, չիտեին:

ԳԼՈՒԽ Գ

ԴԵՐԲԱՅ

113. Աս բառերս քօրձել, քօրձած, քօրձեր*, քօրձելու, դերբայ կըսուին, ինչպէս տեսար խոնարհմանց պատկերներուն մէջ, վասն զի անուն են և բայ, ու շատ անգամ բայի տեղ կամ իբրեւ բայ կգործածուին։

114. Ասոնք անուան պէս կհոլովին, և անորոշ դերբայն մինակ եզակի թուով կհոլովի այսպէս.

Ա Լծ.	Որսալ,	որսալու**,	որսալով.
	Իմանալ,	իմանալու,	իմանալով.
Բ Լծ.	Գործել,	գործելու,	գործելով.
	Վերցնել,	վերցնելու,	վերցնելով.
Գ Լծ.	Խօսիլ,	խօսելու,	խօսելով.
	Հագնիլ,	հագնելու,	հագնելով. ***

---

* Ասիկա գրաբար քօրձեալ դերբային աղաւաղեալն է. որ աշխարհաբարի ամփոփութեան համեմատ այբ զեղչելով՝ եղած է քօրձել, և չ իբրեւ լծորդ ւ ի փոխուած եղեր է, քօրձեր. ինչպէս, գուշպա, Գուրպա, Պելիալ, Բելիար. Տես նոր Քերականք Ր տառ։

** Բուն սեռականն է որսալոյ, գործելոյ, վերցնելոյ, բայց ընդհանրապէս չգործածուիր, քիչ կտեսնուի տակաւին աշխարհաբար գրութեանց մէջ։

*** Չըլլար խօսիլու, հագնիլով։

Դ Լծ. Թողուլ, Թողնելու, Թողնելով *:

115. Անցեալ դերբայն ած վերջաւորութեամբ թէ՛ եզակի և թէ յոգնակի կհոլովի այսպէս.

Ա Լծ. Ողջացած, ողջացածի, ողջացածով. ողջացածներ, եւն. Իմացած, իմացածի, իմացածով. իմացածներ, եւն.

Բ Լծ. Գործած, գործածի, գործածով. գործածներ, եւն. Վերցուցած, վերցուցածի, վերցուցածով. վերցուցածներ եւն.

Գ Լծ. Խօսած, խօսածի, խօսածով. խօսածներ, նոյնն. Հագած, հագածի, հագածով. հագածներ, նոյնն.

Դ Լծ. Թողած, թողածի, թողածով. թողածներ, նոյնն:

116. Իր վերջաւորութեամբ անցեալ դերբայն և ապառնի դերբային եզակին չեն հոլովիր.

Յոգ. Ողջալուներ. մոռնալուներ. գործելուներ. վերցնելուներ. խօսելուներ. հագնելուներ. թողնելուներ:

117. Ած վերջաւորութեամբ անցեալ դերբայն, եմ, ըլլամ և ունիմ, օժանդակ բայերուն հետ, և երբ վերջաւորութեամբը միայն եմ էականին հետ մէկտեղ շատ անգամ կգործածուին ետեւ կամ առաջ. ու ի՛նչ տեսակ բայի դերբայ ենէ, նոյն նշանակութիւնը կպահեն. ըլլամ և ունենամ օժանդակներու հետ սովորաբար ա-

* Թողնուլ, Թողնելու, Թողնելով, ասոնց ուղղականը Թողնուլ է, որ է գրաբար Թողանել այլ զեղչեալ, բայց որովհետեւ չըլլար Թողանալու, Թողանալով, անոր համար Թողնելին հոլովումը դրինք, Թողուլին շիտակ հոլովումն է, Թողլու, Թողլով, որ դեռ քիչ կգործածուի աշխարհաբար գրութեանց մէջ:

Նոյն եղանակին ու ժամանակին պէս կնշանակեն, բայց եմ և ունիմ օժանդակներուն հետ առնուել անցեալ ժամանակ կցուցնեն։ Ասոնք ամենն հետեւեալ օրինակներուն մէջ յայտնի կերեւին։

ՙՆերգործական

	Եզակի.	Յոգնակի.
ՙՆեր.	Գործած կըլլամ	Գործած կըլլանք
	Գործած կըլլաս	Գործած կըլլաք
	Գործած կըլլայ	Գործած կըլլան
Անց.	Գործած կըլլայի	Գործած կըլլայինք
	Գործած կըլլայիր	Գործած կըլլայիք
	Գործած կըլլար	Գործած կըլլային
Կտր.	Գործած եղայ	Գործած եղանք
	Գործած եղար	Գործած եղաք
	Գործած եղաւ	Գործած եղան
Վղկ.	Գործած եմ	Գործած ենք
	Գործած ես	Գործած էք
	Գործած է	Գործած են

Կամ

Գործեր եմ	Գործեր ենք
Գործեր ես	Գործեր էք
Գործեր է	Գործեր են

Գերեկոր· Գործած էի — Գործած էինք
Գործած էիր — Գործած էիք
Գործած էր — Գործած էին

Կամ

Գործեր էի — Գործեր էինք
Գործեր էիր — Գործեր էիք
Գործեր էր — Գործեր էին

Ըղձ. Գործած ըլլամ — Գործած ըլլանք
Գործած ըլլաս — Գործած ըլլաք
Գործած ըլլայ — Գործած ըլլան

Հրմ. Գործած եղիր — Գործած եղէք
գործած մ՚ըլլար — գործած մ՚ըլլաք

Ստոր. Անց. գործած եմ (նէ) ու. — գործած ենք (նէ) ու.

Անց. Անկ. գործած էի (նէ) ու. — գործած էինք (նէ) ու.

Ապա. Գործած ըլլամ (նէ) ու. — գործած ըլլանք (նէ) ու.

Կամ

(որ) գործած ըլլամ ու. — (որ) գործած ըլլանք ու.

Դեր. Գործած ըլլալ. — գործած եղեր. — գործած ըլլալու։

Գերբայքն ևսքը զինուած. Կրաւոր գործած. Կրաւ-ըստի [illegible] [illegible] գործած [illegible] գործածներ էի գործած. եմ գործեր. էի գործեր. ըլլամ գործած. ե-ղեր [illegible] [illegible] գործած [illegible]

Ենթակայական

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ներ.	Գործած ունիմ	Գործած ունինք
	Գործած ունիս	Գործած ունիք
	Գործած ունի	Գործած ունին
	Կամ	
	Գործած կունենամ	Գործած կունենանք
	Գործած կունենաս	Գործած կունենաք
	Գործած կունենայ	Գործած կունենան
Անցող.	Գործած ունէի	Գործած ունէինք
	Գործած ունէիր	Գործած ունէիք
	Գործած ունէր	Գործած ունէին
	Կամ	
	Գործած կունենայի	Գործած կունենայինք
	Գործած կունենայիր	Գործած կունենայիք
	Գործած կունենար	Գործած կունենային
Անց.	Գործած ունեցայ	Գործած ունեցանք
	Գործած ունեցար	Գործած ունեցաք
	Գործած ունեցաւ	Գործած ունեցան
Ապա.	Գործած ունենամ	Գործած ունենանք
	Գործած ունենաս	Գործած ունենաք
	Գործած ունենայ	Գործած ունենան
Հրմ.	Գործած ունեցիր	Գործած ունեցէք
	գործած մ'ունենար	գործած մ'ունենաք

Դեր. Գործած ունենալ. — Գործած ունեցած. — գործած ունենալու ։

Դերբայն ետքը դրուած, Ունիմ գործած. Ունէի գործած. Ունեցայ գործած. Ունենամ գործած. Ունեցիր գործած. Ունենալ գործած ։

118. Ասանկ կըլլան Կրաւորական և Չէզոք բայերն ալ. Գործուած կըլլամ. Գործուած եմ. Գործուեր եմ. Գործուած ունիմ. Բնակած կըլլամ. Բնակած եմ. Բնակեր եմ. Բնակած ունիմ. Եւայլն ։

119. Օժանդակ բայերն ալ նոյնպէս իրարու հետ, կամ իրենք իրենց այսպէս կընկերանան. Եղած կըլլամ. եղած ունիմ. Ունեցած կըլլամ. եղած եմ. ունեցած էի. Եւայլն.

120. Ապառնի դերբայն սովորաբար, եմ, կըլլամ, օժանդակ բայերուն հետ կառնի. ու ինչ տեսակ բայի դերբայ է նէ՝ նոյն նշանակութիւնը կպահէ.

Ասոր օրինակ մը դնենք հոս ։

Սահմանական

	Եզակի.	Յոգնակի.
Ներկ.	Գործելու կըլլամ	Գործելու կըլլանք
	Գործելու կըլլաս	Գործելու կըլլաք
	Գործելու կըլլայ	Գործելու կըլլան
Անկ.	Գործելու կըլլայի	Գործելու կըլլայինք
	Գործելու կըլլայիր	Գործելու կըլլայիք
	Գործելու կըլլար	Գործելու կըլլային

Կատ. Գործելու եղայ — Գործելու եղանք
Գործելու եղար — Գործելու եղաք
Գործելու եղաւ — Գործելու եղան

Ըղձ. Գործելու ըլլամ — Գործելու ըլլանք
Գործելու ըլլաս — Գործելու ըլլաք
Գործելու ըլլայ — Գործելու ըլլան

Կամ

Գործելու եմ — Գործելու ենք
Գործելու ես — Գործելու էք
Գործելու է — Գործելու են

Ըղձ. Անկ. Գործելու էի — Գործելու էինք
Գործելու էիր — Գործելու էիք
Գործելու էր — Գործելու էին *

Հրմ. Գործելու եղիր — Գործելու եղէք
գործելու մ'ըլլար — գործելու մ'ըլլաք

Ստոր. Ըղձ. Գործելու ըլլամ (նէ) ևլն. — Գործելու ըլլանք (նէ) ևլն.

Կամ

Գործելու եմ (նէ), ևլն. — Գործելու ենք (նէ) ևլն.

Ըղձ. Անկ. Գործելու էի (նէ). ևլն. — Գործելու էինք (նէ) ևլն.

Դերբ. Գործելու ըլլալ. գործելու եղած

Ըսանկ կըլլան Կրաւորական և Չէզոք բայերն ալ. Գործուելու կըլլամ. գործուելու կըլլայի. գործուելու

---

* Գործելու եմ, գործելու էի. և Պիտի գործեմ, պիտի գործէի, մէկմէկու տեղ կրանին.

եղայ · գործուելու ըլլամ · գործուելու եմ · գործուելու էի · գործուելու եղեր · գործուելու ըլլալ · գործուելու եղած · Բնակելու կըլլամ · բնակելու կըլլայի ; բնակելու եղայ · բնակելու ըլլամ · բնակելու եմ , բնակելու էի · բնակելու եղեր · բնակելու ըլլալ · բնակելու եղած :

ԳԼՈՒԽ Ե

ՄԱԿԴԻՐ

121 · Մակդիրն երկու տեսակ է · Մակդիր անուան և Մակդիր բայի * :

Ա · ՄԱԿԴԻՐ ԱՆՈՒԱՆ

122 · Մակդիր անուան կամ Ածական այն տեսակ բառերն են որ անուան հետ կերթան , ու երկու տեսակ են . Որոշական և Թուական :

123 · Որոշական կըսուին այն ածականներն ; որոնք անձի մը կամ իրի մ' ինչպէսի ըլլալն կցուցնեն · օրի-

---

* Այս տեսակ բառերուն որ մեր քերականութիւններն ամենուն առաջին տեսակ բառերուն հետ միասին դրած են , և ամենուն մասին անուն տալով անկէ զատ կդնեն . մեք տեսնելով թէ երկուքը միեւնոյն բնութիւն ունին , այսինքն՝ գոյականի և գործողութիւն նշանակող բառերու հետ՝ միշտ մէկ հանգամանքը կյայտնեն , այդ տեսակ բառերն Մակդիր անուանելով մէկ գլխոյ տակ ամփոփեցինք . և կյուսանք թէ անբանաւոր պիտի չսեպուի , քանի որ շատ ածական բառածներ պարզապէս և կամ ուրիշ ձևով մակբայօրէն կրա-նին ընդհանրապէս · օրինակ · Աղէկ գրեց · Լաւ խօսիլ · Աղէկ գործ · աղէկ ըսել · Նոր լուր · Նոր կերպ :

օրինակ․ ինչպիսի՞ մարդ՝ կամ ծառ՝ կամ տունը ըլլալն ցուցնելու համար կըսենք․ բարի մարդ, կանաչ ծառ, մեծ տուն․ և ահա՝ բարի, կանաչ, մեծ, Ածականներ անուան են; քանզի մարդուն, ծառին, տանը, ինչպիսի ըլլալը կցուցնեն։

124. Իսկ մ՚ Որակական ածական ըլլալը, ինչպէս կամ ինչով հարցմամբ դիւրաւ կճանչցուի․ զոր-օրինակ․ բարի մարդ․ Հարցում․ Ի՞նչպիսի մարդ․ Պատասխան․ բարի մարդ։

125. Թուական Ածականի անուններն որ համրանք կըցուցնեն, երկու տեսակ են․ Բացարձակ և Դասական։

126. Բացարձակ Թուականներն պարզ համրանք կցուցնեն, այսինքն քանի հատ ըլլալն․ ինչպէս․

Մէկ	Տասնուչորս․
Երկու կամ երկուք *	Տասնուհինգ․
Երեք․	Քսան
Չորս․	Երսուն․
Հինգ․	Քառասուն․
Վեց․	Յիսուն․
Եօթն, եօթը,	Վաթսուն․
Ութ․	Եօթանասուն․
Ինն, ինը․	Ութսուն․
Տասն, տասը․	Իննսուն․
Տասնումէկ․	Հարիւր․
Տասնուերկու․	Երկու հարիւր․
Տասնուերեք․	Հազար․

* Երկու՝ գոյականի հետ կըգործածուի․ ինչպէս, Երկու ձուկ․ բայց Երկուք գոյականաբար միայն կըգործածուի միշտ։

Հազար հարիւր․ Միլիոն կամ հարիւր բիւր․
Բիւր կամ տասն հազար․ Մէկ միլիոն ու հարիւր* Ճ․

127․ Դասական թուականներն կարգ կցուցնեն, այսինքն՝ քանիերորդ ըլլալն․ և բացարձականներուն ծայրը րորդ կամ երորդ կցելով կշինուին․ ինչպէս․

Առաջին**
Երկրորդ․
Երրորդ․
Չորրորդ․
Հինգերորդ․
Վեցերորդ․
Եօթներորդ․
Ութերորդ․
Իններորդ․
Տասներորդ․
Տասնումէկերորդ․
Տասնեւերկրորդ․
Տասնեւերրորդ․
Տասնեւչորրորդ․
Տասնեւհինգերորդ․
Տասնեւվեցերորդ․
Տասնեւեօթներորդ․
Տասնեւութերորդ․
Տասնեւիններորդ․
Քսաներորդ․
Երեսներորդ․
Քառասներորդ
Յիսներորդ․
Վաթսներորդ․
Եօթանասներորդ․
Ութսներորդ
Իննսներորդ․
Հարիւրերորդ․
Հազարերորդ․
Տասնհազարերորդ․
Միլիոներորդ․
Վերջին։

128․ Մակդիր անուններն թէպէտ հոլովական բառեր են, բայց աշխարհաբար լեզուին մէջ գոյակա-

* Կըլլայ նաեւ ձայնել, երկերկու, երեքերեք, չորսչորս, եւայլն․ որոնք առանց կրկնուելու յաւելուածով ալ նոյն նշանակութիւնն ունին․ ինչպէս․ երեքական, չորսական․ հինգական, եւայլն։ Քիչ կգործածուի, Մէկական, երկական,

** Մէկերորդ մինակ չգործածուիր, բայց՝ կըսուի՝ քսանմէկերորդ, հարիւրմէկերորդ։

նի հետ չեն հոլովիր. գոյականաբար միայն գործածուած ատեն կհոլովին միայն, և այն ալ յատուկ հոլովում չունին:

129. Որակական ածականներէն շատն անուանց առաջին հոլովման պէս կհոլովին. ու՝ կայ նաև միւս հոլովմանց պէս հոլովողներ.

Ա Հոլովում. Անոյշ, անուշի, անուշով. անուշներ.
Բ Հոլովում. Սուրբ. սրբոյ, սրբով. սրբեր.
Գ Հոլովում. Բարի, բարւոյ, բարւով. բարիներ.
Դ Հոլովում. Պետաւոր, պետաւորի, պետաւորաց.

130. Բացարձակ և դասական թուականներն ամենքն ալ առաջին հոլովման պէս կհոլովին. միայն՝ մէկ, կհոլովի Ի հոլովման վրայ. Մէկ, մէկու. մէկէ, մէկով*. Յոգնակի չունի, և առաջին ու միջին, կհոլովին Ի հոլովման վրայ:

Երկու կամ երկուքը, երկուքի, երկուքէ, երկուքով, երկուքներ. չըլլար, երկուէ, երկուով, երկուներ.

Եօթն կամ եօթը, եօթնի, եօթնէ, եօթնով. եօթներ. չըլլար, եօթի, եօթէ, եօթեր:

Ութ, ութի, ութէ, ութով. ութեր:

Ինն կամ ինը, ըննի, ըննէ, ըննով. իններ:

Տասն կամ տասը, տասնի, տասնէ, տասնով. տասներ. չըլլար, տասի, տասէ, տասեր:

Երսուն, երսնի, երսնէ, երսնով. երսուններ:

Քառսուն, քառսնի, քառսնէ, քառսնով՝ քառսուններ:

Յիսուն, յիսնի, յիսնէ, յիսնով. յիսուններ:

Առաջին, առաջնոյ, առաջնէ. առաջնով. առաջիններ:

---

* Վերջահոլովներն ի ով սերտ ըլլան մէկու, մէկով, մէկէ՝ քանզի գրաբար մէկին, որ մէկէն ածանցեալ է, ի ով է.

Երկրորդ, երկրորդին, երկրորդէ, երկրորդով. երկրորդներ։

Վերջին, վերջինին, վերջինէ, վերջինով. վերջիններ։

Ը. ՄԱԿԴԻՐ ԲԱՅԻ

131. Մակդիր բայի կամ Մակբայ՝ այն տեսակ բառերն են, որ բային մէկ որպիսութիւնը կամ եղանակը կը յայտնեն։ Օրինակ. Խիստ աշխատիլ. Անուշ սիրել. Խիստ և անուշ, Մակբայ են, և աշխատելուն ու սիրելուն որպիսութիւնը կցուցնեն։

132. Մակդիր բայերն չորս տեսակ են. Որակական. Տեղական. Ժամանակական ու Քանակական.

133. Որակական մակբայներն բուն բային կամ գործողութեան որպիսութիւնը, ինչոր ըլլալն կցուցնեն։ Ճիշդ առիք. Ճիշդ որակական մակբայ է. և ինչպէս կամ ինչոր հարցման պատասխան է։

Հարցում. ինչպէս առիք. Պատասխան. Ճիշդ։

134. Որակական մակբայներուն գլխաւորներն ասոնք են. Զուր, գեղեցիկ, յայտնի, միայն, մինակ, ճիշդ, աղուոր, հաւասարապէս, արժանապէս։

135. Ամէն պէս, բար և րէն վերջաւորուած մակբայ՝ Որակական մակդիր բայ է. զորօրինակ. Այսպէս, նմանապէս, իմաստաբար, եղբայրաբար, յաւիտենապէս, նոյնն։

136. Մակդիր անուններն ալ երբոր բային կամ գործողութեան որպիսութիւնը կցուցնեն. Որակական մակդիր բայ են. զորօրինակ. Քաջ գիտեմ. Ուղիղ խօսիլ. Մանր մանր կտրտել. Խոշոր աղալ։

137. Տեղական մակդիր բայիներն գործողութեան տեղը, ո՛ւր ըլլալը կցուցնեն. Ո՛ւր ելնել. Վեր տեղական մակբայ է, և ո՛ւր հարցման պատասխան է։

Հարց. Ո՞ւր ելնել. Պատ. Վեր։

138. Տեղական մակբայներուն գլխաւորներն են, Հոս, հոդ, հոն, վեր, վրայ, դուրս, ներս, մօտ. հեռու, ներքեւ, և այլն։

139. Ժամանակական մակբայներն գործողութեան ատենը, ե՞րբ ըլլալը կցուցնեն. Մի՛շտ կուսնիմ. Միշտ ժամանակական մակբայ է, և երբ հարցման պատասխան է։

Հարց. Ե՞րբ ուսնիլ. Պատ. Միշտ։

140. Ժամանակական մակբայներուն գլխաւորներն ասոնք են. Հիմա, երէկը, այսօր, վաղը, կանուխ, ուշ, երբեք, հերու, յետոյ, երբ, նախ, դեռ, և այլն։

141. Քանակական մակբայներն գործողութեան քանակութիւնը, ո՛րչափ ըլլալը կցուցնեն. Խիստ յոգնիլ. Խիստ քանակական մակբայ է. և ո՛րչափ հարցման պատասխան է։

Հարց. Ո՞րչափ յոգնիլ. Պատ. Խիստ։

142. Քանակական մակբայներուն գլխաւորներն են. Աղէկ, շատ, քիչ, խիստ, երբեմն, մանաւանդ, առաւել. և այլն։ Քանակական մակբայ են նաեւ. Այսչափ, այդչափ, այնչափ, այսքան, այնքան; միանգամ. երկուանգամ, հազարանգամ, դարձեալ, վերստին, կրկին, և այլն։

143. Այս չորս տեսակ մակբայներէն զատ կան հետեւեալ մակբայներն.

Այո, չէ, ոչ, մի, ասոնք բացասական մակբայ կըսուին։

Ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս, ո՞ւր, և այլն, ասոնք հարցական մակբայ կըսուին։

144. Անուններ ալ մակդիր բայի պէս կվարուին. զորօրինակ. Գեղեցկանց, առատանց կենէ. Արդարօրէն ըննենք. Աղուանց սիրել. Գեղ տեղ գնել. Ազատ արին քալուիլ։

145. Անուններ և Մակդիր անուններ՝ մը անորոշ դերանունով մէկտեղ մակդիր բայի կըլլան. զորօրինակ.
Ատեն մը ապրեցաւ. Գիշեր մը հանգչեցաւ, Վերջով մը հասկցաւ. Քիչ մը համբերէ, Առտու մը փախաւ:
146. Մակդիր բայերն նոյն զատ, Ածականք և ուրիշ Մակբայի մը որպիսութիւն ալ կցուցնեն. զորօրինակ. Ալ աւելի, խիստ չար. Բոլորովին հանդարտ. Ալ վեր, խիստ չարաչար, Բոլորովին ծրի: Այս օրինակներուն մէջ, ալ, խիստ, բոլորովին, Մակդիր բայերն, աւելի, չար, հանդարտ, Ածականներուն, ու վեր, չարաչար և ծրի, Մակբայներուն որպիսութիւնը կը ցուցընեն:

ԳԼՈՒԽ Զ

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

147. Նախադրութիւն կըսուին այն անուանք բառեր, որոնք, Մակբայներուն պէս, բայէն կամ գործողութեան մը որպիսութիւնը, տեղը, ժամանակը, նաև պատճառը և ուրիշ պարագաներն ցուցնելու կծառայեն.
148. Մակբայի ու Նախադրութեան մէջ եղած տարբերութիւնը աս է, որ Մակդիր բայէն առանց ուրիշ բառի միծակ լման միտք կուտայ, բայց Նախադրութիւնը քովը ուրիշ Հոլովական բառ մը կուզէ, որ անոր խնդիրը կըսուի:
149. Նախադրութիւններէն ոմանք խնդիրէն առաջ կդրուին. ինչպէս առանց. Անիկա, առանց, քով է, տան

[illegible], [illegible] է*, [illegible], [illegible]։ Բայց շատերն խնդիրեն երբեք կըցուին, ինչպես. [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible]; [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], [illegible]**, [illegible]։

150. Ձայնարկութիւններին օրինակ՝ Աստուած [illegible] [illegible]. ինչպես. [illegible] [illegible]։

Օրինակ՝ [illegible], ինչպես. [illegible] [illegible]։

Օրինակ՝ [illegible], ինչպես. [illegible] [illegible]։

Մինչ անգամ՝ [illegible] և [illegible], ինչպես, [illegible] [illegible]. Ով [illegible], [illegible] է [illegible], [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible]։

ԳԼՈՒԽ Է

ՇԱՂԿԱՊ

151. *Շաղկապ կըսուին այն անփոփոխ բառեր, որոնք երկու բառ կամ երկու խօսք իրարու հետ կը կապեն։*

152. Գլխաւոր Շաղկապներն հետեւեալներն են. Եւ, ալ, թէ, եթէ, որ, մինչ, մինչև, կամ, բայց, ա—

---

* [illegible] [illegible] [illegible] է [illegible] [illegible] [illegible], որ [illegible] է. [illegible] է [illegible] [illegible] է, և [illegible] է [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]։

** [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] է. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], որ [illegible] [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]։

նոյն, ընդդէմ, երբոր, քանզի, վասնզի, ուրեմն, հապա, որովհետեւ, քանզի *, այսինքն, մինչեւ, մանաւանդ, ուստի :

ԳԼՈՒԽ Է

ԶԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

153. Զայնարկութիւն կըսուին այն անստակ բառեր, որոնք հոգւոյն մէկ կիրքը կյայտնեն · ինչպէս, վախ, զարմանք, բարկութիւն, զզուանք, արհամարհութիւն, տրտմութիւն կամ ուրախութիւն, եայլն :

154. Գլխաւոր Զայնարկութիւններն հետեւեալներն են. Ո՜հ, ա՜հ, ա՜յ, վա՜յ, վա՜խ, ո՜ւհ, ափսո՜ս, աւա՜ղ, հա՜պա, ա՜խ, է՜հ, է՜, հա՜յ, ո՜:

* Վասնզի, քանզի, մինչ, իբրեւ բարդ բառեր կէս գրենք այն սկզբունքով, որ տանելի եւ երբոր կզգրուի :

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՇԱՐԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

155. Որովհետեւ խօսքը բառերուն ըստ կանոնի շարուելովը և կապուելովը կըլլայ, ուստի այս մասին մէջ պիտի ցուցնենք թէ բառերն խօսքի մէջ ինչ կանոնով կկապուին իրարու հետ, և ինչ պաշտօններ կկատարեն։

156. Բառերուն խօսքի մէջ կատարած պաշտօնները են,

1. Տէր բայի և Բայ.
2. Խնդիր և Խնդրառու.
3. Բացայայտիչ և Բացայայտեալ.
4. Մակդիր անուան և Բային.
5. Կոչական։

ԳԼՈՒԽ Ա

ՏԷՐ ԲԱՅԻ ԵՒ ԲԱՅ

157. Բայն, ինչպէս ըսինք (64), ընել կամ ըլլալ կցուցնէ. Տէր բային ընողն կամ ըլլողն է, անոր համար միշտ ուղղական կըլլայ. զորօրինակ. Նա ստեղծեց քեզ. Մովսէսին հետ խօսեցաւ Աստուած. այս խօսքերուն մէջ Նա, Աստուած, Տէր բայի են։

158. Տէր բային գտնելու դիւրին կերպ մը՝ ո՛վ կամ ի՞նչ բան հարցնելու է. օրինակ. Մովսէսին հետ Աստուած խօսեցաւ. Հարց. ո՛վ է խօսողը. պատասխան. Աստուած. ուրեմն Աստուած Տէր բայն է։ Երկինքն կը ամպոտ է. Հոս երկու ուղղական կայ, և որն է Տէր բային գտնելու համար պէտք է հարցնել, ամթու եղողն ի՞նչ բան է, պատասխան, Երկինքը. ուրեմն Երկինքը Տէր բայն է։

159. Տէր բայի կըլլան Անունը, Դերանունը, գոյականաբար * առնուած Մակդիր անուան մը, Աներիշ և Անցեալ Դերբայներն, երբեմն նաեւ Մակդիր բայի մը, Շաղկապ մը, Նախադրութիւն մ՚ իր խնդրովը, Հոլոված բառ մ՚ իբրեւ ուղղական, և Դիմաւոր Բայ մը. օրինակ.

ՏԷՐ ԲԱՅԻՆ

Յիսուս պատասխան տուաւ.	Անուն.
Դուն կըսես.	Դերանուն.
Աստուծոյ ընդդիմանողին չար է.	Աներիշ Դեր բայ.
Մեռեալները պիտի յառնեն.	Անցեալ Դեր բայ.
Անզգամը խրատը կմերժէ.	Մակդիր անուան.
Մեղաց համարն մատուցուեցաւ.	Նախադրութիւն խնդրովը.
Ձեր այոն այո ըլլայ.	Մակդիր բայի.
Քանզին խօսքին պատճառն կցուցնէ.	Շաղկապ.
Անոք անոր ձեռքովը ըսել է.	Հոլոված բառ.
Մէ գողնակն Աստուծոյ հրամանն է.	Դիմաւոր բայ.

* Գոյականաբար առնուած կըսուի Մակդիր անուան մը, երբոր խօսքին մէջ միայն առանց գոյականի է, կամ գոյական մը լռելեայն կիմացուի։

160. Երբոր Տէր բային պարզ* է, բայն անոր հետ թուով ու դէմքով կհամաձայնի. զորօրինակ.

Ես կնընջեմ.	Մենք գիտենք.
Դուն կըսես.	Դուք չէք գիտեր.
Անի տեսաւ.	Անոնք չիմացան.

161. Երբոր Տէր բային բաղադրեալ է, բայն յոգնակի կդրուի. և երբեմն ալ եզակի, մանաւանդ թէ որ յետադաս ըլլան բային, և կրնայ ըլլալ որ անոնց մէջ յոգնականն ալ գտնուի. զորօրինակ.

Մովսէս ու Ահարոն մտան փարաւոնին։
Անանեանը Սեդրաք, Միսաք ու Աբեդնագով
կրակին մէջէն ելան։
Ոտքի վրայ ելաւ Թագաւորն և կուսակալն ու
Բդեշխնքէն, և անոնք որ իրենց հետը նստեր
էին։

162. Յոգնակի անուն բային երրորդ դէմ բայն երբեմն եզակի ալ կըլլայ, մանաւանդ երբոր եմ, կամ և կըլլամ բայեր են. զորօրինակ.

Այս ամէն բաները եղաւ։
Իմաստունին աչքերն իր գլխոյն վրայ է։
Փուշ ու կայծկղուտներն կայ անոր առջին։
Ու կնոջն երկու թեւեր տրուեցաւ։

---

* Պարզ կըսուի Տէր բային, երբոր եզակի կամ յոգնակի մէկ բառ է. ինչպէս. Դուն սիրեցիր. Անոնք գնացին։
Բաղադրեալ կըսուի Տէր բային, երբոր երկու կամ աւելի եզակի կամ յոգնակի բառեր են, ինչպէս (161) օրինակներուն մէջ պիտի տեսնես։

Ու քու հոգւոյդ ցանկացած պտուղները քեզ-
մէ գնաց :

163. Երբոր բաղադրեալ Տէր բային առաջին դէմքի անուններէ բաղկացած է, բայն յոգնակի կդրուի, ու դէմքով պատուաւոր* դէմքին հետ կհամաձայնի. զորօրինակ.

Ես ու իմ հայրս մէկ ենք :
Երբոր դուն ու անի միասին կէք :

164. Անցեալ և Ներկայ դերբայներն ալ յոգնական Տէր բայի կառնուն ընդհանրապէս. զորօրինակ.

Բանաստեղծական երեւակայով որ քիչ ժամանակ ունի :
Արմին Փ–ղը բանի մը օգտակար ըլլալու երկնա-
կովը :
Գետը արծաթէ լարը քակուած, ու ոսկիէ բաժակը
փշրուած, և սափորն աղբիւրին քովը կոտրուած,
ու ջրհորին վրայի անիւը փշրուած :

165. Առաջին և երկրորդ դէմ բայերուն Տէր բայերն, որ ես, դուն, դերանուններն են, շատ անգամ զեղչմամբ կիմացուին, նմանապէս երրորդ դէմքինն ալ երբոր դերանուն է :

---

* Պատուաւոր է առաջին դէմքն երկրորդէն, և երկրորդն երրորդէն :

ԳԼՈՒԽ Բ

ԽՆԴԻՐ ԵՒ ԽՆԴՐԱՌՈՒ

166. Խնդիր կըսուին այն բառերն որոնք ուրիշ բառի մը քով դրուելով՝ անոր իմաստը կորոշեն կամ կամբողջացնեն։

Սա՝ Մշակներն այգին գնեցին. Ճշմարտութեան արդարութիւն. Արեգակնայիններէն ամենքը. Մարդկէ արժանի. Խաղաղութեան համար. Խօսքերուն մէջ, մշակներն, այգին, ճշմարտութեան, արեգակնայիններէն, մարդկէ, խաղաղութեան բառերն խնդիր են։ Անոնց պէտ բառերուն, գնեցին, արդարութիւն, ամենքը, արժանի, համար, որոշ կամ կատարեալ իմաստ մը չեն տար։

167. Խնդիր ունեցող բառն խնդրառու կըսուի. վերի օրինակներուն մէջ, գնեցին, արդարութիւն, ամենքը, արժանի, համար, բառերն խնդրառու են։

168. Խնդիր առնող բառերն են Անունը, Ածական անունը. Անորոշ և Ցուցական Դերանուններն, Նախադրութիւնն ու Բայն և Դերբայն։

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա

Անուան Խնդիրներն

169. Անունը կամ գոյականաբար առնուած Ածական անուն մը և Անորոշ Դերբայն՝ սեռական հոլով խնդիր կառնուն, որուն հայերէն Յատկացուցիչ ըսել

սովորութիւն եղած է. ինչպէս որ սեռական հոլով խնդ-դիր առնող բառն ալ Յատկացեալ կը կոչուի։

Ինչպէս, Աշխարհի լոյսը. Ազգին գլխաւորները. Ընկանը գիտնականը, խօսքերուն մէջ, աշխարհի, ազգին, ընկանը, յատկացուցիչ են. լոյս, գլխաւորները, գիտնականը, յատկացեալ կը կոչուին։

170. Յատկացուցիչն՝ որո՞ւն, (ինչի՞ն) հարցման պատասխան է. վերի խօսքերուն մէջ այս հարցումը կրնանք ընել։

Որո՞ւն լոյսը. — Աշխարհին. Որո՞ւն գլխաւորները. — Ազգին. Որո՞ն գիտնականը. — Ընկանը։

171. Աշխարհաբար լեզուին մէջ սովորաբար Յատ-կացուցիչը Յատկացեալէն առաջ կդրուի, ինչպէս վերի օրինակներուն մէջ տեսնուեցաւ. ու նաեւ մէկը շատերու կըլլայ. զորօրինակ.

Անոր կանոնները՝ պատուիրանքները՝ դատաստանները ու վկայութիւնները պահես։
Իր Յեհովէ սափորն։
Արծաթեղէն աման ու կնիքը։

172. Երբոր Յատկացեալն մակդիր կամ ուրիշ իրեն վերաբերեալ բառ ունի, անիկա մէջ մտնելով մէկմէկէ կզատուին. զորօրինակ.

Աստուծոյ փառաւորեալ անունը։
Թագաւորի՝ խօսքին զաւն մտադրութեամբ ընդունելութիւնը։

ՅՕԴՈՒԱԾ Ի

Մակդիր անուաններուն խնդիրները.

173. Մակդիր անունները, ինչպէս նաև Անց-եալ և Ապառնի Դերբայները, որոնք իբր ածական կցորդանուն, ամէն Հոլով խնդիր կառնեն, նաև Նախադրութիւնով մէկտեղ. զորօրինակ.

Ուղղական. Ձեռքը լեցուն. Մարդ եղողն. Առա-ջինը Սիմոնը՝ Պետրոս ըսուածը. Պահապանած զօրաւո-րու տեղ մը:
Հայցական. Զանիկա ուժովցնողը. Ճիւղ տանե-լիք ծառ մը:
Սեռական. Նշխարքին ու Խնկին տանեցողը. Հայրենա-պաշտպան. Ապականելէ և խառնակարար բոլոր Հրեաններուն:
Տրական. Գիտութեան Հմուտ. Ընկերաց ողորմած:
Բացառական. Մեղքէն ազատ. Մէկ կողմէն միւսը թափանցիկ:
Գործիական. Հինգ բթաչափ տրամագծով կլոր. Միտքով ապուշ.
Նախադրութիւնով. Երկնից առաքուած լոյս շնորհ. Ձիւնէ ալ ձերմակ:

174. Թուական մակդիր անուններն ու Անորոշ Դերանունները՝ Բացառական, Սեռական և Գործիական Հոլով, իսկ Ցուցական Դերանունները՝ միայն Բացառական խնդիր կառնեն, նաև Ձը կամ Ձըն Նախադրութիւնով մէկտեղ. զորօրինակ.

Մեղմ մէկը. Գետի բռնուածներուն տասը. Թռչունի քառասուն. Անոնցմէ ուրիշներուն պէտք ըլլայ. Խեղճե-ներէն ոմանք. Այդ ներկաներէն քանի մը հոգի. Ձեր իւրաքանչիւրին. Պետրոսեաններուն ամէնքը. Օտա-րներուն մէջ ո՛րը. Անոնց միջէն հինգը. Թագաւորնե-րէն անոնք գովութեան արժանի են.

ՅՕԴՈՒԱԾ Դ

ԲԱՅԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐՆ

Չէզոք բայ

175. Չէզոք բայն ալ ամէն հոլով խնդիր կառնու Հայցականէն զատ*. օրինակ.

176. Ուղղական. Եզակի Տէր բայի ունեցողներն եզակի կառնուն, յոգնակի Տէր բայի ունեցողներն, թէ որ գոյական է Ուղղական խնդիրն, յոգնակի ալ կըլլայ՝ եզակի ալ. բայց թէ որ Մակդիր անուան է, ու գոյականի տեղ գրուած չէ, միշտ եզակի կըլլայ. օրինակ.

Ես եմ Աստուած:
Թէպէտ դուք շիտակ մարդիկ էք:
Դուք էք աշխարհի լոյսը:
Անոր թաթերն ծանր ու զօրաւոր են. չըլլար ծանրեր, զօրաւորներ:

* Հայցականն յատկապէս ներգործական բային խնդիրն է, և ուրիշ բայերու քով գրեթէ չգրուիր:

177. Զափի ու կշիռքի անուններն ալ որ Ուղղական կդրուին, միշտ եզակի կըլլան Բային Թուոյն չնայելով. զօրօրինակ.

Բարձրութիւնը վաթսուն կանգուն էր։
Բամպակներն երեք հարիւր լիտր էին։
Կերկած տեղուանքն եղան ամէնը մէկանց հարիւր երեսուն կըրկոտ. չըլլար, լիտրեր, գրկաչափներ.

178. Սեռական, Տրական, Բացառական, Գործիական խնդիրներ.

Խորհուրդն ու խոհականութիւնն իմս է։
Ամէնն ալ հասկցողին ուղիղ են. ու գիտութիւնը գտնողներուն շիտակ են։
Օրէնքով եղած էր։
Մեր փրկութիւնը քեզմէ է։
Ամէն բան անով եղաւ։
Տակաւին դիտողներն տանը էին։

Տանը, Տրական խնդիր է. և որովհետեւ Ուղղականին նման է, Տրական ըլլալն որոշելու համար, հարցնելու է, ո՞ւր. զօրօրինակ. ո՞ւր էին. Պատ. տանը էին։ Այսպէս ամէն հոլով խնդիրներն ալ բուն բային խնդիրն ըլլալն ստոյգ գիտնալու համար բառն ինչ հոլով որ է, նոյն հոլովով հարցնելու է բային հետ. եթէ Սեռական է, որո՞ւն (քուկին), եթէ Տրական. որո՞ւն (քեզի), եթէ Բացառական. ումէ՞. եթէ Գործիական. որո՞վ. կամ, ի՞նչ, ինչո՞ւն, ինչէ՞ն, ինչո՞վ. կրնաս հարցնել։

Ներգործական Բայք և Դերբայք։

179. Ներգործական Բայերն ու Դերբայներն Հայցական հոլով խնդիր կառնուն, որն որ գործողութիւնը կրողն է. զորօրինակ.

Փնտռեցէք զանիկա, որ Բաղձանօքը և Հոգին շինեց։
Ընկերը սիրելով ։ Ինքզինքդ մոռնալու հետ ըլլաս ։

180. Այս հայցականը Հայերէն քերականութեանց մէջ սեռի խնդիր կկոչուի։
181. Այն Հայցական խնդիրներն որոնք առանց յօդի են, ու նախդիր չունին անոնց Հայցական սեռի խնդիր կըսուին. զորօրինակ.

Հաց առաւ օրհնեց.
Տեսիլքներ՝ Երազներ պիտի տեսնեն.
Ի՞նչպէս տուն պիտի շինէք ինծի.
Պճղնաւոր պատմուճան մը հագած.

182. Հայցական խնդիրն ճանչելու համար, որովհետեւ Ուղղականի ձեւն ունի, պէտք է հարցնել, ո՞վը կամ ի՞նչը. զորօրինակ, Հաց առաւ. Հարց. ի՞նչը առաւ. Պատ, հացը. յայտնի եղաւ թէ հացը Հայցական խնդիր է։ Պետրոսը բռնեցին. Հարց. ո՞վը բռնեցին. Պատ, Պետրոսը։
183. Հայցական խնդիրն, երբոր խօսքը շփոթ պիտի հասկցուի, զ նախդրով պէտք է դնել. զորօրինակ.

Երբոր իմացաւ թէ Հռովմայեցի է, և որովհետեւ զանիկա կապեր էր։

Ու ամէն կողմէն զանիկա բռնկցուց, բայց ա-
նիկա չգիտցաւ. զանիկա այրեց, բայց անիկա
իր սրտին մէջ չդրաւ։
Հոն Պարսիկը կչարչարէր զՀայն։

184. Սեռի խնդիր կըլլան Անունը, Դերանունը, Դերբայն, գոյականաբար առնուած Անկդիր անուանը, երբեմն նաեւ Անկդիր բային, Նախադրութիւնն իր խնդրովը, Շաղկապը, Հոլոված բառ մը եւ Դիմաւոր Բայ մը. զօրօրինակ.

ՍԵՌԻ ԽՆԴԻՐ.

Աստու վախնալը.	Անուն.
Քեզ տեսայ.	Դերանուն.
Սովրելնուդ կսիրեմ. Լաւ է մը մեռնիլ.	Դերբայ.
Ցէրն կսիրէ արդարը.	Գոյականաբար առնուած Անկդիր անուան.
Առանց խորհելու այս կամ ով մ՚ ընէր.	Անկդիր բայէ.
Մեղքէ հեռացն մնացուցէք.	Նախադրութեան խնդրովը.
Բայցի անկէ ասոնցն կրնաս գնել.	Շաղկապ.
Խաչին յետևը ղատեց.	Հոլոված բառ.
Ես ձեզ չեմ հանձնողն ընել չեմ ատակալը է.	Դիմաւոր բայ.

Կրաւորական բայք եւ Դերբայք

185. Ներգործական բայով եղած խօսք մը կրաւորականով ալ կրնայ բացատրուիլ. բայց այնատեն ներգործականին Սեռի խնդիրն Տէր բայի, և Տէր բային՝ Բացառական հոլով կըլլայ, երբեմն ալ Գործիական. զօրօրինակ.

Ներգործական. Հայրն ինձի տուաւ ամէն բան.
Կրաւորական. Ամէն բան ինձի տրուեցաւ իմ Հօրմէս.
Ներգործական. Իմիններս զիս կճանչնան։
Կրաւորական. Ես կճանչցուիմ իմիններէս.
Ներգործական. Որ մենք ձեզի քարոզեցինք, այսինքն, զոր։
Կրաւորական. Որ մեզմով ձեզի քարոզուեցաւ.
Ներգործական. Սուրբ Հոգին նորոգելով զանիկա.
Կրաւորական. Անիկա Սուրբ Հոգւով նորոգուած է.

Չէզոք Բայք եւ Դերբայք։

186. Չէզոք Բայերն սովորաբար՝ Հայցական խնդիր չեն ունենար (71), այս պատճառաւ՝ երբոր Ներգործական Բայ մ' առանց սեռի խնդրոյ է, չէզոքաբար առնուած կըսուի. զորօրինակ.

Մի՛շտ կուտանք։ Ո՛չ կտեսնեն ո՛չ ալ կլսեն։

Այս օրինակներուն մէջ, Կուտանք, Կտեսնեն, Կլսեն Ներգործական Բայերն առանց գործողութեան առարկայի, այսինքն, առանց Հայցականի, լոկ տալու, տեսնելու, լսելու, գործողութիւնը ցուցնելու համար՝ չէզոքաբար առնուած են։

187. Կրաւորական բայերն ալ շատ անգամ չէզոքաբար կառնուին, և այնատեն Բացառական խնդիր չեն ունենար. զորօրինակ.

Այնոր երկու որդիքն ալ սպաննուեցան։
Երկնից Թագաւորութիւնն ուժով կառնուի։
Որոմը կժողվուի ու կրակի մէջ կայրի։

Այս օրինակներուն մէջ սպաննուեցան, կառնուի, -

կծողվում, կայծէ, բայերն լոկ վիճակ մը կնշանակեն, անոր համար Ներգործական չեն՝ այլ Չէզոք։

188. Ինչպէս որ Հայցական հոլովը Ներգործական Բայերուն սեռի խնդիր կկոչուի, ասանկ ալ ուրիշ հոլովներն, ինչպէս, Ուղղականը, Տրականը, Բացառականը, Գործիականն և Նախադրութիւններ իրենց խնդրածին մէկտեղ, ամէն տեսակ Բայերու խնդիր են. զորօրինակ.

Քեզ փառաւորին առաւօտ ըլլի։
Թագաւոր օծուելով։
Այս բանին պէս նոր կարեցայ։
Քեզի կխմցնեմ։
Աչքերդ դեղ դիր։
Քաղաք գնացած ատենը։ } Տրական խնդիր։
Անոնց մէկն պիտի չուտէք։
Անոր կեանքը երկրէն կվերցուի։
Հօրմէն եկայ։
Իմ անունովս ինչ որ խնդրէք։
Ծառայդին եղբօրդ կօծուին։
Ծառայեցէք Տէրոջն ուրախութեամբ։
Զանոնք իմ հօտերուս վրայ վերակացու դիր։
Քրիստոսի համար չարչարուիլը։
Անէք հետոն եկաւ։

189. Քանի մ՝ անուններ կամ Դերբայներ՝ երբոր նոյն հոլովով մէկ բայի խնդիր են, երբեմն միայն վերջինը պէտք եղած հոլովը կդրուի, ու առջինները Ուղղական կմնան. զորօրինակ.

Որ հեռուն շատ գեղեցիկ լեռնային երկիր մը կար, անտառներ՝ այգիներ՝ ամէն տեսակ պտուղներ՝

ծաղիկներ՝ ոսկեթելներ և ադամաններով զարդա-
րուած. այսինքն, ադամաններով, ոսկիներով, մար-
գարիտներով, ծաղիկներով, ոսկեթելներով:
Խորհիլ, կարդալ, գրելով իմաստուն կըլլայ մարդ.
այսինքն, խորհելով, կարդալով:
Եկած քնացածին տղէն նայիս. այսինքն, եկածին:

190. Յօդով յոգնակի Բացառական խնդրոյ տեղ Սեռական կգործածուի, բայց սխալ է, ու պէտք է շիտկուիլ. զորօրինակ.

Հազիւ թէ ձեռքերնուս փրցուց:
Ձայներնուն ճանչնալով.
Գլուխներնուն ճամբեր են:
որ պիտի ըլլայ շիտակը, ձեռքերնէս, ձայներնէն, գլուխներնէն:

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԲԱՑԱՅԱՅՏԻՉ ԵՒ ԲԱՑԱՅԱՅՏԵԱԼ

191. Բացայայտիչ կըսուի այն բառն՝ որն որ ուրիշ բառ մը աւելի յայտնի ճանչցնելու կամ ուրիշներէն որոշելու համար՝ անոր քովը կդրուի, և միւսն ալ կըսուի Բացայայտեալ. զորօրինակ. Դաւիթ Թագաւոր. Յորդանան գետ:

Դաւիթ, Յորդանան, Բացայայտիչ են. և Թագաւոր, գետ, Բացայայտեալ:

192. Բացայայտիչ և Բացայայտեալ կըլլան Ընուն,

Դերանուն, գոյականաբար առնուած Մակդիր անուան՝ երբեմն Բայ ու Մակդիր բայի, երբեմն ալ ամբողջ խօսք մը։ Այս վերջիններուն օրինակներն միայն հոս դնենք։

Այս հիւանդութիւնն ամենատեն գիշերցերեկ զիս կնեղէ. Մակբայ Մակբայի։
Ձեր տանն երկինքը շինեցէք պատուէրն՝ ազատութեան յաղթելու զօրաւոր խօսք մըն է. Ամբողջ խօսք Բացայայտիչ։

193. Բացայայտիչն երբոր նախադաս է Բացայայտեալին՝ ու անմիջապէս քովը, անփոփոխ կմնայ, Բացայայտեալն ինչ թիւ և հոլով որ ըլլայ. զորօրինակ.
Մեծն Ներսէսն. Աշխէն տիկնոջ. Նոյն ծառերուն Կերակէ օրերն։

194. Երբոր Բացայայտիչն յետադաս է, թէ՛ մօտ ըլլայ և թէ հեռու, համաձայն կըլլայ միշտ հոլովով և թուով. զորօրինակ.

Յովսեփի որդւոյն Մանասէի տոհմերէն։
Հապա Տէրոջն Իսրայէլի Սուրբին պիտի ապաւինին։ Ներէ ինձի Մեղաւորիս։
Ձեզմէ շինողներէդ անարգուած։
Որուն մօտենալով այն կենդանի քարին։
Ինձմէ Սամարացի կնկէ մը։

195. Բացայայտչին հետ մեկնական բառեր երբեմն յայտնապէս կդրուին. զորօրինակ.

Այս երեք հարուածներէն մարդոց երրորդ մասը մեռաւ, այսինքն, կրակէն ու ծուխէն ու ծծումբէն ։
Նոր Գրատունէն՝ ընել կուզեմ ։ իմ վարդապետէս ։
Բայց ետքն իր փափաքը լցուեցաւ Աստուծոյ սահմանած այն միմիայն տնօրինական ընթացքովը, այսինքն, Աստուծոյ խօսքն ու իր սիրտը քննելով ։
Ինքզինքնիդ զգոյշ պահեցէք փարիսեցւոց խմորէն, որ է կեղծաւորութիւն ։
Խոտը ցամքեցաւ, որ ըսել է մեռաւ ։ Նայ Նայի Բացայայտիչ ։

196 . Մարդու և ուրիշ անուններին Բացայայտիչ կըլլան նաեւ անուն կամ անունով բառով մեկտեղ՝ միշտ անփոփոխ մնալով. զորօրինակ .

Սիմոն անուն կաշի բանողի մը տունը ։
Ծիրանավաճառ կին մը Լիդիա անուն .
"Ասիկա վերջին անգամն է" անունով տետրակը կարդալէն ։

197 , Երբեմն Բացայայտիչը Սեռական հոլով կը դրուի Բացայայտեալին՝ Յատկացուցչի պէս. զորօրինակ.

Հաւատքին վահանն առէք . Հայոց ազգը . Անխորհելի անապատէն անցած ատենս . Մարտի ամսէն ետքը ։ Որ կիմացուի , այն վահանն որ հաւատքն է . այն ազգն որ է Հայն . եւն ։

198 . Թէ որ Բացայայտեալն Նախադրութեան խնդիր է , պէտք չէ կրկնել Նախադրութիւնն երկուքին ալ . բաւական է միայն մեկուն հետ դնել , թէ՝ Բացայայտիչ ըլլայ և թէ Բացայայտեալ. ինչպէս .

Դէպ Աւարայր՝ Սուրբ դաշտը Նահատակ ելնենք ,
Վեհ ծառայելով Վարդանին հետ ,
Ըստ Եղիշէ Պատմիչին մեր վերջին մեծարանք :

ԳԼՈՒԽ Դ

ՄԱԿԴԻՐ ԱՆՈՒԱՆ ԱՆՈՒՆԻ ՀԵՏ

199 . Մակդիր անուան , որ ըսել է Ընուան վրայ դրուած , միշտ գոյականին հետ գործածուող , առանց գոյականի ալ կրնայ գործածուիլ . որ անատենը գոյականաբար առնուած է ըսինք , թէ և միշտ գոյական մը զօրութեամբ կիմացուի հետը . զորօրինակ .
Մեծը պզտիկին պիտի ծառայէ . այսինքն , Մեծ եղբայրն պզտիկ եղբօրն :

200 . Մակդիր անուանն ընդհանրապէս Ընունէն առաջ ու անմիջապէս քովը կդրուի անփոփոխ , առանց նայելու Ընուան թուոյն և հոլովին . զորօրինակ .

Իմաստուն կիներ .
Ըստոմածոյ կենդանի ու մշտնջենաւոր խօսքովը .
Սուրբ մարգարէներուն :
Արծաթէ , ոսկեղէն , ... ու ... քարերով :

201 . Ընունը շատ անգամ Մակդիր անուան տեղ կգործածուի . զորօրինակ .
Երկաթ մարդ . Ոսկի դգալ . Ոսկեղէն խօսք . Ծառայ ... Տաղանդի տէր մարդ :

202 . Ձուկ , ... , և ասոնց պէս նշանակութեան

ունեցող ցուցականներ յատկականներու և Ընդոչ Դե-րանուններու. Հետ մեկտեղ ընդհանրապես իրենց Մ՚ակդիր անուան կառավարը. զորօրինակ.

Մեծ որսոյ ծծումը. Այս իմ մեծ ճանճերս. Քանի հաւիկ գինի. Ընծն որսոյ թռչուններէն. Գիրքս տ՚ ունեցա-քան. Ինչ աշխէան պատիւ ունէր :

203. Նոյն մասով կգործածուին անոնք կրկնուած Ընդուններ. ինչպէս.

Պետանք քանդք զըզջեկով. Տեսոյ որսոյ* ասպրանքները :

204. Մ՚ակդիր անուան կըլլան նաև Յացուցական Դերանուններն, Այս, այդ, այն, սա, դա, նա, և Ընդոչ Դերանուններն, Ինչ, մը կամ մըն, որ, քանի մը, ուրիշ, միւս, ամէն, իւրաքանչիւր, ամբողջ, նոյն: Նաև Ընցեալ ու Ապառնի Դերբայներն իրենց. Մ՚ակդիր անուան կգործածուին Դուլականի հետ. զորօրինակ.

Քանի բանուորներ, ինչ ընդունով, ուրիշ ոչխար-ներ ալ, միւս աշակերտներն, ամէն հեղինակներ, իւրաքանչիւր տուն, ամբողջ թագաւորութիւն, նոյն փառքով, այս պատուէրս, նա անպիտանը, այդ ծա-ռաներէն. Կորուած անուն մը, գրուցելու խօսքս :

205. Ընդոչ Դերանուններուն մէջ միայն մը չե-տողաս Մ՚ակդիր կըլլայ միշտ՝ եղանէ անուան. զոր-օրինակ.

Մարդ մը, Խօսքով մը, Սուրբ Հրեշտակէ մը:

---

* Առնեք թէ որ կէս գրուելն քանդրքանք, որսոյերեւոյ իրբ-րեւ բարդ Մակդիր անուան, աւելի շիտակ է:

206. Մէկ և մը շատ անգամ մէկտեղ կը գործածուին, մանաւանդ Անուան հետ, առաջինը նախադաս, մանաւանդ երբոր խօսքը մանրամասնուած է. զորօրինակ. Եղբայրս մէկ տուն շինեց, կըսուի. բայց մասնաւոր կերպով խօսելով, աւելի վայելուչ է ըսել, Նա ինքն մէկ տուն մը շինեց.

Ինձի մէկ երեք մը արուեցաւ.
Մէկ հարուածով մը.

207. Անուններ և գոյականաբար առնուած Մակդիր անուններ պարզ թուականներու հետ ընդհանրապէս եզակի կը գործածուին. զորօրինակ.

Երկու մարդ տաճարն ելան.
Որ ունէր եօթը գլուխ և տասն եղջիւր.
Հարիւր մղոն ճանապարհ գնաց.
Տասը ձիթենի այգի.
Տասնուերկու կողով լեցուն.

Ուստի խորթ է ըսել եօթը գլուխներ, հարիւր մղոններ. և բնաւ չըսուիր տասը ձիթենիներ, տասնուերկու կողովներ*.

208. Բայց երբոր ուրիշ ածական Դերանուն մ'ալ հետը Մակդիր ունենայ նէ, վայելչաբար յոգնակի կը գրուի Անունը. զորօրինակ.

---

* Մեր գրաբարին մէջ ալ ընդհանրապէս տասնի կը գործածուի երբոր յետադաս է Անունը. զորօրինակ. Եւթն էյին յե-տասն որդւոց. Զեօթն օր և զեօթն գիշեր. Երկոտասան եղբարք եմք. Հիւրն Երկոտասան հազարս քանքարաց. Երեք հազարաց ասին.

Երբոր մեր տան աշակերտներն լսեցին։
Այս երկու ընկերներէն զատ՝ ուրիշ երկու օգնականներ ալ ունէր հետը։

209. Որ կամ ո, Անորոշ Դերանունն՝ է Բային հետ ե-ով կապուած՝ Մակդրի պէս Անուան հետ կը գործածուի. ու կնշանակէ, ամէն ինչ. զո

Ո՛րևէ կացութեան մէջ կրնաս երջանիկ ըլլալ։
Ո՛ևէ պաշտօնեայ մը հաւատարիմ և գործունեայ։

ԳԼՈՒԽ Ե

ԿՈՉԱԿԱՆ

210. Կոչական կըսուի այն բառն՝ որ կցուցնէ անձ մը կամ անձնաւորեալ իր մը. առ որ խօսք մ՚ ուղղուած է. զորօրինակ.

Սիմոն, քեզի բան մ՚ ունիմ ըսելու։
Որդեակ, այս ի՞նչ բան էր որ դուն մեզի ըրիր։
Բարեկամ, վեր ելիր։
Բժիշկ, քու անձդ բժշկէ։

211. Կոչականն Հայերէնի աշխարհաբարին մէջ շատ անգամ ո՛վ և ո՛յ բառերուն հետ կգործածուի. զորօրինակ.

Ո՛վ Իսրայելացի մարդիկ, ինչո՞ւ զարմացեր էք ատոր վրայ։

Ո՛վ անհաստատ և մոլորեալ ազգ, մինչեւ ե՞րբ հետերնիդ պիտի ըլլամ։

Ո՛վ անխելքներ ու սրտով ծանրածներ հաւատալու։

Ո՛վ անզգամ, ինչպէս համարձակեցար այս բանն ընելու։

Ո՛վ խեղճ ծնող, ետքը պիտի ողբաս անհոգութեանդ վրայ։

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ՈՒԹ ՄԱՍԱՆՑ ԲԱՆԻ ՎՐԱՅ ԳԻՏԵԼԻՔ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ ՀԱՄԱՐ

ԳԼՈՒԽ Ա

ԱՆՈՒԱՆ ՎՐԱՅ

212. Անանկ անուններ կան որ եզական ձայնով շատուորութիւն կցուցնեն, ու հաւաքական կըսուին. զորօրինակ. Ազգ, Հօտ, Բանակ։

213. Անուններն կրկնուելով երբեմն ամէնմէկ կընշանակեն. զորօրինակ.

Տուն տուն,	այսինքն,	ամէն մէկ տուն
Գեղ գեղ,	,,	ամէնմէկ գեղ
Դուռ դուռ,	,,	ամէնմէկ դուռ

214. Երբեմն շատ կամ այլ և այլ կնշանակեն. զորօրինակ.

Գունդ գունդ,	այսինքն	շատ գնդեր.
Կարգ կարգ,	,,	շատ կարգեր
Տեսակ տեսակ,	,,	այլևայլ տեսակ
Տեղ տեղ,	,,	այլևայլ տեղ

215. Միավանկ բառերն որ եր յոգնակի շինող մասնիկ կառնուն և ոչ ներ, անոնք բացառութեան *

---

* Բառից բացառութեան վրայ տես Ստուգաբանութեան գըլխոյն մէջ. Մասն Բ.

մէջ ալ նոյն մասնկով յոգնակի պիտի ըլլան . զորօրինակ . Գիր , լրագրեր . Շունչ , աստուածաշնչեր . Տէր , տանուտէրեր .

216 . Այն բառեր որ գրաբարի մէջ անեզական են , այսինքն՝ միայն յոգնակի կ՚ըլլին . նոյն ձեւով աշխարհաբար լեզուին մէջ կը գործածուին . որ չիտակն այն է . զորօրինակ . Փառք , փառաց , փառօք . Կարծիք , կարծեաց , կարծեօք . Գիրք , գրոց : Երկինք , երկնից . ռամկական է ըսել , գիրքեր . փառքի , եւ :

217 . Երբեմն Անուններուն թէ՛ եզակի եւ թէ յոգնակի Սեռականներն կամ Գործիականներն գրաբարի ձեւով հոլոված կը գործածուի աշխարհաբարի մէջ . զորօրինակ .

Եզ .	Կաթ	Սեռ .	կաթին		
	Կայսր	"	կայսեր		
	Եսայի	"	Եսայեայ		
	Կերպ		. .	Գործ .	կերպիւ
	Տէր	"	տեառն	"	տերամբ
Յոգն .	Տեարք	"	տեարց		
	Հարք	"	հարց		
	Եղբարք	"	եղբարց		
	Ոտք	"	ոտից *		
	Վարձք	"	վարձուց		

218 . Յատուկ Անուններն սովորաբար յոգնակի չունին , բայց երբեմն այն անուններն ունեցողներն կամ նմաններն ըսել պէտք ըլլայ նէ , յոգնակի կըլլան ու կը հոլովին . զորօրինակ . Յուդայ , Յուդաներ . Սիմոն , Սիմոններ . Գրիգոր , Գրիգորներ :

---

* Ոտքին եզակին աշխարհաբարի մէջ չգործածուիր , ինչպէս յետքինն ալ , որ է , ոտն , յետն :

219. Երբեմն Անուններն ու Մակդիր անուանները ալ մանկուլ մը յոգնակի կըլլան, ու անկէ մասնաւոր Սեռական մ' ալ կունենան ոմանք. զորօրինակ.

Ուղ.	Յոգն.	Սեռ.	Բաց.
Կնիկ	կնկտիք	կնկտոց	կնկտոցմէ:
Քոյր	քրուըրտանք	քրուըրտոց	քրուըրտոցմէ
Մարդ	մարդիկ	մարդկանց	մարդկանցմէ:
Կին	կանայք	կանանց	
Գիրք	գրեանք	գրեանց	
Անձ	անձինք	անձանց	
Աղջիկ	աղջկունք	աղջկանց	
Մանուկ	մանկտիք	մանկտեաց	
Տեղ	տեղուանք		
Վանք	վանորայք		
Աւագ	աւագանիք		

220. Գործիական և Բացառական հոլովներն՝ իբրեւ Մակդիր անուան Անուան հետ, և իբրեւ Մակդիր բայի Բայի հետ շատ կգործածուին. զորօրինակ.
Համով կերակուր, Խնկօտ օղայ, Քարէ սանդուխ, փայտէ աման, Հարկաւ պիտի գայ, Մեղմով յորդորել, Շնորհակալութեամբ կվկայեմ, Հեռուէն լսեցի, Սրտահաւատացինք: Ասանկներուն ածանցեալ* ըսելն աւելի շիտակ է քանթէ հոլովեալ:
221. Հոլովեալ Անուն մը կրկին կրնայ հոլովիլ, Սեռականներն շատ անգամ. զորօրինակ.

Թէ՛ առաջին և թէ երկրորդ կարգիններէն:

---

* Տես Ստուգաբանութեան գլխոյն մէջ, Մասն Դ:

Մարդերթինքը կպարծենայ :
Խաչի յետեւէն նոյնը չինէ :

222․ Սեռականը կրկին կհոլովուի՝ կամ ը յօդ առնելով զորօրինակ․ Երկնքի , երկնքինը , երկնքինին , երկնքինէն , երկնքինով:

ԳԼՈՒԽ Բ

ԴԵՐԱՆՈՒԱՆ ՎՐԱՅ

ա․ Անձնական Դերանուան

223․ Ես, դուն, ինք, դուք, Անձնական դերանուններն՝ և նա , անոնք, ցուցականներն ինքն Դերանունով ինքնին Մակդիր բայիով և անձամբ Անունով մէկտեղ կգործածուին այսպէս․ Ես ինքս կամ ինքնին , դու ինքդ, նա ինքն , մեք ինքնին , դուք ինքնին , անոնք ինքնին , ես անձամբ, դու անձամբ :

224․ Այսպէս ինքն Դերանունն իբրեւ Մակդիր անուան կգործածուի անուններու հետ քան ըսելու տեղը․ ինչպէս․

Ինք Նապոլէոն հրաման ըրաւ․
Գիրքերն ինքն ստորագրեց․
Որ ըսել է, քան Թագաւորն , քան գրագիրն :

բ․ Անորոշ Դերանուան

225․ Նոյն անորոշ Դերանունը կգործածուի ինքն

և այս, այդ, այն, Դերանուանց հետ այսպէս, ՝Նոյն ինքն, այս նոյնը, այդ նոյնը, այն նոյնը, կամ նոյն անձը։

Է. Որ ՑԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ

226. Յարաբերական Դերանունն յառաջինէ ըսուած բառն և խօսք ալ յառաջ կբերէ, որ անիկա կըսուի յարաբերեալ, ու անկէ ետքը կդրուի անմիջապէս քովը՝ բոլոր իրեն վերաբերեալ բառերովը, թըւով ընդհանրապէս համաձայն անոր, սակայն հոլովով ինչ որ իր Բայն կամ Ընունը կպահանջէ. և սովորաբար իրմով կապուած խօսքին սկիզբը կդրուի. զորօրինակ.

Աստուած որ ամենուն դատաւորն է։
Գառնուկն որ աթոռին մէջն է, պիտի հովուէ զանոնք։
Չէ՞ որ մեղանչողներէն՝ որոց ոսկորներն անապատին մէջ ընկան։
Անոնցմէ շատերն իրենց փողերն կհնչեցնէին, որոնց կըհետեւէր մեծ հարուածներ ու պատուհասներ։
Փոսն ընկած անասունը վէր կհանէք, որն որ մեծ աշխատութիւն է։

227. Բայց կըլլայ որ Յարաբերականը քիչ կամ շատ բառերով Յարաբերեալէն հեռու կմնայ, ու իրմով կապուած խօսքին մէջ տեղն ալ կդըրուի երբեմն ուղղական հոլով. զորօրինակ.

Երկնից մէջ զԱստուած կփառաբանեն՝ որ դատեց պոռնիկը։
Երանելին ու միայն Հզօրն՝ Թագաւորներուն

Թագաւորին ու տէրերուն Տէրն , որ ինքը մինակ ունի անմահութիւն՝ անմերձենալի լուսոյ մէջ բնակած, որն որ մարդոցմէ մէկը չտեսաւ , ոչ ալ տեսնելու կարող է , որուն պատիւ և զօրութիւն յաւիտեանս . ամէն ։

Հաւատքով Նոյ պատգամ առնելով Աստուծմէ՝ դեռ չերևցած բաներուն համար , վախնալով տապանը շինեց իր տունը փրկելու համար . որով աշխարհս դատապարտեց ։

Օրէնքը չորս հարիւր տարիէն ետքն որ տրուեցաւ , չկրնար խախտել . այսինքն , օրէնքը որ չորս հարիւր , եւն ։

228 . Շատ անգամ յոգնակի մտքով եզակի կը գրուի , մանաւանդ Ուղղական և Հայցական հոլովներուն . զորօրինակ .

Վկայ ըլլալու այն բաներուն որ տեսար . այսինքն զորոնք .

Եւ Ղեւեայ որդիներէն եղողներն որ քահանայութիւն կառնուն . այսինքն . որոնք ։

229 . Ուղղական որ՝ սովորաբար ամէն հոլովի տեղ կբանի , ու շատանգամ ետեւէն պէտք եղած հոլովովը Դերանուն մը կաւելցուի . զորօրինակ .

Օրհնեցէք զանիկա որ անոր անունովը փրկուեցանք . այսինքն . որուն անունովը ։

Ամէն կերակուր որ սիրտդ չզարշիր անկէ , առանց խտրութիւն ընելու կեր . այսինքն . որմէ սիրտդ չզարշիր ։

Այն բաներուն մէջ որ իմ խղճմտանքէս չեմ

դատապարտուիր, ազատութեամբ կգործեմ. այսինքն ուրոլ*։

230. Ու Յարաբերականին յարաբերեալն կամ անոր Բացայայտիչը շատանգամ ինչ հոլով որ պիտի դրուի, այն չդրուիր, հապա Ուղղական կ'մնայ, ու շատ տեղ բուն իրեն դրուելիք հոլովովը այն դէմքին Դերանունը կաւելցուի։ Ճիշդ անոր նման, ուրն որ, ինչ որ, ով, ով որ, Անորոշ Դերանուններուն յառաջ բերած Անուններն ալ, որոնք շատ տեղ Յարաբերականի զօրութիւն ունին. զորօրինակ.

Քանզի այն Մովսէսն որ մեզ Եգիպտոսի երկրէն հանեց, չենք գիտեր ինչ եղաւ անոր։

որ պիտի ըլլայ, այն Մովսէսին. որովհետեւ Յարաբերականն իրեն վերաբերեալ մասերովը միջանկեալ խօսք մ'է, որ զատելով, գլխաւոր խօսքն է, Քազի այն Մովսէսն չենք գիտեր ինչ եղաւ անոր. յայտնի կ'ըլլայ թէ պիտի ըլլայ, այն Մովսէսին չենք գիտեր ինչ եղաւ. և անոր աւելորդ դրուած է։

Այսպէս են հետեւեալ օրինակներն ալ.

Իշխանաւոր մը՝ որուն ականջն անիրաւութեան խօսքերու բաց է միշտ, անոր քովը գտնուողներուն ամէնքն ալ անօրէն մարդիկ են. այսինքն, Իշխանաւորի մը քովը։

Այն անզգամն՝ որ կ'յանդգնի ապստամբութիւն յարուցանել, անանկ մարդոյն անունն ալ ջըն-

* Ու, երբոր Յարաբերականի զօրութիւն ունի, շաղկապ չըսուիր, ինչպէս որ տեսար վերի օրինակներուն մէջ։ Տես Տարերը Քեր. Թու. 630—637։

ջեցէք. որ կիմացուի, անանց մարդոցն այսինքն այն անձանցն :

Նոյն Մեր աղջն՝ որուն շատ կերպով, ինչպէս մե-տաւորութեամբ՝ լեզուագիտութեամբ . . . ա-ւելի դիւրին է, և ոչ մօքերնին կպըտըտի հա-յաստան. այսինքն, Մեր աղջին մօքերն :

Մայրն կամ Որդին, որն որ նահատակուէր, եր-կինքն անթառամ պսակ պատրաստուած էր անոր. այսինքն, Մօրն կամ որդւոյն :

Նեղոսեան, հոլանդան և շրջան, ինչ որ քա-շեցինք, ա՛լ մօտ է ազատութիւնը. այսինքն, Նեղոսեան, հոլանդանքին և շրջանաց ազատու-թիւնը :

Աշնանական կամ գործնէի, ուսումնական կամ տա-ղին, ով որ հաւատայ, անոր միայն փըր-կութիւն խոստացուած է. այսինքն, աշնանակա-նին կամ գործնեին, ուսումնականին կամ տաղին :

Եղբայրդ, քոյրդ, մայրդ, ո՛վ տեսնեմ նէ, բանն եղածին պէս պիտի պատմեմ. այսինքն, եղբօ-րըդ, քրոջդ, մօրդ պիտի պատմեմ :

ԳԼՈՒԽ Գ

ՅՕԴԻ ՎՐԱՅ

231. Այս գրերն, ս, դ, ն, ինչպէս որ առա-ջին մասին մէջ ըսինք, դիմորոշ յօդ կըսուին. և բուն Յօդերն այս երեքն են : Բայց որովհետև բաղաձայն վերջնատառ ունեցող բառերուն ն յօդն ը կհընչուի, և աշխարհաբարի մէջ ընդհանուր է ը վերջացած բա-

ուերուն նուն չհնչեր . ինչպէս , Հէմ , չործանում , սո-
վորաբար կըսուի , Հէմ , չործանում , կամ Հէմը , չործա-
նումը ։ Ուստի , Լուսինն պայծառ է , Եղանակն ցուրտ
է , ըսելու տեղը , Լուսինը պայծառ է , եղանակը ցուրտ
է կըսուի . ու այսպէս չորրորդ յօդ մը կըլլայ ը* ։

232 . Ը իբրեւ յօդ շատ անգամ կգործածուի ն ի տեղ , բայց սա կանոնով . երբոր յօդ առնելու բառին վերջնատառն ձայնաւոր կամ նայ գրերէն ւ կամ ղ ն ջ կամ ռ ըլլայ , կամ անոր հետեւեալ բառին սկզբնատառն ձայնաւոր , և կամ հ և յ գրերն ըլլան , որ տառք ալ ճիշդ բաղաձայն չեն , այն ատեն վայելչապէս ն յօդ պէտք է դնել , և ոչ ը . զորօրինակ .

Ոչ Եղիան և ոչ Մարգարէն .
Ամէն օր անոր զուարճութիւնն էր .
Ուրախութիւն լրերուն ազգասիրաց սիրտը բերկրեցնելու .
Ինքնակալին բարձր հաւանութիւնն ստանալով .
Մէկն որ մեր վիճակն հասկնայ .
Խորագէտն յարմար ժամանակը կդիտէ .
Ջանք ըլլալն չէր գիտեր .
Ունայնութիւն ունայնութեանց ըսաւ Ժողովողն .
Անզգամներն խրատը կարհամարհեն .
Գաղափար է այս ծառն ։

Այս կանոնով ը՛ հնչումը և վանկ մը կպակսի ու լեզուն արագութիւն կառնու ։ Բայց մենք կյուսանք թէ քանի որ աշխարհաբար լեզուներս զտուի և կոկուի , բուն Յօդը պիտի գործածուի միշտ ն միայն ։

233 . Այս յօդերն Լատական և Յունական Թերանուններու ոյժ ունին , ինչպէս որ օրինակներուն մէջ պիտի տեսնուի ետքը ։

Բայց երբոր յոգնակի մեր , ձեր , անոնց կամ իրենց , նշանակութիւնով պէտք ըլլայ գործածել , այնատեն նի մասնկին հետ կմիանան , որ կըլլայ , նիս , նիդ , նին . ու այնպէս եզակի և յոգնակի անուններուն վերջը կդրուին , բաց ի միավանկ բառերէն , որոց

* Տես Ուղղագրութեան գլխոյն մէջ Յօդերու վրայ , Մասն Գ ։

Նոյն Յօդերն առած անուններին կաւելցուի յոգնականացուցիչ եր մասնիկ, ու այնատեն թէ՛ եզակի և թէ յոգնակի միտք կունենան. զորօրինակ:

Աշկերտանիս, ըսել է, մեր աշկերտը:
Ծառանիդ, ըսել է, ձեր ծառան.
Տներնին, ըսել է, անոնց տունը կամ տները.
Տէրերնիս, մեր տէրն կամ տէրերն կնշանակէ:
Ասանկ մասնկացեալ յօդ ունեցող բառերու հոլովմանն օրինակ մը տանք.

Յոգնակի

Ո. Աչքերնիս, աչուընիս
Հ. Աչքերնիս, աչուընիս
Ա. Աչքերնուս, աչուընուս
Տ. Աչքերնուս, աչուընուս
Բ. Աչքերնէս
Գ. Աչքերովնիս

Այսպէս կհոլովին

Աչքերնիդ կամ աչուընիդ, աչքերնուդ, աչքերնէդ, աչքերովնիդ.
Աչքերնին կամ աչուընին, աչքերնուն, աչքերնէն, աչքերովնին:

234. Յօդերն, ինչպէս որ ըսուեցաւ, շատանգամ իմ, քու, անոր կամ իր. ես, դու, այս, այդ, այն, Դերանուններն կցուցնեն. զորօրինակ.

Ձեռքէդ պիտի բռնեմ. այսինքն քու ձեռքէդ:
Երկնցած բազուկովս. այսինքն իմ բազուկովս:

Որ չըլլայ Թէ գայ՝ զարնէ զիս, ու մայրն տղաքնե-
րովը. այսինքն, իր կամ անոր տղաքներովը։
Լսէ մեղաւորիս ձայնին. այսինքն, իմ ձայնիս որ մե-
ղաւոր եմ։
Ամէնքս քու ծառաներդ ենք. այսինքն, մենք ա-
մէնքս։
Ամենուդ կըսեմ. այսինքն, ձեզի ամենուդ։
Երկիրս բարիքներով լեցուն է. այսինքն, այս եր-
կիրս։
Գեղիդ օդը ի՛նչպէս է. այսինքն, այդ գեղիդ։
Արաբացի Բուսին հանդերձներն պատռած, ու
գլխուն վրայ հող դրած. այսինքն, այն Բուսին,
իր հանդերձներն, իր գլխոյն։

235. Նմանապէս անուն ալ կցուցնէ. զորօրինակ.

Թէոր դալար փայտին աստանկ կընեն, հապա չո-
րին ի՛նչ պիտի ըլլայ. այսինքն, չոր փայտին։
Ինչո՛ւ Յովհաննեսին աշակերտներն շատ անգամ
ծոմ կպահեն, և քուկիններդ կուտեն ու կխմեն.
այսինքն, քուկին աշակերտներդ
Մէկն հին գինին խմելէն ետեւ անմիջապէս նորը
չուզեր. քանզի կըսէ՝ Թէ հինն աւելի ախոր-
ժելի է. այսինքն, նոր գինի, հին գինին։

236. Ն, և ը, յօդերն յատուկ որոշող յօդեր են. այսինքն, կդրուին չէԹէ միայն անորը նշանակելու համար, այլ շատ անգամ այն անուան, որ առաջուց յայտնի է կամ խօսուեր է վրան։

Ինչպէս երբոր անյայտ և անորոշ տկի, ջրի և տղու վրայ խօսուի, կըսուի,

Տիկ մը ջուր առաւ. Որ տղայ պիտի սնուցանէ։

Բայց երբոր մէկմը առաջուց խօսուած կամ գիտցուած տկլին, ջրոյն ու տղուն վրայ նորէն խօսուի, կըսուի.

Տկէն ջուրն հատաւ. Ու տղան մեծցաւ ։

237. Ս և Ն կամ Ը Յօդերն աշխարհաբարի մէջ երբեմն ոչ Դերանուն և ո՛չ Անուն կցուցնեն, այլ միայն վայելչութեան համար կդըրուին անանկ բառերու, որ անձերուն կամ իրերուն բոլոր սեռը կամ տեսակը կցուցնեն. զորօրինակ.

Մարդս պատուոյ մէջ էր ու չգիտցաւ.
Գինին ուրախ կընէ, իւղն զուարթ.
Մրջիւնն աշխատասիրութեան օրինակ է, գառն
ու աղաւնին հեզութեան ու խոնարհութեան.
Անզգամներն խրատը կարհամարհեն.
Իմաստութիւնն իր տունը շինեց.
Սիրտը չոր ու խաբեբայ է։

238. Ասանկ յօդ ունեցող անուններն կըսուին որոշեալ անուն, ինչպէս չունեցողներն կըսուին անորոշ ։

239. Յատուկ անուններն մանաւանդ մարդու անուններն ինքնին որոշեալ ըլլալով, սովորաբար առանց յօդի կըսուին իբրեւ Տէր բայի. զորօրինակ.

Ու Եզեկիա նամակը դեսպաններուն ձեռքէն առաւ.
Պօղոս միտքը դրաւ որ Սան մեծ քաղաք մ'է.
Ու Եբրահամ ազգերուն ոտից կոխան պիտի ըլլայ.

240. Բայց իբրեւ Խնդիր միշտ յօդ կպահանջեն, մանաւանդ Հայցականներն. զորօրինակ.

Բանեցին Յիսուսը. Գտանք Մեսիան.
Մարկոսը առնես քու հետդ բերես.
Նոքն ըսաւ Թովմաս.
Եւ շատ ժողովուրդ իր ետեւէն կերթային՝ Գա-
լիլեայէն ու Դեկապօլիսէն և Երուսաղեմէն, ու
Հրէաստանէն, և Յորդանանին մէկալ կողմէն։

241. Ըսանկ յատուկ Անուններն կրնան նաեւ յօդ առնուլ իբրեւ Տէր բայի. Բայց Աստուած, Քրիստոս, Յիսուս, ընդհանրապէս առանց յօդի կըսուին.

Սկզբէն Աստուած երկինքն ու երկիրն ստեղծեց.
Յիսուս տաճարէն դուրս ելաւ.
Քրիստոս մեզ ծախու առաւ օրէնքին գործքերէն. Չըլլար ըսաւ, Աստուածն ստեղծեց. Յիսուսը դուրս ելաւ՞, Քրիստոսը ծախու առաւ։

242. Միայն՝ թէ որ բանով մ' որոշեալ ըլլան, կամ թէ ազգութիւնով մը ցուցնել ուզենք, նոյն այն, նոյն ինքն, ըսելու պէս, այնատեն կառնուն յօդ. զորօրինակ.

Բոլոր երկրին Աստուածը։
Ու ըսեն թէ ես եմ Քրիստոսը։
Ասիկա Յովսեփին որդին Յիսուսը չէ՞։
Անոր քարոզած Քրիստոսն է որ մենք կըքա-
րոզենք։

243. Մը և ինչ անորոշ Դերանուններուն հետ Անուններն յօդ չեն ընդունիր. զորօրինակ.

Արուեստ մը սովրիլն օգտակար է։
Իշխան մ' իր առաքինութիւններուն համար կը-
գովուի։

Տո՛ւն մը շինուեցաւ. Ի՛նչ խօսք էր այն.
չըսուիր, արուեստ մը, ինչ խօսքն, եւն։

244. Դերանուն և կամ յօդաւոր Յատկացուցիչ ունեցող Անուններն յօդ կառնուն. զորօրինակ.

Քու ականջդ իմ հանճարիս տուր։
Ձեր ամպագլուխներէն ու տօներէն կզզուի իմ
հոգիս։
Իր որդւոցը։ Անոնց ձեռքերն։
Պատերազմին պտուղը մահ է։
Մարդուս բարկութիւնը։

245. Առանց յօդի Յատկացուցիչներուն յատկացեալներն իբրեւ անորոշ առանց յօդի, և իբրեւ որոշեալ յօդ առնլով կըդրուին,

Ազնուականի տնէ ելած. Ես ձեզ ծառայութեան տնէն դուրս բերի։
Ասիկա Կիլիկիոյ ծով կըսուի. Կիլիկիոյ ու Պամփիլիոյ ծովուն մէջ տեղէն։
Իմաստութեան խօսքեր կխօսէր. Իմաստութեան խօսքերն օգտակար են ընկերութեան։

246. Ես, դու, ինքն, Դերանուններուն իրենց մօտեցած Բացայայտիչը կամ Գոյականն և կամ Մակդիր անուաններն ընդհանրապէս յօդ կառնուն. զորօրինակ.

Ես իմաստութիւնս սրամտութեան հետ կընակիմ։
Յետինները ըրաւ մեզ առաքեալներս։
Քեզի Ամենակալ Աստուծոյդ։
Քեզի արդար դատաւորիդ։

Մարդն ինքն ալ զարմացաւ.
Ես տկարս. Ինչի մեղաւորիս. Մենք ամէնքս.
Դուք առողջներդ. Ձեզի երկուքիդ:

247. Քիչ անգամ առանց յօդի կզըրուցուի:

Ես Յովհաննէս ձեր եղբայրն.
Ես Սահէ Մամիկոնեան կխոստանամ.
Պօղոս ինքն ալ կըհաստատէ.

248. Մակդիր անուան և Ընուն մէկտեղ՝ թէ որ յօդ առնուն, ընդհանրապէս Ընունին կդրուի յօդը. զորօրինակ.

Քրիստոսի քաջ զինուորն.
Հիւանդ ծառան բժշկուած գտան.
Հաւատարիմ բարեկամը չխաբեր ընաւ:

249. Բայց թէ որ յատուկ Ընունն յետադաս Մակ-դիր ունենայ, յօդը միայն Մակդրին վրայ կդըրուի, իբր թէ երկուքը մէկ սեպելով, ու Բացայայտչի պէս զօ-րութեամբ՝ դու որ ես, այն որ է, եւ, [illegible], իմացուելով. զորօրինակ.

Ուր էր Ղազարոս մեռեալն . այսինքն , այն որ մեռեալ էր.
Եզգար Սուրբեննեանս.
Զօրը քով բարեխօս ունինք Յիսուս Քրիս-տոս արդարն:
Ըստուծոյ ամենակալիդ. այսինքն, որ ամենակալ ես.
Շմաւոն նախանձայոյզը:

250. Քիչ անգամ նախադաս Ընականին կդրուի յօդը.

Մեծն Աղեքսանդր. Երանելին Յովսէփ.
Սուրբն Աստուած արդարութիւնով պիտի փառաւորուի :

251. Գոյականաբար առնուած Մակդիր անուաններն ընդհանրապէս յօդ կառնուն. զորօրինակ.

Թէ որ արդարն դժուարաւ կփրկուի, հապա ամբարիշտն ու մեղաւորն ո՛ւր պիտի երեւի.
Մեծ է ամէն բան ստեղծողն, որ յիմարին վարձք կուտայ, և յանցաւորներուն վարձք կուտայ.
Աղքատին տուողն կարօտ չըլլար :

252. Աս, ադ, ան, սա, դա, նա, Դերանուններուն հետ Անուններն միշտ յօդ կառնուն. զորօրինակ.

Աս տեղս պիտի դառնեմ*. Ադ գործիդ մէջ. Ան ժողովրդին. Ան աղուեսին. Ադ մարդը չեմ ճանչնար. Աս ոճդ. Ան գրուածքս. Ան հարցմանդ պատասխան չտրուեցաւ. Սա տղան, Սա խօսքս մի մոռնար. Սա պատասխանիդ հաւնեցայ. Դա գիրքս բեր. Դա գլխանոցդ վար առ. Նա թռչունն ի՛նչ գեղեցիկ է :

253. Ինչպէս որ տեսար, Սա Դերանուան ու իր հոլովներուն հետ դրուած Անուններուն յօդը միշտ ս կըլլայ. Դա Դերանուան և իր հոլովներուն հետ դրուած Անուններուն յօդը՝ դ կըլլայ. բայց թէ՛ սա և թէ դա Դերանուններուն յոգնակի սեռականներն

* Այսօր կամ ասօր, Այսուհետեւ, Այսպէս, և ասոնց նման Անուններ, որ յօդ չեն առած, անոնք իբրեւ Մակդիր բայց են, որ Դերանուան հետ իբրեւ մէկ բառ կեղ գրուելու են. ինչպէս գրաբարն, այսօր :

իբրեւ Յատկացուցիչ, իրենց Յատկացեալներուն յետը միշտ ՝ն կամ ը կըլլայ.

254. Ես, դու, Դերանուններուն հետ ինք կամ ինքն միշտ յօդ կառնու.

Ես ինքս ալ ինծի պարապ կսեպէի.
Դու ինքնըդ ես իմ Թագաւորս.

255. Էական և ցուցական Դերանուններն, և անորոշ Դերանուններէն, ով, ով որ, ինչ որ, նմանապէս փոխադարձ Դերանուններն՝ բնաւ յօդ չեն առնուր. սակայն առաջիններուն սեռականներն երբոր միայն են էական Բայի քով, ստորադաս յօդ կառնուն.

Յանցանքն իմս է. այսինքն, իմ յանցանքս է:
Այդ ձաւկներն քո՛ւկդ են, այսինքն, քու ձաւկըներդ են:
Ժառանգութիւնն անորն էր, անորն եղաւ. այսինքն, անոր ժառանգութիւնն էր*. ԱԵ:

256. Ստացական Դերանուններն իմ, իմին, քու, քուկին, մեր, մերին, ձեր, ձերին, իր, իրենց, անոր, եւն, միշտ յօդ կառնուն իրենց բոլոր հոլովներուն ալ. և որ Յարաբերականին սեռականն՝ ու տրականը միշտ ՝ն յօդ կառնու, ինչպէս տեսար Դերանուան հոլովմանց մէջ. զորօրինակ.

Իմինէս պիտի առնու. Քուկինովդ կգործէին.
Իրենին տէր կըլլէր. Անոնցը բան մը չէ.
Որուն գալն. Որուն պատասխանեցի:

* Յօդը միտքը չշփոթելու համար այս սեռականներն էա-

257. Իսկ անորոշ Դերանուններն, Ամէն, Մէկ, Ամէնմէկ, Միւս, ուրիշ, Իւրաքանչիւր, Նոյն, գոյականաբար առնուած միշտ յօդ կառնուն. զորօրինակ.

Ցրուեց ամէնքն ալ:
Ամէն մէկն իր տեղէն ելնելով եկան:
Մէկն երբեք զԱստուած տեսած չէ:
Միւսն ելաւ ատեան, նոյնը կըհաստատէր:
Մէկը բռնեցին, մէկալն թող տուին:
Իւրաքանչիւրն յուէտ իր ընկերին շահն կփըն-
տըռէր:
Նոյնը խոստացաւ ամենուն ալ:

258. Որ Յարաբերականն երբոր կրկնուի, և Մէկ Թուականն որ յարաբերականին հետ, միշտ յօդ կառնուն. զորօրինակ.

Որն որ մարդոցմէ մէկը չտեսաւ.
Մէկն որ բարեկամի յարգը չճանչէր. չըլլար, ոչ
որ, Մէկ որ:

259. Անցեալ ու ապառնի Դերբայներն իբրեւ Բայ գործածուած՝ մինակ կամ ուրիշ Բայի հետ, բնաւ յօդ չեն առնուր. սակայն ոճ վերջով անցեալ ու ապառնի Դերբայներն իբրեւ Անուն գործածուած կառնուն յօդ:

260. Այն Յատկացուցիչներն որ յայտնի Յատկացեալ չունին, և էական Բայի քով սեռականներն

կան Բային խնդիր է ըսինք Համաձայնութեան մէջ. քանզի երբոր հարցնենք, ո՞րն էր. ուղղակի կրնանք պատասխանել, անոր էր. և ասոր համար խնդիր ալ կրնանք ըսել. բայց աւելի շիտակ է ըսել, Յատկացուցիչ զօրութեամբ Յատկացելին:

երբեմն կրկին յօդ կառնուն․ որուն առաջին յօդն արոշեալ անուն կընէ, և միւսն զօրութեամբ Յատկացեալն կցուցնէ․ զորօրինակ․

> Առաջ դատաւորին առակը բացատրէ, ետքն ալ տնտեսինը․ այսինքն, տնտեսին առակը․
> Լսելու տեղն որ գիտէ, խօսելունն ալ գիտէ․ այսինքն, խօսելու տեղն:
> Ես իմ սիրականինն եմ․ (Երգ երգոց)․
> Ան որ կայսրինն է կայսրին տուէք․ այսինքն, սիրականիս սիրելին եմ․ կայսրին ստակն է:

261․ Նախադրութիւններն որ սկիզբը կդրուին, և ետքը՝ դրուողներէն ալ՝ համար, ինչ, շատ, չափ, պէս, համեմատ, նման, տեղ*, առաջ, ետև, [illegible], յօդ չեն առնուր: Ուրիշ Նախադրութիւններն, իմ և քու, Դերանուններուն հետ՝ ս, դ, յօդ կառնուն միշտ․ բայց ուրիշ Դերանուններու, և յօդ ունեցող կամ չունեցող Անուններու հետ ըստ վայելչութեան կրնան յօդ առնուլ կամ չառնուլ․ զորօրինակ․

> Իմ հետս․ Քու ետևէդ․ Մեզի հետ․ Մեր հետը․ Անոր վրան․ Պարտէզի տեղ․ Մէկմէկու վրայ․ Հինգ ժամ հետուն․ Տնէն հեռու․ Մարդու քով․ Թոնիրին քովը: Թշուառներուն ետևէն․ Օրէնքէն ետքը․ Ամբարին ետին․ Խորանին ներսը:

---

* Անձի տեղին շատյլութիւն է․ Ասոր նմանը չեմ տեսած․ գաւառական խօսքերու մէջ, տեղի, նման,՝ որ յօդ առած են, յայտնի է որ Տաճկերէն առնուած են, և իրենց Բային Ցեր բայի կամ խնդիր են, և չէթէ Նախադրութիւն:

262. Երբեմն ինչուիցէ Մտաց բանի Ընդունակ պէս առնուելով, ինչպէս որ հոլովելով, անանկ ալ յօդով կվարուի. զորօրինակ.

Այոն այո, և ոչն ոչ.
«Քանզին» բանին պատճառն կցուցնէ.
Ըղձականի ժամանակի վրայով քեզի կանոն ամէն ատենն ու ստէպ ստէպն ըրայ.
«Քու անունդ սուրբ ըլլան» բոլոր առաքինութիւններուն [illegible] է.
«Քու ընկերդ քու անձիդ պէս սիրես» արքայական օրէնք կոչուած է:

ԳԼՈՒԽ Գ

ԲԱՅԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

263. Մակդիր անուաններն կըլլան բային հետ մէկտեղ իբրեւ մէկ Բայի նշանակութիւնով կբանին այսպէս, Ուրախ կըլլամ, Հեռու ըլլալ, Արժանի ըլլալ. որ նոյն է ըսել, կուրախանամ, հեռանալ, արժանանալ:

«Նմանապէս կընեմ բային հետ մէկտեղ շատանգամ կգործածուին, և ցնել վերջաւորութիւնով ներգործական Բայի նշանակութիւնը կառնեն. զորօրինակ. Տէր կընեմ. Ամուր ընեմ. Արժանի ըրէ. Հնազանդ ընել. որ ըսել է, կտիրացնեմ, ամրացնեմ, արժանացու, հնազանդեցնել.

264. Չեզոք Բայերն երբեմն Կրաւորականի կազմութեամբ կըլլան՝ յանկս երրորդ դէմքերն. զորօրինակ.

Ութէ՞ուք, Աղօթէ՞ուք, Կանչէ՞ուք. Ասոր ճանչէն կերեւցուէր. առանց չեմթէ Արամեանի, բայց կարողական եղանակի նշանակութիւն ունին. որ ըսել է, կարելի չէ այդ ճանչէն երթալ, և ինչէ՞ուք, կարելի է ըլլալ, եւն.

265. Աշխարհաբար բայերուն Արամեանն որ մասնիկ ունի կը ժողովրդեան հետ, երբեմն առանց նոյն մասնկին գրաբարի պէս կգործածուի. զորօրինակ.

Ու աշխատաւորներին մեղրով հիւրասիրէին. փոխանակ, կկերակրուին:
Այսպէս հիւրել. փոխանակ, կհոլովուի:
Կործանէմ, կործանեցայ. Աղօթեմ, աղօթեցայ. փոխանակ, կործանուիմ, կործանուեցայ. աղօթուիմ, աղօթուեցայ:

Բայց ստորասական հրամայականը չըլլար, այլ, կործանէ, այլ աղօթէ, կործանուէ:

266. Սահմանականի ներկայ Բայերն ապառնւոյ նշանակութիւնով ալ կվարուին, մանաւանդ խոստման և հարցման մէջ. զորօրինակ.

Ես կերթամ. կհասկցուի, հիմա կերթամ, կամ ետքը կերթամ.
Ես կուգամ. հիմա կուգամ, կամ ետքը կուգամ.
Դուն հիմա գնա, երբոր պատեհութիւն ըլլայ քեզ կկանչեմ.
Արդէ՞ք առնուլ. կհասկցուի, հիմա կամ ետքը.
Տեսութեան կերթա՞ս. հիմա կերթա՞ս, կամ ետքը կերթա՞ս: Ինչպէս աւելի աղէկ է որ առանց կը մասնկի ըսուին ապառնի * Բայերն:

* Մէկ երկու հեղինակներ Ներկայ և Անկատար ժամանակ-

267. Ստորադասական եղանակ կըլլայ Բայն նաեւ, ինչպէս որ ըսինք (105), ով որ, ինչ, ինչ որ, քանի որ, մինչեւ, որչափ, երբ, երբոր, թէոր, թէեւ, թէպէտ, երանի՜ թէ, ո՜հ թէ, և ասոնց պէս միտք ունեցող բառերով, քանզի այնատեն խօսքն չէթէ հաստատուած, այլ կախ իմաստ մը կունենայ. և ուրիշ Բայի կկարօտի · օրօրինակ ·

Ո՛վ որ կարդայ, թող հասկնայ.
Ո՛վ որ հաւատարիմ աշխատի, գովութիւն կառնու.
Ինչ ալ տաս իրեն, կընդունի սիրով.
Ինչ որ խնդրեց՝ առաւ.

ներուն կը մասնիկը բոլորովին վերցնել միտք ունին, կերեւի թէ լեզուն Գրաբարի մօտեցնել, կամ Նորաձեւ մասնիկ մը լեզուին մէջէն դուրս ձգել կփափաքին։ Այս կարգի ուսումնականներն կարելի է կխորհին թէ ինչպէս որ կոր մասնիկը չգործածելով վերջաւ գրութեանց մէջէն, նմանապէս կըն ալ պիտի վերնայ։ Բայց կը մասնիկը կորին չնմանիր. Ա. կոր՝ Թրքերէն մասնիկ մ'էր, և սեփական չէր Հայերէնին։ Բ. Ընդհանուր չէր, միայն Պոլսեցիք կգործածէին, անկէ դուրս հազիւ թէ գաւառի մը մէջ ընդհանուր գործածուած էր։ Գ. Մեծ տարբերութիւն չըներ՝ կ'երթամ և կ'երթամ կոր՝ ըսելը։ Բայց այս կը մասնիկը՝ նախ որ օտար չէ, բուն Հայաստանէն ելած է։ Բ. Ընդհանուր է. միայն թէ տեղ տեղ կ'երթամ կը կըսեն, վերջը դնելով մասնիկը։ Բայց՝ Գ. մեծ տարբերութիւն կընէ խօսելու մէջ. օրօրինակ. թէ որ ըսեմ, Աստուած շնորհէ տայ քեզի, և դուն իրեն ծառայես. մի կրնայ հասկնալ թէ ես պատմական ձեւով ըսել կուզեմ, Աստուած շնորհք կուտայ քեզի, և դուն իրեն կծառայես։ Բայց բոլոր լսողներն պիտի հասկնան թէ ես անանկ փափաք ունիմ, որ Աստուած շնորհք տայ քեզի և դուն անոր ծառայես յայսուհետեւ։ Թէ որ լեզուն մարդուս մտքին խորհուրդներն հասկցնելու միջոցն է, ուրեմն հասարակութիւնն ինչ բառով կամ մասնիկով և ոճով որ շիտակ հասկնայ, նոյնը գործածել իմաստութիւն է։ Եւ դարձեալ՝ լեզուի մը մէջ նոր բան չմտցունելու ջանքը լեզուին յառաջադիմութեանն արգելք ըլլալ է։

Քանի՛ որ մեղքին մէջ կ'իյնաք, փրկութեան յոյս չէք կրնար ունենալ.

Մինչեւ աչքովս տեսնէի, ալ սիրտս կհանգչէր.

Որչափ աշխատիս, այնչափ յառաջ պիտի երթաս.

Երբոր յանդիմանես զինքը, հեզութեամբ մտիկ կընէ.

Թէ որ ես եկած ու անոնց խօսած չըլլայի, անոնք մեղք չէին ունենար.

Երանի՛ թէ տրտմութիւնը մեղքէն յառաջ գար.

Ո՜հ թէ յանկարծ հաշտութեան լուրն առնուինք.

Թէեւ կամ Թէպէտ համոզուի ալ, իր ճանբէն չը-դառնար.

Թէ մահու արժանի բան մը գործէի, մեռնելէն չեմ վախնար։

ԳԼՈՒԽ Ե

ԴԵՐԲԱՅԻ ՎՐԱՅ

268. Դերբայն որ Բայի տեղ կգործածուի ըսած ենք (113), հիմա հետեւեալ համարներուն մէջ քանի մ' օրինակներ կուտանք, որոց մէջ պիտի տեսնուի թէ Դերբայն ինչպէս կրնայ դիմաւորի փոխուիլ։

269. Անորոշ Դերբային հոլովեալներն մինակ, կամ Վրայ, ետեւ, համար, առջեւ, վերջ, Նախադրութիւններու հետ կգործածուին, որ, քանի, քանի որ, երբոր, ինչպէս, թէ (հէմ), որչափ որ, որովհետեւ, թէպէտ, մինչեւ որ, ըսելու տեղը դիմաւոր Բայով. զորօրինակ.

Մեռնելու պատրաստ էր. Պտըտիլ գնաց. այսինքն, պատրաստ էր որ մեռնի. գնաց որ պտըտի.

Դուք Քրիստոնէից զաւակներ ըլլալով, Քրիստոսի ծառայութեանը նուիրուած էք. այսինքն, որովհետեւ Քրիստոնէից զաւակներ էք.

Գիտութիւն ստանալու համար ամէն բան զոհ կընէ. այսինքն, զոհ կընէ որ գիտութիւն ստանայ.

Արթնալով պիտի ծաղկի. այսինքն, թանի երթայ.

Սորվելով չկըշտանար. այսինքն, որչափ որ սորվի.

Աղօթելէն չէր ձանձրանար. այսինքն, որչափ որ աղօթէր.

Բնական գիտութիւն ունենալով ալ՝ տակաւին չէր համարձակեր. այսինքն, թէպէտեւ կամ թէ-պէտ բնական գիտութիւն ունէր.

Տունը տեղը թողլու չափ ետեւէն ինկաւ. այսինքն, մինչեւ որ տունը տեղը թողէ.

Մեռնելու ատենն ալ մտքին մէջ իր գործերն կը-կարգադրէր. այսինքն, երբոր կ'ուզէր.

Ընկնելու վրայ էր նաւը. այսինքն, խորտակելու մօտ էր.

Խօսելով կերթային. այսինքն, թէ՛ (հետ) կը խօսէին եւ թէ կերթային.

Այս խօսքը լսուելուն պէս ամէնքը լռեցին. այսինքն, երբոր այս խօսքը լսուեցաւ:

270. Գործիականը կրկնուելով, կամ Անուականը հետ ՝Նախադրութիւնով՝ գործողութեան շարունակութիւնը կամ սաստկութիւնը կցուցնէ. օրինակ.

Լալով լալով մտքը կակուղցեր է. այսինքն, շա-րունակ կամ շատ լալով.

Տալով տալով ստացուածքը փճացուց. այսինքն, շարունակ կամ շատ տալով.

Ինքը խօսելու հետ էր. այսինքն, շարունակ կը խօ-սէր:

271. Հայցական Խնդրոյն ՚ յօդով՝ կամ մը ա-

նորոշ Դերանուան հետ՝ խօսքին հաստատութիւն կամ զօրութիւն տալու համար կգործածուի իր դիմաւորին հետ. զորօրինակ.

Ըսածիդ շահեցան, թէ որ բռնելդ գիտեն. այսինքն, իրաւցնէ կամ աղէկ շահեցան.
Երթալդ կերթայի, միայնթէ ետ դառնալը դժուար է. այսինքն, անշուշտ կերթայի.
Երգել մը կերգէր որ լսողը կզմայլէր. այսինքն, այնչափ անոյշ կերգէր որ.
Ծախել մը ծախեց որ զարմացանք. այսինքն՝ անանկ աղէկ ծախեց որ.

272. Անորոշ Դերբայն շատանգամ ալ Անուան պէս կգործածուի իբրեւ Բայանուն*. զորօրինակ.

Լալ մը փրցուց. այսինքն՝ լաց մը.
Անոր ըսելէն կասկած ունիմ. այսինքն՝ ըսածներէն.
Վստահութիւնն առնել մը, և ըստածնուն հաւանութիւն տալու մը կայ հիմա.

273. Երբեմն յոգնակին ալ կըլլայ, մանաւանդ ան ընդարձակութեան Դերբայներուն. զորօրինակ.

Քոնկրեսի մէջ մէկտեղ կենալնին երկըրներուն վրայ.
Ազնուազարմ արցունքներն ու իր անձին վրայ ողբալները.
Անանկ աղէկ աղէկ լալըներուն սիրտ չէր դիմանար.

274. Անցեալ Դերբայն դիմաւոր Բայի հետ կը-

* Բայանուն կըսուին այն անուանները, որ Անուն են ու Բայի նշանակութիւն ունին. զորօրինակ. Երթալէն, այսինքն, երթալէն. խօսելուն, այսինքն, խօսելուն. գալը, այսինքն, գալը.

դրսուի առաջ կամ ետեւ, ու քովէ Բային պէս կառա-նուի իբրեւ դիմաւոր, կամ անորոշ Դերբային գոր-ծիականին պէս. զորօրինակ.

Ծունկան վրայ նստած ու Թեւերնին տարածած աղօթք ըրին. այսինքն, նստան, տարածեցին.
Դաս չառած ալ կուսնի. այսինքն, չառնու ալ.
Զարմացեր մնիկ կընէի. այսինքն, զարմանալով.
Տուն հասած չհասած բռնեցին զինքը. այսինքն՝ հասաւ չհասաւ.

275. Ած վերջով Դերբայն երբեմն ներկայի նշա-նակութիւն ունի. զորօրինակ.

Կարդացածդ կհասկնաս արդեօք. այսինքն, այն որ կկարդաս հիմա.
Ըսածներս մի մոռնար. այսինքն, այն որ հիմա կըսեմ.
Ունեցածս քեզի տամ. այսինքն, ինչ որ ունիմ:

276. Ասիկա իբրեւ Մակդիր անուան կգործածուի շատանգամ Անուան հետ կամ մինակ, ու այնատեն Բայածական* կըսուի և ոչ Դերբայ.

Զարդարուած մարդիկ հանդիսատ են.
Գլխու նստածը շատ խրատներէն աւելի կներգործէ.
Այն Խաչուածին՝ աստուածային արիւնովն է մի-այն քաւութիւնը:

---

* Բայածական կըսուին այն Մակդիր անուաններն որոնք Բայի նշանակութիւն ունին. զորօրինակ. Գործող, գործելու, գործունեայ, Փրկիչ, որ ըսել է փրկող:

277. Նոյն Բայածականն երբեմն գրաբարի պէս եւ վերջաւորութեամբ կըլլայ. զորօրինակ.

Ասիկա թողելու նիւթ մը չէ.
Նորանելու հոգիներն. Օրհնելու է Աստուած։

278. Ապառնի Դերբայն ալ Մակդիր անուանի պէս կգործածուի միշտ Անուան հետ, որ Բայածական կըլլայ. զորօրինակ.

Սորվելու աշկերտը ջանքէն ու կարողութենէն կճանչցուի.
Ճանբայ ելլելու մարդը պէտք չէ տնտընալ։

279. Նոյն Դերբայն մինակ առանց գոյականի զրուցել, կամ վերջահոլով պէտք ըլլայ նէ, ևս վերջաւորութեամբ բայածականը + ով կգործածուի, ու կնըշանակէ ընելու կամ ըլլալու կամ ըլլուելու բանը. զորօրինակ.

Տակաւին յուսալիք ունի. այսինքն, յուսալու բան.
Ըլլալիքին առջևն կընա՞ս առնուլ. այսինքն. ըլլալու բանին.
Ի՞նչ ուտելիք ունիք. այսինքն, ի՞նչ ուտելու բան

280. Այսկերպ բայածականը Գոյականի հետ ալ կգործածուի. զորօրինակ. Շինուելիք տունը, Ըսելիք խօսքս, Գնալիք ճանբադ։
281. Շատանգամ ալ ունիմ կամ ունենամ օժանդակ Բային հետ ապառնի Բայի տեղ կգործածուի. զորօրինակ.

Ընելիք ունիմ նէ ել.
Առաջ ըսելիք ունի՞ արդեօք.

Դուն լուռ կենայէր շուները.
Անիկա մեզի հրաման տայէր շունը.
այսինքն, թէոր ըսէր եկէք. յառաջ եկէ՞ք ըսէր. լուռ ըսէր կենաք. հրաման ըսէր տայ:

282. Աներգործական անցեալը և ապառնի Դերբայները՝ եմ Էական և ըլլամ Օժանդակ Բայերուն հետ Հայցական խնդիր կառնուն, որովհետեւ իրենց սեռը չփոխուիր. զորօրինակ.

Թէ որ անօգուտ բաներն թողած էք.
Ինքն ալ աչքովը տեսեր էր շուներն.
Մինչեւ անգամ ամէն բարի գործերն ըրած ալ
ըլլաք:
Ուրբոր տեղ տեսնելու ըլլայ:

283. Յարաբերականով դիմաւոր Բայն, որ աշխարհաբար լեզուին մէջ ող, ած, ու և ել վերջաւորութեամբ բայածականներու կդառնայ սովորաբար, ասոր վրայ Դարագաշեան Պատուելին իր "Քերականական Լուծում" Դասագրքին մէջ հետեւեալ դիտողութեան արժանի կանոնն կաւանդէ, որ մեր ուսանողներուն գիտնալ կարեւոր ըլլալուն համար հոս կդնենք.

"Յայտնի է որ աշխարհաբար լեզուին մէջ Յարաբերականով բերուած Նախադասութիւն* մը Ընդունելութիւնով** կրնայ բացատրուիլ. ուստի կըսենք.

* Դիմաւոր Բայ մը իրեն Ցէր բայիովը ու Խնդրովը [illegible], Նախադասութիւն կկոչուի:

** Մեր Դերբայ կամ Բայածական կոչածներն յիշեալ հեղինակն Ընդունելութիւն կկոչէ հին քերականութիւններուն լեզուովը:

Իր տկարութիւնը ճանչցող մարդը․ փոխանակ ըսելու, Մարդն որ իր տկարութիւնը կճանչնայ։

"Բայց մեզի կերեւի թէ աշխարհաբարի մէջ ալ Յարաբերականով բերուած ամէն խօսք, առանց իմաստի այլայլութեան Ընդունելութիւնով չկրնար բացատրուիլ։

"Վերը բացատրուած տարբերութեան* նայելով՝ մինակ բացորոշական միջանկեալ նախադասութիւններն, այսինքն երբոր Յարաբերականին յարաբերեալն անհատի իմաստ ունի, Ընդունելութեամբ կրնայ բացատրուիլ։ Իսկ մեկնողական միջանկեալ նախադասութիւններ, որոց Յարաբերականին յարաբերեալն ընդհանուր իմաստ ունի, միշտ Յարաբերականով ու դիմաւոր Բայով բացատրուելու են․ ապա թէ ոչ խօսքին ընդհանուր իմաստը կայլայլի, այսինքն կմասնաւորի։ Ուստի վերը բերուած երկու օրինակներէն մինակ առաջինին միջանկեալ նախադասութիւնը կրնանք Ընդունելութեան դարձնել, այսպէս․

> Աստուածային մեծագործութեան արտաքին գանձն է բնութիւնը․ անոր մտախոհ ու խելամուտ եղող մարդը՝ տակաւ տակաւ ամենակարողութեան ներքին գահը կամբառնայ։

"Եթէ երկրորդ օրինակին միջանկեալ խօսքն ալ այսպէս Ընդունելութեան դարձնենք, իմաստը կայլայլենք․ զորօրինակ․

> Աստուած ամէն լուսոյ և ամէն իմացականութեան միակ աղբիւրն, անսահման կարողու-

* Այս "բացատրուած տարբերութիւնը" Կետադրութեան յօդուածին մէջ ետքը պիտի տեսնուի Դ մասին մէջ։

թեամբ տիեզերքն ու արարածոց տեսակներն ամբողջապէս կվարէ. այն իմացականութեան հազիւ մէկ շառաւիղն ունեցող մարդը, միակ սահմանաւոր կարողութիւն ունի։

"Այս վերջի խօսքն այսպէս բացատրուելով՝ խօսքին ընդհանուր իմաստը կայլայլի. քանզի կնշանակէ թէ Սահմանաւոր կարողութիւն ունեցողն ոչ թէ բոլոր մարդիկ են, այլ այն իմացականութեան հազիւ մէկ շառաւիղն ունեցող մարդն է։

Լուսաբանութեան համար տանք մ' օրինակներ.

"Կրնանք ըսել,

Ուրիշին փառքը մեծնալ չուզող շահասիրութիւնը՝ շահասիրութեան եթէ ոչ գովելի, գէթ ամենէն ներելի տեսակն է։

"Բայց ըսելու ենք։

Շահասիրութիւնն, որ մեր ոճիրներուն իբրեւ աղբիւրն կ'ամբաստանուի, շատանգամ մեր բարեգործութիւններուն իբրեւ շարժառիթը գովուելու է։

"Հոս եթէ ըսելու ըլլանք, Մեր ոճիրներուն իբր աղբիւրն բամբասուող շահասիրութիւնը, եւ, ոչ ընդհանուր շահասիրութիւն կիմացուի, այլ այն շահասիրութիւնն, որ մեր ոճիրներուն իբր աղբիւրն կբամբասուի, ուր այս ամբաստանութիւնն ընդհանուր շահասիրութեան վրայ է։

"Կրնանք ըսել. քանի որ խօսքը մասնաւոր յովազի մը վրայ է։

Մեր տեսած կենդանի յովազը վայրագ դէմք, խռովայոյզ աչուըներ, անգութ նայուածք,

յանկարծական շարժմունք ու բարկութեան փրթած մեծ շան մը գոչմանը նման գոչիւն մ՚ ունի։

“Բայց ըսելու ենք.

Շնջրին, որ իմացական կարողութեամբ շնէն ու կապկէն ստորին է, տակաւին խօսողութեան գրեթէ հաւասար ձիրք մը բնութենէն ընդունած է։

“Քանի որ խօսքը շնջրի կոչուած կենդանւոյ տեսակին վրայ է, չենք կրնար ըսել, իմացական կարողութեամբ շնէն ու կապկէն ստորին եղող շնջրին. ապա թէ ոչ ըսել կըլլայ, թէ Իմացական կարողութեամբ շնէն ու կապկէն ստորին չեղող շնջրիներ ալ կան։

“Կրնանք ըսել.

Ծերանալու հետ՝ երբնալով աւելցող աշխուժութիւնը խեւութենէ շատ հեռու չէ։

“Բայց ըսելու ենք.

Բնութիւնը, որ մարդոց մեծ մասին բնաւ բան մը չըսեր, խիստ կանուխ իմացուց թէ զԱրիստոտէլ վստահակից և թարգման ընտրած էր։

“Կրնանք ըսել.

Իր կեանքը ցամաքի վրայ անցընելու համար Արաբացին ճանբորդութեանց տառապանացը մէջ մանկութենէ խտանալու է։

“Բայց ըսելու ենք.

Աստուած միայն անցեալն՝ ներկան ու ապագան գիտէ. անիկա ամէն ժամանակուան է. մարդս,

որուն տեւողութիւնը քանի մը վայրկենի է, մինակ այն վայրկեաններն գիտէ":

ԳԼՈՒԽ Զ

ՄԱԿԴՐԻ ՎՐԱՅ

ա. Մակդիր անուան։

284. Մակդիր անուանը կամ Ածականն երեք աստիճանի կբաժնուի. որ է Դրական, Բաղդատական և Գերադրական.

285. Դրական Ածականը Գոյականին որպիսութիւնը պարզաբար առանց բաղդատութեան կցուցնէ. զորօրինակ.

Լաւ խօսքեր ըսաւ.
Բարի ընկեր մ՝ էր անի.
Դուն զօրաւոր մարդ ես։

286. Բաղդատական Ածականն երկու բան իրարու հետ բաղդատելով՝ անոնց իրարու հաւասար կամ իրարմէ աւելի ըլլալն կցուցնէ։

287. Հաւասարութիւն ցուցնելու համար պէս Նախադրութիւնը տրական խնդրով կգործածուի. զորօրինակ.

Աղաւնոյ պէս միամիտ եղէք. օձի պէս խորագէտ։

288. Առաւելութիւն ցուցնելու համար Ածականին

վրայ, աւ, ուել, Ածկայններն կդրուի. երբեմն ալ՝ գոյն վերջաւորութիւն կառնու. զորօրինակ.

> Ա՛ւ մեծ էր. Առաւել զօրաւոր երիտասարդ մը. Լաւագոյն ճանբայ:

289. Նաեւ Բաղդատական կըլլայ՝ Ածականին բացառական կամ սեռական խնդիր մը տալով. զորօրինակ.

> Վարդերէն ծաղիկ. Անոր մեծը. Ամենէն անոյշ: Կըսուի նաեւ, Անկէ աւելի մեծ, Ամենէն աւելի անոյշ:

290. Գերադրական Ածականը Գոյականին որպիսութիւնը վերջին աստիճանի հասած կցուցնէ այս սաստակացուցիչ բառերով, շատ, խիստ, յոյժ, անհնարին, ամէն, վերջինը կցելով Ածականին. զորօրինակ.

> Շատ փոքր, Խիստ մեծ, Յոյժ բարի, Անհնարին չար, Ամենասուրբ:

Կամ, ամենէն, դնելով Ածականին քովը. զորօրինակ. Ամենէն զօրաւորները. Ձեզմէ ամենէն ընտիրները. Ձեր մէջէն ամենէն պզտիկը:

291. Դարձեալ Ածականը կրկնելով, թէ՛ կցուած իրարու, եւ թէ զատ զատ, Գերադրական կըլլայ. զորօրինակ. Մեծամեծ, չարաչար, ծանր ծանր, մանր մանր, շատ շատ:

292. Ող, էղ, ուկ, վերջաւորութեամբ Ածկզիր անուանններն եւ ասոնց պէս ուրիշներ ալ բայածական կըսուին, որովհետեւ գործողութիւն կնշանակեն. ուկ եւ էղ վերջացածներն Բայերուն Ներկայէն, եւ ող վերջացածներն թէ՛ ներկայէն եւ թէ անցեալ կատարեա-

ղէն կշինուին. ինչպէս. Սիրել, յարգել, գովել. Գրա-ւողէն, բնակէն, ուզէն. Խօսող, տանող, լսացող, նաւ-ադացող։

293. Իւ վերջացած Ածականն աշխարհաբարի մէջ քիչ կգործածուի, և այն ալ իբրև անուն։

Այս վերջացածները ընդհանրապէս իբրև Ածական անուան կամ Անուն կգործածուին, ու Դերբայի պէս խնդիր չեն առնուր. երբոր Խնդիր առնուլ պէտք ըլլայ նէ, վերջը + ող կգործածուի. զորօրինակ.

փառասէրին ինչ ըսելէս հիմա պիտի տեսնես։

բ. Մակբայ բայի.

294. Ու, եա, Մակբայ են. զորօրինակ.

Որոնք ոչ կտեսնեն, ոչ կլսեն, ոչ ալ բան մը գիտեն։

Անգործութիւնն ինչպէս հոգւոյն՝ նոյնպէս մարմնոյն համար ալ ախտ մի է։

Նիւթական վնասէն} զատ քանի մ՚ հոգի եաւ կեանքերնին կորուսին։

295. Գուցէ, Թերեւս, Մակբայներն անխտիր իրարու տեղ գործածել աղէկ չէ։

Գուցէ. կգործածուի, երբոր գործողութեան կատարուիլը չենք ուզեր ու կվախնանք թէ կըլլայ. զորօրինակ.

Եթէ Աստուած քուն ճիւղերուն չխնայեց, գուցէ քեզի ալ չխնայէ։

Գուցէ մահն հասնի վրադ քու փնտըռած պատեհութիւնդ ձեռք չբերած։

*Խիստ շատ մ՚ երթար բարեկամիդ, գուցէ ձանձ-
րացնես զանիկա ու ատէ քեզ։*
*Ու զանոնք անօթի արձակել չեմ ուզեր, գուցէ
ճանբան մարին։*

296. *Ասոր Հակառակ՝ Ըներեւս, կգործածուի, երբոր գործողութեան ըլլալը կուզենք, և կյուսանք թէ պիտի ըլլայ. զորօրինակ.*

Ժամանակ դրաւ զԱստուած փնտռելու, որ Ըներեւս փնտռեն զանիկա ու գտնեն։
Ըներեւս անոր սիրովը յաղթուած յանձն առնու հաշտուիլ։
Պէտք էր իրեն չարութիւններէն դարձի գալ, Ըներեւս թողութիւն գտնէր Աստուծմէ։
Ամէն գործի մէջ կմրտնէ ու սաստիկ կաշխատի, որ Ըներեւս աւուր հացին տակը ճարէ։

297. *Ոչ, Չ և Մի, Բացասական Մակբայ են. Ոչ Բայի հետ չգործածուիր աշխարհաբարի մէջ, բայց մինակ չէ ըսելու տեղը. զորօրինակ.*

Այսօր մեկուն վնաս մը տուի՞ր, տղաս. Ոչ, Մայր, պատասխան տուաւ Յակոբ։
Տանաքանեային դէմ մե՞ղք մըն է ասի, ոչ.

298. *Չ, կգործածուի Բային ամէն ժամանակնե-րուն հետ բաց ի հրամայականէն. և Մի, կգործածուի մինակ արգելական Հրամայականին հետ. զորօրինակ.*

Թէ որ արգելք մը չունենամ։
Դուն Տէր Աստուածդ չփորձես։
Տէր, թէոր հոս ըլլայիր՝ իմ եղբայրս չէր մեռներ։

Հաւատարմութեան դէմ բան մը կըրաւ երբէք՝։
Մեզ անդունդը մի՛ ղրկեր։
Կուռք մի՛ շինէք ու զանիկա մի՛ պաշտէք.

299. Ինչպէս որ առաջին մասին մէջ տեսար, շատանգամ հոլոված բառ մը Նախադրութեան հետ կամ մինակ՝ Անկրայօրէն կգործածուի. զորօրինակ.

Գիշերով, Առտուընօք, Առտուան դէմ, Համառօ-տէ—, Խանուըթեամք, Նորէկոյէն, Ցերեկը, Հէ-մաշուընէ, Իքնէ։

300. Մը, անորոշ Դերանուան հետ Անուններ ու Մակդիր անուաններ՝ ուղղական կամ գործիական հոլով իբրեւ Մակդիր բայի կգործածուին շատանգամ. զորօրինակ.

Պահ մ՚ հսկելով. Աղէկ մը դիտեցի.
Ատեն մ՚ ապշած մնաց. Քիչ մ՚ համբերէ.
Գիշեր մ՚ հանգիստ չեղայ. Կերպով մ՚ հասկցուց.
Զօրով մը կյարգէինք զինքը։

301. Բանի մը Բայեր, որ, Նէ, Շաղկապներով, կամ ուրիշ բառով մէկտեղ, և կայ որ մինակ, իբրեւ Մակդիր բայի կբանին, ինչպէս գրաբարին մէջ, Քէ-նէ, Գոյցէ. որ կըսուի Անկրայօրէն զրուցուածք. զոր-օրինակ.

Բլլայ Նէ դարձի գայ. փոխանակ ըսելու, Նէրէւս.
Հրամերէս եղաւ. փոխանակ այսի.
Չըլլայ որ խօսքէն ետ դառնայ. փոխանակ գուցէի.
Սէզէ Նէ լմնցաւ.
Բայէնք Նէ խոնարհի.

Դիւշտիւ նէ բոլորն դէմ կենան.
Սախնամ չթողու քեզ.
Ո՛հ, քէօրէ ինչ պիտի ըսէ.
Գիւլտիւ նէ չըզգար.
Սարթէօ նէ ինքն էր ապրանքի տէրն.
Ինչէ-էյլէ թէօր դուն կսիրես.
Ըսփօսած ըշնէ որ քեզ թողում.
Պէյէ՛ չօյ որ իմ ոտքերս պիտի ծռէին. ու մօղ չօյ որ իմ քայլերս գայթակղէին.
Պիչ մ' առնեն նայէօ Օֆելիան բարկացած ներս մտաւ.
Արիթէ Աստուած իր ժողովուրդը մերժեց, փաս ըէյլէ*:

ԳԼՈՒԽ Է

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

302. Կան քանի մը Նախադրութիւններ, որ երկու հոլով մէկտեղ խնդիր կառնուն. զորօրինակ.

Սեծէն մինչեւ պըլօճէ. Բացառական և Տրական.
Հարէ-րէն ինչուան հարէ-ր յէտան ղուրուշ.

---

* Լէյլէ, գրաբար բայ է, որ կնշանակէ ելլալ. եւ փաս ըէյլէ, բռնել է, բնաս ելլալ:

Առանցմէ ոմանք հայկաբանութիւն է, ինչպէս, դիւշտ նէ, փաս ըէյլէ, ինչէ-էյլէ. որ անխտիր կրնանք գործածել. բայց շատերն Թուրքերէն զրուցուածքի թարգմանութիւն է. որ ուսումնականներն կզգուշանան հիմա գործածել, և կախորժեն հայկական ոճով խօսիլ. փոխանակ նայէօ ըսելու, կըսեն յանկարծ. ելլալ նէ ըսելու տեղը նէյլէօ. ելլալ թէ ըսելու տեղը գալսի. եւ:

Չորսէն երկու փոքր առաջ. Բացառական և
Հայցական.
Ութերորդէն ինն հարիւր փոքր եւքը.
Յիսուն փուշերէն ոտք մը վար չըլլար։

ԳԼՈՒԽ Ը

ՇԱՂԿԱՊԻ ՎՐԱՅ

303. Քանի մը Բայեր միայն, կամ ուրիշ բառով մէկտեղ իբրեւ Շաղկապ առնուելով կգործածուին, ինչպէս գրաբարին մէջ, Թող լինի, Թող անցնի, կգործածուի մանաւանդ զի և առաւել եւս տեղ. և ինչպէս որ, է կամ չէ, եական Բայով՝ սովորաբար գործածուած է այս Շաղկապներն, Ըսանկենէ, չէնէ, չէնէ, այսինքն է, որ է. օրինակ.

Գիտենք որ՝ դատաւորն այն կողմէն բռնուած էր. արդ, ըսելու տեղ։
Անոյց որ՝ կանխիկ վճարելու էինք ու չէինք կրնար. քոյց, ըսելու տեղ.
Աչքով տես որ՝ ժամանակն հասած չէ. սակայն, ըսելու տեղ.
Ո՛ւր մնաց որ՝ ինքն ալ արդէն խօսք տուած էր. մանաւանդ որ, ըսելու տեղ։
Ուր թողանք որ՝ հոգւոյ ու մարմնոյ առջեւն ալ գայթակղութիւն ու կորուստ կայ. մանաւանդ, ըսելու տեղ։
Կուզէ՝ կրակն երէ, կուզէ՝ ինչ կըլլայ նէ ըլլայ. Թէ, ըսելու տեղ։

փառք կըսես, ուրախութիւն կըսես, հանգստութիւն կըսես. այսինքն, թէ փառք, թէ ուրախութիւն, ևն :

Ոս, կըսես նէ, զարմանալի ծերու մը ձեռք ընկայ. ես ալ, ըսելու տեղ :

Ըսել կուզեմ թէ՝ աշխարհ Աստուծոյ թշնամի է. այսինքն, ըսելու տեղ :

ԳԼՈՒԽ Թ

ՁԱՅՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

304. Բայեր և Անուններ, մինակ կամ ուրիշ բառով մէկտեղ իբրեւ Ձայնարկութիւն կգործածուին. զորօրինակ.

Ապրի՛ս, բարի և հաւատարիմ ծառայ.
Ապրէ՛ք, տղաքս, աղէկ օգնութիւն ըրիք.
Շա՜տ ապրիս, հիմա հանգչեցայ.
Մեղա՜յ, ուր կորսուեցաւ.
Տէ՛ր ողորմեա, այս ինչ բան է.
Աստուած տայ որ շուտով անցնի.
Ո՜ւր էր որ դու ալ որդիս ըլլայիր.
Աղէ՜կ որ տեսար.
Մե՜ծ բան, որ նազանդեցաւ.
Ամօ՛թ ազնուական անունիդ.
Մե՛ղք ընդունած շնորհքներուդ.
Զարմա՜նք այդ մարդոց ըրածին.
Սքանչելի՜ որ չես մեռեր.

305. Այս առումներն, իբրեւ Մակբայ կամ Շաղկապ կամ Ձայնարկութիւն, երկու կերպով կրնայ լուծել. մէկ մը՝ ըստ ձեւոյն, բուն ինչ մասն բանի է նէ, նոյն անունը տալ իւրաքանչիւր բառին. եւ երկրորդ՝ ըստ իմաստին, իբրեւ Մակբայ, Շաղկապ կամ Միջարկութիւն առնուած ըսել քանի բառ որ կայ ամէնը մէկտեղ. զորօրինակ. Սուր ծայր որ, ինքն ալ արդէն խօսք տուած էր: Թէ որ ըստ բառին լուծենք. — սուր, Մակբայ. — ծայր, Բայ. — որ, Շաղկապ է. Թէ որ ըստ իմաստին լուծենք. — սուր ծայր որ, Շաղկապ է ամէնը մէկտեղ, փոխանակ, ծանուանդ բնի:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՇԱՐԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԴԻՏԵԼԻՔ

306. Այս մասին մէջ խօսք մը կազմող բառերուն՝ խօսքի մէջ ինչ կարգով շարուելուն վրայ պիտի խօսինք, որ երկու կերպ կըլլայ. մէկը՝ Բներականական, երկրորդ՝ Զեռաւոր:

307. Իսկ ՙՍախ՚ պէտք է գիտնալ, թէ որեւիցէ խօսք՝ մէկ կամ աւելի Նախադասութենէ կբաղկանայ:

308. Ա. ՙՆախադասութիւն այն է՚ որուն մէջ դիմաւոր Բայ մը կայ. և դիմաւոր Բայ մ՚ եղած տեղ հարկաւ յայտնի կամ լռելեայն Տէր բայի մ՚ և ուրիշ Ուղղական հոլով մը կայ Խնդիր. զորօրինակ. սա խօսքերն,

Աստուած արդար է. Դուն վէմ ես.

Նախադասութիւններ են. և ամէն մեկուն մէջ դիմաւոր Բայ մը, է, ես, և Տէր բայի մը, և ուրիշ Ուղղական հոլով մը կայ Խնդիր:

Երբոր Բայն էական Բայէն զատ ուրիշ Բայ մ՚ է, ուղղական Խնդիրն էական Բային հետ միացած կըլլայ. զորօրինակ. ՙՆնջեմ՚, ննջող եմ. Սիրեմ, սիրող եմ, ըսել է:

309. Գ. Խօսքի մը մէջ քանի դիմաւոր Բայ կայ այնքան Նախադասութիւն կայ. զորօրինակ.

Իմաստունը չվախնայ, ու չարութենէ չփախչի:
Թէ որ թշնամիդ անօթի է, անոր հաց կերցուր,
ու թէ որ ծարաւ է, անոր ջուր խմցուր:

Այս խօսքերուն առջինին մէջ՝ երկու նախադասութիւն կայ, երկրորդին մէջ՝ մէկ:

310. Գ. Թէպէտ նախադասութեան մ՝ էական մասերն երեք են, Տէր բային, Բայն և ուղղական Խնդիրն, բայց շատ անգամ նախադասութեան մէջ այս երեքէն զատ ուրիշ բառեր ալ կգտնուին: Այսինքն՝ նախադասութեան մը մէջ կրնան գտնուիլ, Մակդիր մը, Բացայայտիչ մը, Յատկացուցիչ մ՝ և ուրիշ Խնդիրներ. որ կըսուին լրացուցիչ. որ Տէր բային և ուղղական Խնդրոյն կամ Բային իմաստը լրացնելու (ամբողջացնելու, որոշելու) կծառայեն. զորօրինակ.

Ճշմարիտ Աստուածն երկնի և երկրի արարիչն է.

Այս խօսքին մէջ ճշմարիտ Մակդիրն լրացուցիչ է Աստուած Տէր բայիին. երկնի և երկրի Յատկացուցիչներն ալ արարիչ ուղղական Խնդրոյն լրացուցիչն են:

Դու քու սրտիդ մէջ ատելով կխորհիս.

Այս խօսքին մէջ, քու սրտիդ մէջ, ատելով, Խնդիրներն լրացուցիչ են խորհելու Բային:

Անիկա խելօք տրտմեցաւ.

Այս խօսքին մէջ ալ՝ խելօք Մակդիրն լրացուցիչ է Բային:

Արդ՝ նախադասութեան մը բառերն քերականական կամ բնական կարգաւ շարուած է, երբոր

311. Առաջին, Նախադասութեան մը Տէր բային ամենէն առաջ դրուի, ետքը ուղղական Խնդիրն, և ետքը Բայն:

Ես Հովիւ եմ. Դուն վէմ ես. Անոնք միաբանեցան. Դաւիթ թագաւոր էր:

Այս նախադասութիւններուն կարգը բնական կամ քերականական է:

312. Երկրորդ, երբոր նախադասութեան մը Տէր բային կամ Բային կամ ուղղական Խնդիրին եթէ լրացուցիչ մ' ունին, նոյն լրացուցիչն անմիջապէս լրանալի բառէն առաջ դրուի:

Օրօրինակ, եթէ Տէր բային Մակդիր մը կամ Բացայայտիչ մը կամ Յատկացուցիչ մ' ունի, ասոնք Տէր բայէն անմիջապէս առաջ կդրուին. Բային կամ ուղղական Խնդրոյն համար ալ նոյն բան է. զորօրինակ.

Այն մարդը մեծատուն էր.
Պետրոս առաքեալ վէմ կոչուեցաւ.
Յովսէփին եղբայրներն Եգիպտոս իջան.
Ինքն այն երկրին իշխանն էր.
Ու անիկա խիստ տրտմեցաւ.
Քեզ Թզենիին տակը տեսայ:

Այս խօսքերուն մէջ ալ կարգը բնական է. քանզի լրացուցիչ բառերն լրանալի բառերուն անմիջապէս քովը և անոնցմէ առաջ դրուած են:

313. Երրորդ, երբ բառ մ' որ երկու լրացուցիչ ունի, զորօրինակ՝ Ածական մ' և Բացայայտիչ մը, կամ Ածական մ' և Յատկացուցիչ մը, բառէն անմիջապէս առաջ Ածականը դրուի իր քովը, ու Բացայայտիչը կամ Յատկացուցիչն Ածականէն առաջ դրուի. զորօրինակ.

Սողոմոն անոր բոլոր հարցումներն բացատրեց.

Պօղոս սուրբ Առաքեալն հեթանոսներուն գնաց։

Նոյնպէս եթէ բառ մ' որ երկու խնդիր ունի, սե- ռի և բնութեան, սովորաբար բառէն առաջ նախ բը- նութեան խնդիրն ու ապա սեռի խնդիրը կդրուի անմիջապէս քովը. զորօրինակ.

Հերովդէս սրով Յովհաննէսը սպաննեց։
Մարդն անիրաւութեամբ հաւատարմութիւն չունենար։

314. Չորրորդ՝ երբոր լրացուցիչն ալ ուրիշ լրա- ցուցիչ ունի, զորօրինակ, Յատկացուցիչ մ' ուրիշ Յատկացուցիչ, կամ խնդիր մ' ուրիշ խնդիր մը, միշտ լրացուցիչը լրանալի բառէն առաջ դրուի. զորօրինակ.

Անոր ձեռքի կապերն քակուեցան.
Իր ծառաներէն երկուքը կանչեց.

Բոլոր այս օրինակներուն մէջ շարադրութեան կար- գը բնական է. քանզի ամենուն մէջ ալ նախ Տէր բային, ետքն ուղղական խնդիրն է, ու ետքը Բայն. երկրորդ՝ լրացուցիչներն լրանալի բառերէն անմիջա- պէս առաջ դրուած են։

315. Խօսքի կամ Նախադասութեան մը կարգը յե- տաւոր է, երբ սա երեք բաներէն մէկը կայ. որ է Յեղաշրջութիւն կամ Արտադրութիւն, Զեղչում և Ա- ւելադրութիւն։

ԳԼՈՒԽ Ա

ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԹԻՒՆ

316. Երբոր նախադասութեան մը բառերն բնա-

կան կամ քերականական կարգէն տարբեր կերպով շարուած են, այնպիսի նախադասութիւն մը Ձեւաւոր է, և խօսքին այն մասն կամ բառն որ այսպէս իր քերականական դիրքը փոխած է, շեշտուելով կամ շեշտուն կըսուի։ Ու ասի կըլլայ՝ խօսքն ականջի անոյշ, կամ աւելի ազդու կամ բացայայտ ընելու համար։

317. Այսպէս՝ Թէ՛ Տէր բային և Թէ Խնդիրն, փոխանակ առաջ գրուելու, շատանգամ ետեւ կդըրուին, կամ միջանկեալ բառերով կամ ամբողջ խօսք մէջ մտնելով կհեռանան Բայէն՝ նախադաս կամ յետադաս. օրինակ.

Ահա կմեռնիմ ես՝ և ի՞նչ օգուտ պիտ՚ ընէ ինձ այս անդրանկութիւնն, ըսաւ Ծն․։

Սերոբը խիստ մութ էր ու մօռ․ փոխանակ․ մութ ու մխոտ էր։

Ու այն հանդերձը, որուն մէջը բորոտութեան ախտ կայ, թէ՛ բրդէ հանդերձ ըլլայ և թէ քթանէ հանդերձ, քթանեղէնի կամ բրդեղէնի առէջի կամ թեզանի մէջ՝ կամ մորթի մէջ՝ և կամ մորթէ շինուած ամէն բանի մէջ, այսինքն՝ թէ որ հանդերձի կամ մորթի մէջ՝ կամ առէջի կամ թեզանի մէջ՝ կամ մորթէ շինուած ամէն բանի մէջ քիչ մը կանաչ կամ կարմրած նշան ըլլայ, բորոտութեան ախտ է, քահանային պէտք ցուցուի։

Վասն զի թէոր այն խօսքն որ հրեշտակներուն ձեռքովը զրուցուեցաւ, հաստատուն եղաւ։

Աչքէն իմին աչուըներէս
Արցունք գետի մը պէս։

318. Նմանապէս Դերբայներուն և Բայանուննե-

րուն ու Նայածականներուն խնդիրներն ալ երբեմն եւս կդրըրուին, կամ միջանկեալ բառերով կզատուին. զորօրինակ.

Ու ձուլածոյ կուռքերուն՝ դուք մեր աստուածնե-
րըն էք՝ ըսողներն ետ պիտի դառնան ։
Ինքը շլացելով անոր փառաւորութիւնէն և հպարտու-
թիւնէն ձգեց բարեկամութիւնը ։
Տղայութեան հասակին մէջ, ինչպէս որ միշտ ալ,
գէշ կիրքերն տողելու փրցունելու է ։
Նկարագրուած է իբրեւ թշնամութեան և ապստամ-
բութեան Աստուծոյ դէմ ։

Ձեռք հասնելու ճարն հատած տեսնելով,
Սկսաւ թափել տարով ու փարով ։

319. Պէտք և Թող Օժանդականներուն և իրենց Նա-յին միջանեղն այլեւայլ բառ կամ խօսք կմըտնէ, և անով կզատուին իրարմէ երբոր նախադաս են. զորօրինակ ։

Դուն պէտք թագաւորին հրամանին հնազանդես
անշուշտ ։

Պէտք թեւերուդ շուքին տակ նստիմ ։
Թող քու անհուն ողորմութիւն
Իմ յոյսըս հաստատէ ։
Թող բըժըշկող ձայնդ՝ ցնծութիւն
Սրտիս մէջ տարածէ ։
Թող այն ջուրն և արիւնը
Որ կողէդ, Տէր, կըվազէ ։
Հոգիիս ամէն մեղքերն
Մաքրելով իս բըծըւէ ։

320. Որ Յարաբերականը թէպէտ սովորաբար իր-

մով կապուած խօսքին գլուխը, ու Յարաբերականէն ետքը պէտք է դրուիլ, բայց երբեմն ինք խօսքին մէջ տեղը կդըրուի, ու Յարաբերականն խօսքին վերջը. որ երբեմն զօրութեամբ ալ կիմացուի երբոր Դերանուն է. զորօրինակ.

Ասիացիներ որ կըսուէին Հրէից մէջ, անոնք պատերազմի շարուեցան. փոխանակ, անոնք որ Ասիացիներ կըսուէին, պատերազմի շարուեցան:
Մեզի օրէնքի ուսուցիչներ որ էին, անոնց մոլորութեանն ետեւէն ծռեցան. փոխանակ, անոնք որ մեզի օրէնքի ուսուցիչներ էին:

321. Յատկացուցիչն երբեմն յետադաս կըլլայ Յատկացեալին՝ մեր գրաբարի ոճովը. կամ միջանկեալ բառերով կզատուին իրարմէ, Յատկացուցիչն յետադաս կամ Նախադաս. զորօրինակ.

Մարդ Աստուծոյ. Որդի մարդոյ. Տէր իմ. Ով թագաւոր ազգաց. Գործք առաքելոց. Գիրք Յոբայ:
Ինչպէս այն Թողութեանն անկեղծութեանը:
Ընական կոյարան մը կայ մէջն երաժշտութեան:
Սպառնի երջանկութեան յոյսը մշտնջենաւոր ողբեր մ' է մխիթարութեան. փոխանակ. մխիթարութեան աղբիւր մ' է:
Խեղճ կնկան՝ սրտին այլայլութենէն լեզուն կապուէր էր. փոխանակ, խեղճ կնկան լեզուն:
Որոնք պատճառ կըլլան թերեւս իրենց քեզ անտես ընելուն և մինչեւ անգամ մեղադրելուն. փոխանակ, ընելուն, մեղադրելուն պատճառ:

322. Անկդիր անուաններն երբեմն յետադաս կըլ-

լան Անուան, ու մէջտեղն ուրիշ բառեր մտնելով կը-
զատուին ալ, որ ընդհանրապէս եղակի Ուղղական կը-
դրուին. բայց Թուական Ածականներն ու Դերա-
նուններն կհամաձայնին հոլովով. զորօրինակ.

Տէր ամենակալ. Հոգին սուրբ.
Հոն երեք խաչքար կայ կարմիր քարէ վարպետ
շինուած. փոխանակ. շինուած երեք խաչքար:
Անկից զատ գրեր ալ կան մէկ մարդաչափ կամ
աւելի խոր. փոխանակ. խոր գրեր:
Գողերն բռնեցին Ջեներալը:

Սէկու որդի խոնարհական
Ինչ որ քեզ արգիլէ:
Լոյս տուր իմին աչուըներուս,
Որ չընընջեմ քնով անյոյս:

փոխանակ, խոնարհական որդի, անյոյս քնով:
Գեղացիներէն ալ առին ամենմէկէն զատ զատ.
փոխանակ, ամենմէկ գեղացիներէն:
Ամբար մը լեցուն ցորեն. Աման մը լեցուն հունտ.
այսինքն, լեցուն ամբար մը ցորեն. լեցուն ա-
ման մը հունտ: Ամբար մը, աման մը, Մակ-
դիր են իրենց քովի Անուններուն:

323. Բայց երբոր յատուկ Անուան յետադաս Մակդիրն անմիջապէս իր Անունին քովն է, շատանգամ միայն Մակդիրն կհոլովի իբրթէ երկուքը մէկ սեպելով, կամ Բացայայտչի պէս առնելով Մակդիրն. զորօրինակ.

Սողոմոն իմաստունին առակներն սորվեցէք բերնուց:
Հոգին Սուրբին նորոգուած:
Կարապետ Մեծին:

Տիգրան Երուանդեանէն ։
Վահէ Արծրունւոյն գրուած ։

324 · Քիչ անգամ Նախադաս Մակդիրն ալ իր Ընունէն զատուած կըլլայ միջանկեալ բառով, զոր-օրինակ ։

Ուրիշ ամենուն շէնք կամ ճոխութիւն չեն երեւիր · փոխանակ, ուրիշ շէնք կամ ճոխութիւն ամենուն չեն երեւիր ։

325 · Նախադրութիւնը կզատուի իր Խնդրէն մէջ-տեղը Բայ կամ Խնդրոյն լրացուցիչներն մտնելով, և միշտ Նախադաս ըլլալով յետադաս Նախադրութիւն-ներն ալ · զորօրինակ ·

Բաց խմբագրութեան անհաւատարիմ գործունէութենէ ։
Առանց իր մեղքերուն համար զղջում մը ցու-ցնելու ։
Մինչև եղբարք անցնելէն ետեւ գուշակուած համ-բաւութիւնը ։
Վեր կդասեմ զանոնք դուներէն և նաւերէն ։
փոխանակ այնչափ հոգերով կրած նեղութիւնը ։
Վար կըլլընեմ իմ ամէն պատուական բաներէ
Զատ պահեցէք մնացած ամէն ախտաւորներէն ։

326 · Մակդիր բային ու Բային միջանկեալ խօս-քով կզատուին երբեմն, զորօրինակ ·

Ու ինքզինքն այնպիսի զօրեղ ցուցուց, որչափ որ թէ որ բուն իսկ Հերակլէս ինքն ըլլար, կըր-նար. փոխանակ, որչափ որ կրնար, թէ որ բուն, են ։

327 . Բայց շաղկապը Թէպէտէն ետքը դրուելու տեղն առաջ ալ կդըրուի . զորօրինակ ։

Բայց մեք թէպէտ իշխաններն բամբասելու հրաման չունինք , անոնց Աստուծոյ ճշմարտութեան դէմ ապստամբութիւնն ալ չենք կրնար գովել . փոխանակ , մեք թէպէտ իշխանները բամբասելու հրաման չունինք , բայց անոնց , եւն ։

Բայց թէպէտեւ անէծքի պատճառով ցաւ աշխարհք մտաւ , ուրիշ պատճառներ ալ կան . փոխանակ , թէպէտեւ անէծքի պատճառով ցաւ աշխարհք մտաւ , բայց ուրիշ , եւն ։

328 . Ուրեմն , անանկէնէ , մանաւանդ , Շաղկապներն , որ խօսքին սկիզբը պիտի դրուին , կրնայ տեղը փոխել , զորօրինակ ։

Շատ հաստատութեամբ կպահեն ուրեմն օրէնքը . փոխանակ , ուրեմն շատ հաստատութեամբ կըպահեն օրէնքը ։

Պարապ տեղն աշխատած եմ անանկէնէ ես , փոխանակ , անանկէնէ պարապ տեղն աշխատած եմ ։

Դուն ալ ուրեմն ծռած ես այն կողմը , փոխանակ , ուրեմն դուն ալ , եւն ։

Որոնք Աստուծոյ ձեռքին օգնութեանը կարօտ են մանաւանդ . փոխանակ , մանաւանդ Աստուծոյ ձեռքին օգնութեանը , եւն ։

Գովութեան արժանաւոր ես մանաւանդ , ու չէ թէ մեղադրանքի . փոխանակ , մանաւանդ գովութեան արժանաւոր ես ։

329. Աշխարհաբար լեզուի մէջ Յեղաշրջութիւն կամ Արտուղութիւն կըլլայ նաև Յօդի ։

Այսպէս ապառնի և ով վերջով անցեալ Դերբայներն՝ իբրև Մակդիր՝ Անունէն առաջ դրուած, իրենց վերաբերեալ Յօդը Անունին կդրուի. զորօրինակ.

Վախցած օրս քեզի պիտի յուսամ, փոխանակ, վախցածս օրը, և ըսել է, այն օրն որ ես կվախնամ, չէթէ՝ իմ օրս կամ՝ այս օրս ։
Գևտացուոց տալու քաղաքներուդ. փոխանակ, տալուդ քաղաքներուն. որ ըսել է, այն քաղաքներուն որ դու Գևտացուոց պիտի տաս ։

Ասանկ հասկցիր հետեւեալներն ալ.

Քանզի կայնած տեղդ սուրբ է. փոխանակ, կայնածդ տեղը ։
Իմ պատրաստած տեղս տանի քեզ. փոխանակ, պատրաստածս տեղը ։
Բոլոր յափշտակած բաներնին ետ դարձուցին. փոխանակ, բոլոր յափշտակածնին բաներն ։

Բայց ամէն ապառնի և անցեալ Դերբայ Մակդիր ունեցող Անուններուն դիմորոշ Յօդերն ասանկ հասկնալու չէ ։

ԳԼՈՒԽ Բ

ԶԵՂՉՈՒՄ

330. Զեղչումն է պէտքի բան մը պակաս դնել կամ կրճատել, խօսքը կարճ ու կտրուկ ընելու կամ վայելչութեան համար, զանց ընելով գիր մը կամ բառ մը կամ բառին մէկ մասը, որ ինքնիրեն դիւրաւ կիմացուի զօրութեամբ։

Զեղչումն Դերանուան Տէր բայի

331. Առաջին և երկրորդ դէմքի Բայերուն Տէր բային, ես, մենք, դու, դուք, սովորաբար կզեղչուին. Ուստի կըսուի.

Կուզենք Յիսուսը տեսնել. փոխանակ, մենք կուզենք։
Զանոնք կանչեցի. փոխանակ, ես զանոնք կանչեցի։
Գացէք սովրեցէք. փոխանակ, դուք գացէք սովրեցէք։
Քանի որ կարդամ. փոխանակ, ես քանի որ կարդամ։

Բայց շատանգամ հարկ կըլլայ զանազան պատճառներով այս Դերանունները դնել, զորօրինակ։

Ես ու Հայրն մէկ ենք։
Թէոր ես անիկա քեզի չբերեմ։
Դուն եղիր անոր աշակերտ, մենք Մովսէսի աշակերտներն ենք։
Առջի ծնած մարդը դո՞ւ ես։

332. *Երրորդ դէմքի Բայերուն Գերանուն Տէր բայիներն, նա, անի, անոնք, ինք, իրենք, սովորաբար կզեղչուին, այսինքն լռելեայն կիմացուին, երբ զեղչուած Տէր բային՝ նախընթաց Բային հետ միեւնոյն անձը կամ իրն է.*

> *Զաքէոս կուզէր տեսնել՝ թէ ով է Յիսուսը, ու բազմութենէն չէր կրնար, ինչու որ հասակով կարճ էր։*

Այս խօսքին մէջ՝ չէր կրնար, էր, Բայերուն Տէր բային Զաքէոսն է. անոր համար այս Բայերուն վրայ նա Գերանուն Տէր բային կրկնել հարկ չէ. ուստի աւելորդ է ըսել,

> *Զաքէոս կուզէր տեսնել՝ թէ ով է Յիսուսը՝ ու բազմութենէն նա չէր կրնար, ինչու որ հասակով կարճ էր նա։*

Բայց երբոր Բայի մը Տէր բային՝ նախընթաց Բային Տէր բայիին հետ միեւնոյն անձը կամ իրն չէ, ամէնմեկուն զատ զատ Անուն կամ Գերանուն Տէր բայի տալու է. օրինակ.

> *Ու ելաւ (պզտիկ որդին) իր հօրն եկաւ. և դեռ որ ինքը շատ հեռու էր, հայրը տեսաւ զանիկա՝ ու գութը շարժեցաւ, և վազելով՝ անոր պարանոցին վրայ ընկաւ, ու համբուրեց զանիկա։ Որդին ալ ըսաւ անոր. Հա՛յր, մեղանչեցի երկինքին դէմ ու քու առջեւդ, և ա՛լ արժանի չեմ քու որդիդ ըսուելու։ Բայց հայրը ըսաւ իր ծառաներուն. Հանեցէք առաջին պատմուճանն ու հագցուցէք անոր։*

Այս խօսքին մէջ տեսաւ Բային քովը հոյզն, բուն Բային քովը ուղղէն, և վերջին բուն Բային քով դարձեալ հոյզն չդրըրուեր նէ, խօսքը բոլորովին խառնուած պիտի ըլլար։

333. Ուրեմն, երբ խօսքի մը մէջ Բայ մը Տէր բայի չունի, անոր Տէր բային Նախընթաց Բային Տէր բայիին հետ միեւնոյն անձը կամ իրն կհասկցուի. ուստի ո՛ւր որ Բայի մը Տէր բային Նախընթաց Բային Տէր բայէն տարբեր անձ կամ իր է, այն Բային Տէր բային ներգործութեամբ դրուելու է։

334. Բայց կրնայ ըլլալ որ երրորդ դէմք Բայի մը Տէր բային առաջ ալ յիշուած չըլլալով զօրութեամբ իմացուի. զորօրինակ.

Տուէք ու ձեզի պիտի տրուի, կիմացուի, փոխարէնը ձեզի պիտի տրուի։
Նոյն օրն եկան իր եղբայրներէն ու բարեկամներէն ալ. այսինքն, ոմանք իր եղբայրներէն ու բարեկամներէն։

Զեղչուած Բայք

335. Շատ տեղ Բայն չդրըրուիր ու կիմացուի ինքիրեն մինակ կամ իր սարօքը մէկտեղ, Տէր բայիովը, Խնդրովը, եւ, մանաւանդ երբոր անգամ մը դրուած է. զորօրինակ.

Քեզ ուրիշը գովէ, և չէ թէ քու բերանդ, օտարն և չէ թէ քու շրթունքդ. այսինքն, չէ թէ քու բերանդ գովէ, օտարն գովէ չէ թէ քու շրթունքդ գովէ։

Աղքատը կուզէ ըսուիլ մեծատուն,
Գեղացին իշխան՝ անխելքն իմաստուն.

այսինքն, գեղացին կուզէ ըսուիլ իշխան, անխելքն կուզէ ըսուիլ իմաստուն։

Դրսուանց եկեղեցւոյն չորս կողմն հինգ տախտակ կայ, ինչպէս Հայաստանի ուրիշ եկեղեցեաց եզերքն ալ. այսինքն, ինչպէս Հայաստանի ուրիշ եկեղեցեաց եզերքն ալ հինգ տախտակ կայ։

Քանզի երկինք երկրէ մէջերնին հեռաւորութիւն կայ. այսինքն՝, ինչպէս երկինք երկրէ հեռաւորութիւն ունի, այնպէս մէջերնին հեռաւորութիւն կայ։

Յիսուս Քրիստոսի յայտնութիւնն, որ Աստուած տուաւ. այսինքն, այս է Յիսուս Քրիստոսի յայտնութիւնն։

Զեղչուած Գերբայ

336. Անց վերջացած Գերբայի թէ՛ իբրեւ ածական եւ թէ իբրեւ Գերբայ, եւ անորոշ Գերբայի զեղչում կըլլայ ընդհանրապէս. զորօրինակ.

Թշնամեաց դէմ աղօթք. այսինքն, Թշնամեաց դէմ ըրուած աղօթք։

Գործք առանց հաւատոյ. այսինքն, առանցհաւատոյ եղած գործք։

Կարդինալին դէմ գանգատներ. այսինքն, Կարդինալին դէմ եղած գանգատներ։

Ժամն երեքին հոս ըլլաս. այսինքն, ժամն երեք եղած ատենին, կամ ժամն երեքին եղնալուն.

Հռովմայեցւոց Թղթին մէջ. այսինքն, Հռով-
մայեցւոց գրուած Թղթին մէջ։
Հաւատքով արդարութիւն. այսինքն, հաւատ-
քով եղած։
Բահը ձեռքն երկրագործ մը կայներ էր. այսին-
քըն, բահը ձեռքն բռնած երկրագործ։
Շիտակը, ուզածդ անիրաւ բան է. այսինքն,
շիտակն ըսելով։
Փրկութեան յոյս. այսինքն, փրկութեան եղած։
Տաք ջրին ամանն ալ ձեռքը. այսինքն, տաք ջը-
րին ամանն ալ ձեռքն ունենալով։
Կրնա՞ք խմել այն գաւաթն որ ես պիտի խմեմ.
ըսին իրեն· կրնանք. այսինքն, կրնանք խմել։

Զեղչուած Բայածականէ

337. Ած վերջացած Գերբային պէս ող մասնկով Բայածական մը զանց կըլլայ շատանգամ. զորօրինակ.

Աչքը բաց մարդուն խօսքը. այսինքն, աչքը բաց
եղող մարդուն խօսքը։
Խելքը գլուխը կնիկ մը. այսինքն խելքը գլուխն
եղող կնիկ մը։
Կրակի բոցի պէս աչքեր ունի. այսինքն, կրակի
բոցի պէս փայլող աչքեր։

Զեղչուած Օժանդակ Բայերու

338. Անցեալ ու ապառնի Գերբայներուն Էական Օժանդակ բայն շատ տեղ չդըրուիր հետն, ու տեղէն կիմացուի բանին ու դէմքին համեմատ. կամ քանի մը Գերբայներուն հետ միայն մէկ անգամ կըդրուի,

ու մէկայններուն հետ զօրութեամբ կիմացուի ։ Նոյնպէս՝ ըլլամ և ունիմ Օժանդակներն ալ Գուրբայներուն հետ զորօրինակ ․

Մարդ եկեր քեզ կսպասէր ․ այսինքն, եկեր էր ։
Սրան ալ գեղեցիկ կամարաշէն ձեւացուցած ․ այսինքն, ձեւացուցած էր ։
Լսեր չէ լսեր տարաձայներ է ․ այսինքն, լսեր է չէ լսեր ։
Հիմա չեմ եղներ ասանկ բան մ՝ անկէ խնդրեր, ու անոր տագնապը նորոգելու պատճառ ըլլար ․ այսինքն, անկէ չեմ խնդրեր, պատճառ չեմ ըլլար ։
Թէ որ ես եկած ու․ անոնց հետ խօսած չըլլայի ․ այսինքն, եկած չըլլայի ։
Հոն երթալու իր ձեռքէն առնելու էիր ․ այսինքն, հոն երթալու էիր ։
Ես անոր հետ բարեկամութիւն ըրած կամ ընկերացած՝ գործ տեսած չունիմ ․ այսինքն, բարեկամութիւն ըրած չունիմ , ընկերացած չունիմ ։

339․ Բանի մը Բայերու հետ երբոր միեւնոյն Օժանդակ Բայն պէտք է դնել, սովորաբար մէկանգամ կդրուի ․ զորօրինակ ․

Պիտի երթամ այս թուղթը տամ , և ձեր հրամանն ալ իմացնեմ ․ այսինքն, պիտի տամ, պիտի իմացնեմ ։
Թող երթայ, աշխատի, սորվի ․ այսինքն, թող աշխատի , թող սորվի ։
Շատ ժամանակ ուսման պարապեր է , և գե-

ղեցիկ գիտութիւններ ունէր է եղեր . այսին-
քըն, պարապեր է եղեր :

Թող մարմինն հոգւոյն ծառայէ, և երկուքը
մէկտեղ Աստուծոյ ծառայեն . այսինքն, Աս-
տուծոյ Նող ծառայեն :

Մարդն անօրէն պիտի տեսնէ,
Իր ակռաներն ալ կըրճըտէ .
Սուրբ անունիդ ազգերն ամէն,
Պիտի փառք տան երկրպագեն :

այսինքն, ղէ՛տը կըրճըտէ, ղէ՛ր՝ երկրպագեն :

Զեղչուած խնդրոյ

340 . Բայերուն խնդիրներն ալ կզեղչուի, և ընդ-
հանրապէս անորոշ Դերանուններն . զորօրինակ .

Մի դատէք՝ որ չդատուիք . այսինքն, մի դատէք
մէկը, որ չդատուիք մէկէ մը :

Տուէք ու ձեզի պիտի տրուի . այսինքն, տուէք
ուրիշին, ու ձեզի պիտի տրուի Աստուծմէ :

Ու անոր վրայ եղած Հոգիէն առաւ, այսինքն,
Հոգիէն մաս մ' առաւ :

Քեզի հետ ժողովրդին ծերերէն առ . այսինքն,
ծերերէն ոմանք առ :

Ժողովրդին ցած մարդիկներէն քրմեր ըրաւ .
այսինքն, ցած մարդիկներէն ոմանք քրմեր
ըրաւ :

Ու կպահեն ինչ որ անոնց մէջը գրուած է .
այսինքն, կպահեն ամէնը ինչ որ, եւն :

Յաւիտենականութիւնը խորութիւն մ'է, որ երկ-

րաչափութիւնը չկրնար չափել, թուաբանութիւնը չկրնար հաշուել, երեւակայութիւնը չկրնար ըմբռնել, ճարտասանութիւնը չկրնար ստորագրել. այսինքն, ոչ կամ ո՛չ չկրնար հաշուել, ո՛չ չկրնար ըմբռնել, ո՛չ չկրնար ստորագրել։

341. Անորոշ Դերանուններուն և Թուական ածականներուն Խնդիրն երբեմն զանց կըլլայ. զորօրինակ.

Երկու մարդ ելան տաճարն աղօթք ընելու, մէկը փարիսեցի ու մէկալը մաքսաւոր. այսինքն, անոնցմէ մէկը, անոնցմէ մէկալը։
Անոնց այս ունայնութեան վիճակնին շարունակելնուն բոլոր պատճառներն չգիտենք այլ նէ, մէկ քանին կրնանք տեսնել. այսինքն, անոնցմէ մէկ քանին։
Անոնցմէ հինգն իմաստուն էին և հինգն յիմար. այսինքն, և անոնցմէ հինգն։

342. Երբոր քանի մը Նախադրութեան Խնդիրն նոյն է, միայն մէկանգամ կդըրուի Խնդիրն, ու միւսներուն հետ կիմացուի նոյնն. զորօրինակ.

Վախնալով որ վագրին տեղը կամ հետը կըմեռցընեն տղան. այսինքն, վագրին տեղը կամ վագրին հետը։
Կենդանեաց հետ և պէս խօսիլն կմոռնայ. այսինքն, կենդանեաց հետ և կենդանեաց պէս։
Երկրիս տակն ու վրան՝ մէջն ու դուրսը միենոյն բնութիւնը կգործէ. այսինքն, երկրիս տակն ու երկրիս վրան՝ երկրիս մէջն ու երկրիս դուրսը։
Բանակէն այսդին և այնդին գիշերապահ զօրքեր կհըսկէին. այսինքն, բանակէն այնդին։

Զեղչումն Դերանուան

343. Ստացական Դերանուններն շատանգամ զանց կըլլան դիմորոշ Յօդ ունեցողներուն քով, որ Յօդը կիմացնէ, ինչպէս ըսած ենք, և Յօդ չունեցողներուն ալ, որ բանէն կհասկցուի. զորօրինակ.

Ձեռք տուր ինծ. այսինքն, քու ձեռքդ տուր:
Հետ առ. այսինքն, քու հետդ առ:
Այսօր դուրսը չէր կրնար կենալ, ուստի շուտով տուն գնաց. այսինքն, իր տունը գնաց:
Պօղոս ոտքի վրայ կայնելով, ձեռքը շարժեց ու ըսաւ. այսինքն, իր ձեռքը շարժեց:

Զեղչումն Յատկացեալի

344. Երբոր միեւնոյն յատկացեալէն ետքը քանի մը Յատկացուցիչներ կան, յատկացեալն ամէն մէկ Յատկացուցչին քով չկրկնուիր. զորօրինակ.

Դուք էք այն մարգարէներուն որդիքն՝ և այն ուխտին. այսինքն, և այն ուխտին որդիքն:
Ադիկա Աստուծոյ ձայն է, ու չէ թէ մարդու. այսինքն, և չէ թէ մարդու ձայն:
Ես քեզի ըսեմ այն կնկանը խորհուրդը, ու այն գազանին՝ որ զանիկա վրան կկրէ. այսինքն, այն գազանին խորհուրդը:
Ու ամենուն մարմիններն՝ թէ՛ ազատներուն և թէ ծառաներուն, թէ՛ պզտիկներուն և թէ մեծերուն. այսինքն, թէ ազատներուն մարմինները և թէ ծառաներուն մարմինները, թէ պզտիկնե-

րուն մարմինները և թէ մեծերուն մարմինները ։

Զեղչումն Մակդիր անուանէ

345. Մէկ, Թուականն, և մը, ոմն, անորոշ Դերանուններն Անուան քով շատանգամ զանց կըլլան. զորօրինակ.

Հապա շաբաթն երկու անգամ ծոմ կպահեմ. այսինքն, մէկ շաբաթն.
Ամիսն երկու անգամ կանանց դաստիարակութեան ժողովք կընէին. այսինքն, ամէն ամիսն երկու անգամ ։
Տարին տասնուերկու ամիս է. այսինքն, մէկ տարին ։
Քաղքին մէջ մարդ չմնաց. այսինքն, մարդ մը չմնաց ։
Ասիկա ողջակէզ ու անուշահոտ պատարագ մըն է Աստուծոյ. այսինքն, ողջակէզ մը ու, ևն ։

Զեղչումն Անուան

346. Մակդիր անուանին քով շատանգամ Անունը զօրութեամբ կիմացուի, ըսած ենք. մանաւանդ երբոր անգամ մ'յիշուած է՝ չկըրկնուիր սովորաբար. զորօրինակ.

Սա եօթն թագաւորներ են. հինգն ընկած են, մէկը կկենայ, և միւսը դեռ եկած չէ. այսինքն, հինգ թագաւորն ընկած են, մէկ թագաւորը կկենայ, միւս թագաւորը դեռ եկած չէ ։
Անոր բարեկամներն առաքինի մարդիկ էին, ծե-

ԳԼՈՒԽ Բ

ԶԵՂՉՈՒՄ

330. Զեղչումն է պէտքի բան մը պակաս դնել կամ կրճատել, խօսքը կարճ ու կտրուկ ընելու կամ վայելչութեան համար, զանց ընելով գիր մը կամ բառ մը կամ բառին մէկ մասը, որ ինքնիրեն դիւրաւ կիմացուի զօրութեամբ։

Զեղչումն Դերանուան Տէր բային

331. Առաջին և երկրորդ դէմքի Դերանուն Տէր բային, **ես**, **դու**, **մենք**, **դուք**, սովորաբար կզեղչուին. Ուստի կըսուի.

Կուզենք Յիսուսը տեսնել. փոխանակ, **մենք** կուզենք։
Զանոնք կանչեցի. փոխանակ, **ես** զանոնք կանչեցի։
Գացէք սովրեցէք. փոխանակ, **դուք** գացէք սովրեցէք։
Քանի որ կարդամ. փոխանակ, **ես** քանի որ կարդամ։

Բայց շատանգամ հարկ կըլլայ զանազան պատճառներով այս Դերանունները դնել, զօրօրինակ.

Ես ու Հայրն մէկ ենք։
Թէոր ես անիկա քեզի չըբերեմ։
Դուն եղիր անոր աշակերտ, մենք Մովսեսի աշակերտներն ենք։
Առջի ծնած մարդը դո՞ւն ես։

332. Երրորդ դէմքի Բայերուն Գերանուն Տէր բայիներն, նա, անի, անոնք, ինք, իրենք, սովորաբար կզեղչուին, այսինքն լռելեայն կիմացուին, երբ զեղչուած Տէր բային՝ նախընթաց Բային հետ միեւնոյն անձը կամ իրն է.

> Զաքէոս կուզէր տեսնել՝ թէ ո՛վ է Յիսուսը, ու բազմութենէն չէր կրնար, ինչու որ հասակով կարճ էր:

Այս խօսքին մէջ՝ չէր կրնար, էր, Բայերուն Տէր բային Զաքէոսն է. անոր համար այս Բայերուն վրայ նա Գերանուն Տէր բային կրկնել հարկ չէ. ուստի աւելորդ է ըսել,

> Զաքէոս կուզէր տեսնել՝ թէ ո՛վ է Յիսուսը՝ ու բազմութենէն նա չէր կրնար, ինչու որ հասակով կարճ էր նա:

Բայց երբոր Բայի մը Տէր բային՝ նախընթաց Բային Տէր բայիին հետ միեւնոյն անձը կամ իրն չէ, ամէնմէկուն զատ զատ Անուն կամ Գերանուն Տէր բայի տալու է. զորօրինակ.

> Ու ելաւ (պզտիկ որդին) իր հօրն եկաւ. և դեռ որ ինքը շատ հեռու էր, հայրն տեսաւ զանիկա՝ ու գութը շարժեցաւ, և վազելով՝ անոր պարանոցին վրայ ընկաւ, ու համբուրեց զանիկա: Որդին ալ ըսաւ անոր. Հա՛յր, մեղանչեցի երկինքին դէմ ու քու առջեւդ, և ա՛լ արժանի չեմ քու որդիդ ըսուելու: Բայց հայրն ըսաւ իր ծառաներուն. Հանեցէք առաջին պատմուճանն ու հագցուցէք անոր:

Այս խօսքին մէջ առաջին Բային քովը հայցն, բուն Բային քովը ուղղն, և վերջին բուն Բային քով դարձեալ հայցն չգրուեր նէ, խօսքը բոլորովին խառնուած պիտի ըլլար։

333․ Ուրեմն, երբ խօսքի մը մէջ Բայ մը Տէր բային չունի, անոր Տէր բային նախընթաց Բային Տէր բայիին հետ միևնոյն անձը կամ իրն կհասկցուի. ուստի ո՛ւր որ Բայի մը Տէր բային նախընթաց Բային Տէր բայէն տարբեր անձ կամ իր է, այն Բային Տէր բային ներգործութեամբ գրուելու է։

334․ Բայց կրնայ ըլլալ որ երրորդ դէմք Բայի մը Տէր բային առաջ ալ յիշուած ըլլալով զօրութեամբ իմացուի. զորօրինակ.

Տուէք ու ձեզի պիտի տրուի, կիմացուի, փոխարէնը ձեզի պիտի տրուի։
Նոյն օրն եկան իր եղբայրներէն ու բարեկամներէն ալ. այսինքն, ոմանք իր եղբայրներէն ու բարեկամներէն։

Զեղչուած Բայք

335․ Շատ տեղ Բայն չգրուիր ու կիմացուի ինքիրեն մինակ կամ իր սարօքը մէկտեղ, Տէր բայիովը, խնդրովը, եւն, մանաւանդ երբոր անգամ մը գրուած է. զորօրինակ.

Քեզ ուրիշը գովէ, և չէ թէ քու բերանդ, օտարն և չէ թէ քու շրթունքդ. այսինքն, չէ թէ քու բերանդ գովէ, օտարն գովէ չէ թէ քու շրթունքդ գովէ։

Աղքատը կուզէ ըսուիլ մեծատուն,
Գեղացին իշխան՝ անխելքն իմաստուն.

այսինքն, գեղացին կուզէ ըսուիլ իշխան, անխելքն կուզէ ըսուիլ իմաստուն:

Գրսուանց եկեղեցւոյն չորս կողմն հինգ աստիճան կայ, ինչպէս Հայաստանի ուրիշ եկեղեցեաց եզերքն ալ. այսինքն, ինչպէս Հայաստանի ուրիշ եկեղեցեաց եզերքն ալ հինգ աստիճան կայ:

Քանզի երկինք երկրէ մէջերնին հեռաւորութիւն կայ. այսինքն՝, ինչպէս երկինք երկրէ հեռաւորութիւն ունի, այնպէս մէջերնին հեռաւորութիւն կայ:

Յիսուս Քրիստոսի յայտնութիւնն, որ Աստուած տուաւ. այսինքն, այս է Յիսուս Քրիստոսի յայտնութիւնն:

Զեղչում Գերբայի

336. Ըն վերջացած Գերբայի թէ՛ իբրեւ ածական և թէ իբրեւ Գերբայ, և անորոշ Գերբայի զեղչում կըլլայ ընդհանրապէս. զորօրինակ.

Թշնամեաց դէմ աղօթք. այսինքն, թշնամեաց դէմ ըրուած աղօթք:

Գործք առանց հաւատոյ. այսինքն, առանցհաւատոյ եղած գործք:

Կարդինալին դէմ գանգատներ. այսինքն, Կարդինալին դէմ եղած գանգատներ:

Ժամն երեքին հոս ըլլաս. այսինքն, ժամն երեք եղած ատենին, կամ ժամն երեքին եղնալուն.

Հռովմայեցւոց թղթին մէջ. այսինքն, Հռով-
մայեցւոց գրուած թղթին մէջ ։
Հաւատքով արդարութիւն. այսինքն, հաւատ-
քով եղած ։
Բահը ձեռքն երկրագործ մը կայներ էր. այսին-
քըն, բահը ձեռքն բռնած երկրագործ ։
Շիտակը, ուզածդ անիրաւ բան է. այսինքն,
շիտակն ըսելով ։
Փրկութեան յոյս. այսինքն, փրկութեան եղած ։
Տաք ջրին աման ալ ձեռքը. այսինքն, տաք ջը-
րին աման ալ ձեռքն ունենալով ։
Կրնա՞ք խմել այն գաւաթն որ ես պիտի խմեմ.
ըսին իրեն՝ կրնանք. այսինքն, կրնանք խմել ։

Զեղչուած Բայածականք

337. Ած վերջացած Գերբային պէս ող մասնկով Բայածական մը զանց կըլլայ շատանգամ. զորօրինակ.

Աչքը բաց մարդուն խօսքը. այսինքն, աչքը բաց
եղող մարդուն խօսքը ։
Խելքը գլուխը կնիկ մը. այսինքն խելքը գլուխն
եղող կնիկ մը ։
Կրակի բոցի պէս աչքեր ունի. այսինքն, կրակի
բոցի պէս փայլող աչքեր ։

Զեղչուած Օժանդակ Բայերու

338. Անցեալ ու ապառնի Գերբայներուն Էական Օժանդակ բայն շատ տեղ չըգրուիր հետը, ու տեղէն կիմացուի բանին ու դէմքին համեմատ. կամ քանի մը Գերբայներուն հետ միայն մէկ անգամ կըդրուի,

ու միկայլներուն հետ զօրութեամբ կիմացուի։ Նոյն-պէս՝ ըլլամ և ունիմ Օժանդակներն ալ Դերբայներուն հետ. զորօրինակ.

Մարդ եկեր քեզ կսպասէր. այսինքն, եկեր էր։
Վրան ալ գեղեցիկ կամարաշէն ձեւացուցած. այսինքն, ձեւացուցած էր։
Լսեր չէ լսեր տարաձայներ է. այսինքն, լսեր է չէ լսեր։
Հիմա չեմ ելներ ասանկ բան մ՝ անկէ խնդրեր, ու անոր տագնապը նորոգելու պատճառ ըլլար. այսինքն, անկէ չեմ խնդրեր, պատճառ չեմ ըլլար։
Թէ որ ես եկած ու անոնց հետ խօսած չըլլայի. այսինքն, եկած չըլլայի։
Հոն երթալու իր ձեռքէն առնելու էիր. այսինքն, հոն երթալու էիր։
Ես անոր հետ բարեկամութիւն ըրած կամ ընկերացած՝ գործ տեսած չունիմ. այսինքն, բարեկամութիւն ըրած չունիմ, ընկերացած չունիմ։

339. Բանի մը Բայերու հետ երբոր միեւնոյն Օժանդակ Բայն պէտք է դնել, սովորաբար մէկանգամ կդրուի. զորօրինակ.

Պիտի երթամ այս թուղթը տամ, և ձեր հրամանն ալ իմացնեմ. այսինքն, պիտի տամ, պիտի իմացնեմ։
Թող երթայ, աշխատի, սորվի. այսինքն, թող աշխատի, թող սորվի։
Շատ ժամանակ ուսման պարապեր է, և գե-

ղեցիկ գիտութիւններ ուսեր է եղեր . այսինքըն, պարապեր է եղեր ։

Թող մարմինն հոգւոյն ծառայէ, և երկուքը մէկտեղ Աստուծոյ ծառայեն . այսինքն, Աստուծոյ թող ծառայեն ։

Մարդն անօրէն պիտի տեսնէ,
Իր ակռաներն ալ կըրճըտէ .
Սուրբ անունիդ ազգերն ամէն,
Պիտի փառք տան երկըրպագեն ։

այսինքն, ըսէ կըրճըտէ, ըսէ՝ երկըրպագեն ։

Զեղչման Խնդրոյ

340 . Բայերուն խնդիրներն ալ կզեղչուի, և ընդհանրապէս անորոշ Դերանուններն · զորօրինակ ·

Մի դատէք՝ որ չդատուիք . այսինքն, մի դատէք մէկը, որ չդատուիք մէկէ մը ։
Տուէք ու ձեզի պիտի տրուի . այսինքն, տուէք ուրիշին, ու ձեզի պիտի տրուի Աստուծմէ ։
Նա անոր վրայ եղած Հոգիէն առաւ, այսինքն, Հոգիէն մաս մ' առաւ ։
Քեզի հետ ժողովրդին ծերերէն առ . այսինքն, ծերերէն ոմանք առ ։
Ժողովրդին ցած մարդիկներէն քրմեր ըրաւ . այսինքն, ցած մարդիկներէն ոմանք քրմեր ըրաւ ։
Նա կպահեն ինչ որ անոնց մէջը գրուած է . այսինքն, կպահեն ամէնը ինչ որ, ևն ։
Յաւիտենականութիւնը խորութիւն մ'է, որ երկ-

րաչափութիւնը չկրնար չափել, Թուաբանութիւնը չկրնար հաշուել, երեւակայութիւնը չկրնար ըմբռնել, ճարտասանութիւնը չկրնար ստորագրել. այսինքն, ոչ կամ ո՛չ չկրնար հաշուել, ո՛չ չկրնար ըմբռնել, ո՛չ չկրնար ստորագրել։

341. Անորոշ Դերանուններուն և Թուական ածականներուն Խնդիրն երբեմն զանց կըլլայ. զորօրինակ.

Երկու մարդ ելան տաճարին աղօթք ընելու, մէկը փարիսեցի ու մէկալը մաքսաւոր. այսինքն, անոնցմէ մէկը, անոնցմէ մէկալը։

Անոնց այս ունայնութեան վիճակնին շարունակելնուն բոլոր պատճառներն չգիտենք ալ նէ, մէկ քանին կրնանք տեսնել. այսինքն, անոնցմէ մէկ քանին։

Ասոնցմէ հինգն իմաստուն էին և հինգն յիմար. այսինքն, և ասոնցմէ հինգն։

342. Երբոր քանի մը Նախադրութեան Խնդիրն նոյն է, միայն մէկանգամ կդրուի Խնդիրն, ու միւսներուն հետ կիմացուի նոյնն. զորօրինակ.

Վախնալով որ վագրին տեղը կամ հետը կըմեռցընեն տղան. այսինքն, վագրին տեղը կամ վագրին հետը։

Կենդանեաց հետ և պէս խօսիլն կմոռնայ. այսինքն, կենդանեաց հետ և կենդանեաց պէս։

Երկրիս տակն ու վրան՝ մէջն ու դուրսը միեւնոյն բնութիւնը կգործէ. այսինքն, երկրիս տակն ու երկրիս վրան՝ երկրիս մէջն ու երկրիս դուրսը։

Բանակէն այսդիս և այնդին գիշերապահ զօրքեր կհըսկէին. այսինքն, բանակէն այնդին։

Զեղչում Դերանուան

343. Առական Դերանուններն շատանգամ զանց կըլլան դիմորոշ Յօդ ունեցողներուն քով, որ Յօդը կիմացնէ, ինչպէս ըսած ենք, և Յօդ չունեցողներուն ալ, որ բանէն կհասկցուի. օրինակ.

Ձեռք տուր ինձ. այսինքն, քու ձեռքդ տուր:
Հետ առ. այսինքն, քու հետդ առ:
Այսօր դուրսը չէր կրնար կենալ, ուստի շուտով տուն գնաց. այսինքն, իր տունը գնաց:
Պօղոս ոտքի վրայ կայնելով, ձեռքը շարժեց ու ըսաւ. այսինքն, իր ձեռքը շարժեց:

Զեղչում Յատկացեալի

344. Երբոր միեւնոյն յատկացեալէն ետքը քանի մը Յատկացուցիչներ կան, յատկացեալն ամէն մէկ Յատկացուցչին քով չկրկնուիր. օրինակ.

Դուք էք այն մարգարէներուն որդիքն՝ և այն ուխտին. այսինքն, և այն ուխտին որդիքն:
Ադիկա Աստուծոյ ձայն է, ու չէ թէ մարդու. այսինքն, և չէ թէ մարդու ձայն:
Ես քեզի ըսեմ այն կնկանը խորհուրդը, ու այն գազանին՝ որ զանիկա վրան կկրէ. այսինքն, այն գազանին խորհուրդը:
Ու ամենուն մարմիններն՝ թէ՛ ազատներուն և թէ ծառաներուն, թէ՛ պզտիկներուն և թէ մեծերուն. այսինքն, թէ ազատներուն մարմիններն և թէ ծառաներուն մարմիններն, թէ պզտիկնե-

բուն մարմիններն և թէ մեծերուն մարմիններն ։

Զեղչումն Մակդիր անուանց

345. *Մէկ, թուականն, և մը, ոմն, անորոշ դերանուններն Անուան քով շատանգամ զանց կըլլան. օրինակ.*

Հապա շաբաթն երկու անգամ ծոմ կպահեմ. այսինքն, մէկ շաբաթն.
Ամիսն երկու անգամ կանանց դաստիարակութեան ժողովք կընէին. այսինքն, ամէն ամիսն երկու անգամ։
Տարին տասնուերկու ամիս է. այսինքն, մէկ տարին ։
Քաղքին մէջ մարդ չմնաց. այսինքն, մարդ մը չմնաց ։
Ասիկա ողջակէզ ու անուշահոտ պատարագ մըն է Աստուծոյ. այսինքն, ողջակէզ մը ու, ևն ։

Զեղչումն Անուան

346. *Մակդիր անուանին քով շատանգամ Անունը զօրութեամբ կիմացուի, ըսած ենք. մանաւանդ երբոր անգամ մ՚յիշուած է՝ չկըրկնուիր սովորաբար. օրինակ.*

Ու եօթն թագաւորներ են. հինգն ընկած են, մէկը կկենայ, և միւսը դեռ եկած չէ. այսինքն, հինգ թագաւորն ընկած են, մէկ թագաւորը կկենայ, միւս թագաւորը դեռ եկած չէ։
Անոր բարեկամներն առաքինի մարդիկ էին, ծե-

րերն ալ՝ երիտասարդներն ալ. այսինքն, ծեր Քուչէկամներն ալ, երիտասարդ Քուչէկամներն ալ։

Մէկ տային և տասն հարուած առնուլին.

այսինքն, մէկ հարուած տոյին։

Թէ բարոյական օրէնքով և թէ բնական. այսինքն, և թէ բնական օրէնքով։

Հարիւր յիսունէն մինչեւ երկու հարիւր ոտք. այսինքն, հարիւր յիսուն ոտքէն մինչեւ, եւ։

Ժամանակը կշռացած ըլլար ըրած աւերմունքէն. այսինքն, էր ըրած աւերմունքէն։

Օրինակ Աշխարհիկ Բառի

347. Ա՛կդիր բայիներն ղ, վ, շատ տեղ չեն կրկնուիր ետեւի Բային, նմանապէս\ուրիշ Ակբայ-ներ ալ մէկ մը դրուելով չեն կրկնուիր, կամ բո-լորովին զանց կըլլան, ու կհասկցուին. զորօրինակ.

Այն որ իր խաչը չառներ ու իմ ետեւէս գար, ինծի արժանի չէ. այսինքն, ու իմ ետեւէս չգար։

Ալ մ՝ երթար ու անոր ձանձրութիւն տար. այսինքն, անոր ձանձրութիւն մի տար։

Անոր խաբեբայ հրամանին մտիկ չընէք, ու անորէն իշխաններուն ձեռքն ընկնիք. այսինքն, ձեռքն չընկնիք։

Դեռ արծաթէ թելը չփրթած, ու ոսկիէ բաժակը չկոտրած, և սափորն աղբիւրին քով չփրշրած, ու ջրհորին վրայի անիւը չկոտրած. այսինքն, դեռ ոսկիէ բաժակը չկոտրած, դեռ

տափոյն . . . չփշրած , գեր . . . անփուլ չկոտ-րած :

Ինչո՞ւ ալ մէջտեղէն չվերցուց , չէ՛ թէ կարող չէր , հապա որ մեծ բան մը չէր , երկրորդ՝ որ ուրիշ մարդոց անծանօթ պիտի ըլլար . այսինքն , հապա նաեւ՝ որ մեծ բան մը չէր , երկ-րորդ՝ որ , եւն :

Զեղչումն Նախադասութեան :

348 . Նախադասութիւններն շատանգամ մէկ մը դրուելով , միւս [illegible] . Նոյնը կամ [illegible] , Նախադասութիւններն երկ-րեակ ալ ածականներն՝ ժամանակ ցուցնող Անուականներուն և Ռազմական Անուններուն և այլոց Ներբայներուն քով զօրութեամբ կիմացուին . զորօրինակ .

Քաղաքին ամէն շէնքերուն ինչուան միջնաբեր-դին ալ վրայ հասայ . այսինքն , ամէն շէնքերուն վրայ ինչուան , եւն :

Չէ թէ թլփատութեան մէջ , հապա անթլփա-տութեան . այսինքն , անթլփատութեան մէջ :

Ու գնա արդարութեան՝ աստուածպաշտութեան՝ հաւատքի՝ սիրոյ՝ համբերութեան՝ ու հեզու-թեան ետեւէն . այսինքն , արդարութեան ետե-ւէն , աստուածպաշտութեան ետեւէն , հաւատքի ետեւէն , սիրոյ ետեւէն , համբերութեան ետեւէն :

Մեկուն մեկալին հետ միաբանութիւն ընելով կհամոզէր . այսինքն , մեկուն հետ մեկալին հետ

Եւ ասկէ քիչ մ՚ առենէն պիտի գայ . այսինքն , քիչ մ՚ առենէն ետեւ :

Վեց եօթն օրէն ամէն բան պատրաստուեցաւ. այսինքն, վեց եօթն օրէն ետեւ։

Թէ ո՛ր ժամուն քու վրադ պիտի գամ. այսինքն, ո՛ր ժամուն մէջ։

Ամէն հովի ձայնին, ամէն տերեւի խարշափելուն կարծէ թէ հայրենասէր մը կուգայ. այսինքն, հովի ձայնի տեղն, խարշափելուն տեղը։

Մայիսին պիտի լմննայ. այսինքն, Մայիսին մէջ։

Բան մը չերեւցաւ սկզբան. այսինքն, սկզբան տեղը։

Զեղչումն Շաղկապի

349. Շաղկապներէն ալ ոմանք զանց կըլլան ու յայտնի կիմացուին։ Եւ, ու, որ, Թէ, Շաղկապներն շատանգամ զանց կըլլան, և ուրիշ Շաղկապներ ալ սովորաբար. զորօրինակ.

Մարդ ու անասուն, արջառ ու ոչխար բան մը չուտեն, չարածին ու ջուր չխմեն. այսինքն, անասուն և արջառ, չուտեն և չարածին։

Մեք հարցնենք մեր նախահարց, մեր գիւցազանց, մեր գիտնոց ըրածներն. այսինքն, նախահարց ու մեր գիւցազանց ու մեր գիտնոց, եւն։

Պէտք է բոլոր կիրքերն նուաճելով ըլլայ. այսինքն, պէտք է որ բոլոր, եւն։

Շուտով ժողվուեցան որ խորհին՝ ինչ պիտի ընեն. այսինքն, որ խորհին թէ ինչ պիտի ընեն։

Մեր եղբայրութիւնն հաստատ է՝ այն յայտնի է. այսինքն, Եւ թէ մեր եղբայրութիւնն, եւն։

Շատ աշխատեցանք, չկրցինք բերել. այսինքն, աշխատեցանք բայց չկրցինք։

Եւ որովհետեւ դուք որդիք էք, Աստուած իր
Որդւոյն Հոգին ձեր սրտերուն մէջ ղրկեց.
այսինքն, ուստի Աստուած . . . ղրկեց։

Բերան ունին, բայց չեն խօսիր. այսինքն, Բե-
պէտ բերան ունին։

Հինգ վեց օրուան պաշար հազիւ թէ մնացեր
էր. այսինքն, հինգ կամ վեց օրուան։

Պալատին ներսը դուրսը բոլոր լուսաւորուած էր.
այսինքն, պալատին թէ՛ ներսը և թէ դուրսը։

Զեղչում ձայնի կամ տառի մը

350. Այսպէս աննշան ձայնի կամ տառի մը զեղչում կըլլայ ընդհանրապէս, և մանաւանդ ոտանաւոր գրուածքներու մէջ. զորօրինակ.

Մ՚ երթար, մ՚ ուզեր, մ՚ ըներ, մարդ մ՚ եկաւ,
բան մ՚ որ. այսինքն, մի երթար, մի ուզեր, մի
ըներ, մարդ մը եկաւ, բան մը որ։

Գալ շաբթու, գալ տարի. այսինքն, գալու
շաբթու, գալու տարի։

Սանորդս պէտ՝ ելնեմ ու երթամ անոր.
Նա պէտ՝ աշխատիս զանոնք գոհ ընել.
այսինքն, պէտք ելնեմ, պէտք աշխատիս։

Արշաւիր, կանչեց, ահա ժամն եհաս,
Դուն Հայոց 'ւ իմ տանս առաջնորդ ըլլաս.

այսինքն, եւ իմ տանս։

Սիրելի տղաք, դուք խորհիլ կրնա՞ք
Առանց ցաւելու 'ւ արցունք թափելու.

այսինքն, եւ արցունք թափելու։

Իր սուրբ անունը խոստովանելով,
Իր օրհնութիւնը ուստ' առնուս, գիտցիր.

այսինքն, ուստի առնուս։

Վաղիւ ուստ' կուտինք քաղցութեամբս մեծ.

այսինքն, ուստի կուտինք։

Ինչուն հետ ջորին օր մ' ընկերացած,
Հարկ եղաւ մէջէն անդի՛ դին անցնիլ.

այսինքն, մը ընկերացած, անդիի դին։

351. Երբեմն կամ ը Յօդը զանց կըլլայ հետեւեալ բառն նոյն Յօդն ունենալուն համար. կամ երբոր քանի մ' Անուններու պէտք է Յօդ դնել, միայն վերջինին կդրուի. զորօրինակ.

Ու կ'մեռնինք որդւոց ձեռքը մեռնելով, այսինքն, որդւոցը ձեռքը։

Մի՛ վախնար երբոր մարդ մը հարստանայ, ու անոր տան փառքը շատնայ. այսինքն, անոր տանը փառքը*։

Բարեկամութիւնը պէտք եղած ատենն օգնել, կարեկից ըլլալ, մխիթարել, յանդիմանել ու չգիտցածը սորվեցնելն է. այսինքն, օգնելն, կարեկից ըլլալն, մխիթարելն, յանդիմանելն ու, ևն։

352. Երբեմն « Է » Յօդերն ալ կզեղչուին տաղաչափութեան մէջ. զորօրինակ.

* Այսպէս շատ ը պիտի զեղչուի, երբոր աշխարհաբար լեզունիս կոկուի և աւելի յստակուի։

Յիշեալ ծանրուս մէջ փոխի անձին զէմ
Յանցեր լարեցին խմ. Թշնամիներ.
այսինքն՝ խմ. Թշնամիներս.

353. Երբեմն առաջի նախ-դասի զեղչում շատ կըլ-լայ բառերու մէջ ալ, և ասիկա յաւէտ Աշխարհա-բարի գեղջուկին մէջ գործածուած Գրաբար բառերուն տառերն, որոնց առջև երբեմն է դնել Հայոց լեզուոյ որով բառերն կկարծրանայ և այլերն քիչնալով լե-զուն աւելի կանոնաւոր գործածուի.

Հաւատամ, ասնիմ, առվրիմ, լուամ, ժողվեմ, ելնեմ, զատեմ, ապրեցնեմ, աշխերա, առ-նեմ, ասեմ. որ է, Հաւատամ, ուսանիմ, ու-վորիմ, լուանամ, ժողովեմ, ելանեմ, զատա-նեմ, ապրեցուցանեմ, աշխերա, ընեմ, ըսեմ.
Ամնկ ըրէք՝ նանկ մ՚ ընէք ըսելով պատուէր մը չկար. այսինքն, տանկ ըրէք՝ նանկ մ՚ ընէք.
Գետնէն բաներէն կըզգուիմ. այսինքն՝ օտանկ բա-ներէն։

ԳԼՈՒԽ Գ

ԱՒԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

354. Յաւելադրութիւնն՝ Ոճերման հակառակ բան մ՚ աւելի դնել կամ կրկնելն է՝ խօսքը զօրաւոր կամ բացայայտ և կամ զարդարուն ընելու համար։

355. Բայց պէտք է ճարտասանական Յաւելադրու-թիւնը քերականական Յաւելադրութենէն որոշելու համար,

գիտնալ, որ ծօրրաստանական Համաձայնութիւնն յաւէտ կրկնուիմ է նոյն բառին, և միեւնոյն Դայի հետ կապակցութիւն չունի․ զորօրինակ․

Ես եմ, ես եմ որ ձեզ կմխիթարեմ։
Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ զիս թողուցիր։

356․ Իսկ ժերբականական Համաձայնութիւնն է, որ միեւնոյն Դային Տէր բային կամ Խնդիրն կկըրկնուի կամ տարբեր բառերով երկու անգամ կբացատրուի։

357․ Այսպէս Դերանուններ՝ թէ՛ դիմական և թէ ածական, երբեմն կրկնուած կամ աւելի դրուած կըլլայ․ զորօրինակ․

Թէ դուք որ իմ ետեւէս եկաք, միւսանգամ գալուստին երբոր Որդին մարդոյ իր փառաց աթոռը նստի, դուք ալ տասնուերկու աթոռներու վրայ պիտի նստիք։
Այն քարն որ շինողներն անարգեցին, անիկա անկիւնին գլուխ եղաւ։
Ես եմ ես՝ ի՞նչ պիտի ընեմ։
Դուն էիր դուն՝ առաջին անգամ խօսքը գըրգռողը։
Աստուած որ բոլոր ախտերքը կխընամէ, ինքը ձեր գերդաստանին պաշտպան ըլլայ։
Մէկ մարդ մը չկար՝ բնաւ մէկն որ անկէ քաշուէին։

358․ Մը անորոշ Դերանուան Համաձայնութիւնը շատանգամ կերեւի Մակդրի հետ․ զորօրինակ․

Շատ մը խուիւ ժողվեց․
Քիչ մը բան ձեռք բերաւ։

Շուտ մ՚ իրար մ՚ անցնիք.
Անանկ մը կկենար որ մէկը չէր կասկածէր։
Աղէկ մը դիտեցի. Պինդ մը բռնեց։

որ նոյն է ըսել, շատ խուիւ, քիչ բան, անանկ կկենար, աղէկ դիտեցի, պինդ բռնեց, շուտ իրար մ՚ անցնիք։

359. Էական բային Յարաբերականով մէկտեղ, կամ ու Շաղկապով, Աւելադրութիւնը կըլլայ վայելչաբար շատանգամ. զորօրինակ.

Աստուած է որ կյաջողէ ամէն բան.
Ինքն էր որ խօսք տուաւ։
Ես եմ որ արդարութիւն կգործեմ։
Դուն ես որ սքանչելի բաներ կընես։

փոխանակ ըսելու, Աստուած կյաջողէ. ինք խօսք տուաւ. Ես արդարութիւն կգործեմ. Դուն սքանչելի բաներ կընես։

Այսպէս Հետեւեալներն ալ,

Շատանգամ կըլլայ որ չար մարդիկներէն բարի կըլլան։
Երբեմն եղաւ որ մեք ալ անոր յարմարեցանք։

360. Նմանապէս ըսեմ Բայը մինակ, կամ անոր անցեալ Դերբայն բուն բառով, Աւելադրութեամբ կդըրուի. զորօրինակ.

Ես կըսեմ նէ զարմանալի ծերու մը ձեռք ընկայ։

Ուստի ամէն բան մէջտեղ կեցած էր,
Խորվածներ կըսեմ, փիլաւներ կըսեմ։
Մեր գեղջուկն ըսեմ չիտէր ինչ ընէ։

Գլուխ մ՝ որ խելք չկայ՝ ներսը չկայ։
Երգիծաբան «Պրիսմանեան» ընտանիք ... երկրին մէջ
խառնակութիւն չկայ եղեր լսած չեմ։

361. Մտքերը բաղդատելով շարադրական նշան նակութիւնը սաստկացնել և կամ աւելցնելու համար աւելորդ կրկնութիւն նոյնը կամ նմանը. զորօրինակ.

Չէ, Տէր իմ, չէ։
Մի՛ դի խաբուիր, ըսաւ, բարեկամս։
Այո այո, համաձայն կենամ ըսել։
Հոն՝ հոն միայն ես ապահով։
Չէ՛ չէ, չըլլար անհնարին։
Հոն այնտեղը պատիժը տուին։
Հեռու հեռու պիտի բերես հաս։
Հա, Պլատոն; կըսէ, ապանդ է ապանդ։

Մի՛ աչեր դի այն թողած դէմքերուն,
Մի՛ դպիր դի այն ցուրտ անդամներուն։

362. Որ համակայն երբեմն Անկապութեամբ կըդրուի. զորօրինակ.

Եկեղեցւոյն մէջն որչափ ոչ պարզ է.
Բանի ոչ երթաս հոն։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

363. Այս մասին մէջ, ինչպէս խոստացանք իսկըզբան Նախագիտելիքին մէջ, պիտի խօսինք Քերականական ուսման վերաբերեալ ուրիշ կարեւոր հմտութիւններուն վրայ, այսինքն Ուղղագրութեան, Ստուգաբանութեան և Տաղաչափութեան, որ երեք գլուխներու մէջ պիտի բովանդակենք:

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

364. Ուղղագրութիւնն, որ Տառերու, և Կէտադրութեան հմտութիւնը կպարունակէ, Քերականութեան կարեւորագոյն մէկ ճիւղն ըլլալով, պէտք եղածին չափ կատարեալ ուղղութիւն տալ հարկ է. ուստի Տառերու վրայով Ուղղագրութեան վարդապետութիւնը ընդարձակ Քերականութեան մէջ նոյն նիւթին վրայ գրած յօդուածէն քաղուածք ըրինք մէկերկու պզտիկ փոփոխութիւններով: Իսկ Կէտադրութեան վրայ, Կարագաշեան Պատուելիին «Քերականական Լուծում» դասագրքէն նոյն նիւթին վրայ գրած յօդուածն ամբողջապէս դրինք. որուն մէջ լաւագոյն և գլխաւորագոյն կանոններ պարունակուած է:

ՅՕԴ Ը

ՏԱՌԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

365. Մարդկային խօսքին պարզ և արմատական տառերն միայն տասնումէկ կամ տասներկու են. չորս ձայնաւոր, ա, է, ի, ո. եօթն կամ ութ բաղաձայն, բ, գ, դ, ւ, մ, ն, ր, ս, կամ շ. Մնացածներն ասոնց կվերաբերին հետեւեալ երեսին վրայ դրուած ցուցակին համեմատ: ∸ գիրն հագագ (ասբիրասիոն) է:

Այս գիտութիւնը խիստ կարեւոր է լեզուի մը բառերուն ստուգաբանութեանն համար. և մենք ալ այս Քերականութեանս մէջ գրինք մեր ուսանողներն նոյն հմտութենէն զուրկ չթողնելու համար:

ՁԱՅՆԱՒՈՐ ՏԱՌՔ

366. Ը ձայնաւորն բառերուն մէջ շատանգամ կհընչենք, բայց չենք գրեր. ինչպէս. Բժշկել, սխալ, տունս, ձեռքդ:

Նաեւ սկիզբը միայն զ, շ, ս, գրերուն հետ չգըրուիր. զորօրինակ. Զմարդ, զգեստ, շտապ, սկիզբն:

367. Բայց ստանաւորներու մէջ երբոր պէտք չէ սղելով անցնիլ, ոտքը չսըխալելու, և արձակ շարադրութեան մէջ տարակոյսը վերցնելու և բառերու միտքըն որոշելու համար, պէտք է իրօք գրել ը. զորօրինակ. Զըլայող. ըզլայող, Բանդ, բանըդ. Որդ, Որըդ. որ առանց ը գրելու նշանակութիւննին կըշըփոթի իրարու հետ:

Ականջ դիր ինձի, միտք առ ամէն բան,
Ով հետաքըննին մանուկ բանասէր:

ՊԱՏԿԵՐ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ ԵՒ ԼԾՈՐԴԱՑ

	ա. է. ի. ո.	բ. գ. դ. լ. մ. ն. ր. ս կամ շ	
Լծորդք	ե. յ. ով, օ.	պ. կ. տ. ռ. ղ.	ժ { ժամանակ. ժահր
	ը. ւ. ու.	վ. ք. թ } թուր, թօթափ. ց.	զ { զաման, զէհէր
	իւ.	փ. խ. ս } սուր, սօսափ ձ.	ս
		ֆ. ղ. օթման, օսման ծ.	ց
		ճ.	ձ
		չ.	ծ { ծիղ, ծկոյթ, ծանեայ
		ջ.	ճ { ճիղ, ճկոյթ, ճանաչ
		շ.	չ
		ժ.	ջ

ՀԱԳԱԳ ՁԱՅՆԱՒՈՐԱՑ

Տ

Ինքըն ըզգեցոյց անոնց ամէնը
Պայծառանըշոյլ ճառագայթներով։

Յարուցեալ պատըսպարի և ընկեցեալ զըլըրժող
վահանն։
Խըլեալ վէմ մի ահագին ձըգէ Հայկին ի սաղա-
ւարտ։
Զոր յայժմեացըս քըսան այր ի տեղւոյն չկա-
րէք խախտել։

Խող. ըսպառնան մեզ հովերը սաստիկ։

Այս օրինակներուն մէջ յայտնի կտեսնուի որ ոտա-
նաւորի մէջ ը հնչումներն, երբոր առանց գրելու չիտի
արտասանի, միշտ գրուելու է։

368. Այսպէս երբոր երկու, չորս բաղաձայն գիր
առանց ձայնաւորի գըտնուին, այնպատեն ը դնելու է ա-
ռաջին երկուքին մէջ այն գրերն քով, որ սխալ կարդա-
ցուելու վտանգէ ազատ ըլլայ․ զորօրինակ. Խոստըմն.
Հրաշըքրանք, Ըղըղթել, Ըսըմնել, Մըրըմնջ․ որ ը չըդնե-
լովը կրնայ կարդացուիլ՝ Խոստմն, Հրաշքրանք,
Ըղթել, Ըսնել, Մըրմնջ։

369. Ընանց բառերուն մէջ, որ վերջին վանկի ձայ-
նաւորներն հոլովելով փոխուած է ը ի, նոյն ձայնաւո-
րին տեղն պէտք է գրել ը, որ սխալ տեղ ը չհնչ-
ուի․ զորօրինակ. Պատնէշ, պատնըշի և ոչ պատընշի,
Մատնէն, մատնըին և ոչ մատընին․ Տըղրոջ, տղըրոջ
և ոչ տղրըոջ․ Պատան, կտըրին․ Կանան, կանըին։

370. Ս, Դ, Ն, Յօդերն բաղաձայն վերջնատա-
ռով բառերուն վերջն կհընչուի, ըս, ըդ, ըն․ ինչպէս
Գիրքս, Գիրքդ, Գիրքն․ բայց թէոր իրենց յաջորդ բա-
ռերուն սկըզբնատառն ձայնաւոր [illegible] անգիր ը ըլլայ,

և կամ հ, յ, ըլլայ, որոց առաջինն հոգար է ու երկ-րորդը ձայնաւոր է գրի տեղ*, ու չէթէ ճիշդ բաղաձայն տառեր են, այնատեն պէտք է նոյն Յօդերն սղելով հնչել առանց ըի. զորօրինակ.

Գրիչ ո՛ւր է, Գիրքդ առ, Լոյսն առաւօտուն. Վախկոտն զգուշանայ պիտի. Մեղքերովդ ե-կուր. Խօսքն հաստատ. Գործն յաջող գնաց. Իբ-րեւ թէ գրուած ըլլար, Գրիչ ո՛ւր է, գիրք դառ. ևն:

371. Նոյնպէս պէտք է սղել երբոր բառին վերջ-նատառն լ և ր նոյ գրերէն մէկն է**. ինչպէս.

Ողօթեղն կսիրէ, Պառուղներն բերին:

372. Միայն թէ երբոր բառ մ՝ երկու երեք բա-ղաձայն տառ ունենայ իր վերջն, այնատեն բացառու-թիւն կըլլայ յիշեալ կանոններուն՝ հնչումը դժուար ըլլալուն համար:

373. Երբոր բառի մ՝ սկիզբն երկու բաղաձայն կայ, ու երկրորդ բաղաձայնը նոյ գիր է, այսինքն լ (կամ ղ), մ, ն, ր, գրերէն մէկը, այն երկու գրերուն մէջ ը հնչումն չաւելցնելով յաջորդ ձայնաւորին հետ իբրեւ մէկ վանկ պէտք է հնչել. ինչպէս. Տղայ, Խլացաւ, Կմախք, Գնել, Պրկիոս. ուրեմն սխալ է, Տըղայ, Խըլացաւ, Պըրկիոս, ևն. հնչելն: Եւ թէպէտ նոյ գրերէն զատ սկիզբն ուրիշ զոյգ բաղաձայն գրերն ալ այս կանոնով հնչենք, որ այն է շիտակը, այնատեն բառերն թեթեւ՝ արագ և սահուն կըլլան, և լեզուն

---

* Տես Ց Տառ, 385:
** Տես Թուահամար 383:

կայտառութիւն մը կառնու, կըսէ Գուարագաշեան Պատուելին։ Նսկէ զատ երկու բաղաձայն իրարմէ զատել ուրիշ լեզուի մէջ սովորութիւն չէ, կվըկայէ Նոյն Հեղինակը։

374. Զ, ս, շչական տառերն բառերու սկիզբն Նայ գրերուն, Նաեւ անոնց մօտ ռ, խ, բաղաձայններուն հետ, կամ ղ երբոր կրկնուի, ը կառնուն իրենցմէ ետքը, թէոր զ՝ նախդիր կամ մասնիկ չէ. զորօրինակ. Զլանալ (զըլանալ), այսինքն ուրանալ, Զղջար (զըղջար), Զմուռս* (զըմուռս), Զնդալ (զընդալ), այսինքն խնայել, Զրոյցք (զըրոյցք), Զռալ (զըռալ), Զզուանք (զըզուանք). Սլաք (սըլաք), Սղոխ (սըղոխ), այսինքն շունչ, Սմբակ (սըմբակ), Սնդիկ (սընդիկ), Սրահ (սըրահ), Սխալ (սըխալ), Սռինչք (սըռինչք), այսինքն սուլելու ձայն։

375. Ուրիշ բաղաձայնի հետ սկիզբը կառնուն ը իրենցմէ առաջ, Սպրդիմ (սըպրդիմ) բառէն զատ. ինչպէս. Զգամ (ըզգամ), Զգօսանք (ըզգօսանք), Սպասեմ (ըսպասեմ), Ստոյգ (ըստոյգ)։

376. Բայց ասոնց հետ ալ ը կառնուն իրենցմէ ետքը, թէոր իրենէ արմատին մէջ ու կայ. զորօրինակ. Զուտ, զտել (զըտել). Սուգ, սգաւոր (սըգաւոր)։

377. Շ, շչական տառն գրեթէ միշտ իրմէ ետքը ը կառնու. զորօրինակ. Շփոթ (շըփոթ), Շռայլ (շըռայլ), Եւ. այս բառերէն զատ, Շտապ (ըշտապ), Շտեմարան (ըշտեմարան)։

378. Ն, Ս, տառերն պէտք չէ հնչել իբրեւ էն կամ էս. վօ կամ օ, ինչպէս ոմանք կծըռեն, այլ գոց և ամփոփ բերնով պէտք է արտաբերել իբրեւ սուղ ը

---

* Բացառութիւն է զմուռսէ բառն, թէոր զ մասնիկ չէ մօ-ջէւ Արաբերէն բառին։

և օ, մանաւանդ բառերու մէջ. զորօրինակ. Մեծ, Բերել, Բոլոր, Դոր: Բառերուն սկիզբը նոյնպէս պէտք է արտաբերել, բայց քիչ մ՚ աւելի ամփոփ շրթունքներով իբրեւ սուղ յե*, ւօ, զորօրինակ. Երկիր (իերկիր), Եկու (իեկու), Ես եմ (իես իեմ). Որ (ուոր), Ոչ (ուոչ), Ով է (ուով) է, Որդի (ուորդի). եթէ՝ էրկիր, էկու, էս էմ, վոր, վոչ, վով է, վորդի:

379. Ւ իբրեւ ձայնաւոր տառ հնարուած է իւ (եու), ու ձայներուն մօտ, բայց ժամանակ անցնելով վ ի մօտեցուցած են, ու ասանկ կարտաբերի հիմա մանաւանդ ռամկին բերանը. բայց հմուտները զգուշանալու են բոլորովին չռամկանալու: Ուրեմն այս տառն երկու կերպով կգործածուի, ըստ տեղւոյն ձայնաւոր, և ըստ տեղւոյն բաղաձայն:

380. Ան զատ ուրիշ ձայնաւորէ մ՚ ետքը վ չգար. ուստի միշտ գրելու է, աւ, եւ, իւ, փոխանակ ավ, եվ, իվ: Իսկ բառերու մէջ բաղաձայնի մ՚ անմիջապէս քովը վ ի տեղ ու կգրուի և ոչ մինակ ւ. ինչպէս. Լուալ, Գործուիլ, Թուին. փոխանակ գրելու, Լըվալ, գործվիլ, Թըվին:

Բայց տաղաչափութեան մէջ երկու վանկ արտասանելու և չըլլելու, և արձակ շարադրութեան մէջ սխալ չկարդացուելու համար, միշտ ու ին տեղը ըւ գրելու է. զորօրինակ,

Քու փորձըւիլդ տուր օրինակ
Յաղթել ամէն չարեաց:

Նստըւած հարցըն մերոց:

Բայց աստեղք անգութք ապա, բախտ աննըւէր
սիրոյ սրտից:

---

* Ասոր կվկայեն իրեւ և իրիկուն բառերն, որոց ուղիղ գրուածքը և հնչումն է Երեւ, Երեկոյ:

Ինչպէս որ եմ մեղքով լցուած,
Խղճմտանքս մեղաւոր ու կորսուած.

Արտաւորական նուռնուն՝ Ներգործական անկատար նուռ-նու—ն չկարդացուելու համար՝ ը ով գրուելու է նուռ-նըւն. Նմանապէս նորըրուն, նորըւն չկարդացուելու համար. և բոլոր ասոնց պէս բառերն։ Նաեւ, Խոշորը-ութիւն, Պտուղըութիւն, ասանկ բառերու մէջ երկրորդ ուն ըւ գրելու է։

381. Ը,— երբոր նախադաս է ձայնաւորի կամ բառին վերջը, կհընչուի ոռ— մէկ ձայնով մօտ ով հնչման. բայց չէթէ վերի ակռաները տակի շրթունքին զարնելով ճիշդ իբրեւ վեվ հնչել. զորօրինակ. Ը—անդ (աուանդ), ու—երակ (աուերակ), ցու—եր (ցաուեր), Նաւ (Նաու), Բերու— (բերաու)։

382. Երկբարբառներն էա, էե, էօ, եա, եէ, եու, ոււա, ուէ, ուի, ասոնք մէյմէկ վանկ են, ուստի ասոնք կարդալու ատեն կամ ոտանաւորի մէջ երկու վանկի տեղ առնելով, ինչպէս, է—ա, է—ե, ու—ա, ու—ի, զատ հնչելն սխալ է, և լեզուն ծանր ու դանդաղ կընէ։ Ուստի զգուշ ըլլալու է, Մօրէ—ամ, Պոէ—եցիկ, առնու—էն, հնչելէն, այլ պէտք է իբրեւ մէկ վանկ սղելով հնչել։

ԲԱՂԱՁԱՅՆ ՏԱՌՔ

383. Բաղաձայն տառերուն մէջ նուրբ կամ բարակ ու բերկ են ասոնք, պ, կ, տ, ծ, ճ, ղ, ս, յ, ւ կամ ղ, ն, շ, ո, ր։ Միջակ են ասոնք, բ, գ, դ, ձ, ջ, ժ, զ, ֆ։ Թաւ կամ թանձր են ասոնք,

փ, ք, թ, ց, չ, խ, հ*. ու ասոնցմէ, Լ (կամ Ղ¹),

---

* Այս որոշումն յայտնի կցուցնէ թէ տարբերութիւն կայ տառից հնչումներուն մէջ, այսինքն՝ նուրբ տառերն նուրբ, միջակներն միջակ, և թանձրերն թանձր հնչուելու է. ուրեմն Բաստ և Փաստ, Գայլ և Քայլ, Դառ և Թառ, Հարտ և Յորէ, Ձորէն և Ցորէն, Ձոռ և Ջոռ, Ջէոլէ և Սէոնճլէ Խօխոլ և Ղըխըլ, միեւնոյն հնչումով արտասանելն ազխտութիւն մըն է. քանզի ըստ իմ կարծեաց՝ Հայկեան նախնի լեզուն բուն այս բառերն տարբեր հնչելուն համար զատ զատ գրեր հնարել հարկ եղած է.

Եւ հիմա մենք թէ որ բաղդատութիւն մ' ընենք ռամկաց կամ Հայաստանցւոց հնչմանցն ու արդի Պոլսեցի ուսումնականաց կամ կրթուածներուն հնչմանցն մէջ, աւելի պարզ զիտի տեսնուի թէ անշուշտ տարբերութիւն կայ եղեր մեր տառերուն նախնի հնչմանցը մէջ. որմէ առաջինք մէկ ծայրն ու երկրորդք միւս ծայրն շեղած են. զորօրինակ·

Առաջիններուն հնչումն	Երկրորդաց հնչումն	Ուղիղ հնչումն
Պիերան	Փէրան	Բերան
Կէշ	Քէշ	Գէշ
Տայեկ	Թայեկ	Դայեկ
Ծիեռք	Ցէռք	Ձեռք
Ճուր	Չուր	Ջուր]

Հոս դնենք ո և է ձայնաւորներուն շեղումն ալ.

Ուօղօրմեա	Վօղօրմեա	Ողորմեա
Ըսիմ	Ըսէմ	Ըսեմ

Արդ թէ որ Բագրատունի Վարդապետին աւանդած կանոնին նայինք, որ կըսէ. "Միջակքն բ, գ, դ, ձ, ջ, ըստ ուղիղ արտաբերութեան հայրենեաց առաւել մօտ հնչելի են նըրբիցն լծորդաց պ, կ, տ, ծ, ճ, քան թաւացն փ. ք, թ, ց, չ." Առաւել ուղիղ հնչում ունին, ըսել է, ռամիկներն քան Պոլսեցի կրթեալք.

Ասոր երեւելի վկայութիւն են, Ծոռածեղ և կլոր բառերն որ է, յուազեղ և կլոր, գլորել բային արմատը, որ թէ Պոլսեցիք և թէ Հայաստանցիք միակերպ նուրբ կհնչեն Յ և Կ միջակներն.

Ուսուցիչներն այս մասին քիչ մ' աշխատութիւն յանձն առնելու և անձանձիր վարժութիւն ընելու են աշակերտաց՝ հայկական քաղցր լեզուին ուղիղ հնչմունքն կենդանացնելու համար. որով կդիւրանայ տառերուն ուղղագրութիւնն ալ ըստ մասին.

ֆ, ն, ր, նայ կըսուին, այսինքն փափուկ կամ կակուղ ։

384. Խ և Գ տառերն պէտք է միշտ քաղցր ու մեղմ արտաբերել Յունարէն χ և γ տառերուն պէս, ու չէ թէ բարբարոսաբար թանձր ու կոկորդային ։

385. Յ գիրն ի ձայնաւորին պէս կհընչուի ա, ո. ձայնաւորներէն առեւ, որոց միայն կյետադասի այդ հընչմունքով ուրիշ բաղաձայնի կամ ձայնաւորի քով. ինչպէս, Այծ (աիծ), Լոյս (լուիս), Կայանք (կաիանք), Այս (աիս)։ Նու կերեւի թէ յ գրին ճիշդ հնչումն այս է, ուրովհետեւ օտարազգի բառերն տառադարձութեամբ Հայերենի փոխուած ատեն ի գրի տեղ դրուած կտեսնենք. ինչպէս, Յովբ, Յէսու, Յոնիա, փոխանակ, Իովբ, Իէսուս, Իոնիա։ Բայց արդի հնչումն թէոր բառին սկիզբն է, իբրեւ հ կհընչուի, և ուրիշ ձայնաւորի ալ կյետադասի. զորօրինակ, Մեծայոյս, Քաջէյօժար, Տիրայոյզ։ Իսկ բառերուն վերջը սա՝ այ, քոյ, հոյ, գոյ, խոյ, բառերէն զատ, բոլորովին անձայն է. ինչպէս, Ընծայ, Պէտրոսեայ, Աստուծոյ։ Բայց յ երբեմն հ ի հնչում ունենալուն նայելով՝ անոր հետ լծորդ բունելու չէ, հն հագագ է, և միշտ իր հագագային ձայնը կպահէ. ուր յ՝ ի ձայնաւորն է, և բառին ըսկիզբը միայն, այն ալ թերեւս մինակ մեր արտաբերութեանը մէջ, հ ի հնչման կմօտենայ։

486. ԳԻՏԵԼԻՔ Ա. Ինչպէս որ ըսինք իսկզբան նախագիտելիքին մէջ, թէ Հայերէն այբուբենն երեք ձեւով կգըրուի, այսինքն Երկաթագիր, Բոլոր գիր, և Նօտր գիր ։

387. Արդ Երկաթագիրն կգործածուի չէ թէ միայն ամէն տներուն սկսուածքին, այլ նաեւ սրբազան և պատուոյ անուններուն, ու անոնց տեղն դրուած

Դերանուններուն և Մակդիր անուաններուն, ինչ-պէս նաեւ ամէն պարզ յատուկ Անուններուն և մականուններուն, կամ երբեմն յատուկ գործածուած հասարակ անունները սկզբնատառն Երկաթագրով պէտք է գրել․ զորօրինակ․

Տէր, Աստուած, Ստեղծիչ, Փրկիչ, Յիսուս, Քրիստոս, Ամենակալն, Նորին Վսեմութիւնը, Ձերդ Վեհափառութեան, Հրամանքնիդ, Տէրութիւնդ, Եման Եզրահացին, Ասիական Ընկերութիւն, Արսէն Բագրատունի, Հայաստան, Լոնդոն, Սեւ ծով։

Ասիկա ուրախացուց Դաւիթն երբոր ինք Մա-
հուան շուքի ձորին մէջն էր։
Կարելի է որ Ուրացութեան քաղաքը բնակող
Մոլորեալն ըլլայ։

388․ Նաեւ տաղաչափութեան իւրաքանչիւր տողն գլխագրով պէտք է սկսիլ, ինչպէս որ մինչեւ հիմա տրուած ոտանաւոր օրինակներուն մէջ տեսնուեցաւ, և հետեւեալն․

Փառք Հօրըն և Որդւոյն
Սրբոց ժողովներէն.
Տըրուի նոյն փառքն ալ Սուրբ Հոգւոյն
Հիմա և միշտ. ամէն։

389․ Երկաթագրով կգրուին երբեմն պատուոյ համար, մասնաւոր գրուածքներու մէջ, ԱՍՏՈՒԱԾ, ՅԻՍՈՒՍ, ՔՐԻՍՏՈՍ, և անոնց վերաբերեալ ուրիշ անունները ամբողջ գրերն․ ինչպէս, Ես եմ ՈՐ ԷՆ։ Նմանապէս, ՍՈՒԼԹԱՆ, ՎԻՔԹՈՐԻԱ, ՊԱՏՐԻԱՐԳ, և ասոնց պէս անունները։

390. Նոյն ձեւով կգըրուին վերտառութիւններն կամ տիտղոսներն. զորօրինակ.

> Ու անոր վրան կնիք փորագրածնուն պէս ՍԸՐ-ԲՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ փորագրես :

391. ԳԻՏՑԵԼԻՔ Ա. Խօսքի մէջ երբոր մէկ կամ աւելի բառից ազդուութիւն տալ պէտք ըլլայ, դիտողութեան առարկայ ընելու համար զայն, տարբեր ձեւ գրով կգըրուի :

392. Տպագրեալներուն մէջ Նօտր* գրով կգըրուի. և եթէ աւելի ազդուութիւն տալ հարկ ըլլայ երկաթագրով կգրուի. զորօրինակ.

> Իրաւ, գիտնալն շատախօսներն ու պարծենցողները կհաճեցնէ, բայց ընելն է որ Աստուծոյ հաճելի կընէ :
>
> Բայց եթէ Քրիստոնէութիւնն ընդհանրական ըլլալու յարմարութիւն ունի :
>
> Վերջն ալ այս կաւելցնէ, "ամէն բան ձեզի ցուցուցի, եթէ ասանկ պէտք է աշխատիլ, ու տկարներուն օգնութիւն ընել" :
>
> Պակասութիւններն մանկութեան ատեն դիւրադարձ, պատանեկութեան ատեն հաստատուն, չափահասութեան ատեն ԽՈՐՈՒՆԿ ԱՐՄԱՏԱՑԱԾ , և ծերութեան ատեն ԱՆՍԹԵ-ՓԵԼԻ են :

393. Ձեռագրերու մէջ արագագրութեան համար տարբեր ձեւ գիր գրելու տեղն՝ ազդուութիւն տա-

* Հայերէն Աշխարհաբար լեզուի Թարգմանուած Աստուածաշունչին մէջ Նօտր գրով գրուածներն՝ չէթէ ազդուութիւն տալու համար են, այլ կցուցնեն թէ բնագրին մէջ նոյն բառերն չկան :

լու համար բառին տակն ուղիղ գիծ մը կը քաշեն, և աւելի ազդու ցուցնելու համար զոյգ գիծ. զորօրինակ.

Ոչինչ դժուար չէ այնչափ խօսելն, որչափ որ այնչափ լռելն։

Երջանիկ է նա, որ իւր պարտաւորութիւնը գիտէ ընել։

Մեծ է Երջանկայ մարդն միայն անով (Աստուծոյ կեր-տով) կատարեալ կրնայ ըլլալ, ամէն բարի գործերու մէջ համբերութեամբ։

ԵՕԹ. Բ

ԿԵՏԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

394. Կէտադրութիւն կըսուի այն արուեստն որ, կէտ կոչուած նշաններով՝ գրութեան մէջ կցուցնէ թէ ե՛րբ և ինչպէս՝ կարդալու ատեն հանգիստ ընելու է։

395. Կէտադրութեան նշաններն են Բութը (ʼ)՝ Ստորակէտը (,)՝ Միջակէտը (.)՝ Վերջակէտը (։)՝ Պարոյկը (°)՝ Երկարն (՛)՝ Կախումը (. . .)՝ Տաշը (—)՝ Չակերտն (“)՝ ու փակագիծը ( )։

Ա. ԲՈՒԹ

396. «Բութն ամենէն կարճ հանգիստը ցուցնող կէտանշանն է։ Այս նշանը խօսքին մէջ խօսքին նոյնատեսակ մասերն իրարմէ զատելու համար կգործածուի։ Աստի բութը

Ա. «Բութը» միեւնոյն գոյականին վերաբերութիւն ունեցող ածականներն կամ ստորոգելիներն * զատելու կգործածուի։

Աշխարհիս վրայ չոր՝ խոնաւ՝ ջերմ՝ ցուրտ՝ պինդ՝ լոյծ՝ թեթեւ բաներ խառն կգտնուին։

Տիւրացիք արուեստագործ՝ համբերող՝ աշխատասէր՝ ժուժկալ՝ սակաւապէտ ու խնայող են։ Ասոնցմէ աւելի հաստատամիտ՝ աւելի անկեղծ՝ աւելի համարձակ՝ աւելի վեհանձն՝ աւելի օգտակար ժողովուրդ մ' երբեք եղած չէ։

Գ. «Բութը» կգործածուի իրարմէ զատելու համար շատ մը Տէր բայիներ, շատ մը սեռի կամ բնութեան խնդիրներ որոնք միեւնոյն Բայի, շատ մը Բայեր որոնք միեւնոյն Տէր բայիի կվերաբերին, երբոր ասոնց ամէնն ալ մէյմէկ բառ, կամ խիստ կարճ են։

«Անգթութիւնը՝ բռնութիւնը՝ ապերախտութիւնը՝ դաւերը՝ պատերազմներն Աստուծոյ սիրած այն երկրին մէջ իրենց անգութ և վարակեալ ձայնն երբէք լսել չեն տար։

Այս անբաւ երկրագունդն իր մակերեւութին վրայ մեզի կընծայեցնէ լեռներ՝ ձորեր՝ տափարակներ՝ ծովեր՝ ճահիճներ՝ անձաւներ՝ վէմեր՝ հրաբուխներ։ Իսկ անոր ներսիդին թափանցելու ըլլանք, կգտնենք տեսակ տեսակ մետաղներ՝ հանքեր՝ քարեր՝ ձիւթեր՝ ածուխներ՝ ցամաքանք՝ ջրեր և ուրիշ նիւթեր։

Անիկա գեղջկաց տներուն այցելութիւն կընէր,

---

* Մեր Ուղղական խնդիրը բառին այս հեղինակն Ստորոգելի ըսած է։

անոնց վիճակէն՝ ընտանեաց՝ զաւակներուն՝ քրոջն՝
հօրեղբօրն՝ խորհրդականներուն՝ տանտէրներուն՝ պարտէզներուն՝
և ուրիշ շատ բաներու կտեղեկանար ։
Այս փիլիսոփան ուրախութեամբ կխոստովանէր
թէ Հոգին կըմբռնէ՝ կխորհի՝ կդատաւորէ՝ կհաս-
տատէ՝ կմտադրէ՝ կճանչնայ՝ կկամի՝ կխորհրդածէ ։

“Նոյնպէս Բթով կզատուին միեւնոյն օժանդակ Բայի վերաբերեալ ընդունելութիւն անցեալներ , միեւնոյն Բայի վերաբերեալ աներեւոյթներ* . զորօրինակ .

Եթէ կուզուի որ տղաք միշտ տղայ չմնան՝ այլ
վարպետ ըլլան , հայրերն ու վարպետներն զա-
նոնք խիստ կանուխ յանդիմանած՝ ուղղած՝ կըշ-
տամբած՝ ողոքած՝ սաստած՝ հրահանգած՝ ու հա-
մոզած ըլլալու են ։
Ուրիշ ո՞վ երբեք Յուլիային պէս սիրած՝ խորհած՝
խօսած՝ գործած ու գրած է ։
Գերագոյն ու կատարեալ կառավարութիւնը
կառավարողներն կառավարելու մէջ կկայանայ .
պէտք է զանոնք դիտել՝ փորձել՝ սանձել՝ ուղղել՝
քաջալերել՝ վերցնել՝ իջեցնել՝ տեղափոխել՝ ու միշտ
իրաւին ունել ։

Գ . “Բութ կգործածուի խօսքին մէջ հոն՝ ուր Բայ մը զեղչուած է . զորօրինակ .

Փրանկներն , վայրենի ժողովուրդ , բանջարով՝
պտղով՝ արմատներով և որսով մինակ կապ-
րէին ։ Արեւն՝ լուսինը՝ լուսաւորներն՝ գետե-

---

* Մեր անցեալ Դերբայ ըսածին անցեալ ընդունելութիւն , և անորոշ Դերբային՝ աներեւոյթ կըսէ նոյն հեղինակը ։

րըն էին անոնց չաստուածներն. խոր անձաւներ՝ անոնց մեհեաններն. աստեղաբաշխներ՝ բժիշկներ ու դատաւորներ՝ անոնց Դրուիդ կոչուած քրմերն. փայտէ ու կաւէ շինուած հիւղեր՝ անոնց քաղաքներն. իսկ առուտուրնին էր փոխանակութիւն։

Դ. «Բթով կզատուի խօսքին այն մասն որ դիմաւոր Բայ չունենալով՝ ամբողջ նախադասութիւն չէ, այլ ուրիշ նախադասութենէ մը կամ խօսքին դիմաւոր Բայ ունեցող մասէն կախում ունի. զորօրինակ.

Շարունակ վարանման ու անորոշութեան մէջ ապրելէ ձանձրացած՝ որոշեցի որ Սիկիլիա երթամ, քանզի լսած էի թէ Հայրս ալեկոծութեամբ հոն ընկած էր։

Յաջողմամբ [illegible] մը [illegible] ըլլալէ ետքը՝ սկսանք Կրետէ կղզւոյն լեռներն նշմարել։

Թէոդոս՝ երկու պետութեան ալ տէր եղած՝ Արեւմտեանը Վաղենտինիանոսի տուաւ։

Գործին այնչափ անհնարին դժուարութիւններն տեսնելով՝ հասկցանք որ մեր բոլոր ջանքերն վայրապար պիտի ըլլան։

Պատանին հօրն անունը լսածին պէս՝ սկսաւ ջերմ արտասուք թափել։

Ե. «Երբոր Տէր բային շատ մը յարակից մասեր ունի, և Բայն ալ Բթով կամ Ստորակէտով բաժնուելու մասեր չունի, բոլոր խօսքն առանց կէտանշանի չըմնալու համար՝ Տէր բային մասը Բթով կբաժնուի որ շնչառութեան հանգիստ տրուի. զորօրինակ.

Իրենց նախնի աւանդութիւններն պահելու համար Եգիպտացւոց ամենէն գեղեցիկ մէկ հնութեան ու՝ անոնց համար յատուկ տօնահանդէսներ սահմանելն էր. ասով աւանդութեանց բարոյական նշանակութիւնը՝ ժողովրդին մտքին մէջ կտըպաւորուէր։

ՍՏՈՐԱԿԷՏ

397. «Ստորակէտը կդրուի խօսքին այն տեղն ուր աւելի հանգիստ ընել պէտք է։

«Գիտնալու համար թէ Ստորակէտն ո՛ւր և երբ գործածելու է՝ հետեւեալ կանոններն միտք առնելու է։

Ա. «Երբոր խօսքի մը նոյնատեսակ մասերն, զորօրինակ Տէր բայիներ՝ Խնդիրներ՝ Ստորոգելիք միեւնոյն օժանդակի վերաբերեալ Ընդունելութիւններ՝ միեւնոյն Տէր բայիի վերաբերեալ Բայեր՝ և ուրիշ ասոնց նման մասեր երկայն են, իրարմէ Ստորակէտով կբաժնուին։

Ընծանօթ ամուսնութենէ մը ծնած, անպարկեշտ
կնոջ մը խնամքովը սնած, հովիւներու մէջ
մեծցած, յետոյ յելուզակներու ջոկատի մը
գլուխ եղող իշխան մ' աշխարհիս մայրաքաղա-
քին առաջին հիմնարկուն եղաւ։
Եգիպտոս արդարեւ աշխարհիս ամենէն գեղեցիկ,
իբնէ ամենէն առատ, արհեստիւ ամենէն լաւ
մշակուած, ամենէն հարուստ, ամենէն հան-
դարտաւէտ, և իր Թագաւորներուն խնամատա-
րութեամբն ու մեծագործութեամբն ամենէն
զարդարուն երկիրն էր։
Ո՛վ արժանաւոր որդիդ իմաստնոյն Ոդիսեայ

լսաւ Տիմէտ, եւ հօրդ կերպարանքին զգօնութիւնը, խօսակցութեանը շնորհալիութիւնը, պերճախօսութեանը զօրութիւնը, զգացումներուն ազնուութիւնը, մտածմանցն իմաստութիւնը քու վրադ կտեսնեմ։

Խօսակցութիւնը շարունակելով՝ սկսան խօսիլ դից ծագմանը՝ դիւցազանց՝ քերթողաց՝ ոսկեդարուն՝ ջրհեղեղին՝ մոռացման գետին ուր մեռելոց հոգիներն կընկղմին, Տարտարոսին սեւաթոյր վհին մէջ ամբարիշտներուն պատրաստուած յաւիտենական պատժոց, և այն երջանիկ խաղաղութեանը վրայ զոր Եղիսեան դաշտերուն մէջ արդարներն կվայելեն առանց երկիւղի՝ թէ կրնան երբէք կորսնցունել։

Փրանսուա Ա. Անգղիոյ թագաւորին հետ եղած դաշնադրութիւններուն հաստատութիւն տուաւ, Վենետացւոց ու Աւստրիայի Կարոլոս թագաւորին հետ նոր դաշնադրութիւններ ըրաւ, յետոյ Ալպեան լեռներն անցաւ, Հելուետիացւոց վրայ Մարինեանի քով մեծ յաղթութիւն մ' ըրաւ, և այսպէս բոլոր Մետիոլանու տէր եղաւ։

Գոլպէրի պաշտօնէութեան ատեն ամէն բան ուրիշ կերպարանք առաւ․ անիկա վաճառականութիւնն ստեղծեց, մեծամեծ ճամբաներ նորոգել տուաւ, նոր պողոտաներ բացաւ, Լանկտոգի հռչակաւոր ջրմուղը կառոյց, ազատ նաւահանգիստներ կացոյց, վաղեմի գաղթականութիւններն ծաղկեցոյց, նոր գաղթականութիւններ կազմեց, և մանաւանդ ծովային զօրութեան հոգ տարաւ։

Բ. «Խօսքի մը մէջ ստակ բացայայտիչ զօրութիւն

ունեցող միջանկեալ խօսքի մաս մը՝ երկու կողմէն Ստորակետով կզատուի. զորօրինակ.

Այս աշխարհիս ամենէն մեծ պետութեանը՝
այսինքն Հռովմէական պետութեան, վրայ Աստու-
ծոյ դատաստաններն մեզի թագուն չեն։
Անիկա ուզեց իս թողուլ երթալ, և գնաց.
բայց ալէկոծութեամբ իմ վրէժս անկէ պահան-
ջուեցաւ։ Անոր նաւն, երկայն տեղէն հովերուն
խաղալիկ ըլլալէ ետքը, ալեաց մէջ թաղուեցաւ։
Ո՞ւր է հայրդ, ըսաւ գիտուհին, զոր կփընտռես։
Անիկա Ոդիսեւս կկոչուի, ըսաւ Պեղեմաք.
Տրովայի համբաւաւոր քաղաքը, տասնամեայ պա-
շարումէ մը ետքը, կործանող թագաւորներուն
մէկն է։
Տիւրացիք, իրենց ճոխութեանը պարծենալով, զայ-
րացուցած էին Սեսոստրիս մեծ թագաւորն, որ
Եգիպտոս կթագաւորէր, ու բազմաթիւ թա-
գաւորներու տիրած էր։ . . . Սեսոստրիս, անոնց
ամբարտաւանութիւնը կործանելու համար, միտքը
դրած էր որ բոլոր ծովերու վրայ անոնց վաճա-
ռականութիւնը շփոթէ։

„Այս օրինակներուն մէջ, ինչպէս կտեսնուի, Նօտրագիր խօսքերն միջանկեալ մասեր են. և անանկ պարագայ մը կբացատրեն որ առանց իմաստին այլայլութիւն մը տալու՝ կրնայ զանց առնուիլ, և անոր համար է որ խօսքին մնացած մասէն Ստորակետով կըբաժնուին։ Ասոնց սոսկ բացատրիչ պարագայ մը, ուստի և միջանկեալ մաս ըլլալն հասկնալ դիւրին է. բայց յարաբերական Դերանունով բերուած միջանկեալ նախադասութիւններն աւելի ուշադրութիւն կըպահանջեն։

398. «Յարաբերական Դերանունով բերուած միջանկեալ նախադասութիւններն երկու տեսակ են. ոմանք՝ բացորոշական, ու ոմանք՝ մեկնողական։ Բացորոշական միջանկեալներն գլխաւոր նախադասութենէն Ստորակէտով չեն բաժնուիր, բայց մեկնողական միջանկեալներն Ստորակէտով կը բաժնուին։

399. «Արդեօք գիտե՞ս թէ բացորոշական ու մեկնողական միջանկեալ նախադասութիւններն ի՞նչպէս կճանչցուին։

400. «Յարաբերականով բերուած միջանկեալ նախադասութիւն մը բացորոշական է, երբոր Յարաբերականին յարաբերեալն անհատ կամ կցական բան մը կնշանակէ. բայց երբոր յարաբերեալն ընդհանուր իմաստ ունի, Յարաբերականով բերուած միջանկեալ նախադասութիւնը մեկնողական է։

401. «Այս վարդապետութիւնն օրինակով աղէկ կհասկըցուի։

ՕՐԻՆԱԿ

Աստուածային մեծագործութեան արտաքին գաղն է բնութիւնը. այն մարդն որ անոր հրաշալիք տեսնելու չափ կոյր է, տակաւ առ տակաւ անմնակարողութեան ներքին գահը կամբառնայ։

«Այս խօսքին մէջ հոգը բառն մասնաւոր մարդ մը կնշանակէ, այսինքն անոր հրաշալիք ու տեսնելու չ-ող հոգը, ոչ թէ ամէն մարդ կամ մարդկային ազգը։

ՍՈՒՐԻՇ ՕՐԻՆԱԿ

Աստուած, ամէն լուսոյ և ամէն իմացականութեան միակ աղբիւրն, անսահման կարողութեամբ տիեզերքն ու արարածոց տեսակներն ամբողջապէս կըվարէ. մարդս, որ այն իմացականութեան հաշխ մէջ

ջատագովն ունի, նիւթոյ փոքրիկ մասերուն վրայ միայն սահմանաւոր կարողութիւն մ' ունի, և անհատներուն միայն տէր է։

« Այս խօսքին մէջ մարդ բառը բոլոր մարդիկ կամ մարդ կոչուած էակը կնշանակէ։

« Առջի օրինակին մէջ ընդհանուր ամէն մարդիկ չեն որ ամենակարողութեան ներքին դահը կամբառնան, այլ միայն բնութեան մտախոհ և խելամուտ եղող մարդն է։

« Երկրորդ օրինակին մէջ ընդհանուր բոլոր մարդիկ կամ մարդ էակն է որ սահմանաւոր կարողութիւն մ' ունի։

402. « Մարդու ու տեղւոյ յատուկ անուններէն ետքը Յարաբերականով բերուած միջանկեալ նախադասութիւն մը միշտ մեկնողական է, անոր համար Ստորակետով բաժնուելու է. զորօրինակ.

Կիննա, որ մինչեւ այն ատեն Հռոմի մէջ արհամարհուած էր, ահագին եղաւ։
Կարմիր ծովը, որ Արաբիոյ վերին Եթովպիոյ և Եգիպտոսի մէջ մտած կը գտնուի, երեք հարիւր յիսուն մղոն երկայնութիւն ու քառասուն մղոն լայնութիւն ունի*։

---

* « Մեզի կերեւի թէ մարդոյ և տեղւոյ յատուկ անուններէ ետքը Յարաբերականով բերուած միջանկեալ նախադասութիւններն ալ Աշխարհաբարի մէջ Ընդունելութեամբ բացատրելն աղէկ չէ. քանզի նոյնպէս իմաստը կայլայլէ։
Զորօրինակ՝ եթէ ըսելու ըլլանք. Հռովմի մէջ մինչեւ ան ատեն արհամարհուած Կիննան. կամ, Արաբիա վերին Եթովպիայէ և Եգիպտոսին մէկ մասէն բաժնող Կարմիր ծովը, կրնայ հասկըցուիլ թէ Հռովմի մէջ չարհամարհուած ուրիշ Կիննա մ' ալ, կամ ուրիշ Կարմիր ծով մ' ալ կայ։

«Եթէ յատուկ անունը ժողովրդի կամ ազգի մ՚ անուն է, Յարաբերականով միջանկեալ նախադասութիւնը կրնայ թէ՛ բացորոշական և թէ մեկնողական ըլլալ. և ըստ այնմ կէտադրութիւնք վերի կանոնին պէս ըլլալու է. այսինքն երբոր Յարաբերեալն անհատ կամ մասնաւոր իմաստ ունի, միջանկեալին ու գլխաւոր նախադասութեան մէջ Ստորակէտ չդրուիր. իսկ եթէ յարաբերեալն ընդհանուր իմաստով է, միջանկեալն Ստորակէտով կբաժնուի։

ՕՐԻՆԱԿ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԻՄԱՍՏՈՎ

Այս պարտութեան լուրն բոլոր Իտալիոյ մէջ իսկեւիսկ տարածուեցաւ։ Հռովմայեցիք որ Վէյէ ապաւինած էին, և բոլոր անոնք որ մօտակայ գիւղերն ցրուած էին, ժողվուեցան։
Արետացւոց մէջ որոնք անոր հետ էին, երկու ծերունի կար.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՄԱՍՏՈՎ

Հռովմայեցիք, որոնք յաղթող պատերազմէ մէջ ճակատ կոտրայէն, այն գնդերն վանեցին, ու մեծ բազմութիւն մը կորեաւ։
Կարքեդոնացիք, որոնք Ռեգուլոսին դէմ հանելու քաջական յաղթողական զօրավարներ չունէին, մինչեւ Լակեդեմոն մարդ ղրկելով՝ իրենց բանակին հրամանատարութիւնը Քսանթիպպոսին տուին, որ իր երկրին և բոլոր Յունաստանի մէջ անուանի զօրապետ էր։

Գ. «Բացադարձութեամբ եղած խօսք մը, կամ

Կոչական մը, խօսքին յաջորդ մասէն Ստորակէտով կբաժնուի. իսկ եթէ խօսքին մէջտեղն է, երկու Ստորակէտի մէջ կառնուի։

Ո՛վ Թագաւոր, ահա քու թշնամիներուդ դէմ
քու վրէժխնդիրներդ։
Արժան է, ո՛վ որդեակ, որ քեզի յայտնեմ։

Դ. «Այնպէս երկու Ստորակէտի մէջ կառնուին սա խօսքերն. կըսեմ, ըսաւ, պատասխանեց, կրկնեց, եւ այլն։

Իմ դժբախտութիւններուս պատմութիւնն, ըսաւ,
խիստ երկայն է.
Այս Տրովացիք, կըսէր, բոլոր Յունաց դէմ
զայրացած են։
Բարեկամներս, շարունակեց, ինծի այնչափ սիրելի եղող այս զաւակը ձեզի կթողում. անոր
մանկութեանը խնամ տարէք։

Ե. «Միջարկութիւններն ալ խօսքին մնացած մասէն Ստորակէտով կբաժնուին։

403. «Մինչեւ հիմա խօսածնիս՝ նախադասութեան մ՚ այլեւայլ մասերուն կետադրութեանը վրայ էր. հիմա այլեւայլ նախադասութիւններու կետադրութեան կանոններուն վրայ պիտի խօսինք։ Քանզի խօսքի մը մէջ շնչի հանգիստ տալու և իմաստի շփոթութիւն չպատճառելու համար՝ ոչ միայն միեւնոյն նախադասութեան մասերն իրարմէ բաժնել հարկ է, այլեւս առաւել բաժնել հարկ է խօսքին մէջ գտնուած այլեւայլ նախադասութիւններն, որոնք իմաստին ամբողջ խօսք մը կազմելու կցուրդընկթանան։

404. «Խօսքի մը կամ պարբերութեան մը մասերն եղող նախադասութիւններուն կետադրութեան կանոններն դիւրաւ և աղէկ միտք առնելու համար՝ հետեւեալ ծանօթութիւններն գիտնալ հարկաւոր է։

Ա. «Նախադասութիւն մը պարզ կկոչուի, երբոր Տէր բային կամ Ստորոգելին մէկ բառ է. զորօրինակ.

Արեւը լուսաւոր մի է. լուսինը լուսաւոր մի է.
Պետրոս կգըրէ. Պետրոս կխօսի։

Բ. «Նախադասութիւն մը բաղադրեալ կկոչուի, երբոր երկու Տէր բայի, կամ երկու Ստորոգելի ունի։ Ս՝երի պարզ նախադասութիւններն կրնանք բաղադրեալ նախադասութեան դարձընել, այսպէս.

Արեւն ու լուսինը լուսաւորներ են։
Պետրոս կգըրէ ու կխօսի։

«Երկու պարզ նախադասութիւն բաղադրեալ նախադասութեան մը դարձնելու համար, ինչպէս օրինակներէն կտեսնուի, պէտք է որ երկուքն ալ միեւնոյն Տէր բային և կամ միեւնոյն Ստորոգելին ունենան։

Գ. «Թէ պարզ և թէ բաղադրեալ նախադասութիւն մը բազմամասն կկոչուի, երբոր Տէր բային կամ Ստորոգելին այլեւայլ յարակից մասեր ունին, զորօրինակ, Ածական՝ Յատկացուցիչ՝ Խնդիր, և այլն։ Հետեւեալ նախադասութիւնը պարզ ու բազմամասն է.

Պետրոս՝ կորսուած դատի մը վրայով հիմա ստիպով իր հօրեղբօրն երկայն նամակ մը կգըրէ։

Դ. «Խօսք մը որ կբաղկանայ տարբեր Տէր բայի և տարբեր Ստորոգելի ունեցող երկու կամ շատ

նախադասութիւններէ, որոնք, թէպէտ առանձին առանձին ամբողջ իմաստ կարտայայտեն, բայց միեւնոյն խօսքը բացատրող անդամներ են, Բաղադրեալ Խօսք* կըկոչուի. ուստի հետեւեալ խօսքերն բաղադրեալ են։

Մարդս կառաջադրէ, և Աստուած կըտրամադրէ։
Չքաւորութիւնը շատ բաներու կկարօտի, բայց
ագահութիւնն ամէն բանի կկարօտի։

Ե. «Բաղադրեալ խօսք մը պարբերութիւն է
«Նախ՝ երբոր խօսքին երկու անդամներն իրարմէ կախում ունին, և այս կախումը Շաղկապով մը կըբացատրուի. այնպէս որ եթէ այն շաղկապը վերցունես, խօսքին մասերուն իրարմէ կախումը կամ իրարու հետ կապակցութիւնը չհասկըցուիր**։ Այսպէս են հետեւեալ խօսքերն։

ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ

Մինչ Մենդոր ու Հազայէլ կխօսէին, ոսկեփայլ ու կապուտագոյն թեփերով ծածկուած դլփիններ նշմարեցինք։
Եթէ սոխակն անտառներուն երգի՛չն է, դեղձանիկը խցերուն երաժիշտն է։
Եթէ մեղի մեր տկարութեանը վրայ գաղափար տուող բան մը կայ, մեր ծնընդենէն անմիջապէս ետքը մեր գտնուած վիճակն է։

---

* «Որեւ իցէ նախադասութիւն, թէ պարզ և թէ բաղադրեալ, պարզ խօսք մըն է։

** «Պարբերութիւն չեղող խօսքի մ' անդամներն կապող Շաղկապը վերցունելու ըլլանք. խօսքին կապակցութեանը վընաս չըլլար։

Երբոր մեր բարեկամներուն մեր վրայ ունեցած սէրն չափազանց կգովենք, ոչ այնչափ մեր շնորհակալութիւնն որչափ մեր արգիւնքն հըռչակել կուզենք։

Թէպէտ այս խօսքին խորին իմաստութիւնը տակաւին չէի հասկընար, բայց և այնպէս անոր մէջ մաքրութիւն ու վեհութիւն մը կզգայի։

Որչափ աւելի պարտաւորութիւն մը մեծ ու տաժանելի է, նոյնչափ անոր հիմն զգալի և զօրաւոր ըլլալու է։

Որովհետեւ յոյս չունինք որ մեր վրայ թագաւորէք, գէթ մեր օրէնքներն հաստատուն պահել տալու կարող թագաւոր մը գտնելու մեզի օգնեցէք։

Անձնասիրութեան աշխարհին մէջ որչափ նոր տեղեր որ գտնենք, տակաւին շատ անծանօթ երկիրներ կմընան։

«Երկրորդ՝ երբոր անիկա բաղադրող նախադասութիւններն իրարու հակադրեալ իմաստ կպարունակեն. զորօրինակ.

Երջանկութեան հասնելու համար բոլոր մարդիկ հարստութիւն կփընտռեն. բայց և այնպէս երջանիկ հարուստներ շատ քիչ կգըտնուին։

«Այս խօսքը պարբերութիւն մըն է։

«Երրորդ՝ բաղադրեալ խօսք մը պարբերութիւն է, երբոր անիկա բաղադրող նախադասութիւններուն մէկը մէկալին պատճառն է. զորօրինակ.

Աստուած անսահման կատարեալ, և անսահման

բարի է. Հետեւաբար ոչ կրնայ խաբուիլ ; ոչ ալ մեզ կխաբէ։

«Այս օրինակներէն և բացատրութեննէն կտեսնուի որ պարբերութիւն մ' երկու մաս ունի. ուստի

Զ. «Պարբերութեան մը մասերն պարբերութեան երկու անդամներն են. որոշելու համար՝ պարբերութեան առաջի անդամը նախընթաց, իսկ երկրորդն հետեւորդ անդամ կկոչուի։

Է. «Երբոր պարբերութեան մը թէ՛ նախընթաց և թէ հետեւորդ անդամը մէյմէկ նախադասութենէ կբաղկանան, պարբերութիւնը պարզ կկոչուի. ինչպէս են վերն բերուած երկու պարբերութիւններն։ Բայց երբոր պարբերութեան մ' երկու անդամներէն մէկն երկու կամ աւելի նախադասութենէ կբաղկանայ, պարբերութիւնը բաղադրեալ կկոչուի. զորօրինակ.

Մարդ իրեն հետ համամիտ և համակարծիք եղողներուն հետ երկայն ատեն գժտեալ չկրնար մնալ. վերջապէս կհաշտուի։ Բայց իր զգացմանն ու կարծեացն հակառակ եղողներուն հետ սէր և միաբանութիւն ունենալու վայրապար կաշխատի. անանկներն կանուխ կամ անագան իրարմէ կբաժնուին։

«Այս պարբերութիւնը բաղադրեալ է*։

405. «Այս ծանօթութիւնը տալէն ետքը՝ հիմա խօսք մը կամ պարբերութիւն մը կազմող այլեւայլ նախադասութեանց կետադրութեանը գանք։

* «Պարզ և բաղադրեալ նախադասութիւն, պարզ և բաղադրեալ խօսք, պարզ և բաղադրեալ պարբերութիւն իրարմէ տարբեր բաներ են։ Այս տարբերութիւնն աղէկ միտք առնելու է։

406. «Միեւնոյն նախադասութեան վերաբերեալ մասերն, այսինքն բաղադրեալ և բազմանդամ նախադասութեան մը մասերն բաժնելու վրայ խօսեցանք երես (176)։ Այս երեսներուն մէջ (174, 175) խօսած ենք թէ միեւնոյն գոյականի վերաբերեալ Ածականներ կամ Ստորոգելիներ, միեւնոյն Բայի վերաբերեալ Տէրբայիներ կամ Խնդիրներ, միեւնոյն Տէրբայի վերաբերեալ Բայեր, և վերջապէս բուն նախադասութենէ կախում ունեցող և կամ միջանկեալ խօսքեր՝ ե՛րբ Բթով ու ե՛րբ Ստորակէտով բաժնուելու են. նոյնպէս բացադարձութեամբ կեցած խօսքեր կամ Կոչական հոլովներ ու Բացայայտիչ խօսքեր ինչ կետանշանով բաժնել պէտք է։

ԽՕՍՔԻ ԿԱՄ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՄԱՍԵՐՈՒՆ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐՆ

407. Ա. «Երբոր սոսկ խօսքի մը մէջ երկու կամ աւելի նախադասութիւններ կան, որոնք, թէպէտ առանց իրարմէ կախում ունենալու կամ իրարու հետ Շաղկապով մը կապուած ըլլալու՝ ինքնին ամբողջ իմաստ կը յայտնեն, բայց ամէնը մէկէն բոլոր խօսքը բացատրելու կամ անոր այլեւայլ կերպարանքներն ու տեսութեան կէտերն երեւան հանելու կծառայեն, այն նախադասութիւններն իրարմէ Ստորակէտով բաժնելու է. օրինակ.

Տեսանք որ առողջութիւնը լոկ անուն մի է, կեանքը սոսկ երազ է, փառքը միայն երեւոյթ մըն է, զուարճութիւններն ու հեշտութիւններն ուրիշ բան չեն եթէ ոչ վտանգաւոր զբօսանքներ։

Ապառնալիքներ կըլլան, մարդիկ կվազեն, օդը կհեծէ, սուրը կշողայ։

Բ. «Երբոր տանկ բազմաթիւ նախադասութիւններ նախընթաց խօսքի մը բացատրութիւն կամ իբր թուումն մասանց են, այն նախընթաց խօսքն ասոնցմէ Միջակետով մը կբաժնուի. զորօրինակ.

Ամէն բան Պաղեսյ դէմ է. տարրներն գըրգռուած են, դաշնակիցք տատանակեալ են, բարեկամք վհատեալ են, յաղթութիւններն քաջալերութիւն գտած են, նախանձողներուն զէնք տրուած է։

Պատերազմին յաջողանքներն միշտ աղետալի ու տեղի են։ Հոս ամենայն ինչ երկնաւոր իմաստութեան մը գործ է. ամէն բան զգօնութեամբ է, ամէն բան արդութեամբ է, ամէն բան սիրոյ արժանի է, ամէն բան կցուցնէ անանկ հեղինակութիւն մ՚որ մարդու հեղինակութենէն վեր է։

Երբոր Թագաւորաց սիրտը մարդոց ձեռքին մէջն է, բա՛րէ, կարծես թէ ամենայն ինչ զանոնք թիւրելու կմիաբանի. շողոքորթութիւնք զանոնք կապականէ, քաղաքականութիւնք զանոնք կխաբէ, չար խրատտուներն զանոնք կըգրաւեն, գէշ օրինակներն զանոնք կքարշեն, գործերուն զանազանութիւնն անոնց միտքը կցըրուէ։

Գ. «Երբոր սոսկ խօսքի մը, այսինքն պարբերութիւն չեղող խօսքի մը անդամներն Ն՝ ու՝ կամ՝ եւ՝ և ասոնց նման քանի մը Շաղկապներով կապուած

են, իրարմէ կբաժնուին Ստորակէտով. մանաւանդ երբոր երկնկեկ են. զորօրինակ.

Կրսեմ, բայց չեմ հաւատար.
Տուր, ու առիր.
Մարդս կառաջարկէ, ու Աստուած կտրամադրէ։
Ընիկա ինծի հնազանդելու յորդորէ, կամ գէթ ինծի դէմ անհնազանդ ըլլալու մի դրդեր։

Դ. "Երբոր խօսք մը պարզ պարբերութիւն է և ոչ բաղադրեալ՝ ու անդամներուն մէկը մէկալէն կախում ունի, երկուքին մէջտեղն Ստորակէտ կդրուի. զորօրինակ.

Թէպէտ և դեռ պատանի եմ, բայց իմ գաղտնիքս չըսելու ունակութեան մէջ ծերացած եմ։
Ինչ նիւթի վրայ որ ճառեն, իբր բոլոր պարագաներուն եղածին պէս կբացատրեն։
Թէպէտ նկարչութիւնը շատ կողմանէ իրականին զօրութիւնը չունի, այսու ամենայնիւ ճըշմարիտ է թէ անոր նկարներն մեզ հանդիսատես ընող տեսարաններ են։
Եթէ բարոյականն հազիւ ոլորցէն ելած կթուի, պատճառն այն է որ մարդիկ դիտողութեամբ անոր ճշմարիտ սկզբունքներուն հասու չեղած՝ բարոյականի դրութիւն մը շինելու պարտաւորուեցան։

408. "Պէտք է գիտնալ որ ասանկ պարբերութիւն մը որուն նախընթաց և հետեւորդ անդամներն իրարմէ կախում ունին, միշտ այն երկու անդամներուն մէջտեղն Ստորակէտ կուզէ՝ և ոչ Միջակէտ։

Բայց երբոր Նախընթաց և Հետևուրդ անդամք և կամ երկուքն ալ՝ իրենց մէջ ուրիշ բաժանումներ ունին, անոնք Բթով կբաժնուին իրարմէ · Ստորակէտը միայն Նախընթաց ու Հետևուրդ անդամին մէջ կդըրուի ։ Եւ այս անոր համար է, որ պարբերութեան գլխաւոր անդամներն ու երկրորդական անդամներն անխտիր Ստորակետով բաժնելով՝ իմաստին շփոթութիւն չտըրուի ։ Ուստի վերի օրինակներն հոս երկրորդական բաժանումներով գտնենք , ու ըստ այնմ կետադրենք ։

Ինչ նիւթի վրայ որ ճառեն՝ ինչ խորհուրդ որ իրենց մտացը մէջ ծնանի՝ ինչ զգացումներ որ իրենց հոգին գրաւեն, այս ամէնը բոլոր պարագաներովը եղածին պէս՝ և ամէն մէկուն հետ անբաժին եղող պատկերներով կբացատրեն ։

Թէպէտ նկարչութիւնը շատ կողմանէ իրականին զօրութիւնը չունի, այսու ամենայնիւ ճշմարիտ է թէ անոր նկարներն մեզ հանդիսատես ընող , տեսարաններ՝ անոր պատկերներն մեր աչուըներուն առջին եղող օրինակներ են ։

Եթէ բանաստեղծութիւնն՝ երկրաչափութիւնն՝ աստեղագիտութիւնն ու առհասարակ բոլոր գիտութիւնք աւելի կամ նուազ տարբերութեամբ իրենց կատարելութեանը կդիմեն՝ մինչդեռ բարոյականն հազիւ օրոցէն ելած կըթուի, պատճառն այն է որ մարդիկ ընկերութիւն ձևանալով իրենք իրենց օրէնք և բարոյական տալու ստիպուած ըլլալնուն համար՝ դիտողութեամբ բարոյականին սկզբունք-

ներսուն հասու չեղած՝ բարոյականի գրութիւն մը շինելու պարտաւորութեան ։

ՄԻՋԱԿԷՏ

409. Ա. "Միջակէտ կդրուի խօսքի մը անդամին ետքը, երբոր հետեւեալ նախադասութիւններն անոր այլեւայլ պարագաներն կնկարագրեն, կամ անոր իբր թուումն մասանց են. Տես երես 180։

Բ. "Միջակէտով կբաժնուին պարզ պարբերութեան մը նախընթաց և հետեւորդ անդամներն, երբոր հետեւորդ անդամը նախընթացին հակադրեալ իմաստ ունի, և կամ երբոր նախընթացն հետեւորդին պատճառն է. զորօրինակ.

Բոլոր մարդիկ երջանկութեան հասնիլ կուզեն.
 բայց և այնպէս երջանիկ հարուստներ շատ
 քիչ կգտնուին ։
Բան մը չգիտնալն ամօթ չէ. բայց սորվիլ չու-
 զելն ամօթ է ։
Ըստուած անսահման կատարեալ և անսահման
 բարի է. հետեւապէս ոչ կրնայ խաբուիլ, ոչ
 ալ մեզ կխաբէ ։
Մեր թագաւորն բարեսիրտ և մարդասէր է.
 ապա անոր գթութեանը կրնանք պաղատիլ ։

Գ. "Եթէ պարբերութիւն մը բաղադրեալ է, այսինքն նախընթաց կամ հետեւորդ անդամն և կամ երկուքն ալ երկրորդական անդամներ ունին ու երկրորդական անդամներն Ստորակէտով բաժնուած են, նախընթաց ու հետեւորդ անդամներն Միջակէտով կրնան բաժնուիլ. բայց երբոր երկրորդական ան-

դամներն Միջակէտով բաժնուած են, պարբերութեան գլխաւոր անդամներն՝ որ են նախընթացն ու հետեւորդը՝ Վերջակէտով կբաժնուին։ Օրօրինակ՝ հետեւեալ օրինակն երկու կերպով ալ կրնանք կետադրել։

Մարդ իրեն հետ համամիտ և համակարծիք եղողներուն հետ երկայն ատեն գժտեալ չըկրնար մնալ, վերջապէս կհաշտուի. բայց իր զգացմանցն ու կարծեացն հակառակ զգացում և կարծիք ունեցողներուն հետ սիրով ու միաբանութեամբ ըլլալու փայրապար կաշխատի, ասանկներն կանուխ կամ անագան իրարմէ կբաժնուին։

Մարդ իրեն հետ համամիտ և համակարծիք եղողներուն հետ երկայն ատեն գժտեալ չկրնար մնալ. վերջապէս կհաշտուի։ Բայց իր զգացմանցն ու կարծեացն հակառակ զգացում և կարծիք ունեցողներուն հետ սիրով ու միաբանութեամբ ըլլալու փայրապար կաշխատի. ասանկներն կանուխ կամ անագան իրարմէ կբաժնուին։

«Այս խօսքն երկրորդ կերպով բաժնելն աղէկ է, քանզի ճշդիւ խօսելով՝ խօսքին մէջ երկու պարբերութիւն կայ. առջի մասը պարբերութիւն մըն է, քանզի երկու իրարու հակադրեալ իմաստ ունեցող նախադասութիւններէ կբաղկանայ։ Նոյնպէս է երկրորդ մասը։*

---

* Միջակէտը կգործածուի հիմա նաեւ կրճատեալ բառերուն առջեւ, որուն տեղն առաջ երկուորեակ շեշտ (") կգործածուէր այսպէս, Մեկն"։ Հիմակուան սովորութիւնն է Մեկն. Մատթ. գլ. Ե։ Ոսկ. Քար. յաղ. Զըղջ. որ է, Մեկնութիւն Մատթէոսի գլուխ Ե. Ոսկեբերանի Քարոզք յաղագս Զղջման։

ՎԵՐՋԱԿԷՏ

410. «Վերջակէտը կարդալու ատեն շնչին բոլորովին կատարեալ հանգիստ մը տալու նշան է։ Բայց այս կատարեալ ու վերջին հանգիստը խօսքին մէջ ուր ըլլալը ճանչնալու համար՝ հետեւեալ կանոնը միտք առնելու է։

411. «Խօսք մ՚ որ Վերջակէտով կլըանայ կամ կգոցուի, լըացեալ կամ ամբողջական խօսք կկոչուի։ Եւ գրութեան մը շարունակութեանը մէջ այն մասերն որոնք նոր տողով կսկըսին, տողագիր կկոչուին։

412. «Տողագիր մը կրնայ մէկ կամ աւելի լըացեալ խօսք պարունակել. ուստի և տողագրի մը մէջ որչափ Վերջակէտով լմնցած խօսք կայ, այնչափ լըացեալ խօսք կայ։

413. «Լըացեալ խօսք մը կրնայ մէկ կամ աւելի, զորօրինակ՝ երկու կամ երեք պարբերութենէ բաղկացած ըլլալ։ Պարբերութիւն ինչ ըլլալն արդէն բացատրեցինք, տես երես 177. Ն։ Աւստի

414. Կանոն. «Երբոր պարբերութեան մը նախընթաց ու հետեւորդ անդամներն իրարմէ Միջակէտով բաժնուած են, նոր պարբերութիւնը Վերջակէտէն ետքը սկսելու է։ Բայց թէ որ պարբերութեան նախընթաց ու հետեւորդ անդամներն Ստորակէտով բաժնուած են, նոր պարբերութիւնը Միջակէտ դնելով կրնայ սկսուիլ։ Հետեւեալ օրինակներուն մէջ ասիկա բացայայտ կտեսնուի։

ՕՐԻՆԱԿ Ա

Մարդիկ կուզեն որ արդարութիւնն իրենց ըլլայ և ոչ ուրիշին. անոր համար է որ բնաւ

արդարութիւն չըլլար ։ Քանզի քանի որ արդարութիւն ընող արդարութիւն պահանջողէն տարբեր է՝ բատորուժ ոչ որ իր դատին դատաւորն է, յայտնի է թէ ինչու համար աշխարհիս վրայ արդարութիւն չկրնար ըլլալ։

ՕՐԻՆԱԿ Բ

Եթէ մեր նպատակներն կամ դիտաւորութիւններն ուղիղ և մաքուր ըլլան, յաջողելու մեծ յոյս կրնանք ունենալ. և եթէ չյաջողինք, անյաջողութեամբ ոչ թէ պատժուած՝ այլ զրկուած կըլլանք. բայց երբոր մեր նպատակներն թիւր և չար են՝ ու մեր յուսացած յաջողութիւնը մենէ կփախչի, միանգամայն թէ՝ զրկող և թէ պատժուած ենք. զրկող ենք, քանզի նպատակնիս անիրաւ էր. պատժուած ենք, քանզի անյաջողութիւնն որ մաքուր և ուղիղ դիտաւորութիւն ունեցողին առ առաւելն տրտմութիւն մը կբերէ՝ չարին ու անիրաւին նաև յուսահատութիւն է։

"Ա Օրինակին մէջ առջի պարբերութենէն ետքը Միջակէտ դրուած է, քանզի պարբերութեան նախընթաց և հետեւորդ անդամը Միջակետով բաժնուած է։

"Իսկ Բ Օրինակին մէջ չորս պարբերութիւն կայ, քանզի ամէն մէկ պարբերութեան նախընթաց և հետեւորդ անդամներն Ստորակետով բաժնուած ըլլալուն համար՝ պարբերութիւններն իրարմէ Միջակետով բաժնուած են.

415. Ողջանշենութիւն. Ամենեւին կետանշան չըգործածուիր.

Ա. «Երբոր երկու նոյնատեսակ բառ, զորօրինակ՝ միեւնոյն Գոյականի վերաբերեալ երկու Ածական, միեւնոյն Բայի վերաբերեալ երկու Տէր բայի, միեւնոյն Տէր բայի վերաբերեալ երկու Բայ, և, ու, կամ բայց, և ուրիշ ասոնց նման Շաղկապներով կապուած են, և ուրիշ յարակից մասեր չունին. զորօրինակ.

Պատիժն ու մոլութիւնն անբաժանելի են։

Քու բոլորտիքդ եղողներուն կորուստը կամ փրկութիւնը քու կորըստէդ կամ փրկութենէդ կախում ունի։

Մարդուս կիրքերն անոր վնասակար բայց սիրած թշնամիներն են։

Մարդոց տկարութիւնն ամենէն յայտնի հոն կտեսնուի, ուր իրեն վնասակար մէկ ունակութիւնը կատէ, ու չկրնար թողուլ. առաքինութիւն մը կսիրէ, բայց չկրնար ստանալ։

Բ. «Կրկնուած Շաղկապներով կամ Մակբայներով կապուած խօսքերն կէտանշանով չեն բաժնուիր.

Ամեն տեղ հասած, ամեն տեղ ծաղկած կտեսնենք թէ՛ Բոմոնային պտուղներն թէ Ֆլորային ընծաներն։

Մի՛ թողուր ո՛չ ագահութեան ոչ հպարտութեան որ քեզ քարշ ածեն։

Կա՛մ քաջ եղիր կամ քաջերուն հնազանդ։

Գ. «Որ, Թէ, Շաղկապներով կապուած խօսքեր նախընթաց խօսքէն չեն բաժնուիր կէտանշանով, երբոր նախընթաց Բային խնդիր են. զորօրինակ.

Չենք ուզեր որ մէկը մեզ յանդիմանէ, քանզի ուղղուիլ չենք ուզեր։
Շողոքորթութենէ կխաբուինք, քանզի կկարծենք թէ ուրիշներն այնչափ կոյր են, որ մեր մոլութիւններն չեն տեսներ. կամ այնչափ տգէտ են, որ մեր մոլութիւններն առաքինութիւն կկարծեն։

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ՈՒ ԶԱՐՄԱՑԱԿԱՆ ԿԷՏԵՐ

416. «Հարցական կէտն Հայերէն (՞) Պարոյկ կոչուած նշանն է, որն որ հարցում եղած բառին վրայ կդրուի։

Ո՞վ ես թէ ուրիշի մը սպասենք։
Մարդուս միտքը ո՞վ կրնայ գիտնալ։
Ձեզ ձեր Հայրենիքը բերելու համար Աստուծոյ ըրածներն մոռցա՞ք։ Եգիպտոսէն ի՞նչպէս ելաք։

417. «Հարցում մ՚ուղղակի և անուղղակի կրնայ ըլլալ։ Ուղղակի է հարցումն երբոր հարցումն ընողին խօսքն անմիջապէս յառաջ կբերենք. իսկ անուղղակի՝ երբոր հարցում ընողին բուն խօսքն առանց յառաջ բերելու, միայն կյիշենք թէ այս ինչ հարցումն ըրաւ։ Առջի դիպուածին մէջ Պարոյկ կդրուի, երկրորդ դիպուածին՝ չդրուիր. զորօրինակ.

Հեկեսիպպոս հարցուց. Փիլոկղէս՝ կղզւոյն ո՞ր կողմը կբնակի։
Հեկեսիպպոս հարցուց թէ արդեօք Փիլոկղէս՝ կղզւոյն ո՛ր կողմը կբնակէր։ *

* Դիտելու է որ թէպէտ պարոյկ չդրուիր, բայց շեշտ դնելու է։

« Առջինն ուղղակի հարցում է, և նախընթաց խօս-
քէն Միջակետով կբաժնուի։

« Երկրորդն՝ անուղղակի հարցում է, և Ու շաղ-
կապով նախընթաց խօսքին հետ կկապուի։

418. « Զարմացական կէտը հայերէն (՜) երկար
բռուած նշանն է, և հոգւոյն մէկ կիրքը նշանակելու
համար կգործածուի. զորօրինակ.

Ո՜վ երջանիկ օրեր. այնչա՜փ երջանիկ օրեր.
օրե՜ր որոց ես յարգը չճանչցայ, օրե՜ր որ
կարի արագ անցան. դուք՝ ա՜լ երբե՜ք պիտի
չդառնաք. իմ աչուըներս ատոնք ա՜լ բնա՜ւ
պիտի չտեսնեն։

ԿԱԽՄԱՆ ԿԷՏ

419. « Կախման կէտը սա նշաններով (. . .) կը
նշանակուի, ու կգործածուի կա՛մ քիչ մ՝ երկայն
հանգիստ և կանգ առնելու համար, և կամ խօսքը
պակաս և կիսկատար մնացած ըլլալն ցուցնելու համար։

Մեզ այնպէս յագնած ու անօթի տեսնելով՝ ը-
սաւ. Եթէ բլրոյն անդին գացած ըլ-
լայիք, աւելի աղէկ ընդունելութիւն կգըտ-
նէիք . . . կգըտնէիք խաղաղ բնակութիւն
մը . . . մարդասէր մարդիկ . . . բարի մար-
դիկ . . . ։

Ո՜վ Դելեմաք, քու երկունքդ հօրդ երկուն-
քէն աւելի են. գոռող Թշնամին փոշւով
վարակեալ քու սրոյդ տակ կհեծէ. պղնձի
դռներն, անմաշելի մարտկոցներ քու ոտի-
ցդ առջեւը կիյնան։ Ո՜վ դիւցուհիդ մեծ,

զօր հայրը . . . : Պատանի դու, դու պիտի տեսնես վերջապէս . . . : Այս բառերուն գալով՝ խօսքը բերնին մէջ կմեռնի, և ինք լի հիացմամբ ակամայ լռութեան մէջ կմընայ :

«Այս օրինակներէն առջինին մէջ կախման կէտերն մինակ երկնկեկ հանգիստ ցուցնելու համար են. իսկ երկրորդին մէջ խօսքին շարունակութեանն ընդհատած ըլլալուն համար է :

ՏԱՇ

420. «Տաշն կարճ և ուղիղ գիծ մի է այսպէս (—), որ երկու դէպքի մէջ կգործածուի. մի՝ և գլխաւորապէս տրամախօսութեան մէջ հարցման ու պատասխանւոյն մէջտեղը, առանց կէտ, բութ, [illegible] [illegible], չէչնեց, եայլն, խօսքերն գործածելու :

Պատանի դու, ըստ Գոմիք անիկա տեսնելով, ո՞չ ապաքէն դու Լաս Գուզմանին պաշտած Աստուածը կպաշտես : Այո, պատասխանեց Տավիլա : Չե՞ս հաւատար որ մենք ալ քեզի պէս այն Աստուծոյն զաւկներն ենք : — Կհաւատամ : — Ապա եղբարք ենք. ընդէ՞ր ուրեմն ձեռուըներդ մեր արեամբը թաթաւելու կուգաս : — Ես կհնազանդիմ : — Որո՞ւն : — Արդէն գիտէք : — Այո, գիտեմ որ դուն ամենէն չար, և քինձի գէմ ամենէն անագորոյն մարդը ծնած ես :

421. «Երկրորդ՝ փակագծի տեղ կգործածուի, այսինքն խօսքին ընթացքին մէջ երկու կողմէն զատելու համար անանկ խօսք մ՝ որ միջանկեալ ու եր-

են, իրարմէ կբաժնուին Ստորակէտով. մանաւանդ երբոր երկնկեկ են. զորօրինակ.

Կըսեմ, բայց չես հաւատար.
Տուր, ու առիր.
Մարդս կառաջադրէ, ու Աստուած կտրամա-
դրէ:
Ընկեր ինձի՛ հնազանդելու յորդորէ, կամ գէթ
ինձի դէմ անհնազանդ ըլլալու մի դրդեր:

Դ. "Երբոր խօսք մը պարզ պարբերութիւն է և ոչ բաղադրեալ՝ ու անդամներուն մէկը մէկալէն կախում ունի, երկուքին մէջտեղն Ստորակէտ կդրուի. զորօրինակ.

Թէպէտ և դեռ պատանի եմ, բայց իմ գաղտ-
նիքս չըսելու ունակութեան մէջ ծերացած եմ:
Ինչ նիւթի վրայ որ ճառեն, իրը բոլոր պա-
րագաներուն եղածին պէս կբացատրեն:
Թէպէտ նկարչութիւնը շատ կողմանէ իրակա-
նին զօրութիւնը չունի, այսու ամենայնիւ ճըշ-
մարիտ է թէ անոր նկարներն մեզ հանդի-
սատես ընող տեսարաններ են:
Եթէ բարոյականն հաղիւ որոցէն եղած կթուի,
պատճառն այն է որ մարդիկ դիտողութեամբ
անոր ճշմարիտ սկզբունքներուն հասու չեղած՝
բարոյականի դրութիւն մը շինելու պարտա-
ւորուեցան:

408. "Պէտք է գիտնալ որ այսանկ պարբերութիւն մը որուն նախընթաց և հետևորդ անդամներն իրարմէ կախում ունին, միշտ այն երկու անդամներուն մէջտեղն Ստորակէտ կուզէ՝ և ոչ Միջակէտ:

Բայց երբոր Նախընթաց և Հետեւորդ անդամն և կամ երկուքն ալ՝ իրենց մէջ ուրիշ բաժանումներ ունին, անոնք Բութով կբաժնուին իրարմէ. Ստորակէտը մինակ Նախընթաց ու Հետեւորդ անդամին մէջ կդրուի։ Ու այս անոր համար է, որ պարբերութեան գլխաւոր անդամներն ու երկրորդական անդամներն անխտիր Ստորակէտով բաժնուելով՝ իմաստին շփոթութիւն չտրուի։ Ուստի վերի օրինակներն հոս երկրորդական բաժանումներով գնենք, ու ըստ այնմ կետադրենք։

Ինչ նիւթի վրայ որ ճառեն՝ ինչ խորհուրդ որ իրենց մտացը մէջ ծնանի՝ ինչ զգացումներ որ իրենց հոգին գրաւեն, այս ամէնը բոլոր պարագաներովը եղածին պէս՝ և ամէն մէկուն հետ անբաժին եղող պատկերներով կբացատրեն։

Թէպէտ նկարչութիւնը շատ կողմանէ իրականին զօրութիւնը չունի, այսու ամենայնիւ ճշմարիտ է թէ անոր նկարներն մեզ հանդիսատես ընող, տեսարաններ՝ անոր պատկերներն մեր աչուըներուն առջին ելնող օրինակներ են։

Եթէ բանաստեղծութիւնն՝ երկրաչափութիւնն՝ աստեղագիտութիւնն ու առհասարակ բոլոր գիտութիւնք աւելի կամ նուազ տարբերութեամբ իրենց կատարելութեանը կդիմեն՝ մինչդեռ բարոյականն հազիւ օրօցէն ելած կըթուի, պատճառն այն է որ մարդիկ ընկերութիւն ձեւանալով իրենք իրենց օրէնք և բարոյական տալու ստիպուած ըլլալնուն համար՝ գիտողութեամբ բարոյականին սկզբունք-

ներքուն հաստ չեղած՝ բարոյականի դրութիւն մը չինելու պարտաւորութեան։

ՄԻՋԱԿԷՏ

409. Ա. "Միջակէտ կդրուի խօսքի մը անդամին ետքը, երբոր հետեւեալ նախադասութիւններն անոր այլեւայլ պարագաներն կնըկարագրեն, կամ անոր իբր թուումն մասանց են։ Տես երես 180։

Բ. "Միջակէտով կբաժնուին պարզ պարբերութեան մը նախընթաց և հետեւորդ անդամներն, երբոր հետեւորդ անդամը նախընթացին հակադրեալ իմաստ ունի, և կամ երբոր նախընթացն հետեւորդին պատճառն է. զորօրինակ.

Բոլոր մարդիկ երջանկութեան հասնիլ կուզեն. բայց և այնպէս երջանիկ հարուստներ շատ քիչ կգտնուին։
Բան մը չգիտնալն ամօթ չէ. բայց սորվիլ չուզելն ամօթ է։
Ստուած անսահման կատարեալ և անսահման բարի է. հետեւապէս ոչ կրնայ խաբուիլ, ոչ ալ մեզ կխաբէ։
Մեր թագաւորն բարեսիրտ և մարդասէր է. ապա անոր գթութեանը կրնանք պաղատիլ։

Գ. "Եթէ պարբերութիւն մը բաղադրեալ է, այսինքն նախընթաց կամ հետեւորդ անդամն և կամ երկուքն ալ երկրորդական անդամներ ունին ու երկրորդական անդամներն Ստորակէտով բաժնուած են, նախընթաց ու հետեւորդ անդամներն Միջակէտով կրնան բաժնուիլ. բայց երբոր երկրորդական ան-

գամներն Միջակետով բաժնուած են, պարբերութեան գլխաւոր անդամներն՝ որ են նախընթացն ու հետեւորդը՝ Վերջակետով կբաժնուին։ Օրօրինակ՝ հետեւեալ օրինակն երկու կերպով ալ կրնանք կետադրել։

> Մարդ իրեն հետ համամիտ և համակարծիք եղողներուն հետ երկայն ատեն գժտեալ չըկրնար մնալ, վերջապէս կհաշտուի. բայց իր զգացմանցն ու կարծեացն հակառակ զգացում և կարծիք ունեցողներուն հետ սիրով ու միաբանութեամբ ըլլալու վայրապար կաշխատի, ասանկներն կանուխ կամ անագան իրարմէ կբաժնուին։
>
> Մարդ իրեն հետ համամիտ և համակարծիք եղողներուն հետ երկայն ատեն գժտեալ չկրնար մնալ. վերջապէս կհաշտուի։ Բայց իր զգացմանցն ու կարծեացն հակառակ զգացում և կարծիք ունեցողներուն հետ սիրով ու միաբանութեամբ ըլլալու վայրապար կաշխատի. ասանկներն կանուխ կամ անագան իրարմէ կբաժնուին։

“Այս խօսքն երկրորդ կերպով բաժնելն աղէկ է, քանզի ճշդիւ խօսելով՝ խօսքին մէջ երկու պարբերութիւն կայ. առջի մասը պարբերութիւն մըն է, քանզի երկու իրարու հակադրեալ իմաստ ունեցող նախադասութիւններէ կբաղկանայ։ Այնպէս է երկրորդ մասը։*

---

*Միջակէտը կգործածուի հիմա նաեւ կրճատեալ բառերուն առջեւ, որուն տեղն առաջ երկուորեակ չեշտ (") կգործածուէր այսպէս, Մեկն"։ Հիմակուան սովորութիւնն է Մեկն. Մատթ. գլ. Ե։ Ոսկ. Քար. յաղ. Զըղջ. որ է, Մեկնութիւն Մատթէոսի գլուխ Ե. Ոսկեբերանի Քարոզք յաղագս Զղջման։

ՎԵՐՋԱԿԷՏ

410. «Վերջակէտը կարդալու ատեն շնչին բոլորովին կատարեալ հանգիստ մը տալու նշան է։ Բայց այս կատարեալ ու վերջին հանգիստը խօսքին մէջ ուր ըլլալն ճանչնալու համար՝ հետեւեալ կանոնը միտք առնելու է։

411. «Խօսք մ՝ որ Վերջակէտով կլրանայ կամ կգոցուի, լրացեալ կամ ամբողջական խօսք կկոչուի։ Եւ գրութեան մը շարունակութեանը մէջ այն մասերն որոնք նոր տողով կսկըսին, տողագիր կկոչուին։

412. «Տողագիր մը կրնայ մէկ կամ աւելի լրացեալ խօսք պարունակել. ուստի և տողագրի մը մէջ որչափ Վերջակէտով լմնցած խօսք կայ, այնչափ լրացեալ խօսք կայ։

413. «Լրացեալ խօսք մը կրնայ մէկ կամ աւելի, զորօրինակ՝ երկու կամ երեք պարբերութենէ բաղկացած ըլլալ։ Պարբերութիւն ինչ ըլլալն արդէն բացատրեցինք, տես երես 177. Ե։ Ուստի

414. Կանոն. «Երբոր պարբերութեան մը նախընթաց ու հետեւորդ անդամներն իրարմէ Միջակէտով բաժնուած են, նոր պարբերութիւնը Վերջակէտէ ետքըն սկսելու է։ Բայց թէ որ պարբերութեան նախընթաց ու հետեւորդ անդամներն Ստորակէտով բաժնուած են, նոր պարբերութիւնը Միջակէտ դնելով կրնայ սկսուիլ։ Հետեւեալ օրինակներուն մէջ ասիկա բացայայտ կտեսնուի։

ՕՐԻՆԱԿ Ա

Մարդիկ կուզեն որ արդարութիւնն իրենց ըլլայ և ոչ ուրիշին. անոր համար է որ բնաւ

արդարութիւն չըլլար ։ Վասնզի քանի որ արդարութիւն ընողն արդարութիւն պահանջողէն տարբեր է՝ ըստորում ոչ ոք իր դատին դատաւորն է, յայտնի է թէ ինչու համար աշխարհիս վրայ արդարութիւն չկրրնար ըլլալ ։

ՕՐԻՆԱԿ Բ

Եթէ մեր նպատակներն կամ դիտաւորութիւններն ուղիղ և մաքուր ըլլան, յաջողելու մեծ յոյս կրնանք ունենալ. և եթէ չյաջողինք, անյաջողութեամբ ոչ թէ պատժուած՝ այլ զրկուած կըլլանք. բայց երբոր մեր նպատակներն թիւր և չար են՝ ու մեր յուսացած յաջողութիւնը մենէ կփախչի, միանգամայն թէ՛ զրկող և թէ պատժուած ենք. զրկող ենք, քանզի նպատակնիս անիրաւ էր. պատժուած ենք, քանզի անյաջողութիւնն որ մաքուր և ուղիղ դիտաւորութիւն ունեցողին առ առաւելն տրտմութիւն մը կբերէ՝ չարին ու անիրաւին նաեւ յուսահատութիւն է ։

“Ա Օրինակին մէջ առջի պարբերութենէն ետքը Մ երջակէտ դրուած է, քանզի պարբերութեան նախընթաց և հետեւորդ անդամը Միջակէտով բաժնուած է ։

“Իսկ Բ Օրինակին մէջ չորս պարբերութիւն կայ, քանզի ամէն մէկ պարբերութեան նախընթաց և հետեւորդ անդամներն Ստորակէտով բաժնուած ըլլալուն համար՝ պարբերութիւններն իրարմէ Միջակէտով բաժնուած են.

415. “Օրանցնութիւն. Ամենեւին կետանշան չըգործածուիր,

Ա․ "Երբոր երկու նոյնատեսակ բառ, զորօրինակ՝ միեւնոյն Գոյականի վերաբերեալ երկու Ածական, միեւնոյն Բայի վերաբերեալ երկու Տէր բայի, միեւնոյն Տէր բայիի վերաբերեալ երկու Բայ, և, ու, կամ բայց, և ուրիշ ասոնց նման Շաղկապներով կապուած են, և ուրիշ յարակից մասեր չունին․ զորօրինակ․

Պատիժն ու մոլութիւնն անբաժանելի են։
Քու բոլորտիքդ եղողներուն կորուստը կամ փրկութիւնը քու կորըստեդ կամ փրկութենէդ կախում ունի։
Մարդուս կիրքերն անոր վնասակար բայց սիրած թշնամիներն են։
Մարդոց տկարութիւնն ամենէն յայտնի հոն կտեսնուի, ուր իրեն վնասակար մէկ ունակութիւնը կատէ, ու չկրնար թողուլ․ առաքինութիւն մը կսիրէ, բայց չկրնար ստանալ։

Բ․ "Կրկնուած Շաղկապներով կամ Մակբայներով կապուած խօսքերն կետանշանով չեն բաժնուիր․
Ամեն տեղ հասած, ամեն տեղ ծաղկած կտեսնենք թէ՛ Պոմոնային պտուղներն թէ Ֆլորային ընծաներն։
Մի թողուր՝ ո՛չ ագահութեան ոչ հպարտութեան որ քեզ քարշ ածեն։
Կա՛մ քաջ եղիր կամ քաջերուն հնազանդ։

Գ․ "Ու, Եւ, Շաղկապներով կապուած խօսքեր նախընթաց խօսքէն չեն բաժնուիր կետանշանով, երբոր նախընթաց Բային խնդիր են․ զորօրինակ․

Չենք ուզեր որ մէկը մեզ յանդիմանէ, քանզի ուղղուիլ չենք ուզեր։

Շողոքորթութենէ կխուսափինք, քանզի կկարծենք թէ ուրիշներն այնչափ կոյր են, որ մեր մոլութիւններն չեն տեսներ. կամ այնչափ ագէտ են, որ մեր մոլութիւններն առաքինութիւն կկարծեն։

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ՈՒ ԶԱՐՄԱՑԱԿԱՆ ԿԷՏԵՐ

416. «Հարցական կէտն Հայերէն (՞) Պարոյկ կոչուած նշանն է, որն որ հարցում եղած բառին վրայ կդրուի։

Գո՞ւ ես թէ ուրիշի մը սպասենք։
Մարդուս սիրտը ո՞վ կրնայ գիտնալ։
Ձեզ ձեր հայրենիքը բերելու համար Աստուծոյ ըրածներն մոռցա՞ք։ Եգիպտոսէն ի՞նչպէս ելաք։

417. «Հարցում մ'ուղղակի և անուղղակի կրնայ ըլլալ։ Ուղղակի է հարցումն երբոր հարցումն ընողին խօսքն անմիջապէս յառաջ կբերենք. իսկ անուղղակի՝ երբոր հարցում ընողին բուն խօսքն առանց յառաջ բերելու, միայն կյիշենք թէ այս ինչ հարցումըն ըրաւ։ Առջի դիպուածին մէջ Պարոյկ կդրուի, երկրորդ դիպուածին՝ չդրուիր. զօրօրինակ.

Հեկեսիպպոս հարցուց. Փիլոկլէս՝ կղզւոյն ո՞ր կողմը կբնակի։
Հեկեսիպպոս հարցուց թէ արդեօք Փիլոկլէս՝ կղզւոյն ո՛ր կողմը կբնակէր։ *

* Գիտելու է որ թէպէտ պարոյկ չդրուիր, բայց ձէն դընելու է։

« Առջինն ուղղակի հարցում է, և նախընթաց խօսքէն Միջակէտով կբաժնուի։

« Երկրորդն՝ անուղղակի հարցում է, և Թէ Շաղկապով նախընթաց խօսքին հետ կկապուի։

418. « Զարմացական կէտը հայերէն (՜) Երկար ըսուած նշանն է, և հոգւոյն մէկ կիրքը նշանակելու համար կգործածուի. զորօրինակ.

> Ո՜վ երջանիկ օրեր. այնչա՜փ երջանիկ օրեր. օրե՜ր որոց ես յարգը չճանչցայ, օրե՜ր որ կարի արագ անցան. դուք՝ ա՛լ երբե՜ք պիտի չդառնաք. իմ աչուըներս ասոնք ա՛լ բնա՜ւ պիտի չտեսնեն։

ԿԱԽՄԱՆ ԿԷՏ

419. « Կախման կէտը սա նշաններով (. . .) կը նշանակուի, ու կգործածուի կա՛մ քիչ մ' երկայն հանգիստ և կանգ առնելու համար, և կամ խօսքը պակաս և կիսկատար մնացած ըլլալն ցուցնելու համար։

> Մեզ այնպէս յօգնած ու անօթի տեսնելով՝ ըսաւ. Եթէ բլրոյն անդիի դին գացած ըլլայիք, աւելի աղէկ ընդունելութիւն կգըտնէիք . . . կգըտնէիք խաղաղ բնակութիւն մը . . . մարդասէր մարդիկ . . . բարի մարդիկ . . . ։
>
> Ո՜վ Դեղեմաք, քու երկունքդ հօրդ երկունքէն աւելի են. գոռող Թշնամին փոշւով վարակեալ քու սրոյդ տակ կհեծէ. պղնձէ դռներն, անմատչելի մարտկոցներ քու ոտիցըդ առջեւը կիյնան։ Ո՜վ դիւցուհիդ մեծ,

զոր հայրը . . . . ։ Պատանի դու, դու պի-
տի տեսնես վերջապէս. . . ։ Այս բառերուն
գալով՝ խօսքը բերնին մէջ կմեռնի, և ինք ալ
հիացմամբ ակամայ լռութեան մէջ կմընայ ։

«Այս օրինակներէն առջինին մէջ Կախման կէտերն միայն երկնկէկ հանդիսա ցուցնելու համար են. իսկ երկրորդին մէջ խօսքին շարունակութեանն ընդհա-տած ըլլալուն համար է։

ՑԱՇ

420. «Ցաշն կարճ և ուղիղ գիծ մի է այսպէս (—), որ երկու դէպքի մէջ կգործածուի. մի՛ և գլ-խաւորապէս տրամախօսութեան մէջ հարցման ու պա-տասխանւոյն մէջտեղը, առանց կըսէ, ըսաւ, պատասխան տուաւ, կանչեց, և այլն, խօսքերն գործածելու ։

Պատանի դու, ըսաւ Գուսիկ անիկա տեսնելով,
ո՞չ ապաքէն դու Լաս Գուղային պաշտած
Աստուածը կպաշտես։ Այո, պատասխանեց
Տավիլա։ Չե՞ս հաւատար որ մենք ալ քեզի
պէս այն Աստուծոյն զաւկներն ենք։—Կհա-
ւատամ։—Ապա եղբարք ենք. ընդէ՞ր ուրեմն
ձեռուըներդ մեր արեամբը թաթաւելու կու-
գաս։— Ես կհնազանդիմ։—Որո՞ւն։—Իր-
դէն գիտեմ։—Այո, գիտեմ որ դուն ամենէն
չար, և ինձի դէմ ամենէն անագորոյն մար-
դէ ծնած ես։

421. «Երկրորդ՝ փակագծի տեղ կգործածուի, այսինքն խօսքին ընթացքին մէջ երկու կողմէն ղա-տելու համար անանկ խօսք մ՚ որ միջանկեալ ու եր-

կայն է, և դիտողութիւն մը կպարունակէ։ Ասանկ խօսքեր առաջ փակագծի մէջ կառնուէին, հիմա Տաշով կզատուին, որ խօսքին թելը կտրած ըլլալուն համար՝ բուն խօսքին շարունակութիւնն հասկնալու դժուարութիւն չտայ։

ՉԱԿԵՐՏ

422. «Չակերտը կրկին ստորակէտի ձեւով (") նշան մի է, որն որ կոչում եղած խօսք մը նշանակելու համար կգործածուի։

423. «Ամենք Չակերտը կոչում եղած խօսքին բոլոր տողերուն սկիզբը կդնեն, այսպէս.

«Հռովմայեցւոց հրեշտակներն Բրեննոսի հետ եղած դաշնադրութիւնն յիշելով՝ այս իշխանին դաշանց դէմ ըրած նենգութեանը դէմ խօսեցան։ «Այդ ոսկին Կապիտոլ տարէք,
«ըսաւ Բրեննոս, հրեշտակներուն. և դուք,
«ո՛ Գաղատացիք, ըսաւ, ձեր կշիռներովն ու
«կշռորդներովն ետ դարձէք. Հռովմայեցիք
«իրենց երկիրներն սրով կուզեն ժառանգել։

424. «Ամենք ալ Չակերտը կոչում եղած խօսքին սկիզբն ու վերջը կդնեն։

Յետոյ դառնալով ժողովրդին՝ որ իրեն եղած բռնութեանը դէմ զայրացած կերեւէր, ըսաւ. «Աջակից եղէք ինձի, ընկերա՛կիցք իմ. ասանկ մեծ բռնակալութեան մը դէմ մեզի ուրիշ նպաստ չկայ բայց եթէ մեր զօրութիւնը»։

ՓԱԿԱԳԻԾ ( )

425. «Փակագծին գործածութիւնն յայտնի է. խօսքին մարմինէն դուրս՝ բայց անոր, իբր յաւելուած կամ բացատրութիւն, յաւելուած մաս մը զատելու համար կգործածուի։»

ԵՆԹԱՄՆԱՑ (-)

426. [illegible] բառերն տողին ծայրն բաժնելու պէտք կըլլայ, որ տողադարձ կըսուի։ Ու տողադարձի կանոնն հեգելու կանոնին համեմատ է, այսպէս.

427. Ա. Մէկ ձայնաւոր մ՚ որ բառին սկիզբն առանձին վանկ կընէ, տողին վերջը կգըրուի. զորօրինակ. ա-[illegible], ե-[illegible], է-[illegible], օ-[illegible], ո-[illegible]։

428. Բ. Երկու զատ զատ վանկ ընող ձայնաւորներուն մէկն. անդին անցնելու է. ինչպէս, [illegible], [illegible], [illegible]։ Բայց մէկ ձայնաւոր մը մինակ վար առնուլ տգեղ է ու անսովոր. ինչպէս, [illegible], [illegible]։

429. Գ. Երկբարբառներն, այսինքն՝ երկու ձայնաւորներ մէկ հնչմամբ միացած, [illegible], չեն բաժնուիր. ինչպէս, [illegible]։

430. Բայց ու ձայնաւորի նախադաս եղած՝ առաջին վանկերուն մէջ կըրնայ զատուիլ կամ ուր որ ը կհնչուի, փոխելով ըս ի. զորօրինակ. [illegible]

կան։ Ասոր պէս ալ ա—, ե—, է—, ձայնաւորէն առաջ ո գիրն ըԹաւ չնչուելուն համար Թերեւս հարկը պահանջելով կրնան զատուիլ. Ա— ւետիք. Քա— ռասուն, Յորդա— նէ, դարդա— ւոր, Եղե— ւին, Աէ— ւանդ։

431. Ոմանք այս սկզբունքով Անկեղծի, կենդանի, հոգի, որդի, և այսպիսի բառից վերջահոլովներուն – ը կցատեն տողադարձին, այսպէս, Անկեղծ- ւոյ, կենդան- ւոյ, հոգ- ւոյ, որդ- ւոյ. սխալ Թաւ չնչելով, որ չըլլար. այլ ճանչելով – ը Ուղղականի է ձայնաւորին տեղն փոփոխմամբ դրուած իբրեւ ձայնաւոր, նախընԹաց բաղաձայնովը զատելու է այսպէս, Անկեղծ- ցւոյ, կենդա- նւոյ, հո- գւոյ, որ- դւոյ։

432. Դ. Բառին մէջ բաղաձայնը մէկ որ ըլլայ, միշտ անդին գրելու է, Թէեւ բարդ կամ ածանցեալ ըլլայ բառն առանց յօդակապ ձայնաւորի. զորօրինակ. Քա— ղէ, նա— խա— մէն, աղխա— յանքեան, նա— լէլ, ա— նո— ղորմ, Քա— ցօ— նեայ, ստա— փա— նաւն, մե— ծանձն, նա— րեկ, նո— ւընծայ, ա— նօ— րէայ, Գո— գայ։

433. Ե. Երկու կամ աւելի բաղաձայն որ ըլլայ, մէկը միայն անդին առնելու է. զորօրինակ. Եր— կէր, աշ— խարհ, մար— դասէր, օրհն— ուտայց, շնոր— հընկալ, մա— ռախ— լապատ, յոգ— նիմ, Քաղց— րաւենեան, փըրփ— մաղձեայ, Քերթ— բայլ։

434. Բայց Թէ որ երկու կամ աւելի տառեր բնական են բաժնուելու մասին, որ կըլլայ բարդած կամ ածանցած բառերուն մէջ, կրնան անդին անցնիլ. ինչպէս. Ընծա— հրաշ, նորա— նշան, առաքա— խնամ, Քարե— շնորհ, ան— Քնական, որա— մտանեան։

435. Զ. Ուր որ բաղաձայններուն մէջ ը տառ կայ անգիր, տողադարձին դրուելու է իրեն տառին վերջը. զորօրինակ. Քըղ— նէ, նըշ— խարք, մըկ— րատ, անըտ— փարէր, կըն— Քեմ, ծըղ— խոյ, պըտ— տուղ։

436. Իսկ միւս տողին ծայրը կդրուի ը թէ որ փո֊խադրուած բաղաձայններն կարած բառին բնական գը֊րութիւնը չեն. Ինչպէս, Եր֊ կըրպագոց, մըշ֊ տընջե֊նաւոր, մար֊ նըւէն, ան֊ դըրդուելին: Բայց կըղա֊տուին, ան֊ փրփուռ, ան֊ նման, ան֊ սպառէր, ան֊ ըղձո֊լին, քանզի զատուածներն բնիկ գրութեամբ բա֊ռեր են:

437. Այնպէս սկզբի ու վերջի վանկերուն մէջ, ուր որ արտաբերելու առեն անգիր ը առա կայ, իրօք դնելու է տողադարձին. զորօրինակ. ըն֊ մարդ, ըն֊ դէպ, ըն֊ դեմարան, ըս֊ կիզբ, սը֊ տըղ, սը֊ ծըմ, փո֊քըր, խօս֊ քը, չէս֊ քըր:

ԱՊԱԹԱՐՑ (')

438. Ապաթարցը կբանեցուի, ուր որ գիր մը կձըլ֊գուի, և ասիկա ռամկաւոր գրուածքներու մէջ աւելի պէտք կըլլայ. զորօրինակ. Մ' իմանար, մ' երեւնար, խօսք մ' ալ, բան մ' որ. փոխանակ ըսելու մի իմանար, մի երեւնար, խօսք մը ալ, բան մը որ:

Պէտ' առնուս, պէտ' երթայ, առն 'ն առնուն հա֊րուած, 'ն արցունք թափելու, անդէ' դին անցնիլ. այսինքն՝ պէտք առնուս, պէտք երթայ, ու առնուն, և արցունք, անդէի դին:

Ի վերջին պատերազմին բեւյայ 'նք մրկանս իւր հայրենիս.
այսինքն ընդ մրկանս:

Թ' աչքէ անցունես.
այսինքն, թե աչքէ:

ԳԼՈՒԽ Բ

ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

439. Ստուգաբանութիւնը բառերուն ծագման, ածանցման, բարդութեան և ուրիշ փոփոխութիւններու ուսմունքն է։

440. Լեզու մը կատարեալ ունենալու և անոր բառերն ճիշդ տեղին գործածելու համար անշուշտ այս հմտութիւնն կարեւոր է․ բայց որովհետեւ մեր բուն լեզուն գրաբարն է. և կատարեալ Հայերէն ունենալու համար յայտնի է թէ գրաբար լեզուն պէտք է ունիլ, ուստի հոս մենք այս նիւթին վրայ եթէ համառօտ տեղեկութիւն տալով անցնինք, մեր ուսանողներն գոհ պիտի ըլլան։

441. Արմատ. Արմատ կըսուին լեզուի մը նախնական բառերն, որոցմէ ուրիշ բառեր կածանցին կամ կբարդուին. ուստի Գիր բառն Հայերէն արմատ բառ է, որմէ կելնեն, Գրեմ, գրաւոր, գրեանք, անգիր, գրիչ, Ածանցներն. և Մատենագիր, պատմագիր, գրասէր, Բարդերն։

442. Ածանց. Ածանց կըսուին այն բառերն, որոնք Արմատին վրայ գիր կամ մասնիկ աւելցնելով շինուած են. ինչպէս են վերի, գրեմ, գրաւոր, գրեան, անգիր, գրիչ, բառերն, որոց ամէնն ալ Գիր Արմատին Ածանցներն են։

443. Ածանց շինելու համար Արմատին վրայ աւելցուած գրեր կամ մասնիկներ՝ Ածանցական գիր կամ Մասնիկ կկոչուին. ուստի, աւոր, եան, նոց, ակ, իկ, և ուրիշ շատեր, Հայերէն Ածանցական մասնիկներ են։

444. Բաղաձայն սկզբնատառով մասնիկներն բա–

ներում [illegible] , է ,
[illegible] ,
Հովանոց , դռնապան , այգեպան :

445. Ածանցական [illegible] միայն բառին վերջը , այլեւ [illegible] ան , ու , ոյ , ութ , որոնք բացասութիւն կամ հակառակութիւն կցուցնեն . զորօրինակ . Յոյս , անյոյս . փորձ , անփորձ * . [illegible] , չէ . [illegible] , [illegible] . Գէտ , տգէտ . Կար , տկար . Գոհ , դժգոհ . Բախտ , դժբախտ . Ար[illegible]գիւնք , [illegible] . [illegible] , [illegible] . որոնք կը նշանակեն , [illegible] , [illegible] , [illegible] , [illegible] , [illegible] , [illegible] :

446. Ածանցական մասնիկներն նշանակութիւն ունեցող բառեր չեն , բայց ամէնմէկն արմատական բառին վրայ մտնելով գաղափար կամ իմաստ մը կաւելցնեն . որոնք հոս եօթն տեսակներու մէջ կբովանդակենք ուսանողներուն դիւրութեանն համար . չէթէ բոլոր ածանցական մասնիկները պիտի յառաջ բերենք , բայց օրինակի համար որչափ որ պէտք է :

Ա . ՀԱՅՐԱՆՈՒՆ մասնիկներ , որ հայրենիք , ազգ , ցեղ , եւ կրօնք կյայտնեն .

եան . — Երամեան , Հայկազեան , Արեւելեան , Եգիպտոսեան :

ական . — Նեստորական , Աւետարանական , Առաքելական :

ունի . — Արշակունի , Բագրատունի , Արծրունի :

---

* Ան մասնիկը քիչ անգամ ն ձգելով , մինակ ա կգրուի նոյն մտքով . ինչպէս . ակամայ , [illegible] , [illegible] ածուխ ([illegible]) , երբ թէ ծուխ չունենայ :

Նաեւ դ , թ , գրերէն առաջ երբեմն ալ ի կփոխուի . զորօրինակ . անպարիշտ , ամպարիշտ . անբիծ . ամբիծ :

րէն. — Հայերէն, Ֆրանսերէն, Անգղիերէն:
ցի. — Պոլսեցի, Կիլիկեցի, Խարբերդցի, Անգղիացի:

Բ. ԳՈՐԾԱԿԱՆ *մասնիկներ, որ ընողը, գործիքը, արհեստն և փորձքը կնշանակեն.*

ակ, նակ. — Դիտակ, Նուիրակ, խօսնակ, կոչնակ:
ան, — Խըթան, իշխան, ճարտասան, արժան:
իկ. — Թափանցիկ, օդապարիկ:
իչ. — Փրկիչ, արարիչ, հալածիչ, նկարիչ:
ող. — Սիրող, իշխող, լուացող, արբեցող:
ոց. — Սղոց, խարտոց, հոտոց, կթոց:
որդ. — Որսորդ, սայլորդ, ճամբորդ:
ու. — Ազդու, հողաբարձու, ահարկու, բանսարկու:
ջի. — Բանողջի, կրողջի, ուտողջի:
պան. — Պարտիզպան, այգեպան, դռնապան, Ջորեպան:
ւոր. — Սպասաւոր, սգաւոր:

Գ. ՈՒՆԱԿԱՆ *մասնիկներ, որ կցուած բառին ունողը, պարունակողը, տէրը, կամ անկէ շինուած ըլլալը, կամ անոր հետ վերաբերութիւն՝ յարմարութիւն ունենալը կյայտնեն.*

եղէն. — Լուսեղէն, հողեղէն, հրեղէն:
ե. — Քարե, փայտե, ոսկիե, արծըթե:
ի. — Աղի, ջրի, անուանի, վերի, պէտքի. ու, հետը, — սեւաչուի:
լի. — Սիրելի, զարմանալի, պատուելի:
յին. — Խորին, դժուարին, աշխարհային, հրեշտակային:
կան. — Մարմնական, բնական, արհեստական:

արան. — Ճայարան, Գաւառակարան, Թղթատ-արան.

նոց. — Թիկնոց, Հիւրանոց, Հիւանդանոց.
ով. — Համով, ուժով.
ոց. — Դպրոց, միջոց.
որդ. — Փոխանորդ, առաջնորդ, միջնորդ, կցորդ.
ուց. — Նեղուց, կտուց, դեղնուց, ճերմակուց.
րան. — Դաստարան, վառարան, Հանգստարան.
ցու. — Տիրացու, Հարսնացու, մահացու.
ւոր. — Հոգեւոր, մարմնաւոր, շահաւոր.
ոյք. — Խնճոյք, մրրոյք, տեսոյք.

Դ. ՅԱՃԱԽԱԿԱՆ մասնիկներ, որ կաւելցնեն՝ կատարացնեն պարզին նշանակութիւնը.
ատ. — Խորխորատ, Հեղեղատ, Հաստատ.
ագին. — Ահագին, ցաւագին, զուարթագին.
ոտ. — Երկչոտ, կասկածոտ, նախանձոտ, ցեխոտ. ոտք, Հետը, — մռռացկոտ.
ուտ. — Խաղուտ, ապառաժուտ, աւազուտ.
աւէտ. — Շահաւէտ, երանաւէտ.

Ե. ՆՈՒԱԶԱԿԱՆ մասնիկներ, որ կնուազեն, փաղաքշելով կըզգուշացնեն պարզին նշանակութիւնը.
ակ. — Նաւակ, լուսնակ, որդեակ.
եկ. — Տղեկ. էկ հետը, — հատըկեկ, շատեկ.
իկ. — Մանկիկ, Հայրիկ, մայրիկ, կնիկ, լռիկ.
ուկ. — Խեղճուկ. ողորմուկ, մինուկ.
ցա. — Մարիցա, լուսիցա*.

---

* Ցա, մասնիկը Եւրոպացւոց մնած է, իգական անուններուն վերջին կդրըւի հիմա սովորաբար.

Զ. ՎԵՐԱՑԱԿԱՆ մասնիկներ, որք բացասական բառերու կցուելով, վերացեալ նշանակութիւն կուտան բառին.

ած. — Մրմռած, կարօտած, եւ Հեռք, — խնդրուած . զբօսանած . մերձք + ուլ, — իմացածք, շփոթածք:

անք. — Պարծանք, զարմանք, աղաչանք, փշրանք:

ացք. — Ելացք, ընթացք:

եք. — Օրհնեք*, (աղօթելու, օրհնաբանել.) անօրհնեք:

իսք. — Հանգիստք:

իւն. — Հնչիւն, գոչիւն, շնչիւն:

իք. — Չարիք, կեղծիք, աւերիք, կարծիք, ընթրիք:

ոյթ. — Երեւոյթ, Հասոյթ:

ութ եւ իւն, մէկտեղ. — Ձանձրութիւն, սովորութիւն:

ում. — Աղաչում, ուսում, կործանում:

ուստ. — Ապրուստ, կորուստ, փախուստ:

ուրդ. — Խորհուրդ, ժողովուրդ, խոստնուրդ:

ունք. — Ողբմունք, մտունք, սերմունք:

օն. — Պաշտօն, վերջք + ուլ, — կրօնք:

Է. ՆՈՅՆԱԿԱՆ մասնիկներ, որք գրեթէ անփոփոխ կպահեն պարզին նշանակութիւնը.

ակ. — Էշ, էշակ . օրէն, օրինակ . կայծ, կայծակ . ան հերք, — ժամանակ:

ան. — Կիրճ, Նշան . պատուէր, պատուիրան . կոխ, կոխան:

ած. — Խնդիր, խնդրուած:

* Սխալ է օրհնիք:

նոց. — Պահ, պահնոց. գոմ, գոմնոց.
էլ. — Տես, տեսիլ. կաթ, կաթիլ:
էն. — Դժուար, դժուարին. դիւր դիւրին.
խոր, խորին:
որդ. — Ժառանգ, ժառանգորդ. կից, կցորդ:
նի. — Յայտ, յայտնի. գաղտ, գաղտնի:
ուչ, ունչ. — Վայել, վայելուչ. անտէր, անտէրունչ:

447. Ուհի, անոյշ կամ կրճատեալն ոյշ, իբրեւ իգականացուցիչ մասնիկ կգործածուին, որ եթէ յատուկ անուանց կցուած են, կնշանակեն անոր աղջիկը կամ քոյրը, և եթէ հասարակ անուանց կցուած են, ընդհանրապէս պարզին իգականը կհասկցուի, կամ իգական անուն կշինեն. ուհի, իշխանական բառերու վերջն անոր կինն ալ կնշանակէ. զորօրինակ.

Տիգրանուհի. Տիգրանին աղջիկը կամ քոյրը.
Արմենուհի. Արմենակին աղջիկը կամ քոյրը.
Թագուհի. կին թագաւոր, կամ թագաւորի կին.
Տիրուհի. կին տիրող.
Հայկանոյշ. Հայկին աղջիկը.
Խոսրովանոյշ. Խոսրովին աղջիկը կամ քոյրը.
Վարդանոյշ կամ
Վարդոյշ. } Իգական անուանք են:
Հրանոյշ.

448. Երբեմն բառ մ՚ իր սկզբի վանկին վերջը, երբոր ձայնաւոր գիր է, ս կամ փ, գիրն աւելցած, ու կրկնուելով կածանցի նշանակութիւնը սաստկացընելու համար, այսպէս.
Մինակ, մմինակ. լման, լըլման. կլոր, կըլկլ-

լոր. չխտակ, ընէչխտակ. լեցուն, ընէլեցուն ։ Թուէպէտ ասի Թուրքերէնէն մնած է ։

449. Կան բառեր ալ երկու ծայրէն ածանցեալ. ինչպէս. Անպիտան, անտէրունչ, ակամայ, ագիտութեան, ամարդի ։

450. Դարձեալ ածանցական մասնիկներն ոչ միայն բառին յարաբերութիւնը կփոխեն, այլեւ անոր բնութիւնը կփոխեն. զորօրինակ՝ ածանցական մասնիկ կայ, որ բառը Գոյական կընէ, ինչպէս են, ութեան, ում, ևլն. Արբութեան, զղջում ։ Կայ որ Ածական կընէ ինչպէս, աւոր, եղէն, կան, ևլն. Զօրաւոր, Հրեղէն, անձնական. կայ որ Բայ կշինէ. ինչպէս են, ամ, եմ, իմ, ում. Աղամ, սիրեմ, շահիմ, Թողում ։ Եւ կայ որ Մակբայ կընէ, ինչպէս են, պէս, բար, էն, ևլն. Այսպէս, սովորաբար, Յունարէն ։

451. Բարդ. Բարդ կըսուին այն տեսակ բառեր որոնք երկու արմատ բառէ շինուած են. զորօրինակ. Տնտես, տուն և տես բառերէն. կաթնկեր, կաթն և կեր բառերէն. սրամիտ, սուր և միտ բառերէն ։

452. Բարդութեանց մէջ ալ բառերն իրենց յարաբերութիւնը կամ պաշտօնը կփոխեն. և Բարդ բառին տալու իմաստը՝ բառը կազմող մասերուն դիրքէն կախում ունի ։ Զորօրինակ, Հայերէն բարդութեանց մէջ գրեթէ առհասարակ առջի բառը Խնդիր կամ Մակդիր է, երկրորդը խնդրառու կամ Անուն կամ բայանուն կամ բայածական ։

Օրինակի համար. Զօրագլուխ, մօրեղբայր, Բարդերուն մէջ առջի բառերն զօրք, մօր, Յատկացուցչի զօրութիւն ունին, վերջիններն յատկացեալի. ուստի և՝ զօրաց գլուխ, մօրն եղբայր, կնշանակեն ։ Այս տեսակ բարդեր գոյական են ։

Լեռնաբնակ, յետնածին, բարդերուն մէջ առջի բառերն խնդիր են, վերջիններն խնդրառու բայածական. որ լեռը բնակող, յետոյ ծնած, կնըշանակեն։ Ասոնք Ածական են։

Եղբայրասէր, օրէնսգէտ, յիմար, Բարդերուն մէջ առջի բառերն սեռի խնդրոյ մը, վերջիններն ալ ներգործական Բայի մը զօրութիւն ունին. ուստի կնըշանակեն, նա որ եղբայրն կսիրէ, նա որ օրէնքներն գիտէ, նա որ յոյժ կորայ։ Ասոնք թէ՛ իբր ածական և թէ իբր գոյական կգործածուին։

Արագոտն, շատախօս, Հեռաբնակ, Բարդերուն մէջ առջի բառերն Մակբայ են, վերջիններն Բայի զօրութիւն ունին, կամ բայածական են. ուստի կնըշանակեն, նա որ արագ կերթայ, նա որ շատ կխօսի, նա որ հեռուն կբնակի. կամ արագ երթող, շատ խօսող, հեռուն բնակող. ասոնք Մակդիր են։

Կան ուրիշ Բարդեր՝ որոց առաջինն երկրորդին ածականն է. զորօրինակ. Քաջասիրտ, մեծագլուխ, կարճամիտ. իբր՝ քաջ սիրտ ունեցող. մեծագլուխ եղող, կարճ միտ ունեցող։ Ասոնք ալ Մակդիր են։

453. Բառի մ՚ սկիզբի գիրն Մ ի և քիչ անգամ Փ ի փոխուելով, և կրկնուելով կբարդուի, յաւէտ Մակդիր անուաններն, ու ընդհանրապէս սաստկութիւն կցուցնէ. զորօրինակ. Սուտմուտ, սուտփուտ. կամ սուտ ու մուտ, սուտ ու փուտ. ծուռմուռ կամ ծուռ ու մուռ. չոր մոր. կէր մէր։

Այսպէս սաստկութիւն տալու համար կբարդուի նաև նոյնանշան բառով. զորօրինակ. Ջարդուփշուր. ծեծջէր։

454. Գրաբարի անեզական կոչուած բառերն բարդուած ատեն թէև վերջին ըլլան, սովորաբար իրենց

վերջի + ն կվերնայ . զորօրինակ . Մ՚նոտ , սրամիտ , հանդ , Քարեհամ . փառ + , փեհաջառ . Նմանապէս երբոր ածանցուի . ինչպէս , անմիտ :

Երբեմն կըլլայ որ + ն պահէ . ինչպէս , ձեռ + , քառաձեռ + . խեղ + . անխեղ + :

ԳԼՈՒԽ Դ

ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

455 . Տաղաչափութիւնն ոտանաւոր այսինքն ոտքով կամ վանկի չափով խօսք շինել կուսուցանէ :

456 . Վանկի չափն կկազմուի խօսքի անդամներն թուով բաժնուելով :

457 . Երկու՝ երեք՝ չորս կամ հինգ վանկերով մէկ անդամ կըլլայ , ուր որ մէկ տողին մէջ ձայնն հանգիստ կընէ :

458 . Մէկ տողի մէջ կրնայ մէկ՝ երկու՝ երեք՝ չորս մինչեւ հինգ անդամներ ըլլալ : Նաեւ մէկ անդամն երկու՝ երեք բառով ալ կըլլայ , մէկ բառով ալ* :

459 . Տաղաչափութեան անդամներն կրնան զուգավանկ ըլլալ կամ չըլլալ :

Օրինակ Զուգավանկի

5 — 5**

Ով է բանաս կարդաս | արիւնոտ դաշտեր ,

---

* Քերթուածքին անդամներն պէտք է աչքէ դիտել , կարդալու ատեն մէկմէկու չխառնելու համար , թէ՛ զուգավանկ ըլլան եւ թէ անզուգավանկ . որ ուղիղ ըլլայ տաղաչափութիւնն արձակ շարադրութեան ընթերցանութենէն տարբեր , չափերուն ներդաշնակութեան յարմարութեանն համեմատ .

** Այս թուանշաններն կցուցնեն թէ իւրաքանչիւր անդամ քանի վանկ ունի .

Վարդագոյն ներկուած՝ | իմ կողերս է այն.
Ու՛ աչքէ անցուներս | շամփրած նիզակներ,
Մահահոտ ցրցուած՝ | իմ թիկունքս է այն։

Օրինակ Ընդարձակաձևանց

3—4—4—4
4—3—4—4

Ըղձերի | առ և առ դուրս | անդ լուսոյն յիւրն |
Նուիրիկէ. (15 վանկ)
Յանըզգաս | տըս, եղո՛ւկ | յոգւոյն պարտեալ |
արկ զաչըս իւր։ (14 . .)
Ըսաց, և | յաչացն անդէն | զօրէն ծուխ |
ի նուրբ օդ. (13 . .)
Խառնեալ կորեաւ | տարադէմ, | և ոչ եւս այլ |
երեւս ըղնա. (15 . .)
Որ զըստուերըս | ըմբըռնէր զուր, | և բան բա-
զում | կամէր ասել։ (16 . .)

460. Հոս կտեսնուի որ տաղաչափերն ազատութիւն*

* Այս ազատութիւնը վանկերուն ոմանց տող և ոմանց երկու արտասանելէն յառաջ եկած է. բայց տող որ կրենք հեղինակին և համեմատեցւոց առոգանութեան համառատուն չափերուն ալէս հասկցուելու չէ, որ մեր քերթուածներուն մէջ այնպիսի բան չկայ, այլ բնաւական առոգանութեան երաշխաւորութիւնն կամ ծանրաքայլութիւնը, և իմաստին ու կրից նկատմամբ կամ թէ երբեմն սոսկ հանգոյից ազատութեամբ տող կարատանուի վանկ մը կամ երկար. զօրօրինակ.

4—4
Ո՛վ կամաւ | զանկապելին,
Կապեալ ըղձեաւ | արձակողին։
4—3
Փա՛ռըք քեզ, | Աստուած.
Փառաւորեալ | յաւիտեան։
4—4
Մե՛րկ եղաք | յարքայնէ.
Եւ մերկ ըղձիւք | խոստմանէն։

ունին, ոչ թէ առանց օրէնքի, տողին անդամներուն ճշդութեան զգոյշ ըլլալով, երբեմն վանկ մ' աւելի կամ պակաս դնել չափին մէջ. ինչպէս որ հետեւեալ երգին մէջ ալ կերեւի, որ 11 և 9 վանկաչափ յօրինուած է։

3—3—3—3
3—3—3

Ահ թէ | Անոր ձեռ | քը գլխոյս | վրայ դրուէր,
Ըսէի | ես այն ձայնն | քաղցրութեան.
Եւ ինձի | ալ՝ փնոնց | պէս՝ նայէր | երբ կըսէր, (12)
«Թող տուէք | որ մանկունք | ինծի գան»։
Ուզեց գլուխ | ալ փոքրիկ | ներն իրեն | կըկանչէ,
Որ իր սէ | րըն ես ալ | ժառանգեմ.
Ու թէ | որ հոս զին | քը խնդրեմ | իսկոյն,
Հաւատով | պիտի վե | րը տեսնեմ։ (8)
Այն | նորոգուած | հոգիին | հոն կըլնէ
Պատրաստ | օթեւան | բերկրալից. (8)
Որ իր | ժողովուր | դըն հանգիստ | վայելէ
Եւ ալ | քաղցրութիւ | նըն երկնից։ (8)

461. Թէպէտեւ ըսած ենք թէ երկբարբառներն էա, էօ, իօ, իա, իէ, իաւ, ուա, ուէ, ուի, մէկմէկ վանկ են, ու պէտք չէ երկու վանկի պէս հնչել, բայց ոտանաւորի մէջ չըլխաղերը. համար ենթամնայի նման սանկ (‿) նշան մը կդըրուի անոնց տակը, որ առանց տարակուսի միավանկ հնչուի. զորօրինակ.

3—4—4—4
Պարգեւէ | քեզ գաւազան | միահեծան | տիեզերա-
տատ։ (Հայկ)

5—5
Բանզի կանչուած են | փոքրիկ Յիսուսին։

4—4
6

Էմմանուէլին | Հողէն կանցնինք ,
Դէպ ի երկինք կերթանք ։

462. Ոտանաւորի տողերն քանի վանկով ըլլալն սահման չունի , երկուքէն մինչև տասնուհինգ , տասնուվեց կրնայ ըլլալ ։ Ու տողերն կրնան նոյնաչափ կամ այլաչափ ըլլալ . միայն թէ մէկ քերթուածի կամ երգի մ'առաջին տունն ի՛նչ չափով որ սկսուեցաւ , նոյնօրինակ շարունակել պէտք է . այսինքն՝ եթէ եօթըն կամ ութ վանկաչափ սկսուեցաւ իւրաքանչիւր տողերն , եօթն կամ ութ շարունակելու է հետեւեալ տներն ալ ։ Ու եթէ առաջին տան մէկ տողն ութ և միւսն վեց վանկաչափ սկսուեցաւ , այնպէս շարունակելու է հետեւեալներն , ևն ։

463. Զանազան վանկաչափերու քանի մ' օրինակներ տանք ։

Չորս և երեք վանկաչափ .

4

Հապա մանկունք
Մեծ քաջազունք՝
Ի գլուխ պըսակ
Ի յաղթանակ ,
Առեալ նըւագս
յԱրաքս արագս
Ո՛ն փութացուք.
Ո՛ն երգեցուք՝

Սէր և գութ .
. . . .

Մեր պըսակ
Ու մեր բաղդ
Հրաւիրակ
Ցընծացեն
Որք լըսեն
Թէ "ուր Հայ,
Չիք անդ վայ":

Վեց և չորս վանկաւոր․

2—4
4

Հաւատքս | քեզ կընայի,
Ո՛վ գառն | Գողգոթայի,
Փըրկիչ իմին
Ձայնիս | մըտիկ ըրէ,
Իմ մեղ | քըս, Տէր, քաւէ,
Ըլլամ | ես յայսմհետէ
Միայն քուկին։

Վեց և հինգ վանկաւոր․

6
5

Ե՛րբ պիտի մէկտեղ գանք,
Եւ միշտ մընանք հոն․
Ու հանգիստ վայելենք
Եւ շատ բարիք հոն։
Այս չար աշխարհըս միշտ
Միայն կուտայ մեզ վիշտ։
Հոս չենք գտներ հանգիստ
Բընաւ յաւիտեանս։

Վեց վանկաւոր

3—3

Թէ Հայկայ | որդիք եմք,
Թէ Հայկայ | արիւն կրեմք,
Ամէնքս ալ | ի սուրբ սէր
Հայրենեաց | ի նուէր,
Քաջ որդիք | պանծալի
Ըլլամք միշտ | արժանի։

Եօթն վանկաւոր
4—3

Իմ մայրենի | քաղցր լեզու,
Կեաց անսասան, | կեաց յաւէտ.
Կեաց միշտ լեզուդ | Հայկարժան
Կեաց ծաղկալից | ծաղկաւէտ։

Ութ և եօթն վանկաւոր
4—4
4—3

ՈՀ, ի՛նչ անոյշ | ինչ գեղեցիկ
Մե՛ր հայրենեաց | զեփիւռիկ,
Շընչէ զուարթ | մեր սրտերուն,
Տալով աշխոյժ | զօրութիւն.
Առ ինք կոչէ | ըզմեզ Հայեր,
Գըրգուել յիւր ծոց | ծնելասէր։

Ութ վանկաւոր
4—4

Աղօթքըս, Տէր | ողորմութեան
Քուկին առջիդ | միշտ մօտենայ.
Եւ Սուրբ խօսքիդ | ճշմարտութեան
Սիրտս հետեւող | լըսող ըլլայ։
Լեզուս քու խօսքդ | պիտի պատմէ,
Զի անիկա | է միշտ շիտակ.

Պատուիրանքներդ | պիտի գովէ,
Ո՛վ են արդար | և լուսարձակ։

Տասն վանկաւոր
5—5

Դըժուար գործ մը չէ | թէ որ դուն հիմա
Վախնալ ըսկըսիս | բարի Աստուծմէն.
Երբ չարը մեղքին | մէջ կըծերանայ,
Վերջն է խիստ դըժուար | դառնալ իր ճամբէն։

Տասնումէկ՝ երկու և ութ վանկաւոր
4—4—3
2
4—4

Թըռած Մասեաց | մառախլապատ | երկինքէն,
Հրաւէր կարդայ | ազատութեան | Հայրենեաց,
Ասդիս անդին | թափառական | Հայերուն.
Ձայն աւետեաց | Հայաստանի | բերանէն
Ողջոյն կուտայ | Հայոց, ողջոյն | Նոր փառաց,
"Հերիք" կըսէ | "այսչափ հարիւր | տարուան քուն"։
Ո՛ն աչք
Մեր Հայրենեաց | հրաւիրակին.
Ականջ
Ո՛վ պատգամ է | այս երկնային։

Տասնուհինգ և տասնուվեց վանկաւոր
3—4—4—4
4—4—4—4

Ոչ ընդհատ | ինչ ի բեւեռ | Սանդարապետն |
յանդունդս ի խոր
Խսեթահար | ցասմամբ քինու | զմըտաւ ածեալ |
զհուր պարտութիւն,

Եւ զի զէնք | և զրահք Հայկին | յերկնաւո-
րա | ցըն զօրութեանց.
Դըրդեղեալք | են ի շլաքա | ցըն մարդկայնոց |
անդրձելիք,
«Թուէ մեր», ասէ |, «բըլթեյան | անօթք մար-
տի | առ Միքայէլ,
փըշրեսցեն | սակայն զՀայկին |, և կամ թէ
գէթ | ունիցին տոկ»:
Քանզի մինչ այն | ինչ ըզչորրորդ | պահու տըխ-
ուր | այն գիշերին
Խոնարհէր | հազիւ ինիրհ | վըստամ ըզգլուխ |
իւր ծանրաքուն
Երեկի | ուռաջիկայ | մօրտի պէսպէս | մռայլ
հոգովք:

464. Թէև ամէն մէկ տողի մէջ ամբողջ նախադասութիւն մ՚ըլլալ օրինաւոր է, բայց հանճարով և ճարտարութեամբ մէկ տողն միւսին կրնայ խառնուիլ:

465. Տաղաչափութիւնն նոյնայանգ կամ առանց յանգի յօրինելու վրայով տարբեր կարծիքներ եղած են և կան, չէթէ միայն մեր ազգին քերթողներուն մէջ, այլ ուրիշ Եւրոպական ազգերուն մէջ ալ. և ինչպէս որ անոնց, մանաւանդ Անգղիայւոց մէջ նոյնայանգն ընդունելի եղած է հիմա ընդհանրապէս, նոյնը մեր ազգին հիմակուան ճաշակին ալ, կերեւի թէ, գեղեցիկ և քաղցր եկած է. բայց ո՛չ երկար քերթուածներուն մէջ, և ոչ ալ՝ մէկ երգի մ՚ երեք չորս տներն բոլորն ալ նմանավերջ ըլլալով, որ տաղտկալի է ականջի. և գեղեցիկ ու քաղցր կուգայ, երբոր միայն երկու կամ երեք տողերն նմանավերջ ըլլան *:

* Բաղդատուելի վարդապետն որ ներկայ դարուս հեղինակ և

465. Նմանավերջ ըլլալու համար, եթէ ձայնաւոր է տողին յանգը, պէտք է միեւնոյն ձայնաւորով վերջանան տողերն. օրինակ.

4 — 4

Ով մեղաւոր վազէ, եկո՛ւ,
Պատրաստ է Տէրն քեզ ներելու։
Այն մեծ պատուէրն, Որդեակ, սորվէ,
Որ Տէր Աստուած սիրես, կըսէ։
Մանկանց ձայնէն ինք կախորժի,
Իր սուրբ երեսն խնդրել կուզէ։
Ով իր սիրոյն համեստ որդի,
Իր խոստացած շնորհքն խնդրէ։

466. Իսկ եթէ տողին յանգը բաղաձայնով վերջանայ, պէտք է որ նախադաս ձայնաւորն նոյն ըլլայ բոլորովին, և վերջին բաղաձայնն կամ նոյն՝ և կամ անոր լծորդ տառ ըլլայ. օրինակ.

առաջին պաշտպան է առանց յանգի քերթողութեան, ինքն Վիրգիլիոսի յառաջաբանին մէջ (Եր. 13, 14.) այսպէս կըսէ, "Այսու ամենայնիւ ոչ եթէ խոտել կամիցիմք զճիշդ զուգավանկ տաղս, և մերժել զձայնական յանգս յոտանաւորաց մերոց, այլ ի մեծ չափս և յերկայն քերթածս, մանաւանդ ի թարգմանեալս ոչ կարեւոր ինչ համարիմք լինել նախնեաց օրինաց հաւանեալ"։ "Նախնեաց օրինաց" կըսէ, քանզի մեր նախնի քերթողներէն շատերն և աւելի հիներն՝ ոչ այնքան նոյնաձայն յանգիւ վանկաչափ տաղեր յօրինելու փոյթ ունեցած են, այլ յաւէտ անդամներուն վայելուչ համեմատութիւնն ու զուգաչափութիւնը դիտած են։ Բոլոր շարականներն և տաղերն ու մեղեդիներն, որ տաղաչափութիւն են, ասոր կվըկայեն, մանաւանդ անոնք որ Շնորհալիէն առաջ երգուած են։ Որոց օրինակներն տես նոյն յառաջաբանին մէջ, Եր. 12. Ծան։ Եւ դարձեալ կըսէ. "Սակայն և այնպէս ի մանր քերթուածս ինչ, մանաւանդ քնարերգականս, եւս առաւել ի նոյնավանկ անդամովք տաղս, յոյժ վայելուչ և գեղեցիկ զայն (զնոյնայանգն) կարծեմք, եթէ ըստ պատշաճի ի ձայն ճշգրտեսցին"։

4—4

Բայց Թշնամիք սուրբ օրէնԱց
Իբրեւ փուշ պիտի ցրուին.
Եւ պատուիրք Տերոջ կամԱց,
Անոր դէմքէն կըկորսուին։

4—4
3—3

Ունիմ ես բիւր փաստ և պատճառ
Երգել միշտ փառք տալու.
Զի ինձ տուիր շնորհք հանճար,
Իմ Տէրըս ճանչնալու։

467. Կ՚երեւի է որ ճիշդ նման չեղող յանգերով ալ, ինչպէս, ալ՝ աղ ին հետ, էլ՝ եղ ին հետ, արդ՝ արտ ին հետ, աս՝ այս ին հետ, ուց՝ ուրց և ունց ին հետ, աս՝ ոց ին հետ, և ուրիշ այսպիսիներով վերջանան տողերն. և արդարեւ՝ աւելի անոյշ ու ճարտար յօրինուած կըլլայ, երբոր ընդորդ գրերով կազմուի յանգերուն նմանաձայնութիւնը. զորօրինակ.

5—5

Անոր երեսէն վախցէք, ով մարդիկ,
Զի իր խօսքերով պիտի շուտ դատուիք։

4—3

Զի հոն Տէրն հաստատեց,
Օրհնութիւն և վարձք ալ մեծ։

Յօղէ նըշոյղ տըխրանոյշ,
Պանդուխտ հոգւոյս ցաւոց բոյժ։

468. Այնչափ անոյշ չըլլար և անարուեստ է քեր-

թուածն երբոր նոյն հոլովով, նոյն ածանցական մասնըկով, և բայից նոյն ժամանակովն ևայլն է տողերուն յանգը։

469. Հայերէն բառից մէջ ը ձայնաւորն երբեմն սղելով կանցնի, և երբեմն երկարելով վանկ կկազմէ։ Ուստի տաղաչափին հարկաւոր մէկ գիտնալու բանն է, թէ այս ձայնաւորն ո՛ւր պէտք է սղել կամ երկարել, և ո՛ւր ազատ է երկուքին ալ։ Այս տառին վրայ Ուղղագրութեան գլխոյն մէջ բաւական խօսած ենք. տես Ձայնաւոր տառք. Ը։

470. Հոս միայն սա յիշելու ենք, թէ բառի մ' սկիզբն երկու բաղաձայն մեկանց յաջորդ ձայնաւորին հետ իբրեւ մէկ վանկ պէտք է հնչուիլ, որ ըսած ենք, տաղաչափութեան մէջ ազատութիւն է թէ՛ սղելու՝ և թէ երկարելով իբրեւ զատ վանկ կարդացուելու. մինչեւ անգամ եթէ նայ գրերով ալ ըլլայ. զոր օրինակ.

4—4

Անշուշտ քընաւ ես չեմ մոռնար։
Արդեօք ո՛ր մարդ կամ ո՛ր հրեշտակ
Փրկչիս նըման ինձ սէր ցուցուց,
Սըրեց վասն իմ վիշտ դըժընդակ։
Հըրէական հին զօհերէն։

5—5

Արդ թէ ես անոր չըհընազանդիմ։
Ծաղիկ մը շուտով հընար է թոռմիլ։

471. Նմանապէս բառերուն վերջն բաղաձայնէ ետեւ նայ գրերն, և ս, դ, ն, յօդերն, որոց անմիջաբար ձայնաւոր կամ յ, հ, տառերն յաջորդելով

կըրղին, տանուտէրի մէջ ազատութիւն է չըլղելու. զորօրինակ.

4—4

Դու մեծ փրկիչս իմ յոյսս ես.
Առանց իր բարձր հրամանին :

5—5

Աստուածը օծեց ամէն մարդէ վեր :
Անոր օրհնութիւն բերանը երգեց :
Եւ այս պատճառաւ ազգերըն ամէն :

3—4
—6—

Տէր, տուր որ շընորհքովը
Հաւատարիմ մընամ :

472. Տաղաչափութեան մէկ կարեւոր ճիւղն է ոտքն :

473. Հայերենի մէջ ոտք կիմացուի մէկ տողի մէջ քանի վանկ ըլլալն. ըստ Եւրոպացւոց, Ոտքն է կապակցեալ քանի մը վանկերն, որոց առաջինն կամ վերջինը շեշտն ունի. քանզի ձայնն անոր օգնութիւնովը բոլոր քերթուածին մէջ չափուած ընթացքով մը քայլ կառնու. զորօրինակ.

5—5

Երնե՛կ այն տըղի՛ն որ ի՛ր մանկութեա՛ն
[illegible] հասակի՛ն մէջ կը՛վարժուի՛ :

4—3

Գո՛հացէ՛ք՝ միշտ Ա՛ստուծմէ՛,
Որ Աստուա՛ծ է [illegible].
Երկինքէ՛ն իւր կը՛ղրկէ՛,
Պարգեւնե՛ր ամէ՛ն մարդո՛ց.

474. Այս երգերուն մէջ, փո՛հա, ցե՛ղ մեր, Ա՛ստուած, մէկմէկ շեշտ ունենալով՝ երկերկու վանկով մէկմէկ ոտք են. մե՛, շեշտ մ՚ ունենալով մէկ վանկով ոտք մ՚ է. այն փառքի՛ն, մէկ շեշտ մ՚ ունենալով երեք վանկով ոտք մ՚ է. որ ըսել է թէ, ոտք կըլլայ մէկ՝ երկու կամ երեք վանկով ալ:

475. Նոյն երգերուն բառից շարքն երբոր անանկ փոխենք որ շեշտը ճիշդ տեղը չգայ՝ սխալ կըլլայ: Ինչպէս վերջին տողին շարքը չենք կրնար փոխել, Ամէ՛ն մա՛րդոց պարգեւներ, ըսել. քանզի եօթը վանկաչափ ոտանաւորի առաջին վանկը պիտի առնու շեշտը, ու անկէ ետեւ ամէն երկրորդ վանկը շեշտ ունի. բայց ո՛չ ամէն՝ ու ոչ մարդոց՝ բառերուն առաջին վանկը շեշտ կընդունի:

476. Պէտք է գիտնալ որ է՛, ըս, ըդ, ըն, յօդերըն, նաեւ մը, ու, և, բառերն շեշտ չեն ընդունիր. զորօրինակ.

5—5

Որ սէրս ու հաւա՛տ | քըս աճեցունէ:

4—4

Ու իր շընո՛րհ | քը յայտնելով.
Գուցէ աղե՛ր | սըս ընդունի:
Բոլոր մեղքե՛ | րըս, Տէր, ներէ:
Իր սըխալնե՛ | րը ո՛վ գիտէ:
Քանզի արի՛ւ | նըդ պատուական:

477. Յայտնի է թէ Հայերէն երկավանկ բառերուն շեշտն և բազմավանկ բառերուն ալ նախնական շեշտն վերջին վանկը կառնու. բայց կան յարաշեշտ և նախայարաշեշտ բառեր ալ, այսինքն՝ վերջինէն առջի

կամ սկըզբի վանկը շեշտ առնողներ թէեւ քիչ են։ Նոյնցմէ զատ բացառականով ներկայ Բայերն, որ բացառականը կառնու շեշտն, կամ Բայի հետ ընկերացած Ընուլնն կամ Մակդիր անուանն կամ Դերբային, որ այնատեն Բայն շեշտ չառնուր. ինչպէս, Յա՛յնժամ, հա՛պա, ա՛յսպէս, մա՛նաւանդ, զո՛րանքամ, Ա՛խօսէր, կո՛րծիլէր, մ' ո՛րորոցար, մի՛ ըլլէր, յառա՛ջ տար, Թո՛ղ տուր, ուրախ էր, տառա՛ծ էմ, եւն, ասոնց ալ շեշտը տողին շեշտին տեղը գալու է, ապաթէոչ սխալ կըլլայ տաքերն. զորօրինակ.

4—4

Որպէս և յա՛յն | ժամ ըղնոսին։
Վարեն մինչ յա՛յն | կըյս անբընակ։

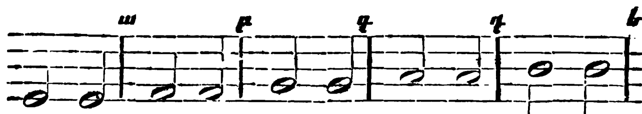
478. ԳԻՏԵԼԻՔ. Ստանաւորի շեշտի նկատմամբ ուրիշ դիտողութեան արժան կէտ մը կայ, երբոր երգն կամ տաղն Եւրոպական երաժշտութեան եղանակաց վրայ երգելու նպատակաւ կյօրինուի, այն է երգին շեշտերն եղանակի շեշտերուն ճիշդ տեղն բերել։

479. Եւրոպական եղանակի շեշտերուն վրայ հըմտութիւն ունենալու համար հարկ է որ քիչ մը բացատրութիւն ընենք անոր կանոններուն վրայով*։

480. Կանոնաւոր երաժշտութիւնն Եւրոպական եղանակին համեմատ թղթի վրայ գրուած մասնաւոր նշաններով կցուցուի, զուգահեռական գծով տողերու վրայ կամ մէջտեղը գրուած. այսպէս.

---

* Հետեւեալ վարդապետութիւնք Աւետաբեր օրագրին 141—143 թղ. թիւերուն մէջի Տաղաչափական երեք յօդուածներէն քաղուած է։

481. Այս հինգ տողերն տողաշարք կըսուին, ու ատոր վրայ վերէն վար քաշուած կարճ գծերն ձողան կըսուին։ Այս կարճ գծերուն մէջտեղի միջոցներն չափ կըսուին. այսինքն, ա էն մինչեւ բ ը չափ մ՚ է, ու բ էն մինչեւ գ ը չափ մ՚ է, եւլն։

482. Այս տողաշարին վրայ գրուած երաժշտական նշաններն խաղ կամ նօթա կըսուին, որոնք վեց տարբեր ձեւերով են։

483. Երբեմն միայն երկու խաղ կըլլան չափի մը մէջ, ինչպէս վերի օրինակին մէջ, երբեմն երեք, երբեմն չորս կամ աւելի խաղեր։

484. Երգելու ատեն չափին մէկ կողմին միւսէն աւելի ձայնի սաստկութիւն կտրուի, և ահա այս է շեշտն։

485. Երբոր չափի մը մէջ երկու կամ երեք խաղ կայ, շեշտն առաջին՝ կամ թէ ըսենք գաւազանէն անմիջապէս ետքն եղող խաղին վրայ կզարնուի։ Երբոր չորս խաղ ըլլայ չափի մը մէջ, առաջինին վրայ կզարնուի ամենէն զօրաւոր շեշտն, բայց երրորդն ալ երկրորդական շեշտ մ՚ ունի։

486. Ուրեմն երգի մը բառերն անանկ պէտք է շարուին, որ բառերուն բնական շեշտն եղանակին շեշտին հետ համեմատ գան։

487. Ինչպէս որ ըսինք առաջ, Հայերէն երկվանկ բառերուն շեշտն ընդհանրապէս վերջին վանկն կառնու. զորօրինակ. տը — դա՛ր, դէ — թե՛ւ, խօ — ղո՛ւ, և բնաւ մէկը, ա՛ը — դար, դէ՛ — թեւ, խօ՛ — ղուղ չարտասաներ։

488. Երեք վանկով բառերն նախնական շեշտ մ՚ ունին Երրորդ վանկին վրայ, ու Երկրորդական շեշտ մ՚ ունին առաջին վանկին վրայ. օրինակ. Հա՛ս—տա—տե՛լ, յա՛յտ—նու—թի՛ւն, նե՛ր—գոր—ծե՛լ. քանզի միջին վանկը շուտով կանցնի բնականաբար, և առաջին վանկն երկրորդէն աւելի զօրաւոր կհնչուի, բայց երրորդ վանկն ամենէն զօրաւոր շեշտ ունի։

489. Նմանապէս չորս վանկով եղած բառերուն նախնական շեշտն Վերջին վանկին վրայ է, ու երկրորդական շեշտն Երկրորդին. օրինակ. ու—րա՛—խու—թի՛ւն, նե—րո՛—ղու—թի՛ւն, հրեշ—տա՛—կա—յի՛ն. և բնաւ մէկը, ու—րա՛—խու՛—թի՛ւն չարտասաներ։

490. Հինգ վանկով եղած բառերուն շեշտն, ինչպէս, կա՛—մա—կո՛—րու—թի՛ւն, առաջին, Երրորդ և Վերջին վանկերուն վրայ է. որոց վերջինն դարձեալ ամենէն զօրաւոր կամ նախնական շեշտն է։ Ու վեց վանկով բառերունը, ինչպէս, հե—րե՛—տի—կո՛—սու—թի՛ւն, Երկրորդ, Չորրորդ ու Վերջին վանկերուն վրայ է*. Թէպէտ հինգ կամ վեց վանկով բառ ընդունելի չէ գործածել ոտանաւորի մէջ։

491. Երգ ութ վանկով կանոնաւոր եղանակ մը կպահանջէ որ ամէն Երկրորդ վանկը շեշտուի։ Շեշտ չունեցող վանկերուն տեղն տաշ դնելով այսպէս ըլլալու է, —՛—՛—՛—՛. ու այս ոտքն ունեցող երգերուն մէջ բոլոր տողերն այս մասին միևնոյն ըլլալու են. օրինակ.

Ջո—գու՛մ՚ սըր—տո՛վ պաշ—տե՛նք Աս—տուա՛ծ.

տոր ամէն մէկ երկրորդ վանկն երաժշտութեան յար-

---

* Այս երկրորդական շեշտերն նշանակեցինք, քանզի երգն եղանակին շեշտերուն յարմարելու համար անհրաժեշտ պէտք է այս հմտութիւնք։

մարելու համար այն նոյն կերպովը շեշտուելու է ։

492. Այս տողն թէոր այսպէս գրուելու ըլլար,

Հո—գւո՛վ կը—պա՛շ—տենք մե՛նք Ա՛ս—տուա՛ծ ․

շեշտերէն մէկերկուքը սխալ պիտի ըլլային ։ Շեշտն ամենմէկ երկրորդ վանկին զարնուելովը՝ այս կերպ գրուածքին մէջ շեշտին մէկն կը—պա՛շ—տե՛նք բառին մէջ միջին վանկին վրայ կիյնայ ․ որն որ վերջնոյն վըրայ պիտի ըլլար, ու առաջնոյն վրայ ալ երկրորդական շեշտ մը պիտի ըլլար ։ Կը—պա՛շ—տե՛նք բառին պաշ վանկը զօրաւոր ձայնով արտասանուիլ չըլլար ։

493. Ասանկ պարագայի մէջ կրնայ պարզապէս բառերուն կարգը փոխուելովը այս սխալին ճարն գըտնուիլ, Դերանունը Բայէն առաջ դրուելով, այսպէս,

Հո—գւո՛վ մե՛ք կը՛—պաշ—տե՛նք Ա՛ս—տուա՛ծ ։

Այս կերպով կտեսնուի որ եղանակին ու երգին մեջի շեշտերն համաձայն կուգան ։

494. Ութ վանկով երգերուն մէջ երբեմն ուրիշ տեսակ մը կըլլայ, թէպէտեւ քիչ, որ [illegible] կկոչուի. ատոր մէկ օրինակը կայ 111 ըդ Հոգեւոր երգին մէջ որուն առաջին տողն է,

Ոչ աչք մը բընաւ է տեսեր ․

ատոր շեշտն այսպէս կուգայ — ′ — — ′ — — ′ ․ կամ թէ շեշտը բառերուն վրայ դրուելով, այսպէս ․

Ոչ ա՛չք մը բը—նա՛ւ է տե—սե՛ր ․

Ասիկա շեշտերուն տարբերութեանն համար միւս ու—

*Թավանկերուն պէս նոյն եղանակին վրայ բնաւ չկըրնար աղէկ երգուիլ**։*

495. *Որդ. քանի մը տարբեր չափերուն իրենց յատուկ շեշտերն ցուցնելու համար հետեւեալ օրինակներն կուտանք.*

---

* *Շատ հաւանական է որ Եւրոպական երաժշտութեան հմտութիւնք չունեցող մէկը՝ մեծ տարբերութիւն պիտի չըտեսնէ բառ մ՚առաջ կամ ետև դրուելուն վրայ, կամ թէ շեշտն այս և այն վանկին դարձուելուն վրայ. բայց հասարակ ընթերցման արտասանութեան եղանակովը դիւրաւ պիտի բացատրուի առիկա։ Զորօրինակ սա խօսքը, Այդպէս՞ մեծն մեծն էր անձին համար հաչի- պէտք դոյ. եթէ սանկ շեշտելով կարդալու ըլլանք, Այդպէ՛ս մ՛եծն մեծն էր ա՛նձին համար հա՛չի- պէ՛տք դոյ, յայտնի է թէ բոլորովին անհաճոյ է ամէն ականջի, և իբրեւ սխալ արտասանութիւն պիտի մերժուի։ Ճիշդ ատոր նման անհաճոյ է Եւրոպական երաժշտի մը՝ շեշտերն իրենց տեղն չեղող երգ մ՚ երգելը, և իբրեւ համբակ քերթուած մ՚անարգելի. ինչպէս սա երգն որուն շեշտերն սխալ է.*

Կու—զէ՛ք ըլ—լա՛լ հրեշ—տա՛կ մը,
Փառք փառք փառք ար—ւէք,
Կու- զէ՛ք մտ—նա՛լ ձեր հո՛—գը,
Փառք փառք փառք ար—ւէք։

Հիմա երգին շեշտերն ու եղանակին շեշտերն բաղդատենք իրարու հետ, որ յայտնի տեսնուի անհամաձայնութիւնք.

Երգ — ' — ' — ' —
Եղանակ ' — ' — ' — '

Արդ՝ 'երբոր այսչափ անհամաձայնութիւն կայ, յայտնի է որ չկրնար երգուիլ։ Եւ այս անհամաձայնութիւնք շտկելու մեծ դժուարութիւն մը չկայ, քանզի միայն դուրս բառ մ՚ սկիզբն աւելցնելով,

Դո՛ւք կու—զէ՛ք հրեշ—տա՛կ մ՚ըլ—լա՛լ,
Դո՛ւք կու—զէ՛ք ձեր հո՛գն մտ—նա՛լ.

ըստամենայնի կհամաձայնի եղանակի շեշտերուն։

(8)*

Ը—սի՛ թէ ե՛ս ճամ—բա՛ս պա—հե՛մ,
Որ ի՛մ լե—զո՛ւով մեղք չը՛—գոր—ծե՛մ.

որուն ամէնմէկ Երկրորդ վանկն շեշտ առած է։

(8, 6)

Ով Տէ՛ր մե—զի՛ պա—տուի՛—րե—ցի՛ր,
Որ սո՛ւրբ ըլ—լա՛նք սըր—տո՛վ ։

ըստ վերնոյն շեշտ առած ։

(7)

Ո՛վ մեր Հա՛յ—րըն ե՛րկ—նա—ւո՛ր,
Քո՛ւ ա—նո՛ւ—նըդ սո՛ւրբ ըլ—լա՛յ .

որուն առաջին վանկն շեշտուելով անկէ ետեւ ամէն մէկ Երկրորդ վանկն շեշտուած է։

(6, 6. 8, 6)

Ե—կէ՛ք Տէրն սի՛—րող—նե՛ր,
Պատ—մե՛նք ցըն—ծո՛ւ—թիւն—նի՛ս.
Մէկ—տե՛ղ ել—նե՛ն մեր քա՛ղցր եր—գե՛ր
Մին—չե՛ւ յա—թո՛ռն փըրկ—չի՛ս ։

(8, 8, 6)

Այն սո՛ւրբ ա—րի՛ւնն որ ի՛նք թա—փե՛ց,
Ու մե՛—ղա—պա՛րտ հո—գի՛ս փըր—կե՛ց,
Պի—տի՛ ես ե՛ր—գէ—ի՛ ։

(7, 6)

Երկ—րի՛ս ա—մէ՛ն ծայ—րե՛—րը,
Մե—զի՛ կա—ղա—ղա—կե՛ն ։

---

* Այս թուանշանն երգին ամէնմէկ տողն քանի վանկով ըլլալը կցուցնէ. այսինքն թէ նոյն երգն ութավանկ է.

(8, 7, 4)

Տէ՛ր, յաղ—թէ՛ ու—ժո՛վ փոր—ձո՛—ղը,
Քա՛—րե—ղէ՛ն սիրտն կա՛—կուղ—ցո՛ւ.
Ը՛ս—կը—սէ՛ հի—մա՛ մեծ գո՛ր—ծը,
Մե՛—ղա—ւո՛րն քե—զի՛ դար—ձո՛ւ.
Զօ՛—րա—ցո՛ւ մեզ,
Օ՛գ—նու—թի՛ւնն է լո՛կ քեզ—մէ՛:

(8, 7)

Մե՛ր Սի—օ՛—նը ա՛—պա—հո՛վ է:
Զի՛ իր Տէ՛—րը կը՛—տի—րէ՛:

(10)

Ծա—ղի՛կ մը շու—տո՛վ հը—նա՛ր է թոռ—մի՛լ,
Ին—ձի՛ ալ այ—սօ՛ր հը—նա՛ր է մեռ—նի՛լ:

Ուրիշ չափեր ալ կան, որ առհասարակ գործածական չըլլալով զանց կընենք:

496. Տաղաչափութեան վրայ այլեւս տեղեկութիւնք պէտք են, այսինքն թէ՝ ինչ է Հովուաբանութիւն՝ Քնարերգութիւն՝ Եղերերգութիւն՝ Կատակերգութիւն, կամ Թատերական՝ Վարդապետական՝ Դիւցազնական՝ և Վիպասանական քերթուածներն. բայց մեր նպատակն այս գործոյս մէջ միայն ոտանաւորն շիտակ գրելու համար համառօտ ծանօթութիւն մը տալ էր, ուստի հոս կվերջացնենք՝ յորդորելով մեր ուսանողներն որ կատարեալ Հայկաբանութիւն ունելու և քերթողական արուեստին բաւական հմտութիւն ունենալու համար Հայերենի Գրաբարն ուսանելու ջանք ընեն:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Հայր բառին Գործիականն հայրով գրինք (41), և գուցէ աւելի շիտակ է հարով ըսել. որովհետև Գրաբար Գործիականն հարբ է Սեռականէն շինուած. և բարդութեան մէջ ալ գործածուած է [հար]. զոր-օրինակ. հարազատ։

2. Նոյն, Ընորոշ Դերանունն է, որ կգործածուի Աշխարհաբար լեզուին մէջ ինչպէս որ նոյն, և անոր հետ գնելու է (62)։

3. Դէրէթ, փառէթ, ռամկական է ըսինք (216), բայց սա կերպ խօսքերուն մէջ, Աստուծոյ դէրէթին Հարդալութիւնը. փառէթին հայրը. որ աւելի վայելուչ է ըսել, Աստուծոյ դերոյ Հարդալութիւնը, փառաց հայրն։ Բայց ուրիշ կերպ խօսքերու մէջ եզակի ձևով գործածել սովորութիւն եղած է, զորօրինակ. Յեսուայ դէրէթին մէջ կդաւանուիք. չըսուիր, Յեսուայ դերոյ մէջ։

4. Հանդէս բառին Սեռականը Գրաբարին պէս հանդիսի գրինք (7. Նոտ.) բայց շատերն հանդէսի կգրեն, որ և ող գրուելու է։

ՑԱՆԿ

67.	պատուիրանքենրն	պատուիրանքներն
68.	Հայցական	Հայցական
	Մեջին	Մեջէն
69.	աղանց	աղանդ
71.	կապեր	կապեր
74.	երկրեն	երկրէն
76.	փանեն	փանէն
77.	կեղծաւորութիւն	կեղծաւորութիւն
78.	իմաստան	իմաստուն
83.	Աստուածպաշտութեան	Աստուածաբանութեան
85.	Մեղմով	Մեղմով
89.	Քանզի	Քանզի
91.	կըլլայ է* .	կըլլայ է․
	նայ	նայ*
	նէս	նէս
92.	աչքերնես	աչքերնես
93.	գինի	գինին
94.	չար	չար
	Երուսաղիմ	Երուսաղէմ
95.	Հրեաստանէն	Հրեաստանէն
	եղաւ	եղաւ
96.	տօներէն	տօներէն
100.	երբոր	երբոր
104.	չեր	չէր։
	չըներ	չըներ
106.	աղջիկը	աղջիկը
115.	խօսք	խիստ
119.	Բնե	Բնէ
126.	որով	որով
129.	յետադաս	յետադաս
131.	բաներէ	բաներէս ։
135.	կեր կընար	կեր կընար
	կեր կընար	

136.	մեկտեղ	մեկտեղ
142.	էր տունը.	էր տունը
	մարդու ձայն.	մարդու ձայն
	ո	ու
	խորհուրդը	խորհուրդը
144.	մեկ հարուած	մեկ հարուած

346 երրորդ համարին վերջին օրինակն 343 երրորդին տակը պիտ՝ երթայ ։

145.	մեկային	
	մեկային	մեկային
146.	խորշափելուն	խարշափելուն
153.	փոփոխութիւններով.	փոփոխութիւններով և յաւելումով.
162.	486	386
165.	Ը. ԲՈՒԹ	ԲՈՒԹ
173.	մեկնողական	մեկնողական
177.	կայտայայտեն	կարտայայտեն
180.	մէջ (174. 175).	մէջ
	պէտք է ։	պէտք է ։ (Տր. 174—175 ։)
184.	180	181
189.	Կղր են,	կղր են
	ազէտ են,	ազէտ են
194.	ըթա.	Թաւ
199.	հասարկէլ	հասարկէլ

3

207.	սէր և գութ	սէր և գութ
217,	ուրախ էր	ուրախ էր
221.	՚—՚—՚—՚	՚—՚—՚—.
227.	. . . . . Օ. երգեումի	բայածական 138
	Յատկացուցիչ ս	Յատկացեալ